CALEIDOSCOP

Istoria premiilor Oscar

„Oscar" — premiul acordat de Academia cinematografică din Hollywood actorilor, regizorilor, scenariștilor, scenografilor, operatorilor etc. — a fost creat de actorul Douglas Fairbanks în 1927. Acesta, împreună cu soția sa, Mary Pickford, și cu Charlie Chaplin, a fondat casa producătoare „Actorii asociați". În acea epocă, cinematograful era, mai degrabă, o industrie decît o artă. Douglas Fairbanks a creat, la 4 mai 1927, Academia cinematografică (Motion Pictures Academy), în intenția de a instituționaliza cea de-a șaptea artă.

Ideea premiilor a fost lansată de Samuel B. Mayer, președintele casei producătoare „Metro Goldwin Mayer". Schița pentru statuetă este opera lui Cedric Gibbson, soțul actriței mexicane Dolores Del Rio, și ea reprezintă un bărbat în picioare, cu o spadă în mînă, așezat pe o rolă de film. Statueta propriu-zisă a fost sculptată de George Stanley și nu avea nici un nume. Nu a fost niciodată — și nici nu este — din aur, ci doar acoperită cu o peliculă din acest metal. Prețul ei este de cîteva zeci de dolari, dar obținerea premiului aduce cîștigătorului milioane de dolari. Premiile Academiei din Hollywood s-au acordat pentru prima oară la 18 februarie 1929. Premiul pentru cea mai bună interpretare feminină l-a obținut Janet Gaynor. Charlie Chaplin a primit premiul special ca actor, regizor și scenarist al filmului său „Circul".

În 1931, bibliotecara Academiei a exclamat, în timp ce privea statueta: „Seamănă cu unchiul meu Oscar!" Un ziarist care a auzit-o a botezat imediat statueta cu numele de Oscar.

La început, premiile se acordau în hotelul „Roosevelt" din Hollywood și erau urmate de un banchet. În 1941, însuși președintele Franklyn Delano Roosevelt s-a adresat, prin intermediul radioului, asistenței prezente la gală. În timpul celui de-al doilea război mondial, festivitățile s-au mutat la Teatrul chinezesc din Hollywood, suspendîndu-se banchetul. Începînd cu 1949, ceremonia de acordare a premiilor Oscar și-a redobîndit fastul inițial. Votul celor 4523 de membri ai Academiei (inițial erau doar 36 de membri) este secret.

Între evenimentele prilejuite de Oscar, amintim acordarea statuetei, în 1935, micuței Shirley Temple ca „personaj mondial". Greta Garbo, „Divina" considerată unul dintre miturile istoriei filmului, n-a primit niciodată un Oscar. În schimb, Mary Pickford, căsătorită cu principalul promotor al acestor premii, a avut mai mult noroc (sau mai multă influență): a fost distinsă cu un Oscar chiar la a doua ediție.

Pînă în 1940 nu s-a acordat nici un premiu unei persoane de culoare. L-a primit, în acel an, Hatty McKamiel, pentru un rol secundar în filmul „Pe aripile vîntului". La sfîrșitul anilor '70, actorul de culoare Sidney Poitier a primit, și el, statueta, pentru cel mai bun actor.

Între figurile cele mai reprezentative premiate cu Oscar se află: Katherine Hepburn, care a primit de patru ori statueta (1932, 1933, 1967 și 1982), regizorul John Ford (1935, 1941, 1950, 1952), regizorii Frank Capra și Willy Wyler (premiați de trei ori), Federico Fellini și Vittorio de Sica (de două ori). Au mai fost premiați de trei ori actrițele Hellen Hayes și Ingrid Bergman și actorii Walter Brennon, Frederich March și Spencer Tracy. Între cei premiați de două ori figurează: surorile Olivia de Havilland și Joan Fontaine, Bette Davis, Susan Hayworth, Glenda Jackson, Shelley Winters, Vivien Leight, Meryl Streep și actorii Gary Cooper, Marlon Brando, Jack Lemon, Peter Ustinov.

Rodica Dumitrescu

Elogiul verzei

Varza este de o vîrstă cu lumea. Nu e pretențioasă și crește chiar dincolo de Cercul Polar. Fără ea, arta culinară a multor popoare nu s-ar putea concepe. Să subliniem că ea a servit dintotdeauna drept medicament. Hippocrate, Aristotel și Plinius i-au descris virtuțile curative; romanii o foloseau împotriva migrenei și a insomniei, pentru oprirea hemoragiilor și la nașteri. Medicina de astăzi dă dreptate celor vechi în ceea ce privește puterile terapeutice ale verzei și le explică secretul: ea conține o duzină de elemente din tabloul periodic al lui Mendeleev, alături de substanțe care au proprietatea de a stimula imunitatea, deci de a încetini îmbătrînirea, fără să mai vorbim de gama sa foarte variată de vitamine. Varza conține mai multă vitamină C decît merele, piersicile sau bananele; sînt suficiente 250 de grame de varză verde pentru a satisface nevoile zilnice de această vitamină ale unei persoane.

Oligo-elementele furnizate de varză reglementează metabolismul, fapt fundamental la o vîrstă înaintată sau în dezvoltarea copilului. Unii din compușii aceștia combat formarea plăcilor sclerotice pe pereții vaselor sanguine și a calculilor biliari. Combinația de vitamine C și P contribuie la soliditatea pereților vasculari.

De mare importanță este celuloza conținută în varză, care favorizează evacuarea colesterolului și, prin urmare, previne ateroscleroza. Pe de altă parte,

ea împiedică asimilarea glucidelor și, deci, este absolut necesară în caz de diabet zaharat. Frunzele de varză verzi, cele mai bogate în vitamine, combat cu succes anemia.

Recent, a fost descoperită, în această legumă, o nouă substanță: acidul tartronic, care împiedică transformarea zahărului și a altor glucide în lipide și, prin aceasta, combate obezitatea. O salată de varză la prînz este un mijloc simplu și sigur pentru păstrarea siluetei sau pentru a deveni suplu: în 100 de grame de salată nu sînt decît 30 de calorii, față de 240 de calorii în 100 de grame de pîine albă.

La o valoare calorică minimă, varza posedă o valoare biologică maximă. Să mai adăugăm că varza oferă o senzație de sațietate durabilă. În sfîrșit, ea ameliorează digestia.

Prin anii '50 s-a stabilit că sucul de varză poate vindeca ulcerul gastroduodenal și complicațiile gastritei (în caz de aciditate insuficientă). Cercetătorii au reușit să extragă din varză o componentă nouă, numită factor anti-ulcer sau vitamina U (inițiala cuvîntului latinesc ulcus = ulcer).

Această legumă, cu folosințe multiple, conține și substanțe încă puțin cunoscute, antibacteriene. Dintotdeauna, medicina populară a folosit frunzele de varză proaspete pentru vindecarea rănilor, arsurilor și degerăturilor superficiale. Se făcea un unguent, amestec de frunze opărite și de albuș de ouă proaspete. Cu sucul diluat în apă călduță se făcea gargară, se fricționa capul pentru a stimula creșterea părului. Frunzele cele mai groase se aplicau pe fracturi și la articulațiile inflamate.

Varza murată merită o mențiune specială. Știința a dovedit că este un adevărat tezaur de vitamine. Căpitanul James Cook (sec. 18), care nu-i cunoștea virtuțile, scria în jurnalul său: „Varza acră ușurează corpul de boli. Ea salvează viața marinarilor mei".

Zeama de varză are un rol terapeutic. Este recomandată ca băutură tonică ce stimulează pofta de mîncare și digestia. Mulți specialiști estimează că reumatismul articular, hipertensiunea, disfuncția renală etc. sînt datorate unei inactivități intestinale și excesului de produse de fermentație. Varza acră permite evacuarea lor.

E bună și pentru cardiaci, cu condiția să fie spălată în prealabil pentru'a se elimina excesul de sare. Dar este contraindicată suferinzilor de ulcer gastric sau intestinal, de gastrită, pancreatită și hepatită.

(I.R.)

Delfini

Nu numai focile, ci și delfinii care trăiesc în apele teritoriale britanice din Marea Nordului riscă să dispară în următorii zece ani — a atras atenția Allan Thornton, directorul organizației „Greenpeace". Acest mamifer — a arătat el — este victima dublei acțiuni exterminatoare a contaminării industriale și a vînătorii. În cazul apelor britanice — a semnalat expertul — ciclul de dispariție este extrem de rapid, din cauza excesului de materiale chimice toxice deversate în Marea Nordului. Potrivit cifrelor furnizate de „Greenpeace", circa 200 000 de delfini dispar în fiecare an, în lume, în urma vînării lor.

Rază

Ipoteza existenței unui nou tip de particulă elementară, necunoscută pînă în prezent, a fost lansată de cercetătorii americani de la universitățile din California, New Mexico și Maryland — informează agenția „EFE". Ei au detectat o rază ajunsă pe Pămînt, care ar fi putut proveni din steaua neutronică a unui sistem solar denumit „Hercules X-1", aflat în constelația Hercules, în Calea Lactee, la o distanță de circa 15 000 de ani-lumină. Steaua neutronică are o masă de aproximativ două ori mai mare decît cea a Soarelui și emite un flux de particule de peste o mie de ori mai puternic decît cel generat de cele mai mari acceleratoare de particule. Datorită caracterului ei neutru, raza poate acoperi distanțe enorme, traversînd cîmpuri magnetice puternice. Noua descoperire a suscitat interesul cercetătorilor, deoarece pare să ilustreze un nou tip de comportament al razelor cu energie foarte mare.

Indonezia: Partinah, o femeie în vîrstă de 55 de ani, din satul Sigedang Dieng, din Java Centrală, a fost declarată cîștigătoare a concursului pentru cea mai scundă persoană din țară. Măsoară 65 cm înălțime și este propusă pentru recordul mondial în această privință, întrucît cel ce deține actualul record este cu 10 cm mai înalt

Aniversare

Annie Panter a decis să-şi serbeze împlinirea a o sută de ani printr-o petrecere care să-i permită să lege noi prietenii cu persoane de aceeaşi vîrstă cu ea. De aceea, a publicat un anunţ în ziarul local din Chilwell, comitatul englez Nottinghamshire, unde trăieşte, invitînd la petrecere pe toţi cei care vor să vină. Singura condiţie: să aibă cel puţin o sută de ani...

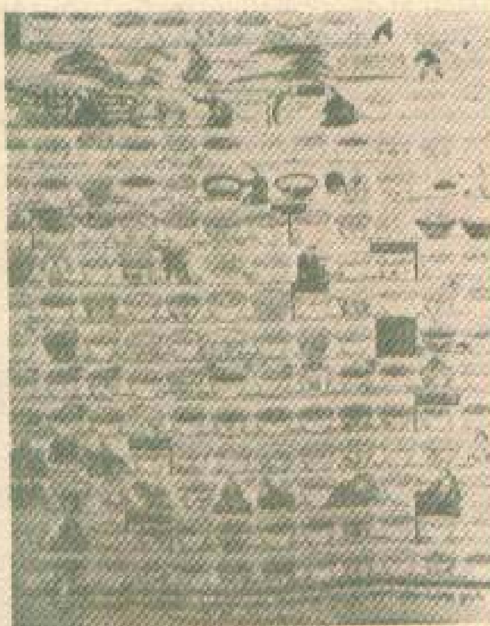
Bilanţ

Biroul de coordonare al Naţiunilor Unite pentru ajutor în caz de dezastre (UNDRO) a anunţat că, în perioada 1980—1985, în lume s-au înregistrat 444 dezastre naturale, precum cutremure, uragane şi erupţii vulcanice. Din acest total, 208 au fost provocate de uragane şi 136 de inundaţii. În raportul UNDRO se apreciază că ultimele dezastre înregistrate în America Latină — cutremurele din Chile, Mexic, Ecuador şi El Salvador, erupţia vulcanului Nevado de Ruiz în Columbia, inundaţiile din Uruguay, Argentina, Bolivia, Peru şi Brazilia — sînt o dovadă a faptului că această zonă se află într-un iminent pericol de noi dezastre. Se subliniază că, în ciuda tehnologiei moderne existente, lumea este încă vulnerabilă în faţa diverselor catastrofe naturale.

Fotografie

Specialiştii japonezi au pus la punct un aparat de fotografiat electronic perfecţionat. Acesta realizează, cu ajutorul unui disc, o înregistrare magnetică a imaginii, care poate fi reprodusă instantaneu pe ecrane de televiziune sau pe hîrtie fotografică. Se aşteaptă ca, în următorii ani, aparatul de fotografiat electronic să devină un rival serios al celui clasic, care utilizează pelicule conţinînd săruri de argint.

În 1985, a fost deschis Spitalul de Medicină Tibetană al Regiunii Autonome Tibet (R.P. Chineză). Acoperind o suprafaţă de circa 30 000 mp şi beneficiind de aportul a 170 de medici, acesta e cel mai mare centru de medicină tibetană din China. Medicina tibetană numără 2000 de ani de existenţă, are un foarte elaborat sistem teoretic şi o bogată experienţă practică, absorbind esenţa medicinii tradiţionale chineze, indiene şi persane. În imagine — o pagină din „Tangka", datînd din anul 1703 e.n., în care este înfăţişată analiza urinei. E una din formele principale de diagnostic în medicina tibetană

Franţa: 15 la sută din persoanele adulte sînt analfabete

15 la sută din totalul persoanelor adulte sînt analfabete, iar 60 la sută sînt abia alfabetizate, adică ştiu să citească un indicator de circulaţie, dar nu înţeleg sensul unei fraze scrise — se arată într-un articol publicat de ziarul italian „Corriere della Sera", citînd o serie de sondaje franceze.

Astfel, într-un sondaj publicat în 1987 de revista „Le Nouvel Observateur" — scrie „Corriere della Sera" — reieşea că 35 la sută din populaţia Franţei n-a deschis nici măcar o carte pe an. Editorii ştiu că 65 la sută din totalul populaţiei nu citeşte. La examenul de bacalaureat cad 30 la sută din candidaţi.

În urmă cu cîteva luni, săptămînalul „Le Point" a publicat o anchetă în legătură cu copiii din şcoala elementară: un elev din cinci nu învaţă să citească.

Este vina învăţătorilor? Există o lipsă de participare din partea părinţilor? Este oare un efect nefast al televiziunii? Un lucru este cert: că virusul analfabetismului actual începe să se răspîndească încă din primii ani de şcoală. Franţa anului '88 numără aproximativ şase milioane de analfabeţi.

20 la sută din totalul cetăţenilor din ţările Pieţei comune nu au acasă nici o carte. Se scuză spunînd: viaţa este prea grea pentru a-ţi permite luxul de a citi. Ziarele, mai ales cotidianele, sînt afectate de această stagnare cerebrală.

După opinia unui expert, ignoranţa este întreţinută de lipsa simţului de responsabilitate, caracteristică unei părţi a populaţiei. 70 la sută din totalul cetăţenilor stă departe de sfera decizională. Atunci de ce mai trebuie să înveţe să citească şi să scrie? — se întreabă ziarul citat.

TEXACO — PENNZOIL: război și pace

• Duelul petrolier al secolului s-a soldat cu un proces de 10 miliarde de dolari și întîmplări ce par a fi culese dintr-un roman.

Un proces de 10 miliarde de dolari, o companie petrolieră gigantică *(Texaco)*, distrusă de o alta, lipsită de însemnătate *(Pennzoil)*, oameni de afaceri buni de gură și largi în pîntec, un patriarh abuziv, o familie extrem de bogată, dar degenerată, o moștenire delapidată, nenumărate lovituri de teatru, o ciocnire între Texas și New York, avocați și procese, nostalgie și patos, America lipsei de măsură și a derizoriului, tot acest amestec de oameni, fapte și bani fac subiectul unei istorii uriașe, ca desfășurare în timp și spațiu.

În două cuvinte intriga este următoarea: pentru a fi furat companiei petroliere *Pennzoil* trustul *Getty Oil*, *Texaco* este condamnată, la început, să plătească 10 miliarde de dolari lui *Pennzoil*, lucru pe care refuză să-l facă timp de patru ani, în final acceptînd (decembrie 1987) un aranjament „la mica înțelegere", de 5 miliarde de dolari.

Idiotul familiei

Trebuie să începem cu el: Gordon Getty, „idiotul" genial fără de care aceste rînduri ar fi rămas nescrise. Mezinul lui J. Paul Getty — considerat drept „cel mai bogat om din lume" —, Gordon s-a născut în 1933, al patrulea copil rezultat din cea de a cincea căsătorie a tatălui său. Cei trei frați sînt: Eugene Paul — născut prematur, datorită încercării mamei sale de a se sinucide cu iodină —, George, care, însă, nu-și va rata sinuciderea, și Ronald. Cel mai „demn" de luat în seamă rămîne „Gordo". Dotat pentru bridge, compoziție muzicală și poezie, este total incompetent în materie de afaceri. „La 28 de ani, te comporți ca un puști de opt ani", exclamă exasperat J.P. Getty, oferindu-i o ultimă șansă de a se reabilita: să devină consilierul lui personal. Dar acum intervine gelozia fratelui său George. *Sarah Getty Trust* deține întreaga avere a familiei: 80 la sută pentru tată și 20 la sută pentru moștenitori, fapt pentru care George va încerca să-și elimine treptat rivalii. Începe cu Ronald și continuă cu Eugene Paul, care nu-i va da probleme, date fiind cele două vicii: alcoolul și drogul, ale căror efecte l-au făcut, probabil, să-și numească unul din copii Tara-Gabriel-Galaxy-Gramophone. O familie venerabilă! Gordon este mai greu de învins. Prin anii '60, tatăl îl convinge să se retragă din afaceri în schimbul a 50 000 dolari pe an. Gordon, nemulțumit, hotărăște să-i deschidă un proces care va dura șase ani și pe care îl va pierde.

Presupusul moștenitor rămîne, deci, George, despre care J.P. Getty spune că „talentul său de manager este acela al unui puști de nouă ani". Aceeași insultă și multe altele (i se interzice șederea în casa părintească) îl fac pe George să încerce sinuciderea. „N-ai să primești un franc", amenință Getty. Pe 5 iunie 1973, George își împlîntă un coupe-papier în stomac și, în urma rănilor și a unei doze prea mari de barbiturice, moare.

Și, dintr-o dată, iată-l pe J.P. Getty constrîns să-l readucă pe Gordon în sînul familiei. Bătrînul moare la 83 de ani de moarte naturală, iar Gordon se trezește posesorul a 40 la sută din trust. Mezinul a rămas însă același imatur, cu capul în nori. Dar, în 1980, își asumă misiunea de a spori averea familiei, încercînd să facă „ceva" în legătură cu *Getty Oil*, a cărei valoare la bursă scăzuse, în numai doi ani, cu 50 de procente. El ar dori sau să preia controlul absolut al companiei, sau să o vîndă. În 1982, optează pentru a doua alternativă, dar directorul general, Sidney Petersen, care reprezintă restul familiei, se opune. Eugene Paul este sfătuit să intenteze o acțiune fratelui său, dar nu consimte decît dacă acțiunea judiciară se va face în numele fiului său, Galaxy-Gramophone, un băiat de 15 ani care nu visează decît să conducă un Ferrari pe bulevardele Hollywoodului.

Nimeni nu cunoaște adevăratele motive ale misiunii lui Gordon, care are acum 28 milioane de dolari pe an de la trust, dar pe care afacerile continuă să nu-l intereseze. Sidney, Eugene și

Gramophone, pe de o parte, şi Gordo, pe de alta, se îndîrjesc în lupta pentru putere. Getty se acoperă de ridicol.

Furtul de „bijuterii"

Către sfîrşitul anului 1982, Hugh Liedtke, şeful executiv al lui *Pennzoil*, o companie petrolieră de importanţă medie, intră în contact cu Gordon Getty. Discuţiile vor dura un an întreg, timp în care Gordo îşi pune în cap să participe la un examen de fizică nucleară, doar din plăcere, şi pe care îl va trece strălucitor. La începutul lui 1984, Liedtke îi face o propunere directă: 112,50 dolari o acţiune, cu 40 dolari mai mult decît preţul pieţei; în total, suma de 3,9 miliarde de dolari. El este convins că face o afacere bună, pentru că va recupera un miliard de barili de petrol într-o perioadă în care companiile, în loc să investească în prospecţiuni, preferă să-şi înghită rivalii mai slabi, dar mai bogaţi în petrol; în al doilea rînd, este un mod de a-şi lua revanşa: în '62 i se oferise direcţiunea unei companii ce se numea *South Penn* şi care nu-i aparţinea altuia decît lui J. Paul Getty. Dar, după cîteva luni, acesta abandonează compania, lăsîndu-l pe Liedtke singur pe un vas în naufragiu, pe care, însă, acesta reuşeşte să-l readucă pe linia de plutire, transformîndu-l în *Pennzoil*. 20 de ani mai tîrziu, Liedtke tot nu uitase.

În ianuarie 1984, Gordo îşi dă acordul formal. Şi pentru el, 4 miliarde de dolari sînt o bună afacere. Şapte zile mai tîrziu, destinele celor două companii se vor răsturna iremediabil.

Prima lovitură de teatru: *Texaco* anunţă public interesul său pentru *Getty Oil*. De fapt, directorul general al lui *Texaco*, John McKinley, şi Gordo se întîlniseră cu puţin înainte. La fel de neîndemînatec, Gordo se demască în momentul cînd McKinley, în mijlocul acţionarilor, îşi pronunţă oferta. „Accept", urlă Gordo dezlănţuit, reluînd, apoi, „Oh, scuzaţi-mă, trebuie mai întîi să vă las să propuneţi o cifră". Sala izbucneşte în rîs. Gordo rîde şi el de banii ce i se vor oferi, iar *Texaco* rîde de cît de frumos i-a furat bijuteria mult dorită lui *Pennzoil*. Cifra oferită de *Texaco* e colosală: 10 miliarde de dolari, sau 128 dolari acţiunea. Liedtke turbează: „E un furt! Vreau urmărire în justiţie! Nimeni să nu fie cruţat!" Cel mai ciudat război din istoria industrială americană a început.

Războiul de patru ani

E timpul să-l cunoaştem şi pe acest personaj bizar şi impresionant, Hugh Liedtke: un pîntec imens pe care pare că nici o cămaşă nu-l poate acoperi, o voce care face să se cutremure totul în jur şi doi ochi rotunzi, ca şi nasul. Dar Liedtke este dovada că stereotipul american îşi iese din matcă: texanul acesta gras şi necioplit a studiat la Harvard şi este autorul unei lucrări asupra „Religiei şi limitele cunoaşterii la Hume, Santayana şi Dewey". Pe lîngă aceasta, îi place să vîneze prepeliţe şi să pescuiască în ape adînci.

Prima companie pe care a întemeiat-o, în 1953 (cu George Bush), se numea *Zapata Petroleum*, în onoarea revoluţionarului mexican. În final, el se declară „mîndru de sîngele lui prusac". Texan, prusac sau muşchetar, Liedtke este mai presus de toate un jucător de pocher fără egal.

În 1984, el cere lui *Texaco* să i se dea 37 la sută din *Getty Oil* pentru a înceta procesul, sigur fiind că ei vor refuza. De fapt, lui McKinley nu-i pasă de propunerea acestuia: „Ce naiv, grăsanul Liedtke!" Un an mai tîrziu, în noiembrie 1985, un juriu din Houston condamnă compania *Texaco* la o amendă de o severitate inimaginabilă: 10 miliarde de dolari! De ce *Texaco* şi nu *Getty Oil?* Pentru că ne aflăm în Texas, unde o lege locală interzice astfel de intervenţii brutale ale „hoţilor de companii". Şi, de asemenea, pentru că *Getty Oil*, neexistînd în acel moment, nu mai putea fi condamnată.

De această dată, *Texaco* este cel care propune 48 la sută din *Getty Oil* lui *Pennzoil*. *Liedtke* îşi permite luxul să refuze. Mizele cresc. *Texaco*, companie newyorkeză, în ciuda numelui său, declară că a fost victima unei judecăţi „regionaliste", motiv pentru un nou război de secesiune. Cele două companii se luptă cu înverşunare — *Texaco* pentru a atrage o procedură de apel în statul New York, unde va fi favorizat, *Pennzoil* pentru a menţine afacerile pe teren propriu. America urmăreşte plină de nerăbdare acest conflict epic şi grotesc. Părea că nimeni nu va profita, poate doar şirul avocaţilor implicaţi în acest proces fără sfîrşit. Gurile rele spun că Joe Jamail, avocatul lui *Pennzoil* şi prieten cu Liedtke, ar fi primit 20 la sută din amenda dată lui *Texaco* sau 600 milioane de dolari, cifră dezminţită ulterior, dar cu siguranţă mai mult de 100 milioane.

Hugh Liedtke, un jucător de pocher fără pereche

Gordon Getty — „idiotul genial"

Contextul întregii afaceri va evolua cu scăderea bruscă a cursului petrolului. *Texaco* se află într-o postură din ce în ce mai delicată: uleiurile Getty s-au dovedit a fi de proastă calitate, iar rezervele

proprii ale lui *Texaco* se subțiază continuu, lăsînd să se înțeleagă că este în pragul falimentului. Lovitură de teatru? Liedtke rămîne de neclintit.

La 7 aprilie 1987, cînd compania newyorkeză își înlocuiește directorul cu James Kinnear, un tehnocrat, *Texaco* oferă 2 miliarde de dolari lui *Pennzoil* pentru ca totul să se termine. Liedtke își privește cărțile și, apoi, mizează dublînd suma. Cere 4 miliarde, sau nimic. *Texaco* refuză și, pentru că recurgînd la faimosul „capitol 11" se află la adăpostul creditorilor săi, își anunță falimentul. În acest moment se pare că însuși Liedtke a pierdut. Situația pare fără ieșire, complicată și prin venirea, în acea vară, a unui nou intrus, australianul Robert Holmes, care își mărește participarea la *Texaco*, dînd impresia unei răscumpărări a companiei, dar, în final, se retrage.

Intră în scenă Carl Icahn, newyorkez, celebru pentru descinderile sale asupra lui *Phillips Petroleum*, *U.S. Steel* și *T.W.A. Icahn* este un tip versat: acționar principal al lui *Texaco* — cu 12 la sută din capitalul bursier —, s-a infiltrat și în *Pennzoil* cu 2 la sută pentru a fi sigur că, în final, se va afla oricum de partea cîștigătorului. Icahn nu este genul care să fie ținut în șah de o situație cît de complicată. „Vreau să cîștig bani, dar repede", anunță el în decembrie 1987. Începe, atunci, o serie de consultații „a la Kissinger", politica pas cu pas, între New York, Houston și Washington — sediul Curții supreme —, pentru a-și face cunoscut planul său de restructurare de 5,5 miliarde de dolari: *Texaco* va da 3 miliarde de dolari bani-gheață lui *Pennzoil* și 2,5 miliarde celorlalți creditori. Primul miracol: *Texaco* este de acord cu propunerea. Al doilea miracol: *Pennzoil* acceptă! În decembrie 1987, cele două companii semnează un tratat de pace. Sfîrșitul istoriei? Nu, căci Carl Icahn rămîne nemulțumit. Din decembrie pînă în ianuarie 1988, el realizează că planul de restructurare propus de *Texaco* diferă de al său.

Epilog

Suspensul continuă, dar acum nimeni nu mai are nici un interes ca acțiunea să treneze. Icahn e grăbit să producă bani. James Kinnear, care nu mai poate dormi nopțile, este măcinat de o boală incurabilă și, ca și *Texaco*, și-a epuizat, și el, toate argumentele. Liedtke visează la ce va face *Pennzoil* cu cele 3 miliarde de dolari. Va putea cumpăra petrol și va fi încoronat campion al pocherului, pentru că o caniotă de 3 miliarde de dolari, în 1988, are o putere de cumpărare mult mai mare decît a avut în 1984...

Cu excepția cîtorva detalii tehnico-juridice, războiul a luat sfîrșit, dar istoria acestuia va rămîne în memoria celor care i-au urmărit desfășurarea ca unică și, poate, cea din urmă a acestui sfîrșit de secol.

Luciana Costea

(traducere și adaptare după „Le Nouvel Observateur")

Comerț cu superstiții

Robert Amateau se agită în depozitul său plin de totemuri și curiozități, executînd comenzi și bombănind din cauza slabei calități a instalației de condiționat aerul. Scotocind în rafturile încărcate ce se întind din podea pînă-n tavan, scoate lumînări încastrate în recipiente de sticlă purtînd legende de tipul „Alungă piaza-rea", „Progres constant" și „Loto — numărul cîștigător e înăuntru". În cutii introduce uleiuri, parfumuri și poțiuni — produse cu nume de genul „High John cuceritorul", „Parfumul Celor Șapte Puteri Africane" și „Detergent de podele La Bomba". Etichetele promit să aducă noroc, dragoste și bani celor ce vor folosi produsele. În răstimpuri, Amateau servește, cu promptitudine, clienții englezi și spanioli ce-i trec pragul, vînzînd unuia puțină tămîie, altuia „sînge de dragon". „Afacerea e absolut în regulă", susține el. „Plătesc asigurări, tot ce trebuie". Deodată se întrerupe și, întorcîndu-se spre unul din ajutoare, îi cere: „Adu-mi un spray de piază-rea". Astfel își începe revista „Newsweek" un reportaj, din care reproducem:

Planuri de extindere: Ricardo Chicas (dreapta) și tatăl său în magazinul cu... superstiții

Mărfurile pot părea ciudate, dar comerțul cu superstiții nu diferă prea mult de alte negoțuri. Angrosiștii ca Amateau aprovizionează sute de mici magazine cu obiecte de cult și ierburi (cunoscute sub numele de *botanicas*), magazine răspîndite mai peste tot, de la New York la Miami sau la

micile orășele din Pennsylvania, Carolina de Nord și California. Mulți dintre negustorii cu amănuntul își produc mărfurile ei înșiși. Unele obiecte sînt direct legate de cultul „Voodoo" sau de controversata credință afro-caraibiană „Santeria". Altele sînt ciudățenii rituale, ce permit unora să adauge un dram de superstiție inedită ceremoniilor religioase curente.

O clientelă în creștere. Mult timp, comerțul cu fleacuri pioase a fost dominat de amorțite magazine de familie — multe dintre ele furnizînd o acoperire a escrocheriilor de la loteria numerelor. Astăzi, însă, el înregistrează un puternic reviriment. Clientela e în continuare reprezentată, în principal, de imigranți și descendenți de imigranți provenind din America Latină, Caraibi și Africa. Dar magazinele au început să atragă o clientelă în creștere. Cumpărători din întreg New York-ul afluează spre prăvălia lui Otto Chicas Rendon — o *botanica* din Harlemul spaniol. Anul trecut, încasările sale au totalizat un număr de șase cifre, deși proprietarul, Ricardo Chicas, afirmă că nu și-a dat încă osteneala să-și sporească vadul. Fără ajutorul nici unui fel de reclamă, reușește să aibă suficient dever pentru a umple, în permanență, două vitrine cu statuete, lumînări și poțiuni, fără a mai aminti abundența de ierburi proaspete și uscate, cum sînt izma, anasonul și vîscul.

Una din cauzele creșterii vînzărilor este popularitatea pe care a căpătat-o „Santeria". Migene Gonzales-Wippler, autoare a mai multor cărți foarte populare pe această temă, susține că „Santeria" este o afacere deosebit de înfloritoare. Această credință a fost prezentată în unele filme de senzație, cum ar fi *The Believers* (Credincioșii), drept un cult bizar, axat pe sacrificarea de găini. Deși ritualul include sacrificii de animale, el este destul de complex din punct de vedere teologic, amestecînd sfinții creștini cu deitățile africane *(orisha)*, pe care sclavii din Nigeria i-au încetățenit în Caraibi. Sfîntul Cristofor devine Agayu; Lazăr devine Babaluaye. „Santeria" abundă în vrăji și practici care impun cumpărarea frecventă de ulei, lumînări și alte mărfuri de același gen. Chiar o simplă ceremonie pentru a obține bani necesită

Paradisul din cristal!

Misticismul, nevoia de supranatural îmbracă cele mai ciudate forme în lumea concurenței acerbe. Iată că, de curînd, pentru a te apăra de boli, de necazuri, dar și de adversarii nemiloși, s-a descoperit un nou remediu la îndemîna tuturor: cristalul. Firește, efectul cuarțurilor, ametistelor, topazelor și altor minerale se lasă așteptat. În schimb, „cei fără milă și fără cruțare" au mai descoperit o mină de aur: credulitatea naivilor.

Unii le folosesc pentru a medita, alții le pun sub pernă pentru a dormi mai bine. Există și persoane care le poartă asupra lor, în buzunar sau într-o montură de aur la gît. Au apărut și „vindecătorii", care, după tehnici numai de ei știute, pretind că pot vindeca orice tip de boală: de la artrită la scleroza în plăci și SIDA. S-a ajuns pînă acolo încît unii le-au împrăștiat în rîurile Hudson și Harlem, mai ales în fața Palatului Națiunilor Unite, după ce s-au concentrat asupra lor,. gîndindu-se la... pace și înțelegere între popoare! Unele sînt pietre prețioase, altele nu fac doi bani. Sau nu făceau pînă de curînd, cînd a început moda. Actrița Shirley MacLaine este una din „sfintele" acestui ritual. Moda s-a întins și în R.F.G. și Elveția. Nu puțini sînt cei care au fost convinși că în cristale ar exista puteri misterioase.

Revista „L'Espresso" (decembrie 1987) relata cazul unei asemenea „vindecătoare". Katrina Raphaell, 34 de ani, și-a început cariera ca infirmieră. Apoi s-a specializat în tehnici terapeutice alternative. Se pare că treburile mergeau greu. Pînă într-o zi a anului 1980, cînd, după cum declara ea, a primit „informații de primă mînă asupra modului cum trebuie utilizată forța luminii prezentă în regnul mineral, pentru beneficiul propriu și al altora". Nu a ținut pentru sine aceste noțiuni, ci le-a difuzat, în două cărți: „Chrystal Enlightment" (Iluminarea prin cristale) în 1985 și „Chrystal Healing" (Vindecarea prin cristale) din 1987. Mai mult chiar, în statul New Mexico, Katrina a deschis o academie intitulată, pompos, „Crystal Academy of Advanced Healing Arts." Aici se predau cursuri de o săptămînă pentru începători, ca și pentru „experți".

Costul: 500 dolari. Nu sînt cuprinse în acest preț, desigur, cazarea și masa. Participanții locuiesc în motelul vecin „academiei", a cărui proprietară este — se putea altfel?! — Katrina. Aici există o sală de terapie, un salon de studii și o mare grădină în stil japonez. „Vin aici tot felul de oameni" — afirmă „vindecătoarea" —, mai ales din marile orașe stresate și congestionate, ca New York și Los Angeles; dar și de mult mai departe, de pildă din Elveția. „Sînt, în general, persoane care sînt implicate în această meserie, într-un mod sau în altul: psihoterapeuți, maseuri și altele. Învață să intre în contact cu ei înșiși, să-și «curețe» aura, să-și deschidă inima. Nu pentru a da putere terapeutului. Și nici cristalului în sine. Cristalul este doar un instrument, trebuie să știi cum să-l folosești".

În prezent, Raphaell nu mai exercită meseria de „vindecător". S-a dedicat numai învățării altora și scrierii de manuale. Este mult mai ușor decît să obțină miracolele despre care vorbește tot timpul!

Dacă 500 dolari vi se pare prea mult, sînt și „profesori" mai puțin pretențioși. De pildă, Brett Bravo, din Solana Beach, California, unde se predau cursuri cu numai 45 dolari pe zi. Brett predă modul de „programare" a cristalelor. Mai întîi, pretinde el, trebuie să îl debarasezi de energiile pe care le-a acumulat, spălîndu-l în apele oceanului. Apoi, cristalul trebuie lăsat în aer liber, timp de cel puțin 24 de ore, chipurile, pentru a se pătrunde de razele de soare și de lună. O metodă mai rapidă este cea tehnologică, care constă în trecerea unui „curățitor" de discuri și casete prin cele două extremități ale cristalului, timp de o jumătate de minut. Cînd mineralul este curățat, e momentul de a-l reprograma. Trebuie ținut cu ambele mîini și e suficient să se exprime o dorință. De pildă: „Vreau ca această energie să-mi

uneori argint viu, luminări și *cascarilla* — un con cretos, obținut pe bază de albuș de ou.

Multe magazine de cult au fost preluate de reprezentanții tinerei generații, care le conduc după reguli comerciale moderne. Ricardo Chicas (27 de ani), de exemplu, a avut în vedere o muncă ceva mai convențională în perioada cît s-a pregătit pentru o licență în literatură; totuși, el n-a ajuns pînă la elaborarea lucrării de absolvire, considerînd că a abandona prăvălia familiei ar fi totuna cu a da averii cu piciorul. Deocamdată, participă la seminarii pentru micii comercianți, intenționează să modernizeze metodele de inventariere și solicită credite pentru a cumpăra concesiuni în alte orașe. „Consider afacerea dintr-un unghi pur practic", spune el. Sondarea pieței în afacerea cu superstiții este o acțiune relativ simplă, totul e să le oferi clienților ceea ce doresc. Fabricanții se plîng că e greu să ții evidența tuturor obiectelor și credințelor sau ritualurilor de care acestea se leagă. Un funcționar de la Crusader Candle Co. din Brooklyn (firmă producătoare a peste un milion de luminări anual, inclusiv a lui Buddha aducător de noroc, parfumat cu rășină și mir, și a lui Chango Macho, care miroase ca o gumă de mestecat) se plîngea că, în scurt timp te zăpăcești!...

Atenție, clienți! Unii clienți vechi se plîng de mentalitatea mercantilă care predomină de îndată ce vînzările sporesc. Mulți credincioși ai cultului „Santeria" se plîng de moda ambalării uleiurilor în butelii cu aerosoli. Profesorul de teologie Joseph Murphy, și el autor al unei cărți despre „Santeria", afirmă că prețurile sînt mari iar „controlul de calitate' — în cel mai bun caz discutabil. Nu există mijloace de a reglementa conținutul buteliilor. Deci, atenție clienți! Sînteți îndreptățiți să vă temeți. La întrebarea „după ce rețete vă faceți produsele?" proprietarul unui mic magazin a replicat: „Vreți un răspuns oficial sau unul neoficial?". Ca răspuns oficial, a prezentat un carnețel soios plin de rețete compuse — spune el — de un „chimist". Neoficial, a admis că, de multe ori, face el însuși amestecuri, cam din orice.

Olga Gheorghe

(traducere și adaptare după „Newsweek")

ajute sistemul imunitar". Și acest lucru nu este făcut de copii naivi sau de domnișoare superstițioase, ci de bogați oameni de afaceri. Pretextînd păstrarea secretului profesional (sic!), „vindecătorii" nu dau nume. Desigur, frica, numitor comun al faptelor cotidiene din țările occidentale, frica de concurență, faliment, de pierderea slujbei, de îmbolnăvire (care echivalează, de multe ori, cu pierderea slujbei), și, mai recent, frica de SIDA stimulează o anumită tendință spre iraționalism chiar și în rîndul persoanelor care în mod normal nu dau crezare practicilor oculte.

Se pretinde că nu toate cristalele sînt egale. Într-un magazin din Manhattan, „Crystal Village", blonda vînzătoare declara reporterului de la „L'Espresso": „Cuarțul clar este universal, amplifică energia și o înmagazinează". Și, în fața minei neîncrezătoare a ziaristului, s-a grăbit cu alte amănunte „picante": „Este ca un computer încă neprogramat: face ceea ce vrei să facă. În schimb, ametistul violet are o personalitate precisă: servește la liniștirea mentală. Este cumpărat de cel ce vrea să încerce conexiuni spirituale sau, pur și simplu, să se asculte pe sine însuși. Cuarțul roz servește (cum se putea altfel?!) la acțiunile asupra inimii. Ajută să ne iubim pe noi înșine (sic!), să ne acceptăm. Abia după aceea, putem să-i iubim pe ceilalți. Ador cuarțul roz! Este o piatră foarte generoasă".

Un alt cuarț roșu imens, care pare să aibă zeci de kilograme, se află într-un alt magazin din East Village, denumit „Gem Stoned" (un joc de cuvinte între „stone"= piatră și „stone" = efect al drogului). În fața acestui cuarț se află un cartonaș pe care scrie. „Salut. Sînt Rosy. Vin din Madagascar. Am călătorit mii de kilometri pentru a fi alături de tine în viață. Vom acționa împreună pentru «a curăți» vechile tale probleme emoționale și cicatricile. Te iubesc prea mult pentru a permite acestor vechi ranchiuni să fermenteze în tine. Dă-mi voie să te învăț să te tratezi cu tinerețe, acceptare și bucurie. Lasă-mă să-ți dau o mînă de ajutor, un sprijin nobil, să-ți ofer o aură de bunătate. Să ne cufundăm în această aură și să o împărțim cu toți cei care vor intra în contact cu noi. Cînd ești în fața mea, deschide-ți brațele și inima și lasă-mă să intru în contact cu tine". Desigur, îndemnul de a-ți deschide punga este implicit. Lîngă Rosy se află un ciocan, cu care clientul poate să-și spargă o bucată din piatră, după ce a simțit „vibrațiile"! Prețul: 15 dolari livra. Afacerea cu „pietrele vrăjite" este atît de înfloritoare, încît lanțul de magazine „Star Magic", un alt punct de întîlnire al „vindecătorilor", și-a triplat volumul afacerilor în ultimii patru ani și a deschis, recent, noi filiale în Manhattan. Însă, locuitorii de pe Coasta de Est, mai puțin orientați spiritual decît californienii, au imaginat o utilizare a cristalelor mai rapidă și adaptată culturii de „party" (petrecere). Se numește „Gin and Tonic" și numele spune totul: într-un pahar de gin și tonic se aruncă un cristal și se așteaptă ca piatra să-și transmită vibrațiile benefice băuturii. Apoi se consumă. Se pare că „găselnița" face minuni în ce privește diminuarea tensiunii nervoase. Nimeni nu știe, însă, precis de unde provine efectul miraculos: de la piatră sau de la gin?

Romeo Nădășan

SPORT. *Această clădire din orașul japonez Shizuoka, recent terminată, a devenit deja celebră datorită utilizării ei de către amatorii unui nou sport denumit „Cățărarea liberă pe ziduri". Zidul edificiului, înalt de 21 de metri, este prevăzut cu piroane pe care noii „sportivi" se cațără numai cu ajutorul mîinilor și picioarelor...*

În imperiul cocainei

Fondat în secolul al XVI-lea de conchistadorii spanioli aflați în căutarea bogățiilor legendarului El Dorado, Medellin este cel mai important centru industrial al Columbiei. Această frumoasă și activă așezare columbiană, cu două milioane de locuitori, cunoscută, pînă nu demult, sub numele de „orașul veșnicei primăveri", datorită climatului său montan blînd, s-a transformat, în ultimii ani, în oraș al veșnicei violențe. În cursul anului 1987, releva revista „Time", au fost asasinate peste 3 000 de persoane, rata criminalității fiind, aici, de peste cinci ori mai mare ca la New York și înregistrînd, după toate aparențele, creșterea cea mai rapidă din lume. În fiecare zi, la spitalul din Medellin, ca urmare a „răfuielilor" între bandele implicate în traficul de droguri, e aglomerație de cadavre — infirmierii nici nu mai prididesc spălînd coridoarele de sînge. Al doilea oraș — ca mărime — din Columbia a devenit orașul tuturor riscurilor, scrie într-un amplu articol, revista „Paris Match". Cocaina din America Latină, destinată cu prioritate uriașei piețe americane, tranzitează prin acest oraș. Un comerț criminal care generează criminalitate, care a transformat Medellinul într-o capitală a cocainei. „Orașul are multe valori încă necunoscute lumii", spunea fostul primar William Jaramillo Gomez. „Dar, ca urmare a traficului de droguri, a ajuns să fie cunoscut drept un oraș periculos".

Dintotdeauna, la Medellin au fost onorați cei ce s-au ridicat prin propriile eforturi și a existat o veritabilă tradiție a spiritului întreprinzător. Acest spirit și-a găsit, însă, o nouă expresie la sfîrșitul anilor '70, cînd au pătruns în oraș afacerile cu droguri. Planta de coca, din care se scoate cocaina, crește bine nu în Columbia, ci în Bolivia și Peru, unde frunzele ei sînt transformate într-o pastă brută. Dar, pentru a scoate din pastă praful alb pe care străinii îl consumă în cantități impresionante, este nevoie de laboratoare și pricepere tehnică. Medellin — subliniază revista „Newsweek" — întrunea aceste două condiții și, în plus, era situat foarte aproape de uriașa piață americană a drogurilor și gata să-și asume riscurile. Astfel a apărut „cartelul Medellin", o asociație de „baroni ai drogurilor" care controlează circa 80 la sută din cocaina destinată Statelor Unite.

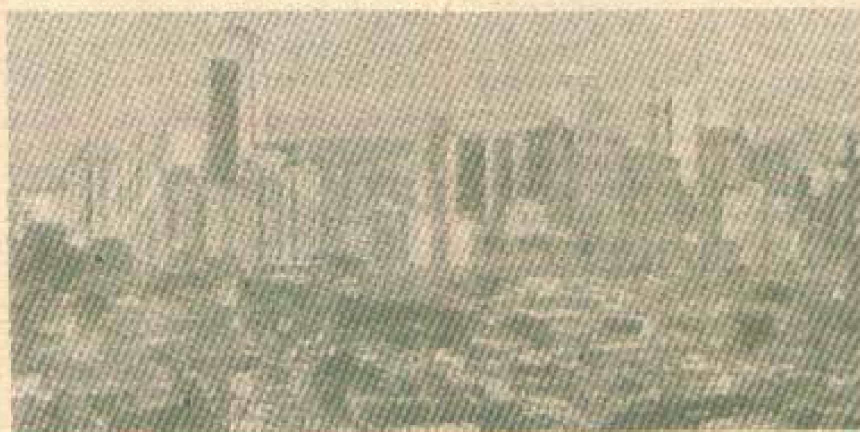
La început, apariția „baronilor drogurilor" a trezit doar o ușoară îngrijorare. Ei se îmbogățeau pe spinarea străinilor *(gringos)* — modalitate de acumulare a averii, considerată perfect respectabilă, după canoanele locale. Nu aducea daune localnicilor, pentru că aceștia nu consumau droguri. Mulți cetățeni ai orașului au beneficiat de banii care afluau în oraș din vînzarea de droguri și de locurile de muncă pe care le creau — fie chiar și temporar — în construcțiile de locuințe și în comerțul cu amănuntul. Dar banii aceștia au adus Medellinului doar o prosperitate de suprafață, deoarece n-au fost investiți în infrastructura productivă, ci au fost cheltuiți pe importul de articole de lux.

Ministrul columbian de externe, Julio Londono, a condamnat legătura existentă între traficul de droguri și terorism, precum și gravele consecințe ale acestuia din urmă pentru guvernele democratice, împotriva cărora se pun la cale acțiuni destabilizatoare. El a apreciat total nedrept faptul că se lasă pe umerii unui grup restrîns de țări în curs de dezvoltare povara „războiului" împotriva traficului de droguri, cînd tocmai statele dezvoltate — datorită stării de saturație la care au ajuns — sînt cele care s-au lăsat tîrîte în consumul de stupefiante. Lupta împotriva traficului de droguri trebuie să reprezinte o responsabilitate a tuturor statelor și trebuie însoțită de măsuri eficiente împotriva consumului de stupefiante în țările implicate, a arătat Julio Londono. Columbia, care este una dintre cele mai vechi democrații din America Latină, este angajată în apărarea și promovarea drepturilor cetățenești, cu toate că se găsește în „centrul" amenințărilor terorismului și traficului de droguri, a adăugat ministrul de externe.

(din cuvîntul demnitarului columbian la sesiunea 43 a Adunării Generale a O.N.U.).

„Cartelul Medellin"

„Baronii drogurilor" din Columbia — „cartelul Medellin" — realizează profituri anuale în valoare de mai multe miliarde de dolari. La 11 ianuarie 1988, ei l-au asasinat pe procurorul general al țării, Carlos Mauro Hoyos, și l-au răpit pe fiul unui fost președinte. În ultimii 10 ani au fost asasinați 50 de judecători, 25 de ziariști, sute de polițiști, un ministru de justiție, un procuror

Medellin: pe străzile sale, omuciderea atinge o rată de cinci ori mai mare decît la New York

general. Unele din aceste decese pot fi atribuite violenței politice pure (în Columbia activează, între altele, 137 de „brigăzi ale morții" cu orientare de dreapta), dar majoritatea sînt legate de afacerile cu droguri — afirmă „Time". În ultimii șase ani, au fost asasinați 181 de polițiști din brigăzile de luptă contra narcoticelor; iar numărul polițiștilor obișnuiți, uciși pe cînd anchetau ocazional cazuri de trafic de droguri, este cu mult mai mare.

Jorge Luis Ochoa (stînga), Gonzalo Rodriguez și Pablo Escobar

Paradisul drogurilor

Cum a ajuns Columbia la discreția criminalilor? — se întreabă „Paris Match". Nimic nu o predispunea să devină un „paradis" pentru „baronii drogurilor". Este o țară cu resurse bogate (cafea, smaralde, petrol), cu o economie robustă de tip mixt și patru orașe de peste un milion de locuitori fiecare (între care și Medellin, vechi centru textil). Cei 29 de milioane de locuitori au bogate tradiții democratice și se bucură de o gamă largă de drepturi civile. Atît poliția, cît și armata națională dispun de forțe numeroase și cu experiență.

„Cartelul drogurilor" a luat naștere în anii '70, ca succesor al unui lung șir de contrabandiști columbieni — de smaralde, apoi de marijuana și, în sfîrșit, de cocaină, pentru care americanii erau dispuși să plătească atît de bine. Întreprinzători și vicleni, membrii cartelului au început să rafineze, să ambaleze și să vîndă cocaina produsă din frunzele plantei coca, crescută pretutindeni în America de Sud. A apărut un fel de „Standard Oil" al cocainei, lipsit, însă, de concurența pe care o întîmpină adevăratul Standard Oil. Ca toate corporațiile multinaționale, cartelul Medellin caută să se extindă. El a optat pentru integrarea pe verticală și a început să planteze din abundență coca în Columbia, în jurul anului 1980. Acum, Columbia e al treilea mare producător de coca din lume, după Peru și Bolivia. Pe la mijlocul anilor '80, piața era suprasaturată de cocaină, prețurile fiind în scădere. Cartelul și-a extins piața, creînd, atunci, un nou produs — crack, o formă ucigătoare de cocaină bază, care, datorită prețului scăzut al unei doze, a găsit mulți clienți printre cei cu venituri mici. Cu ani în urmă, mulți columbieni susțineau că, slujind un viciu american, cartelul nu face nici un rău acasă la el. Dar, pe măsură ce oferta de coca a crescut, cartelul a început să comercializeze *basuco* — o contrafacere deosebit de toxică a cocainei bază, destinată consumatorilor locali. În prezent, Columbia numără circa 300 000 de drogați autohtoni.

Cîștigurile cartelului — relevă „Newsweek" — sînt un vis pentru orice mare corporație: în jur de 3 miliarde de dolari pe an. Marea problemă dintotdeauna a fost ce să facă cu ei. Altădată, îi depunea la bănci din străinătate — din Panama sau Bahamas. Acum, de cînd Curtea Supremă a început să blocheze extrădările, numai în 1987 au revenit în Columbia unul pînă la două miliarde de narcodolari, făcînd din cocaină o sursă de venituri în valută egală cu cafeaua — principala marfă legală de export din țară.

Implicarea cartelului în viața societății este foarte marcată. În 1986, colonelul Jaime Ramirez Gomez, principalul investigator în cazuri de trafic de droguri, a informat că vestitul *capo de los capos* al cartelului, Pablo Escobar, are un informator al cărui nume codificat este „Vitamina C", chiar în sînul lui „F—2", poliția secretă columbiană. Cîteva săptămîni mai tîrziu, Ramirez a fost asasinat.

Cartelul nu neglijează nici chiar cele mai mici detalii. Proprietarii de ziare susțin că din arhivele lor au fost furate dosare conținînd informații asupra întunecatului trecut al „baronilor drogurilor". Aceștia au încercat chiar să schimbe rezultatul unui concurs de frumusețe în favoarea alesei unuia din ei, proferînd la telefon amenințări cu moartea împotriva tuturor celorlalte candidate, care... au pierdut.

Practica intimidării

Episcopul Dario Castrillon Hoyos, a cărui episcopie include principalele zone de trafic de droguri, admite că nu numai unele elemente din poliție și dintre autoritățile militare primesc bani de la „baronii drogurilor": „Și eu am primit bani de la cartel și i-am împărțit săracilor".

În mod firesc, judecătorii sînt una din țintele interesului „baronilor drogurilor". Atunci cînd judecătorul Eduardo Triana a emis un mandat pentru arestarea asasinului prezumtiv al lui Guillermo Caño, proprietarul lui *El Espectador*, al doilea ziar columbian ca mărime, i s-au oferit 20 milioane de pesos (81 000 de dolari) pentru a închide cazul. A refuzat, după care poliția l-a prevenit că 14 asasini au încheiat un contract pentru a-l ucide. Aceasta e dilema: accepți mita sau ești ucis, tu și familia ta! În cele din urmă, criminalii l-au adus pe judecătorul Triana unde au vrut ei: a părăsit țara. „Au reușit să intimideze o țară întreagă", declara Felipe Lopez Caballero, proprietar al respectatului săptămînal bogotan *Semana*.

Poliția a reușit să-l aresteze pe Carlos Dario Correa, unul din șefii de rang mijlociu al „cartelului din Medellin". Dar, la începutul lunii februarie 1988, a fost eliberat, după numai cîteva zile petrecute în închisoare, pentru că nici un judecător nu s-a arătat dispus să-l judece. Potrivit lui Antonio Suarez, secretar general al sindicatului național al oamenilor legii, oricine ar accepta un astfel de caz ar fi omorît!

Scurt timp după ce, în 1976, sub acuzația de trafic de droguri, însuși Escobar a fost arestat, doi dintre ofițerii care au participat

la acțiune au fost uciși. Judecătoarea care se ocupa de caz a fost amenințată cu moartea. Cazul a fost închis. Un articol din *El Espectador* a forțat redeschiderea lui. Au urmat represalii împotriva soției noului judecător, care însă a continuat cu curaj și... a fost ucis în 1986. Din nou s-a închis cazul.

Intimidările — continuă „Time" — au funcționat și împotriva presei columbiene. Unii dintre cei mai cunoscuți publiciști și comentatori, care au scris despre cartel, au fost nevoiți să părăsească țara. Principalele cotidiene și programe de știri televizate din Bogotá au început să colaboreze în difuzarea unui material unic despre droguri, pentru a nu putea da ocazie la răzbunări împotriva unor indivizi izolați. Atît de mulți înalți demnitari și ziariști au fost amenințați cu moartea, încît industria securității particulare înflorește. Acum cinci ani, de exemplu, existau în Medellín 15 firme (cu circa 1 500 de angajați) care asigurau securitatea particularilor. Acum, numărul lor a crescut la 32, cu 5 000 de angajați. Pe plan național, există circa 40 000 de paznici personali. De curînd, editorul lui *El Espectador* și o înaltă oficialitate guvernamentală au pătruns pe aceeași stradă urmați de paznicii lor, care au deschis imediat focul unii asupra altora, crezînd, fiecare, că au de-a face cu o bandă de mafioți. Săptămînal, zeci de noi permise de port-armă sînt emise pentru cetățeni obișnuiți. Oamenii se tem chiar în propriile lor case. *Sicarios* (ucigașii plătiți) iau viața unui om pentru numai cîteva sute de dolari. Iar cartelul recurge, adesea, la *sicarios*.

Un moment culminant l-a constituit asasinarea procurorului general Hoyos, în ianuarie 1988.

Cum se luptă?

Ce ar trebui să facă — sau ar putea să facă — guvernul columbian pentru a-i supune pe „baronii drogurilor"? Unii — arată „Paris Match" — au propus extrădarea traficanților căutați în Statele Unite. Alții — declararea stării de urgență și angajarea militarilor în lupta împotriva cartelului, așa cum s-a procedat în unele regiuni din Mexic. Fără îndoială, această formulă ar fi încununată de succes, dar columbienii au refuzat-o pînă în prezent, în parte din respect pentru tradițiile de legalitate și democrație ale țării, care interzic amestecul militarilor în chestiuni civile — fie ele și de natură penală.

Apartamentul lui „don" Pablo Escobar, după explozia unei bombe

Despre infernul de pe „Piper Alpha"

La 6 iulie 1988, explozii în lanț au distrus platforma de foraj „Piper Alpha", situată în apele Mării Nordului, în fața litoralului britanic. Accidentul, cel mai grav înregistrat pînă în prezent pe o asemenea insulă artificială, a costat viața a 167 de oameni. „De la bun început — scria revista «Stern» referitor la ceea ce s-a întîmplat și la contextul activității de pe platforme — munca petroliștilor s-a desfășurat cu riscul vieții". Redăm, în cele ce urmează extrase din revista vest-germană privitoare la „infernul" de pe „Piper Alpha":

În anii '60, drumul căutătorilor de petrol în mare a fost marcat de... pești morți. Bancuri întregi de batog și heringi fără viață pluteau pe Marea Nordului, peștii avînd ficatul și rinichii distruși sau șira spinării sfărîmată. Cauza morții: dinamita. Explozibilul era detonat în mare de către navele de explorare. După ecoul undelor de presiune, cercetătorii localizau, pe fundul mării, zăcămintele de gaz metan sau petrol. După ce, în 1965, au fost descoperite primul zăcămînt de gaze și, patru ani mai tîrziu, primul de țiței, aurul negru a început să fie, masiv, pompat spre uscat. În prezent, în Marea Nordului își desfășoară din plin activitatea circa 300 de platforme de foraj. Anual, de pe fundul mării sînt extrase peste 180 milioane tone țiței și aproape 90 miliarde mc gaz metan, în primul rînd de către Anglia și Norvegia. Cea mai mare insulă artificială a fost instalată în 1984 de Norvegia — platforma „Statfjord C". Avînd, de la fundul mării, o înălțime de 271 metri, ea întrece cu 50 metri platforma „Piper Alpha", construită în 1976. Pe „Statfjord C", hotelul menit să adăpostească muncitorii are opt etaje și 278 de paturi. Pentru „monstrul" norvegian s-a consumat de cinci ori mai mult oțel decît pentru ridicarea Turnului Eiffel.

Pe cei 300 de coloși de oțel și beton fixați în Marea Nordului lucrează și își petrec vremea peste 20 000 de oameni. De la bun început, munca petroliștilor s-a desfășurat cu riscul vieții. Gazele scăpate explodau frecvent. În apa mării, materialele corodează rapid, astfel că se întîmplă ușor ca „picioarele" insulelor să cedeze. Amenință, adesea, primejdii izvorîte din scurgerea nedorită a țițeiului în mare, cînd se formează pete uriașe, în care își găsesc sfîrșitul, cu miile, păsările marine.

În total, cu prilejul avariilor de pe platformele de foraj din Marea Nordului, și-au pierdut viața peste 300 de muncitori petroliști. Și activitatea celor 2000 de scufundători, aflați la dispoziția platformelor, este la fel de riscantă. Îi pîndesc primejdii cînd coboară în valuri să curețe, prin sablare, de pe picioarele platformelor, depunerile de alge și scoici sau să le verifice stadiul de coroziune, cînd se stre-

S-au propus și soluții extreme, cum ar fi intervenția unor trupe americane pentru a „curăța" țara de traficanți (cum s-a procedat, în 1986, în Bolivia). E puțin probabil să se ia o asemenea măsură, nu numai pentru că episodul bolivian a fost descurajant, ci mai ales pentru faptul că ea ar leza prerogativele de suveranitate ale statului și ar fi la fel de nepopulară în nordul cît și în sudul Americii. Totuși, însuși faptul că se vorbește despre o intervenție armată străină într-o țară mîndră și independentă dă măsura dramatică a fenomenului.

Teroarea acumulată duce, uneori, la evenimente neașteptate. De exemplu, în martie 1988, o mie de oameni înarmați, sprijiniți de elicoptere și tancuri, au atacat proprietatea El Monte, a lui Pablo Escobar, cocoțată pe pantele Anzilor — noul cartier general al șefului cartelului. Uriașa operațiune s-a soldat cu arestarea soției lui Escobar (eliberată, însă, a doua zi) și a unui mare număr de paznici personali. Escobar a reușit să scape. Potrivit unor martori oculari, după aceste evenimente climatul a devenit și mai tensionat.

Olga Gheorghe

Cartofi, zîne și urși Panda

Lui Alan Fairweather îi plac mult cartofii. A scris chiar o dizertație de doctorat despre cartofi, face experimentări cu autorizația guvernului scoțian și vorbește despre ei la nesfîrșit. Mănîncă aproape numai cartofi și a călătorit din orașul său natal, Edinburgh, tocmai pînă în Peru și Bolivia ca să le studieze originea. „Aș putea spune că am o vedere asupra lumii centrată pe cartof", afirmă el, citat, într-un articol, alături de alți excentrici, de revista „Newsweek".

Pasiunea Annei Aitkin sînt zînele și spiridușii. Ea a transformat pădurea existentă împrejurul casei sale din North Devon într-o rezervație de peste 1000 de zîne din plastic și spiriduși din beton.

John Slater a mers pe jos în pijama din nordul pînă în sudul Marii Britanii și a acceptat să petreacă șase luni într-o cușcă de la Grădina Zoologică din Londra ca să adune bani pentru hobby-urile sale: investigații privind leucemia și protecția urșilor Panda giganți. Petrece lungi perioade de timp în cuști situate pe coastele scoțiene. „Pentru unele din lucrurile pe care le-am făcut — spune Slater — în alte țări aș fi fost băgat la închisoare".

Din fericire, Slater și ceilalți trăiesc în Marea Britanie, unde s-a manifestat totdeauna toleranță față de excentrici. Primul studiu științific despre excentrici a fost publicat recent și se intitulează „Excentricii — Investigație Științifică". În acest studiu, care nu e deloc excentric, David Weeks, psiholog la Royal Hospital din Edinburgh, afirmă că excentricii nu sînt ființe ciudate; într-adevăr, ei pot fi inteligenți, au un real simț al creativității, sînt sănătoși și mai fericiți decît multe din persoanele de aceeași vîrstă cu ei. Iar cel mai bun lucru, scrie Weeks, este că ei știu asta.

coardă adînc, sub sapele sondei, sau cîne trebuie să controleze etanșeitatea rețelei de conducte, cu o lungime de 6000 km. Numeroși scafandri și-au pierdut, în această activitate, viața — cel puțin 200.

„Bețla țițeiului" a costat, în Marea Nordului, mai multe victime decît a aflat opinia publică; firmele petroliere nu declară cifrele exacte ale accidentelor. Experții au aproximat, încă în 1979, o medie de două avarii pe an la platformele de foraj din Marea Nordului, cazuri în care s-au scurs, probabil, în valuri 2600 pînă la 4000 tone țiței. Și, anual, 220 de incidente mai mici, în care scurgerile de țiței ar fi înregistrat, în medie, o jumătate de tonă.

În legătură cu cauzele celei mai mari catastrofe din istoria industriei petroliere a Mării Nordului, primele depoziții ale martorilor oculari se vădesc contradictorii. S-a accentuat, însă, presupunerea că s-a produs o explozie la compresoarele de gaz. Și tocmai deasupra acestor imense rezervoare sub presiune se aflau, pe „Piper Alpha", și așa-numitele module de locuit ale muncitorilor. Și mai de necrezut: unul din cele două module era construit din lemn, placat doar cu un strat subțire din fibre de sticlă. Cel de-al doilea modul a fost confecționat din oțel și aluminiu numai după ce construcția din lemn prevăzută inițial a luat foc chiar pe locul asamblării ei, în Houston (Texas). Jack Donaldson, pînă la pensionarea sa, în 1985, expert pentru securitate la firma „Occidental Petroleum", ceruse, încă în 1984, demontarea modulelor de lemn și ridicarea, de jur împrejurul instalațiilor de compresare a gazelor, a unor pereți protectori din oțel. Dar firma însărcinată cu exploatarea nu a vrut să mai investească nimic în învechitele instalații.

Cît de nesigură era „Piper Alpha", dată în funcțiune în 1976, s-a văzut încă în urmă cu ani. În 1982, trei muncitori și-au pierdut viața, cînd s-a prăbușit o pasarelă destinată transporturilor de aprovizionare. În 1984, s-a produs un incendiu, fiind răniți 55 de muncitori. Din fericire, atunci au putut fi evacuați la timp cei 175 de angajați aflați pe platformă.

Muncitorii știu despre extragerea țițeiului din Marea Nordului că este de nouă ori mai riscantă pentru viața omului decît exploatarea cărbunelui în străfundurile pămîntului. An după an au fost înregistrate accidente care au făcut sute de victime. Strivirile, fracturile, arsurile — se numără printre cele mai frecvente răniri.

Din cauza accidentului de pe „Piper Alpha" a trebuit oprită activitatea pe alte cinci platforme de foraj aparținînd de „Occidental Petroleum". Prețul petrolului pe piața liberă newyorkeză a crescut cu 99 de cenți — la 16,33 dolari barilul. „Noi trebuie să plătim pentru toate, întotdeauna trebuie să plătim pentru toate", se aude, la o stație de benzină, o voce cu accent cîntat, scoțian...

Traducere și adaptare de
Vasile Crișu

O curiozitate fără margini îi caracterizează pe adevărații excentrici, iar Weeks citează numeroase personalități, între care Thomas Edison, Benjamin Franklin și Charles Darwin, printre cei mai excentrici oameni de știință.

În mare parte anacronici, excentricii sau simt că sînt înaintea timpului pe care îl trăiesc sau preferă să trăiască în trecut. Ei refuză să-și contureze opinii care să fie în concordanță cu timpul prezent, oricît de ieșiți din comun ar părea. Excentricii naivi consideră că au totdeauna dreptate, iar toți ceilalți nu.

Excentricitatea poate fi moștenită. Exemplul cel mai „colorat" pe care îl oferă Weeks, în cartea sa, se referă la Edward James, fiul nelegitim al lui Edward al VII-lea, care a cheltuit fabuloase sume de bani pentru construirea unui ciudat castel: plasat în jungla mexicană, castelul avea poduri care nu duceau nicăieri și uși care se deschideau către pereți.

Exemplu clasic: mulți excentrici sînt fericiți să-și creeze propriul univers ciudat. Au un simț al umorului foarte straniu, o tendință către hiperbolizare și, de obicei, manifestă un optimism exuberant, iar rezultatele sînt, nu de puține ori, șocante.

Comparînd pe excentricii din Marea Britanie și Statele Unite, cele două „centre" ale renașterii excentricității în anii '50, Weeks consideră că americanii sînt mai intuitivi și au simțul umorului mai accentuat. În Marea Britanie, bărbații excentrici depășesc numărul femeilor. În ambele țări — se afirmă în studiu — femeile devin excentrice tîrziu, după ce copiii lor ajung la maturitate.

Ceea ce iese în evidență din acest studiu academic este o trăsătură caracteristică a excentricilor, și anume exuberanța cu care trăiesc. (M.B.)

„Jocul de-a războiul"

În Mexic, țară pacifistă, funcționează o întreprindere clandestină ce închiriază terenuri, arme și uniforme tinerilor care doresc „să se joace" de-a războiul — joc frecvent în Statele Unite și Marea Britanie — și „să se simtă emuli ai mercenarilor" — relevă săptămînalul mexican „Proceso". Publicația adaugă că noua societate a pus la punct, în acest scop, „cîmpuri de luptă", la o fermă, Cerro del Ajusco, situată în apropierea capitalei. Unul din angajații întreprinderii a explicat revistei că, în Statele Unite, această „distracție" se bucură de o popularitate crescîndă și că este frecventată, în special, de foști combatanți în războiul din Vietnam.

Potrivit revistei „Proceso", pe „cîmpul de luptă" mexican se află situate, în diverse zone și direcții, afișe cu numele principalelor zone conflictuale din lume, mai noi sau mai vechi: Malvine, Nicaragua, Vietnam, Pearl Harbor. În ce privește „arsenalul" pus la dispoziție celor ce aspiră la meseria de mercenar, acesta numără pistoale, muniții, cartușiere, uniforme, ochelari de protecție, tancuri etc. Pe scurt, totul este de închiriat pentru a te juca de-a războiul.

„Jocul" este simplu: se formează două bande, de circa cinci persoane. Fiecărei echipe i se încredințează cîte un stindard. Obiectivul este capturarea, în decurs de o oră, a stindardului inamicului și aducerea lui pe propriul teren. Armele, acționate cu gaz, trag gloanțe de cauciuc, pline cu vopsea, care, în clipa în care ating dușmanul, se sparg și lasă urme. Unul sau doi „arbitri" supraveghează partida și-i declară „morți" pe jucătorii atinși de gloanțe în partea superioară a corpului. Deciziile arbitrilor sînt fără apel. Unii dintre jucători relatează că gloanțele de cauciuc provoacă, adesea, contuzii dureroase, ale căror urme rămîn cîteva zile.

Rafael Michel și frații Erik și Sven Wallsten au închiriat proprietatea în ianuarie 1988 și au pus la punct șase „cîmpuri de luptă". „Nicaragua" este terenul cu cea mai mare extindere. Urmează „Golful Porcilor", „Salvador", terenul de „gherilă urbană", un altul de „dueluri" pentru doi jucători și un altul de antrenament pentru o singură persoană, avînd drept ținte siluete umane din lemn.

(R.D.)

Cu carul mortuar

În fața teatrului „Mann's Chinese Theater" parchează un car mortuar de culoare gri-argintie, din care se poate auzi muzică decentă de doliu. La ora 2 fix, tînărul de la volan coboară și deschide ușa din spate a automobilului pentru șapte persoane, care așteptaseră în apropiere. Acestea urcă în mașină, în spațiul prevăzut pentru sicriu. Scena macabră descrisă mai sus nu este decît un moment foarte normal din viața Hollywoodului: în schimbul sumei de 25—30 dolari, de trei ori pe zi, doritorii pot face un tur „mortuar" prin Hollywood pentru a gusta senzațiile tari pe care le poate oferi vizita la mormintele foștelor celebrități ale cartierului.

Turul, care durează circa 2 ore și jumătate, organizat de firma „Grave Lines Tours", începe de la motelul în care, în urmă cu aproximativ 20 de ani, cîntăreața de rock și blues Janis Joplin a încetat din viață, după ce își administrase o supradoză de heroină. Prin instalația stereo din automobil se poate auzi, pe fond muzical, istoria morții acestei stele a cîntecului. „Chiar și vizitatorul în cămașă sport din New York are o mină foarte serioasă, în timp ce o doamnă îmbrăcată în negru se șterge cu o batistă la ochi", relata agenția „DPA". Înainte de intrarea într-un garaj subteran din West Hollywood se face o nouă oprire: la locul unde prietenul și colegul de scenă al actorului James Dean, Sal Mineo, a fost găsit înjunghiat. Făptașul, probabil un drogat, nu a fost prins nici pînă acum. În fața hotelului Chateau Marmont, carul mortuar oprește din nou pentru a aduce un omagiu comicului de film John Belushi, și el victimă a unei supradoze de heroină. Urmează o vizită la casa unde Sharon Tate și patru prieteni ai ei au fost măcelăriți de banda lui Charles Mason. Nu se știe dacă poveștirile cu privire la ultimele lor minute sînt întrutotul corespunzătoare realității. Starurile

prin Hollywood

trecute în neființă nu se pot apăra.

Întreaga afacere cu „Grave Line" a fost pusă pe picioare de Greg Smith, fost paznic de cimitir. Ea merge bine, bucurîndu-se și de o publicitate gratuită prin ziarele și posturile de radio regionale. Amatorii sînt oameni de condiție medie, obișnuiți, care doresc să viziteze locurile unde s-a jucat soarta idolilor lor defuncți și să mai simtă, cel puțin în acest mod, că sînt aproape de ei. Turul este ieftin, pentru că la cimitire nu se percepe — cel puțin deocamdată — bilet de intrare. Pe vremea cînd Smith era paznic de cimitir, vizitatorii îl întrebau mereu unde se află mormintele starurilor muzicii și filmului. De aici i-a venit ideea de a lua lucrurile pe cont propriu. În curînd, datorită cererii tot mai mari — în prezent se fac liste de așteptare la turul mortuar — el va amenaja un al doilea car mortuar. Nu pentru defuncți, ci pentru amatorii de făcoșuri funebre.

Mormintele Hollywoodului exercită, se pare, o mare fascinație asupra americanilor. În urmă cu un deceniu, un fost actor de ocazie, Michael Chellel, a avut ideea de a elabora o hartă a mormintelor idolilor muzicii și filmului. Pe o rază de 50 de mile în jurul Los Angelesului, Chellel a identificat și consemnat toate locurile de veci ale fostelor celebrități. Harta a constituit un mare succes, fiind vîndută în mai multe mii de exemplare. De asemenea, cea de-a opta ediție a ghidului „This is Hollywood" al lui Ken Schessler prezintă peste 100 de locuri ale morții și groazei, inclusiv povestiri macabre asociate cu acestea. „Clienții mei au adesea acest ghid asupra lor — afirmă Smith —, însă specific turului meu este faptul că vizita nu se face de unul singur, ci sînt mai mulți oameni alături, uniți în mîhnirea lor".

R.N.

Două mii optzeci și nouă de diamante, doi scorpioni, o sută douăzeci de flacoane de Chanel „N°5", un Van Gogh, douăzeci de tone de pulpe de broască, o cobră etc, etc, etc. — iată cîteva din elementele unui tablou extraordinar. În primele șase luni ale anului 1988, remarcă revista „Le Point", vameșii francezi au mai reținut: 761 de kilograme de țigări, 3 tone de hașiș, 35 de kilograme de aur, 47 de kilograme de caviar, sute de milioane de franci, 930 de kilograme de piei de mamută.

Bazarul din vămile franceze

Impresionanta pradă a vameșilor francezi și a specialiștilor de la Direcția națională de informații și de anchete vamale e rezultatul multor luni de urmărire. Adesea, flerul vameșului duce la descoperiri ciudate. Un vameș tînăr ce căuta droguri a sesizat nervozitatea unei pasagere din trenul Lausanne-Paris. Sacoșa ei sport, aruncată neglijent în plasa de bagaje, conținea două iguane, o viperă, doi scorpioni, un șarpe cu clopoței, o cobră, un varan și doi mocasini negri. O grădină zoologică în miniatură, căci animalele erau vii. Cumpărate la Lausanne, ele ar fi trebuit să fie revîndute în Franța.

Căutînd droguri, deseori vameșii fac alte descoperiri mai „clasice". Astfel, în trenul Amsterdam-Paris, au fost găsite 2 089 diamante, trei rubine, trei smaralde și un safir. Aparțineau unui cunoscut bijutier parizian, care introducea fraudulos pietre prețioase în țară pentru a le revinde la negru. Alte obiecte prețioase descoperite în trenul Paris-Geneva: la dus, două tapiserii valoroase aparținînd unei familii celebre, ce trecuse prin momente grele și voia să le pună la adăpost; o lună mai tîrziu, în celălalt sens, opt tapiserii de Miro și de Vasarely, în valoare de 720 000 de franci, transportate de proprietara unei galerii din Saint-Germain-des-Prés.

Traficul de opere de artă se practică tot mai intens și e foarte rentabil, fiindcă, în zilele noastre, opera de artă e un plasament sigur, practic și poate servi ca monedă de schimb. Într-un camion italian ce venea din Anglia, la Calais vameșii au dat peste un Van Gogh, două pînze semnate Utrillo și un Pissarro. Tablourile, cumpărate legal la Londra, se îndreptau discret, foarte discret spre o societate anonimă din Lugano... Un eveniment deosebit: vămile i-au încredințat muzeului Luvru 273 de vase și statui (din secolele al III-lea și al IV-lea î.e.n.), provenind din săpături clandestine efectuate la Aperlia, în Italia. Descoperite în mașina unui negustor italian în apropiere de Nancy, ele trebuiau să ajungă în Elveția, via Franța. „Onorabilul" negustor, extrem de grăbit să se întoarcă acasă, susținea că obiectele erau doar niște copii. În realitate, obiectele ce urmau să fie vîndute unor colecționari elvețieni, erau originale rare și foarte prețioase.

Uneori „omul de la frontieră" pleacă de la un detaliu. La Valenciennes, un vameș remarcă lipsa unui șurub la consola unui autoturism. I se pare „că a fost demontată recent" și, cercetînd mai atent, descoperă în consolă 35 de lingouri de aur pur...

O altă activitate frauduloasă tot mai răspîndită: imitația. Direcția vămilor din Franța a înscris falsurile pe lista produselor ce nu pot fi introduse în țară. Imitațiile provin din diferite zone ale globului, din Extremul-Orient, Turcia etc. De exemplu, pe aeroportul din Dunquerque, într-un avion ce venea din Uruguay, au fost găsite 120 de flacoane de fals „Chanel N. 5" și, în aceeași cantitate, un alt parfum fals, „Opium" Saint-Laurent. La frontiera franco-belgiană, trei francezi originari din Loir-et-Cher, ce se întorceau dintr-o călătorie în Thailanda, au încercat să introducă în Franța 1600 de bluze fără marca fabricii și

→

Garda Monei Lisa

Mai mulţi paznici se angajează şi mai puţine săli sînt deschise. I-a trebuit mult timp Direcţiei muzeelor şi publicului pentru a înţelege cauza. Astăzi, se cunoaşte puţin mai mult despre acest mister. Principala cauză — scria recent „Le Nouvel Observateur" — o constituie sănătatea fragilă a paznicilor. Sînt auziţi întrebîndu-se la tot pasul: „Cînd îţi iei concediul de boală?" Sub pretextul că muzeele sînt, mai ales, frecventate de vizitatori purtători de boli exotice periculoase, paznicii au cerut suplimentarea retribuţiei, revendicare ce a fost, însă, refuzată. Muzeele naţionale sînt obligate să angajeze, pe perioade temporare, tineri care se sustrag de la efectuarea serviciului militar, aceştia preferind să apere mai degrabă operele de artă decît frontierele. „Ei şi-au schimbat numele şi au fost recrutaţi prin concurs", — mărturiseşte M. Mauduit, unul din responsabilii muzeului Luvru — „iar paznicii-şefi au devenit agenţi-şefi de supraveghere. „Un paznic nu lucrează, în medie, decît şase luni pe an. Explicaţia este simplă: muzeele sînt închise la sfîrşit de săptămînă şi de sărbători — mai precis, atunci cînd publicul ar avea timp liber să le viziteze. La salariu li se adaugă primele duminicale şi supraprimele de vară.

Paznicul unui muzeu are o patologie particulară, pe care nici un specialist nu a studiat-o încă cu adevărat. Boala se declanşează fulgerător. El telefonează într-o dimineaţă cu o voce stinsă şefului de pază pentru a-l avertiza că se simte rău. Această boală profesională nu este niciodată mortală. Pacientul reapare peste cîteva zile cu o faţă odihnită, acesta fiind simptomul liniştitor al convalescenţei. Nu există nici un vaccin împotriva acestei afecţiuni. Serviciul de organizare al muzeelor este obligat să se ocupe de această problemă. Şi, astfel, nu se ştie niciodată cîţi paznici vor fi la posturi a doua zi de dimineaţă şi nici cîte săli se vor putea deschide.

Aşa cum spune unul din responsabili: „Trebuie să ţinem seama de factorul uman şi epidemiile sezoniere". Totuşi paznicul este un om binevoitor. El face totul pentru a se menţine în formă. Îşi începe serviciul la ora zece şi un sfert, şi, imediat după aceea, îşi ia o pauză pentru un scurt dejun şi pentru a preîntîmpina oboseala de la ora unsprezece, frecventă în meseria lui. El duce o viaţă igienică şi sportivă — nu uită niciodată să se antreneze la un meci de fotbal. Administraţia muzeului a interzis lectura în timpul serviciului şi ei ţin seama de acest regulament. Muzeele naţionale fac apel la întreprinderi specializate pentru curăţenie. Paznicii de abia au putere să indice drumul vizitatorilor. Şi apoi nu o fac decît în limba franceză. Oboseala pe care o afişează îi împiedică să înveţe limba engleză la cursurile de reciclare. De asemenea, şi uniforma a devenit o problemă. Paznicii de la muzeul Orsay au refuzat să o poarte.

La muzeul Luvru, un paznic a încercat să împingă o turistă americană în cavoul Sfinxului. Cele patruzeci de secole pe care le contemplă le înflăcărează simţurile. Scandal, proteste din partea consulatului american. Pentru a evita o grevă de solidaritate, direcţia muzeului Luvru a fost obligată să depună o plîngere de defăimare împotriva soţului vizitatoarei. Muzeul Luvru a cunoscut şi afacerea cu clătitele: un paznic organizase un mic comerţ. Făcea clătite de morun pe un aragaz al cantinei şi le vindea colegilor. Direcţia i-a aplicat o sancţiune, dar a fost nevoită să capituleze în faţa unei greve a paznicilor.

O altă îndatorire a paznicilor o constituie stricta supraveghere a copiştilor. La muzeul Luvru sînt vizitatori puţin mai speciali, care vin să copieze capodoperele. Lor le place să fie bine plasaţi şi să nu fie deranjaţi în orele de afluenţă. Este, însă, interzis să se reproducă operele expuse la dimensiunile exacte, pentru a evita ca muzeul să devină un atelier de falsificatori şi, în acelaşi timp, pentru a preveni substituirea tablourilor. Paznicii sînt cei care trebuie să verifice dacă regulamentul este respectat. Ei pot să se înşele asupra dimensiunii exacte cu cîţiva centimetri. Da — a greşi este omenesc.

Raluca Ionescu

⟶

1600 de etichete Benetton. Sperau să le revîndă cu 180 000 de franci. Aşa cum un negustor avea intenţia să cîştige 680 de mii de franci din vînzarea a 1700 de false ceasuri Cartier, fabricate în Italia.

În goană după profit, unii încearcă să introducă în ţară produse alimentare nesănătoase. De exemplu, un comerciant francez a importat din Indonezia 20 de tone de pulpe de broască, în valoare de 400 000 de franci. La Le Havre s-a descoperit că erau necomestibile din cauza unui microb. Neprimind permisiunea să le introducă în ţară, comerciantul le-a plimbat puţin prin Belgia şi, printr-un alt punct de frontieră, a încercat din nou să le strecoare în Franţa. A fost prins şi a plătit o usturătoare amendă.

În Franţa, ca şi în multe alte ţări occidentale, duşmanul cel mai mare al vameşilor e drogul. De pildă, 2,6 kilograme de heroină, transportate de un pilot al unei companii asiatice, au fost recuperate într-un mare hotel parizian. La Paris, pe aeroportul Roissy, în bagajele cîtorva călători în tranzit, ce veneau de la Sao Paulo şi se îndreptau spre Damasc, au fost găsite 41 de kilograme de cocaină. La frontiera spaniolă, în doar cîteva luni, au fost descoperite trei tone de haşiş.

Din cînd în cînd, o întîmplare neprevăzută îi înveseleşte pe vameşi. Camionagiul, ce transportase saci conţinînd caşuri în care fuseseră ascunse, fără ca el să ştie, 640 de kilograme de haşiş, se grăbea foarte tare. Ajuns la Carcassonne, el a depus sacii în stradă, în dreptul casei traficantului, şi a plecat. Cum să care bietul traficant atîţia saci? Noroc că vameşii erau în apropiere şi i-au sărit în ajutor...

Monica Patriciu

„America își descoperă ignoranța"

McDonald a găsit o soluție ingenioasă: pe cutii se fac desene în loc de litere: cremvurști, cartofi prăjiți, coca-cola etc. Se face publicitate la televiziune unei mărci de computer punînd, în fața acestuia, un tip musculos și cu o privire obtuză. Mesajul: programele sînt atît de simple încît le poate folosi și o gorilă. Ziarul „L'Unita" — care abordează această problemă și din care prezentăm cele ce urmează — subliniază că este cert că un american din cinci este astăzi analfabet; și nu numai dintre bătrînii salahori din sud sau din rîndul noilor imigranți din America Centrală: potrivit unor statistici, „sînt analfabeți" o cincime din totalul tinerilor. Pentru viitorul unei societăți și al unei economii care vrea să se considere, în continuare, ca cea mai avansată din lume, tehnologia, care presupune calificarea muncii, devine, astfel, o problemă prioritară. Nu numai în fabrică, dar și în birouri și în sfera serviciilor, este nevoie de forță de muncă care să știe să citească și să scrie, să cunoască computerele, să aibă un minimum de informații științifice și de pregătire culturală. Munca trece, în prezent, printr-o perioadă de transformare revoluționară, comparabilă cu aceea a transformării țăranilor în muncitori, în cursul primei revoluții industriale.

„O mare parte a succesului obținut de Japonia decurge din faptul că muncitorii știu să interpreteze matematicile superioare, să descifreze proiecte complexe, să facă în fabrică operațiuni sofisticate mult mai bine decît colegii lor americani" — avertizează Merry I. White, docent în sociologie comparată la Universitatea din Boston.

Și tocmai forța de muncă calificată a devenit o marfă rară în Statele Unite. Și nu este vorba numai de faptul — denunțat recent, cu îngrijorare, de presă — că SUA sînt nevoite să importe ingineri și tehnicieni (se apreciază că, pînă la sfîrșitul secolului, vor avea nevoie de 400 000 — 500 000 de ingineri și tehnicieni). Ministerul muncii a inventat o metodă pentru a măsura, pe o scară de 1 la 6, nivelul de lectură, scriere și vocabular necesar pentru o anumită slujbă. Primul nivel folosește 2 500 de cuvinte, citește între 95 și 125 de cuvinte pe minut și știe să scrie doar fraze elementare; cel de-al doilea nivel folosește 5 000—6 000 de cuvinte, citește 190 și 215 cuvinte pe minut și scrie și fraze complexe. Potrivit unui sondaj efectuat de Hudson Institute, trei sferturi din noua forță de muncă americană nu va depăși primele două niveluri, dar va trebui să lupte din răsputeri pentru a fi încadrată în cele 40 la sută din noile locuri de muncă. Celelalte locuri de muncă vor cere cel puțin cel de-al treilea nivel de calificare, care permite citirea unui manual simplu și întocmirea unui raport elementar. Dar numai o cincime dintre noii angajați vor reuși această performanță.

Societatea de telefoane „New York Telephone" a trebuit să supună unui test 60 000 de candidați pentru postul de centralist și depanator, pentru a putea angaja dintre aceștia doar 3 000. Cînd sînt examinați, foarte mulți știu să spună pe dinafară zeci de formule, însă nici unul nu știe să spună cum se instalează un model de telefon compatibil cu cele europene. „Înainte manevrau un tub cu un diametru de 6 degete, acum trebuie să învețe să folosească fibrele optice, adică să separe fibre foarte delicate, asemenea unui chirurg care face operații pe creier" — spune directorul societății telefonice din New York. Cert este că, astăzi, dacă chemi pe cineva să repare linia telefonică, ai impresia că este mai puțin eficient decît un depanator dintr-o țară din lumea a treia.

În mare parte, problema degradării culturale a forței de muncă se corelează și cu problema etnică. Dacă doi din trei albi sînt în stare să consulte un articol din ziar, procentul scade la 40 la sută pentru tinerii hispanici și la 25 la sută pentru tinerii de culoare. Și totuși, din punct de vedere demografic, din rîndul tinerilor de culoare și hispanici, va proveni noua forță de muncă, începînd de acum pînă în anul 2000, chiar și după aceea.

După ani de dezinteres față de problemele sociale manifestate de Administrația Reagan, America descoperă, cu oroare, că, începînd cu lumea „afacerilor", „capitalul uman" a fost lăsat în paragină. Profesorul Edward Dennison, expert în economia dezvoltării, descoperă că dezvoltarea economică a Americii din 1948 pînă în 1982 s-a datorat, în proporție de 30 la sută, creșterii gradului de instruire a forței de muncă și, tot în proporție de 30 la sută, inovațiilor tehnologice, care depind, și ele, tot de gradul de instruire. S-a ajuns la concluzia că sînt mult mai costisitoare ajutorul acordat șomerilor, îngrijirea copiilor malnutriți încă de la naștere, imposibilitatea de a găsi muncitori cu o bună calificare, decît ridicarea gradului de instruire. Au urmat condamnări impresionante ale „analfabetismului cultural", produs al școlii și al televiziunii, s-a discutat despre faptul că o mare parte din elevii de liceu nu numai că n-au nici cea mai mică idee despre locul Vietnamului pe hartă, dar identifică cu greu chiar și Statele Unite. „New York Times" a început să publice pe prima pagină o serie de articole cu date din care rezultă că „peste 23 milioane de americani sînt — din punct de vedere funcțional — analfabeți, adică nu sînt în stare să aplice capacitatea teoretică de a citi și de a scrie, echivalentă cu aceea a unui elev de clasa a treia,

la viața cotidiană sau la locul de muncă". Aceasta nu înseamnă numai că nu sînt în stare să citească cărți sau ziare, ci și că au dificultăți în a recunoaște o indicație stradală, a citi instrucțiunile pentru folosirea unui produs farmaceutic, a completa un formular pentru a cere un împrumut la bancă sau pentru a scrie o cerere de angajare. Ei se simt pierduți în fața formularelor complexe pentru înscrierea pe listele electorale și se află în dificultate chiar și atunci cînd trebuie să citească „numele candidaților la președinție în cabina electorală".

Revista „Business Week" consacră un raport special, de 40 de pagini, extrem de alarmant, „declinului forței de muncă americane" și susține că „Statele Unite sînt pe punctul de a intra într-o perioadă în care faptul că au neglijat jumătatea cea mai săracă a societății începe să amenințe bunăstarea întregii națiuni".

Prețul unui judecător: 500 000 de franci

Tînărul judecător Pierre Michel hărțuia neobosit mafia, și mafia l-a ucis. Într-unul din numerele din această vară ale revistei „Le Point", cu puțin timp înainte de procesul asasinilor judecătorului Michel, Laurent Bijard povestește ce s-a întîmplat la Marsilia, la 21 octombrie 1981. An în care, în Franța, au fost asasinați doi judecători de instrucție: la Lyon — judecătorul Renaud, la Marsilia — Pierre Michel.

După aproape șapte ani, doi bărbați și două femei vor fi judecați pentru faptele lor. Ei sînt: François Checchi, 38 de ani — — ucigașul judecătorului (el și-a recunoscut vina) —, François Girard, poreclit „Blondul", 40 de ani, un presupus comanditar, și două femei, două Jeanne ce au asigurat legătura dintre comanditari și executanți: Jeanne Girard, 41 de ani, și Jeanne Filippi, 51 de ani. Nu vor răspunde prezent la apelul justiției Charles Altieri, 32 de ani, cel care a stabilit detaliile practice ale crimei, și „Mimi Filippi", 57 de ani, al doilea „creier".

Pe banca de judecată vor sta doar cîțiva dintre membrii unei organizații puternice, specializate în traficul internațional de droguri, cu nimic mai prejos decît mafia italo-americană.

Un tînăr judecător de 38 de ani deranja eșalonul cel mai de sus al escrocilor din Marsilia, așa că omul trebuia eliminat cît mai repede. Iată povestea unei lupte dure, ce s-a sfîrșit odată cu dispariția eroului pozitiv.

■

Marsilia, 21 octombrie 1981. Judecătorul Pierre Michel — pe biroul căruia s-au adunat nenumărate dosare —, are, zi de zi, același program. Sosește la Palatul de Justiție în jurul orei 7,30 și lucrează pînă la 12,30, cînd ia o pauză de prînz. Se întoarce, acasă, mănîncă și, apoi, se destinde puțin, alături de cele două fiice, Beatrice și Emanuelle. La 12,30 se urcă pe motocicleta lui neagră de 125 cm cubi și se îndreaptă spre casă. Oare Pierre Michel se gîndește la cei care — o știe cu certitudine — sînt pe urmele lui, hotărîți să-l lichideze? Căci, ucigașii sînt prin preajmă. Îl așteaptă lîngă un chioșc de ziare. Stau acolo de mai bine de o jumătate de oră, cocoțați pe o „Honda Bol" aurie, pîndindu-l pe magistrat. Sînt gata să atace, după ce, timp de o săptămînă, au cercetat, atenți, împrejurimile.

Pierre Michel încearcă să se strecoare prin înghesuiala specifică acelei ore. „Operațiunea" e gata-gata să fie amînată, cînd pilotul „Bol"-ului auriu îl zărește pe judecător în oglinda retrovizoare. Ucigașii, hotărîți să acționeze, încep urmărirea. În dreptul bulevardului Michelet, judecătorul obișnuiește să scurteze drumul pentru a cîștiga cîteva minute. Încetinește, privește prudent în dreapta pentru a verifica dacă nu vine nici un autovehicul din sens invers. Un autobuz trece prin spatele lui. E ora 12,40. În stînga judecătorului apare „Bol"-ul auriu. Pasagerul din spate are în mînă o armă încărcată. Trage. Primul glonț nimerește umărul „țintei". Judecătorul, aruncat pe asfalt, își întoarce capul către urmăritori. Asasinul trage din nou, de la o distanță foarte mică. „Bol"-ul auriu se oprește, pentru cîteva clipe; ucigașul trage a treia oară, țintind pieptul victimei. Motocicleta se îndepărtează, apoi, în grabă, lăsînd în urmă un cadavru și trei gloanțe din metal galben, de calibru 9 mm.

„Execuția" a durat doar cîteva minute. Ea va fi urmată de o anchetă ce va dura aproape șapte ani. Ani nesfîrșit de lungi. Timp în care norocul i-a ocolit pe anchetatori. Pînă într-o zi cînd... în Elveția a fost descoperit și distrus un laborator clandestin de heroină. Heroina, dușmanul de moarte al judecătorului Michel.

■

În octombrie 1981 poliția a audiat martorii; ei au văzut doi oameni îmbrăcați în

jachete negre, purtînd căşti identice, roşu cu alb. Unul dintre martori a pornit, la volanul propriei maşini, pe urmele ucigaşilor. A reţinut numărul motocicletei — 7484 JV 13 —, dar a fost nevoit să renunţe la urmărire, fiind ameninţat cu arma.

Poliţiştii au înţeles, din prima clipă, că Michel fusese victima traficanţilor de droguri, împotriva cărora luptase neobosit. Războiul începuse la 24 aprilie 1974, cînd, în apropiere de Marsilia, la Bouc-Bel-Air, judecătorul Pierre Michel descoperise primul „său" laborator clandestin. De atunci, se declarase duşmanul traficanţilor de droguri. În cabinetul numărul 3 din Palatul de Justiţie, din Marsilia, se adunaseră nenumărate dosare, iar închisoarea din oraş, Les Baumettes, era tot mai plină. Mulţi dintre cei aruncaţi după gratii de judecătorul Michel îl porecliseră: „Domnul o sută de mii de ani de închisoare".

Magistratul a cărui deviză era: „Să te implici total în ceea ce faci!", s-a născut la Tarn şi a crescut în Est, destul de departe de Marsilia. A urmat facultatea de drept de la Nancy. După ce a obţinut doctoratul la Aix-en-Provence, Pierre Michel a intrat în justiţie. Un timp, a fost asistentul judecătorului René Saurel, un bine cunoscut duşman al traficanţilor de droguri.

Fascinat de maestrul său, Pierre Michel se aruncă, la rîndul său, în luptă. La 31 de ani, devine judecător de instrucţie. Reia dosarele lui Saurel. E tot mai cunoscut şi mai temut. Căci judecătorul nu-şi pierde vremea. Deţinuţii de la închisoarea Les Baumettes îl urăsc. La aflarea veştii că Michel a fost ucis, puşcăriaşii au aplaudat la ferestre...

Criminalii sînt profesionişti. Poliţiştii ştiu că le va fi foarte greu să-i prindă, chiar dacă au reuşit să descopere imediat „Bol"-ul auriu, abandonat într-o parcare. Desigur, numărul de înmatriculare era fals. Şi totuşi... La o analiză amănunţită, apar amprentele unui anume Charles Giardina, 29 de ani, un vagabond bătăuş. Prin intermediul lui, poliţiştii dau de Gilbert Ciaramaglia, 34 de ani. Condamnat la 9 ani închisoare, Ciaramaglia era, de la 21 ianuarie 1981, din nou liber. Ani de-a rîndul, Ciaramaglia a tot tăgăduit pînă cînd, la 26 august 1986, a fost definitiv redus la tăcere de către tovarăşii săi.

Şi cînd nu mai spera nimeni, anchetatorilor le-a surîs norocul.

■

11 noiembrie 1985. Poliţişti elveţieni descoperă un laborator clandestin de morfină instalat într-o cabană, în apropiere de Friburg. Poliţia confiscă zece kilograme de heroină. Sînt arestaţi mai mulţi francezi: Charles Altieri şi Jean Guy, surprinşi în timp ce „lucrau", precum şi Philippe Wiesgrill şi François Scapola. Toţi fac parte dintr-o echipă de traficanţi de stupefiante supravegheată de mai multe luni în Franţa şi în ţările vecine. François Checchi, unul dintre „colaboratorii" lor, va fi imediat întemniţat în Franţa. Altieri, Scapola şi Wiesgrill sînt cunoscuţi. Sînt „prietenii" unui renumit traficant din Marsilia, François Girard.

Brusc, la sfîrşitul lui aprilie 1986, François Scapola, zis François Brunetul, încarcerat în Elveţia, face mărturisiri. Povesteşte tot ce ştie, o serie de lucruri extrem de interesante pentru poliţia americană şi franceză. Agenţii de la Drug Enforcement Administration (DEA) şi poliţia americană anti-drog află amănunte despre clanul mafioţilor Benevento şi despre laboratorul lor din Phoenix (Arizona). Acolo, în mijlocul deşertului, Scapola şi Altieri au rafinat, în vara anului 1984, aproximativ 150 de kilograme de heroină. Cele două luni de „muncă" le-au adus acestor „chimişti" un milion şi jumătate de dolari.

Scapola le „dăruieşte" poliţiştilor francezi rezolvarea cazului judecătorului Michel. Un cadou inestimabil. Încîntaţi de aceste mărturisiri, cîţiva magistraţi declară că respectivul „ar merita o medalie". François Brunetul povesteşte în detaliu tot ce ştie referitor la „execuţia" judecătorului. O echipă condusă de François Girard a pus la punct un proiect inspirat de metodele mafiei siciliene.

S-a decis ca Michel, care devenea tot mai periculos, să fie ucis. Mai ales în urma afacerii „doctorului Bousquet" — cea mai penibilă pentru traficanţi.

Poliţiştii francezi şi italieni colaboraseră timp de doi ani pentru a obţine, la 26 august 1980, desfiinţarea unui laborator clandestin de heroină, din apropiere de Palermo (Sicilia). Prilej cu care au fost prinşi Girlando Alberti, unul din şefii mafiei, şi „chimistul" francez André Bousquet, un pediatru distrus de pasiunea pentru joc. La Marsilia, printre echipele ce se ocupau cu traficul drogurilor produse la Palermo se număra şi cea condusă de François Girard, prieten apropiat al doctorului Bousquet. Girard şi oamenii lui — Charles Altieri, numit „Lolo", patronul barului „Terminus", Alain Mazza şi François Scapola — se cunoşteau din copilărie. Girard e interpelat la 29 iunie 1981 , în timp ce Scapola reuşeşte s-o şteargă. Judecătorul Michel îi acuză pe Girard şi pe alţi traficanţi de „înţelegere ilicită în vederea fabricării şi traficului de stupefiante".

La 8 iulie 1981, la Marsilia e descoperit un alt laborator. Printre cei doisprezece inculpaţi figurează Homere Filippi, zis „Mimi", fiul unui celebru antrenor de box.

Pierre Michel intră într-un joc extrem de periculos. „Stătea, fără să ştie, pe un butoi cu pulbere", spune azi unul dintre colegii lui. Judecătorul îi are la mînă pe Girard şi pe Filippi, şi în plus îl caută pe Tany Zampa, „naşul" din Marsilia. François Girard se înfurie. Judecătorul l-a închis tocmai în momentul în care se pregătea să conducă un grup de „superchimişti" ce i-ar fi adus o grămadă de bani. La 2 iulie 1981, Girard e condamnat la 12 ani închisoare.

Filippi apare în dosarul „Saint-Maximin", dar nu se ştie exact ce rol a jucat. El e tare furios fiindcă şi lui i-au fost dejucate planurile. Cu puţin înainte de a fi arestat, deschi-

sese, împreună cu Zampa, un laborator important la Montreuil...

Printre prietenii lui Girard se numără Altieri, o lichea puțin prea grăbită ca să ajungă cineva, și Checchi, un ucigaș cu sînge rece.

În acest context apare ideea de a-l ucide pe judecătorul prea întreprinzător. Admirator înflăcărat al lui Girard, Altieri trece la fapte; îi prezintă prietenului său Checchi „proiectul" și cei doi se hotărăsc să se descurce singuri. Scapola va mărturisi: „Checchi l-a terminat pe judecător, iar Lolo conducea motocicleta..." Crima a fost „comandată" din umbră de Girard și Filippi, care abia așteptau ca judecătorul să dispară pentru totdeauna. Mesajul lor a plecat din închisoarea Les Baumettes prin intermediul „vizitatoarelor", Jeanne Girard și Jeanne Filippi.

Prețul unui judecător a fost 500 000 de franci. La 9 mai 1986, la ora 0 și 30 de minute, Checchi, închis la Fresnes, face mărturisiri, după ce e confruntat cu declarațiile lui Wiesgrill și Scapola. „O afacere prea importantă pentru el", se remarcă la Oficiul central de combatere a banditismului.

Checchi afirmă că a acceptat operația „din prietenie" pentru Altieri. La 14 mai, Charles Altieri istorisește în fața unui magistrat elvețian cum a fost asasinat judecătorul Michel. El vorbește despre ordinele lui Girard „din ce în ce mai presante", despre pregătirile în vederea execuției, pregătiri ce au durat o săptămînă, apoi mărturisește că arma și cheile „Bol"-ului auriu au fost aruncate în mare, la intrarea în Vechiul Port. Unul dintre deținuții din închisoarea Les Baumettes, Ben Abu, a declarat că, în cursul unei plimbări, a surprins o discuție între prizonieri referitoare la „formalitățile de execuție a judecătorului", în august 1981.

Pînă și un fost mafiot italian, Antonio Calderone, a făcut mărturisiri, în acest sens, în fața faimosului judecător sicilian Falcone, în noiembrie 1986...

Și totuși, justiția a așteptat o „declarație care să permită limpezirea afacerii, din interior". Ea îi va aparține lui François Scapola și doar această mărturie va putea să-i convingă definitiv pe jurați. Astfel, însă, Scapola riscă enorm. În fiecare săptămînă, e mutat în altă închisoare. Căci mafia vrea să-l facă să dispară cît mai repede. În sfîrșit, după șapte ani, grație declarațiilor lui, judecătorul Michel poate fi răzbunat.

Monica Patriciu

Poluare

Două treimi din cele 1,8 miliarde de locuitori ai orașelor lumii respiră un aer poluat, care periclitează sănătatea. Bioxidul de sulf și praful încarcă cel mai mult atmosfera orașelor de pe glob. „Nici măcar unul din cinci orășeni din lume nu trăiește într-o atmosferă care poate fi caracterizată drept acceptabilă" — a declarat Michael Gwynne, șeful Sistemului ONU pentru supravegherea mediului înconjurător, cu sediul la Nairobi, într-un raport prezentat la Geneva.

Raportul ONU, elaborat de Organizația Mondială a Sănătății (OMS) și de Organizația ONU pentru protecția mediului înconjurător (UNEP), în legătură cu poluarea în marile orașe din 50 de țări, se bazează pe măsurători efectuate în ultimii 10—15 ani. Unele dintre țări s-au străduit, între timp, să îmbunătățească în mod considerabil calitatea aerului; totuși, se apreciază că mai există încă 625 milioane oameni, majoritatea în țările în curs de dezvoltare, care sînt expuși unei cantități inadmisibil de ridicate de bioxid de sulf, iar alți 550 milioane trăiesc în condiții-limită de toxicitate. Și mai critică este situația în ce privește praful și fumul, care afectează considerabil 1,25 miliarde oameni. Specialiștii apreciază că poluarea atmosferică de acest gen nu poate fi refuză.

Între orașele cu cea mai mare poluare atmosferică cu bioxid de sulf se numără Milano, Teheran, Seul, Rio de Janeiro, Sao Paulo, Paris și Madrid. La limita inferioară se află București, Melbourne, Tel Aviv, Vancouver, Toronto, Bangkok și Chicago. Totuși, nu au fost efectuate cercetări în toate orașele mari. Aproximativ 15—20 la sută din orașele din America de Nord și Europa sînt confruntate cu concentrații de oxid de azot tot mai ridicate, acumulate pe o perioadă scurtă. Țările în curs de dezvoltare sînt, se pare, și mai puternic afectate de acest fenomen, înregistrînd concentrații sporite de la toți cei cinci factori principali de poluare: monoxid de carbon, bioxid de sulf, bioxid de azot, particule de praf și fum.

Experți în domeniul sănătății și al mediului înconjurător din 12 țări au examinat la Geneva și problema calității apei și a substanțelor chimice din alimente. Apa a fost cercetată din punct de vedere al bacteriilor, nitraților și metalelor grele. Aproximativ fiecare al zecelea rîu din lume este poluat. Concentrații foarte ridicate de substanțe toxice au fost înregistrate în America Centrală și de Sud, în India și Asia de sud-est. Gangele este, de departe, cel mai poluat fluviu de mărimea lui din lume. În Europa, experții sînt îngrijorați, înainte de toate, din cauza procentelor mari de nitrați. În legătură cu substanțele chimice din alimente, rezultatele au demonstrat că acestea se mențin, în special în cazul țărilor industrializate, în limitele admisibile și că există chiar cazuri în care sînt sub aceste limite. Excepțiile se înregistrează cu predilecție în cazul peștelui, conservelor și grînelor.

ÎNTÎMPLĂRI ADEVĂRATE

Arta de a nu te da bătut

Zeci de mii de amatori pasionați iau cu asalt munții sau deșertul, sau cutreieră mările. Special pentru acești noi temerari, Xavier Maniguet a scris o carte intitulată *A supraviețui*. Maniguet este un expert. Ceea ce nu se știe însă adesea e că el este doctor în tropice și în scufundare, parașutist, de asemenea profesor în acrobații aeriene și monitor în pilotarea ghețarilor. Într-un interviu dat în „*Paris Match*", Xavier Maniguet prezintă, în rezumat, sfaturile sale adresate nenumăraților amatori lipsiți de experiență care se angajează pe drumul foarte dificil al Saharei.

Atenționînd, mai întîi, sutele de amatori care se pregătesc să plece, fără măsuri de precauție, pe direcția Paris-Dakar și amintind că aproape săptămînal se aude despre oameni care s-au rătăcit sau au rămas în pană, „X.M." povestește despre o tragică aventură a unei familii (Barrot), a cărei dramă este, din păcate, edificatoare. Cuplul Barrot, care a trăit șase ani în Algeria, a decis ca, împreună cu cele două fiice (Marie- Pierre și Colette), să petreacă Anul Nou în deșert. Cunoscînd bine această zonă din Africa și încrezători, au pornit pe ruta Solah-Tamanrasset.

Din cauza căldurii, însă, drumul devenise impracticabil și, atunci, familia Barrot s-a îndreptat spre vest pe o șosea care părea să fie paralelă. Autoturismul lor pentru orice teren a rezistat perfect la șoc iar prima zi s-a scurs fără probleme. A doua zi însă, ei necunoscîndu-și exact poziția și, contrar așteptării lor, nu au intretăiat drumul principal. În acest moment, familia Barrot comite o gravă eroare. În loc să meargă spre est, ceea ce le-ar fi permis să regăsească drumul bun, ei au continuat să înainteze spre sud, apoi a urmat pana de benzină în cea de-a doua noapte. Pentru patru persoane, ei nu au luat decît 10 litri de apă și doi de lapte! Era 25 decembrie și erau foarte înspăimîntați. Nu i-a reperat nici un avion și nici un alt autovehicul n-a urmat același drum cu al lor. S-a scurs, astfel, o săptămînă. Din fericire, nu era prea cald, în schimb, nopțile erau friguroase. Au avut, însă, saci de dormit. Cînd s-a încheiat cea de-a doua săptămînă s-au isprăvit și rezervele de apă. Toată familia a suferit de deshidratare, de crampe și dureri de cap. Colette, cea mai rezistentă, și-a văzut părinții intrînd, încet, încet, în comă. După 21 de zile, tatăl și sora sa au murit iar a doua zi, mama. La Paris, fiul lui Barrot, îngrijorat, anunțase autoritățile. Pe 6 ianuarie, familia a fost, în sfîrșit, găsită. După 22 de zile de coșmar, singura supraviețuitoare a fost Colette, care din 60 de kg pierduse 20, și căreia rinichii nu-i mai funcționau, sîngele nu i se mai coagula și suferea de grave leziuni pulmonare. Abia după 16 zile de îngrijiri serioase, medicii au reușit s-o scoată din comă.

Supraviețuirea începe înainte de plecare. Xavier Maniguet amintește lucruri, simple de altfel, dar pe care niște oameni inconștienți sau în momente de inconștiență, nu le gîndesc. 1 200 de km nu se fac cu 50 de l de benzină! Nu sînt suficienți 12 l de lichid pentru patru persoane. Înainte de plecare, trebuie luate informații despre traseu și condițiile de alimentație. Un astfel de drum nu se face fără o busolă demnă să poarte acest nume. Familia Barrot nu se găsea decît la 40 km de drumul Timissao-Tamanrasset. O singură scăpare nu este dramatică, dar un cumul de neglijențe sau mici incidente poate da naștere unei catastrofe. Dacă precauțiile prealabile au fost neglijate, există, totuși, soluții care pot salva în situațiile limită. Prima precauție care trebuie luată în deșert — amintește „X.M." — este protecția împotriva căldurii, pentru a împiedica și a amîna cît se poate procesul de deshidratare. La 15°C la umbră, organismul poate rezista 17 zile fără apă, la 32 de grade — numai trei. Fiecare grad în plus micșorează, deci, șansele de supraviețuire. Desigur, în deșert nu este ușor să te ferești de căldură. În timpul celor doi ani cît a lucrat ca medic în Arabia Saudită, „X.M." a putut să observe că beduinii sînt mai mult pe cămilele lor decît pe jos, însă nu din motive de oboseală. Măsurînd temperatura, Maniguet a aflat că, la sol, erau 60 de grade C, iar, la înălțimea capului lui, ea cobora la 48 de grade, la trei metri oscilează între 25 și 30°C. Pe spinarea unei cămile, la trei metri de la sol, corpul transpiră mult mai puțin. Dacă familia Barrot s-ar fi așezat pe acoperișul mașinii și nu în interior sau lîngă, poate ar fi reușit să supraviețuiască mai mult. Dacă, într-o asemenea situație, nu poți urca pe capota unei mașini sau pe o cămilă, trebuie să sapi. De exemplu, dacă la suprafața nisipului sînt 76 de grade C, temperatura poate scădea la 28 de grade C, la o adîncime de doi metri. În acest mod se protejează multe animale care trăiesc în deșert, cum ar fi o specie de șoareci și porcul-furnicar, care poate

ajunge la o greutate de 9 kg şi care îşi sapă galerii subterane de 6 m lungime şi în care omul poate să pătrundă uşor. După ce este rezolvată problema căldurii, trebuie, apoi, căutată sau „fabricată" apa, prin două metode: prima este utilizarea condensării umidităţii din atmosferă, iar a doua căutarea apei săpînd. Din totdeauna, oamenii deşertului au adunat roua care se formează noaptea pe obiecte sau pe pietre, din cauza diferenţelor de temperatură între zi şi noapte. Înainte să vină noaptea, ei adună pietrele mari pe care le şterg de praf şi, a doua zi, string miile de picături minuscule care se formează pe suprafaţa lor. Cu cit diferenţa de temperatură creşte, cu atît cantitatea de apă este mai mare. Condensarea poate fi provocată şi în timpul zilei, cu ajutorul unei bucăţi de plastic care se aşază la cîţiva cm în nisip. La cîteva zeci de cm în nisip, temperatura scade. Puţin cîte puţin, căldura face să se evaporeze umiditatea (cît de mică) conţinută în sol, umiditate care se va condensa pe suprafaţa plasticului aşezat sub forma unei pîlnii deasupra unei gropi cu ajutorul unei pietre. Această metodă permite realizarea unei cantităţi de apă de 1 pînă la 1,5 l de apă în 24 de ore. Pe de altă parte, săpînd, chiar şi în deşert se poate găsi apă, cu condiţia însă, fireşte, să nu sapi oriunde. Alegerea locului este capitală. Nu trebuie să contezi pe vegetaţie, care este aici foarte rară pentru a te călăuzi, ci trebuie observată cu atenţie calitatea solului şi relieful. Cel mai adesea, nomazii locului îşi plasează tabăra la poalele dunelor, sub vînt şi pe un teren pietros. Acest loc nu este ales întîmplător, căci, săpînd în partea cea mai joasă şi mai pietroasă a dunei, se poate ajunge la apă. Astfel se explică apariţia aproape miraculoasă a cîte unui palmier solitar în inima unei mări de nisip. O altă eventuală şansă de apă sînt uedurile secate (văi largi cu fundul acoperit cu pietriş, prin care se scurg apele ploilor torenţiale), a căror aparenţă aridă nu trebuie să descurajeze. Dacă există şansa unui astfel de ued, trebuie să se sape în concavitatea coturilor, acolo unde s-a acumulat apa. La 1 sau 2 m adîncime, nisipul devine închis la culoare, deci este umed. Încet, încet, fundul gropii săpate se va umple cu apă. Trebuie însă, să aştepţi ca să o poţi aduna. Familia Barrot a avut, totuşi, reflexul bun de a nu se îndepărta de maşină. Din păcate, ei au crezut că vopseaua portocalie poate fi un reper vizual suficient pentru a putea fi zărit din avion, dar ei nu s-au gîndit că, pe fondul ocru al nisipului, contrastul dispare. Şi totuşi, Maniguet spune că un vehicul este un foarte bun mijloc de lansare a unui apel de ajutor. Tot ceea ce este confecţionat din plastic, cauciuc sau ulei degajă prin ardere un fum intens, negru, care poate să fie văzut din înaltul cerului.

Întrebat cum se procedează cînd rezervele de mîncare s-au terminat, Xavier răspunde că, în deşert, niciodată nu se moare de foame, ci de sete. Mai mult chiar, oferă cîteva soluţii şi pentru „procurarea" de alimente. Se poate conta, în principiu, pe capturarea de gazele, iepuri, antilope, şobolani, şopîrle, doar dacă există o armă bună. Dar mai sigure sînt vegetalele, dintre care, însă, curmalele sînt aproape un miracol, caperele şi migdalele sălbatice foarte rare, deci rămîn cactuşii. Anumite soiuri dau nişte fructe delicioase, a căror pulpă conţine 95 la sută apă. Desigur, nu toate sînt comestibile. Dar există un mijloc simplu pentru a le deosebi. Cele care lasă un suc lăptos atunci cînd sînt tăiate nu sînt comestibile. Acest test se aplică, de altfel, tuturor vegetalelor în deşert, cu excepţia cactusului baril. Oricum, fără apă nu trebuie consumată mîncarea, căci ea face să crească setea şi introduce în organism o cantitate excesivă de sare.

Printre temerarii de vacanţă care se confruntă, şi ei, cu această foarte gravă problemă a apei sînt şi navigatorii. Şi totuşi, anumite experienţe au demonstrat că, în plină mare, nu este dificil să te rehidratezi. Poate fi evocat exemplul aventurii trăite de un cuplu de englezi, Bailey. Aceştia se plimbau liniştiţi la 300 de mile în nordul insulelor Galapagos, cînd iahtul lor cu pînze a fost găurit de un caşalot înnebunit de durerea pricinuită de o rană de harpon. Breşa nu putea fi astupată şi, 40 de minute mai tîrziu, ei au trebuit să renunţe la confortul oferit de ambarcaţiunea lor pentru a apela la restricţiile unei bărcuţe de numai 2,75 m.

Şi totuşi, într-o astfel de barcă, ei au putut supravieţui 117 zile în plin Pacific. Pescuind

CASĂ. *O ciudată „casă a scoicilor" se află în centrul Cubei în provincia Matanzas. A fost construită din scoici, pietre de mare şi ţiglă colorată*

au reușit să supraviețuiască fără să fi avut provizii. Nu aveau nici o unealtă. Au început cu acele de siguranță pe care le-au tăiat, le-au îndoit, le-au legat cu fire desfăcute din frînghii de nylon. Deși nu s-ar zice, peștii sînt curioși, foarte naivi și nu fac nici o diferență între o momeală vie, o bucată de metal și o bucată de țesătură. Într-o zi, Marilyn Bailey a inventat un mod de pescuit foarte eficace. După ce a reușit să captureze un pește pe care l-a tăiat în bucăți, a aruncat în apă o aripă sîngerîndă. A urmat un pescuit miraculos. Peștii lacomi s-au aruncat pe momeală, sfîrșind, astfel, cîteva secunde mai tîrziu pe fundul bărcii. Ea a repetat experiența cu bucăți de broască țestoasă, piele de rechin și chiar cu bucăți de țesătură însîngerate. Răbdarea și imaginația lor le-au salvat viața. O altă experiență, și ea celebră, a lui Alain Bombard, a demonstrat că se poate supraviețui 24 de zile cu suc de pește și cu apă de mare. Peștii conțin o mare cantitate de apă — dintr-un kg de pește se pot extrage 450 ml de apă. Bombard luase cu el un storcător de fructe, dar se poate foarte bine folosi o pînză sau orice țesătură în care se presează bucăți de pește. Alte surse de lichide sînt cavitățile spinale ale peștilor, lichidul cefalo-rahidian, umoarea ochilor, sîngele broaștelor țestoase, toate deloc apetisante, dar excelente pentru sănătate. De asemenea, pot fi încercate algele, care, ca toate vegetalele, conțin o mare cantitate de lichid. Dacă diferențele de temperatură între noapte și zi sînt importante, se poate conta și pe apa formată în urma condensării la suprafața ambarcațiunilor. Toate aceste mijloace au permis multor navigatori să supraviețuiască. În 1954, Wiliam Willis a plecat din Peru pe o plută confecționată din lemn de balsa și a ajuns după 115 zile pe insulele Samoa, după o traversare de 6 700 de mile. În plin Pacific, acest om de 61 de ani și-a dat seama, îngrozit, că rezervoarele de apă erau perforate. Ultima jumătate a drumului a făcut-o bînd cîte o ceașcă de apă dulce pe zi, pe care o alterna cu o jumătate de litru de apă de mare, ajungînd, astfel, la destinație într-o excelentă condiție fizică.

Cauzele cele mai frecvente, ce produc naufragiile celor care se aventurează de plăcere pe mări și oceane, sînt, spune Xavier, furtunile și recifii. Mai există, însă, un risc despre care se vorbește mult mai puțin. Acesta este întîlnirea cu monștrii marini, balenele sau anumite specii de delfini, animale periculoase care au provocat moartea chiar a unor navigatori încercați. Aceste mamifere nu atacă decît foarte rar ambarcațiunile, o fac mai ales dacă sînt rănite. Pericolul mare, însă, la aceste animale îl reprezintă dimensiunea și greutatea lor. Balena este un animal curios, căreia îi place să meargă înaintea unei ambarcațiuni și să-și frece spinarea de chilă pentru a-și îndepărta paraziții. Este vorba de 16 metri și de mai multe zeci de tone care se agită sub carcasa unui vas cu pînze, ceea ce ar echivala cu un cutremur de pămînt de cea mai mare intensitate. Un alt pericol este acela că balenele sînt obligate să iasă la suprafață pentru a putea respira. O balenă cu cocoașă, care iese din adîncurile mării, face salturi care măsoară mai mult de 15 m, provocînd astfel o adevărată furtună ori de cîte ori se cufundă sau se ridică din apă. Maniguet mărturisește că a văzut una de foarte aproape — chiar de prea aproape — în golful Noua-Californie, unde se găsea împreună cu un prieten și se amuza urmărind o balenă și puiul ei. Spectacolul era extraordinar. Balena și puiul făceau salturi de peste 30 m înălțime și reapăreau la suprafața apei la fiecare 45 de secunde. La un moment dat, Xavier și prietenul său, crezînd că au depășit cele două animale, s-au oprit. Și deodată, la 5 m distanță au văzut un munte de carne. Trecînd printr-un moment de mare spaimă, s-au întors pe țărm.

În mările tropicale este întîlnită o specie de calcan, un animal extraordinar de periculos, ale cărui aripi ating adesea o anvergură de 7 m. Calcanul manta zboară cu ușurință la 3 m deasupra apei pe distanțe de aproape 100 de m. Cu greutatea lui de 3 tone, poate distruge absolut orice — este ca o ghiulea de tun. De aceea, dacă în preajma unui astfel de calcan se află un vas, singurul mijloc de scăpare este fuga. Dacă nu, riscul este imens: infrastructuri pulverizate, barcă zdrobită. Steven Callahan a trăit o aventură de acest fel în 1982, aventură pe care a povestit-o într-o carte pasionantă: *În derivă*. Se afla la bordul iahtului său de 12 m, în apropiere de Caraibi, cînd a fost atacat de un grup de delfini, o anumită specie de delfini, cetacee de aproape 9 m, dar foarte periculoși, pentru că vînează, adeseori, în grup de o sută și dau dovada unei organizări aproape militare. În timp ce-și făcea siesta, o explozie l-a proiectat pe dușumeaua cușetei. În cîteva secunde, apa a năvălit în ambarcațiunea sa sfărîmată. Callahan a avut timp doar să-și scoată barca de salvare și să se arunce în ea cu un cuțit, singurul lucru pe care l-a mai putut lua. Într-o barcă de salvare, totuși, se poate supraviețui destul de mult, cu condiția ca ea să fie solidă și să aibă o boltă pe care să fie fixat un acoperiș de pînză. Acest acoperiș este vital. El face posibilă adăpostirea de valuri, de ploaie și, deci, de frig și de soare. Permite uscarea veșmintelor și a peștelui. Ar trebui, deci, ca legislația să oblige toți navigatorii să se echipeze cu astfel de bărci. Dar, chiar cu un asemenea echipament de salvare, nu trebuie părăsită niciodată corabia, atîta vreme cît ea plutește. Este o regulă absolută. Dacă ar fi respectat-o, Catherine și Lucien, doi prieteni care plecau într-o lungă croazieră spre tropice, ar fi fost scutiți de zilele de suferință și groază. La puțină vreme după plecarea lor, o furtună violentă s-a dezlănțuit în plină noapte pe Mediterana. Un val foarte mare le-a răsturnat ambarcațiunea, care s-a inundat parțial, dar nu s-a scufundat. Și totuși, atitudinea lor a fost paradoxală. În timp ce vasul plutea și pe el se găseau provizii pentru mai multe luni, s-au grăbit să umfle barca de salvare, în care au aruncat, fără să le asigure, cîteva conserve, două bidoane cu 20 de litri de apă,

o busolă, actele lor, şi au părăsit vasul. La două ore şi jumătate după ce a început naufragiul, frînghia care îi lega de iaht s-a rupt. Cei doi s-au trezit singuri în frig, noapte şi furtună. În timpul celor opt ore care au urmat, s-au răsturnat de trei ori şi puţinele lor provizii au dispărut în adînc. Nebunia lor, lipsa lor de luciditate, neglijenţa i-au costat 12 zile de supravieţuire în coşmar, în care nimic nu i-a cruţat, nici măcar intenţiile antropofage. Victime ale lipsei de raţiune, ei şi-au fixat energia întreagă asupra bărcii de salvare de la care sperau totul şi pe care n-ar fi trebuit, de fapt, să o folosească decît în ultimă instanţă. Iahtul lor a fost găsit, plutind în continuare, chiar înainte ca ei să fie zăriţi de un pachebot. O altă lecţie de supravieţuire este, deci, să nu părăseşti o epavă atîta vreme cît ea pluteşte încă. Să te gîndeşti că se poate întîmpla orice, dar să fii în stare să-ţi stăpîneşti spaima şi să nu te laşi depăşit de evenimente. Ar fi o regulă, deci, generală: nici o situaţie nu este atît de disperată pe cît pare.

Cauzele cele mai frecvente de deces, în situaţii de supravieţuire, sînt frigul şi setea. Sînt două situaţii cu care omului îi este greu să lupte. Se poate supravieţui mîncînd foarte puţin, în schimb organismul nu rezistă, multă vreme, la frig şi la sete. Părerile despre frig sînt numeroase. Se crede, adesea, de exemplu, că, în apă, trebuie să faci mişcare ca să te încălzeşti. Dar, de fapt, este cel mai bun mijloc de a-ţi consuma energia! Cel mai înţelept, cînd eşti echipat cu un colac de salvare, este să eviţi orice mişcare şi să te ghemuieşti în poziţia fetală. Se prelungesc, astfel, şansele de viaţă cu 35 la sută. Chiar într-o apă cu o temperatură de 30°C, corpul se răceşte repede, şi cu atît mai mult cu cît nu este acoperit. Gol într-o apă cu o temperatură de 15°C, se poate muri într-o oră, dar se poate supravieţui timp de cinci ore, dacă eşti îmbrăcat. Chiar un simplu şort este o protecţie care diminuează pierderea căldurii corporale. În afara apei, duşmanul numărul unu, atunci cînd sîntem pe apă, este vîntul. La aceeaşi temperatură, răcirea poate fi de 10 pînă la 20 de ori mai mare, în funcţie de viteza vîntului. Cu un vînt de 72 km/h, o temperatură de 0°C echivalează cu −21°C!

Alţi duşmani de temut sînt rechinii. Cînd zăresc omul, încep să se învîrtă în jurul lui în cercuri din ce în ce mai strînse. Se poate, însă, întîmpla ca atenţia lor să fie atrasă de un alt lucru, şi atunci trebuie să recurgi din nou la fugă. În general, se crede că rechinii pot fi întîlniţi doar sub tropice. Este o idee falsă, căci, ei se deplasează în toate mările, sub toate longitudinile. Din fericire, ei nu atacă omul decît în apele calde, cînd temperatura depăşeşte 25°. Rechinii sînt nişte fiinţe extraordinar de ciudate. Ca şi cîinii, ei îşi bagă botul peste tot, aşa încît au fost găsite cele mai ciudate lucruri în stomacul lor: cutii de conserve, oase umane, cizme de cauciuc şi chiar o zgardă de cîine. Ei înghit tot ceea ce are un miros interesant, mai ales miros de sînge, care îi înnebuneşte total. Nările rechinului sînt capabile să distingă în apă o particulă de sînge de mamifer între o sută de milioane de particule de apă. Creierul lor este doar cît o minge de ping-pong, în schimb eficacitatea anumitor organe fac din ei adevărate radare plutitoare, care detectează mirosurile, diferenţele de salinitate, contrastele şi zgomotele cu o deosebită acuitate. Sînt capabili să detecteze o substanţă pe care peştii o eliberează în situaţii de stress şi care îi atrage imediat. De aceea, este periculos să agăţi peşti răniţi la centură. E cel mai bun mijloc să-i atragi! La un rechin, maxilarul este cel mai periculos; foarte puternic, se compune din cinci rînduri de dinţi ascuţiţi ca nişte brice. Se întîmplă, însă, adesea, ca un rechin să se apropie de un înotător fără intenţii agresive, deschide gura ca să-l poată simţi mai bine şi îl zgîrie fără să vrea. Dacă apare sîngele, s-a terminat! Maşina de devorat se pune în mişcare. Din fericire, au şi cîteva puncte slabe: laşitatea şi stomacul. Măruntaiele rechinului nu sînt în cavitatea abdominală şi o lovitură puternică în stomac este, pentru ei, foarte dureroasă, putînd fi de ajuns pentru a-i alunga. O lovitură de cuţit în ochi sau în ureche, de asemenea, este salvatoare. Şi, mai întîi de toate, precauţiile. Atenţie la echipament. Rechinul are o vedere proastă şi nu distinge culorile. În schimb, este foarte sensibil la contraste.

MONEDĂ. *La 6 septembrie 1988, în Uniunea Sovietică a fost lansată această monedă comemorativă de 1 rublă, cu ocazia împlinirii a 160 de ani de la naşterea marelui scriitor rus Lev Nicolaevici Tolstoi.*

Nu trebuie, deci, purtate costume de baie pestrițe și țipătoare. Ideală este o ținută neagră, care nu le va atrage privirea. În Caraibi, pescarii de culoare care se scufundă își înnegresc și palmele și tălpile picioarelor pentru a nu fi decît o masă de culoare închisă în apă.

Și acum, cîte ceva despre junglă. În pădurea neatinsă de om, dificultățile sînt de altă natură. Aici nu există problema apei, dimpotrivă, ea poate fi găsită peste tot: fluvii, piraie, iazuri, mlaștini, terenuri mocirloase. Apă există și în copaci, în cavitățile rocilor, la baza frunzelor imense. O junglă unde nu se găsește apă nu e junglă. În privința hranei, se întîmplă cam același lucru. Pădurea adăpostește un mare număr de animale (păsări, pești, mamifere) și vegetale (cocotieri, arborele de pîine, bananieri etc). Adevăratul pericol al junglei ține de vietățile mici, foarte mici: insecte, lipitori, paraziți, bacterii... Țînțarii transmit paludismul, frigurile galbene și filarioza. Muștele — boala somnului, ploșnițele — tripanosomiasa, căpușele pot fi purtătoare de venin mortal, fără a mai socoti nenumăratele boli tropicale care se pot lua din apă.

Apoi urmează pericolul șerpilor, din cauza cărora trebuie acoperite, cît se poate de bine picioarele cu cizme foarte înalte, care să împiedice mușcăturile. În junglă, problema este lumina. Vegetația este atît de abundentă, încît cu greu poți zări reptilele care se tîrăsc pe pămînt. Xavier mărturisește că are, probabil, al șaselea simț care îl protejează, căci a evitat foarte des să calce peste șerpi a căror mușcătură este mortală. Cei mai periculoși trăiesc în apă — în Marea Chinei, sau în Golf, de exemplu — și cei a căror talie este minusculă. O anaconda este aproape inofensivă, în timp ce mușcătura micului șarpe coral este mortală. Fiecare specie are trăsături bine fixate, dar e dificil să le cunoști cînd nu ești specialist. Cum să-i deosebești? Anumite cunoștințe sînt indispensabile; de exemplu, poziția lor de atac. Cobrele își ridică la verticală o treime din corpul lor, își umflă gîtul și își țin capul într-un unghi drept. În general, viperele se încolăcesc, își îndoaie gîtul în formă de S, ridicînd, în același timp, partea anterioară a corpului, paralel cu pămîntul. Alți șerpi își umflă gîtul pe verticală, făcînd să apară culori vii pe pielea lor. Alte specii emit zgomote de intimidare; gîfîie sau scîrțîie. Ideea că șarpele se deplasează repede este falsă. Cel mai rapid dintre șerpi, temutul mamba, atinge, cel mult, viteza de 24 km/h. Este bine pentru o reptilă, dar este mult mai încet decît omul. O altă idee falsă: se crede că șerpii mușcă cît se poate de repede. Dimpotrivă, ei își economisesc prețiosul venin. Dacă o pradă se arată a fi prea puternică pentru ei, nu mușcă. De altfel, 50 la sută dintre mușcături provoacă o infecție fără importanță. Este adevărat, totuși, că, în fiecare an, 500 000 de persoane sînt mușcate de șerpi, dintre care 30—40 000 mor. Dar, dintre aceștia, 50 la sută sînt hinduși. India este o țară care suferă, realmente, de acest flagel. Ponderea de mortalitate cea mai ridicată o are Birmania, unde un obicei este cauza, în fiecare an, a mai multor sute de decese. Obiceiul se numește „sărutul fecioarei". Tinerele femei trebuie să-și dovedească virginitatea sărutînd o cobra. Astfel, ele trebuie să-l îmbuneze, apăsîndu-l ușor pe vîrful capului și, apoi, să-l sărute. Dacă, din cauza emoției, devin brutale sau neîndemînatice, șarpele mușcă! Este esențial de știut că un șarpe, în marea majoritate a cazurilor, nu atacă decît atunci cînd este bruscat, hărțuit și cînd trebuie să se apere. Cînd, totuși, mușcătura se produce, primul gest care trebuie făcut este aplicarea unui garou sau se poate suge locul respectiv, pentru a putea elimina cît mai mult venin posibil din mușcătură. E nevoie de apă foarte rece care să curgă peste rană, pentru a putea împiedica împrăștierea veninului în corp. Idealul ar fi, desigur, să se injecteze serul adecvat.

În situații de supraviețuire sau de groază, femeile suferă o impresionantă evoluție fiziologică. Maniguet amintește cazul celor patru femei care făceau parte din expediția numită „Femei la pol", desfășurată în 1986. Ele trebuiau să parcurgă 600 km în 60 de zile, dar nu au reușit să-și atingă obiectivul din cauza derivei foarte mari provocate de banchize. Toate au constatat că au suferit aceleași tulburări hormonale. Acest lucru demonstrează că, în situații de supraviețuire, organismul însuși se apără, blocînd funcțiile inutile. Maniguet povestește, apoi, despre o situație personală de supraviețuire, prin care a trecut la vîrsta de 20 de ani. Urma să efectueze, atunci, cel de-al doilea salt în cădere liberă, cu parașuta, ceea ce înseamnă că trebuia să-și desfacă singur parașuta la momentul oportun. Dar parașuta dorsală nu s-a deschis. Singura soluție era să o deschidă pe cea ventrală, sperînd ca ea să nu se înfășoare în jurul parașutei principale.

Deși a acționat cu o forță care „literalmente" i-a smuls pumnul, neșansa s-a produs. Prin forța vîntului, parașuta s-a placat pe gît, apoi s-a încurcat în frînghii și a refuzat să se deschidă. Solul se apropia, începeau să se distingă detaliile arborilor și ale caselor. Trăia imaginea corpului pulverizat pe pămînt. Dar cînd a atins viteza de 75 m/s, s-a produs un mare șoc în piept. Parașuta ventrală s-a deschis. In extremis. Într-o situație atît de stresantă, hipotalamusul, spune medicul Xavier, declanșează, în cîteva secunde, o serie de ordine pe care le transmite organismului. Este vorba de un proces „pasionant" care permite creierului să funcționeze foarte repede și să aibă reflexe bune în momentele necesare. „Datorită" stressului, un om poate reuși să învingă obstacole de neînvins în împrejurări obișnuite. Urmele pe care frînghiile parașutei le lăsaseră pe mîinile și brațele lui Xavier Maniguet l-au făcut să înțeleagă cît de mult luptase și că a dezvoltat o forță fizică de care nu s-ar fi crezut capabil. Alți factori care l-au ajutat să-și apere viața au fost sîngele rece și luciditatea păstrate pînă la capăt.

Traducere și adaptare de
Paula Angelescu

CALEIDOSCOP

Pe aripile mitologiei

Avionul era făcut din materiale plastice ultramoderne, dar misiunea lui era inspirată de o legendă antică. Scopul: a afla dacă omul, propulsat de propria lui putere, putea parcurge în zbor 74 de mile deasupra apelor Mării Egee, aşa cum făcuse mitologicul Dedal, cînd, pentru a scăpa din închisoarea lui insulară din Creta, îşi făcuse aripi din pene şi ceară şi se ridicase spre libertate. Într-o încercare istorică de a reface acel zbor, o echipă condusă de ingineri de la Institutul de Tehnologie din Massachusetts (MIT) a reuşit să readucă mitul la viaţă. Timp de trei ore şi 54 de minute, Kanellos Kanellopoulos, 31 de ani, ciclist grec olimpic şi de 14 ori campion naţional, a pedalat pe un avion de 35 de kilograme numit „Dedal 88", zburînd din Creta pînă în apropiere de insula Santorini, unde a aterizat forţat. Ud, dar radios, pilotul spunea: „Totul a mers perfect. Nu m-am simţit deloc obosit".

Proiectul — relatează revista „Time" — a fost imaginat, la sfîrşitul anilor '70, de John Longford, pe atunci student la MIT şi, acum, cercetător la Institutul de analize în domeniul apărării din Alexandria, statul Virginia. A fost nevoie de inteligenţa şi capacitatea fizică a 36 de ingineri, studenţi, istorici, fiziologi şi atleţi — şi de aproape trei ani —, pentru ca visul lui să se împlinească. Ca şi avionul ultrauşor „Gossamer Albatross", care a traversat Canalul Mînecii în 1979, „Dedal" foloseşte energia umană şi o pereche de pedale pentru a se propulsa. El a fost special construit pentru a încerca să doboare recordul lui „Albatross" atît în materie de durată (2 h. 40 min.), cît şi în ce priveşte distanţa parcursă în linie dreaptă (22,3 mile). Pentru a-şi atinge acest scop, echipa de la MIT a construit un dispozitiv care a înlocuit lanţul obişnuit de bicicletă, transmiţînd puterea de la pedale la un propulsor de 3,5 m. În plus, inginerul de avioane Mark Drela a proiectat o aripă foarte subţire, care asigură o forţă ascensională cu 30 la sută mai mare decît aripile obişnuite, mai groase. Pentru fuselajul subţire al avionului, gol pe dinăuntru, s-a folosit un compus de grafit uşor şi dur.

În timpul unor testări înaintea zborului, Ethan Nadel, un fiziolog de la Facultatea de medicină de la Yale, s-a asigurat că efortul la care este supus pilotul nu depăşeşte limitele rezistenţei umane. Cum deschiderea aripilor este de 35 de m şi avionul zboară la numai cinci metri deasupra mării, chiar o pauză de o secundă ar duce la o prăbuşire rapidă în apă. Pentru ca motorul uman să nu se defecteze, Nadel, în cooperare cu compania producătoare de vitamine Shaklee, a imaginat un cocktail cu gust de lămîie, făcut din glucoză, apă şi un amestec de săruri, care să-l hrănească pe pilot în tot timpul zborului. În plus, echipajul de piloţi-atleţi şi-a organizat antrenamentele, în zigzag, fiecare străbătînd pe bicicletă în medie 450 de mile pe săptămînă, astfel ca unul dintre ei să fie în cea mai bună formă fizică în orice moment s-ar fi dat plecarea pentru zbor.

O vreme, s-a părut că acel moment nu va veni niciodată. Zborul a fost amînat timp de trei săptămîni din cauza vîntului. Localnicii îi simpatizau pe proiectanţi, dar le-au spus că ceea ce încercau ei să facă era imposibil. Chiar şi cei mai optimişti membri ai echipei au început să se întrebe ce se va întîmpla dacă vor decola cu adevărat. Doar aduseseră trei avioane cu ei, pentru orice eventualitate...

Zorile, care s-au ivit deasupra bazei aeriene de la Heraklion, într-o sîmbătă din aprilie, erau însoţite de cei mai blînzi zefiri, ceea ce însemna condiţii atmosferice excelente pentru zborul lui „Dedal".

Inspirat de mitologie — un amestec de tehnologie a secolului XXI cu puterea obişnuită a muşchilor; „Dedalus" în timpul unui test de zbor în California

Temperatura era moderată, deci Kanellopoulos nu avea să se prăjească în timpul lungilor ore de zbor. La ora trei noaptea, toţi membrii echipei erau în picioare. Unii făceau aprecieri de ultimă oră ale condiţiilor atmosferice, în timp ce alţii asamblau cu grijă delicatul avion colorat în roz, argintiu şi alb, şi îl transportau spre pistă. La ora 7 şi 6 minute, Kanellopoulos şi-a strecurat cele 80 de kilograme în carlingă şi a început să pedaleze în lungul pistei. „Mă aşteptam ca decolarea să fie îngrozitoare", îşi aminteşte el. „Dar a fost nemaipomenită, căci aveam vînt din spate".

Odată ridicat în aer, tînărul pilot a trecut la manevrarea lui „Dedal 88" cu ajutorul unei manşe butucănoase aflate jos, în dreapta lui. Pentru a re-

duce rezistența la înaintare, proiectanții se dispensaseră de eleroanele de la vîrful aripilor, care, în mod normal, ajută la viraje. Ca urmare, „Dedal" reacționa lent la mișcările manșei, lui Kanellopoulos fiindu-i, astfel, mai greu să mențină avionul pe o traiectorie dreaptă.

Escortat de o mică flotilă care includea un torpilor al marinei militare grecești și două nave de grăniceri, campionul de ciclism s-a menținut permanent în contact prin radio cu echipa de comandă de la MIT. El îi informa despre starea lui fizică la fiecare 15 minute, iar ei îi comunicau schimbările în viteza și direcția vîntului. Pe la ora 11, cînd se afla doar la vreo nouă metri de plaja de la Santorini, un vînt frontal puternic l-a lovit pe Kanellopoulos tocmai cînd încerca să aterizeze. Întîi, s-a rupt coada și, apoi, o aripă. Următorul lucru de care își amintește atletul-pilot este că înota spre mal, unde o mulțime entuziastă s-a repezit să-l salute. Se auzea pocnetul sticlelor de șampanie deschise. Kanellopoulos dădea autografe cu amabilitate pe bucățile care se rupseseră din aripa lui „Dedal".

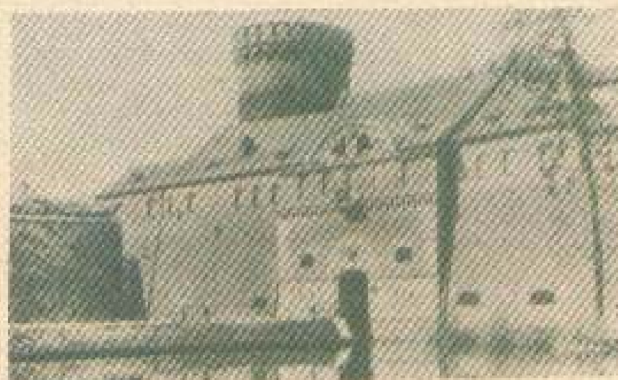
Daniela Dolgu

Fortăreața mortală

Cetatea Spandau de la marginea Berlinului Occidental — scria, într-un articol, revista „Time" — este una dintre cele mai populare atracții turistice ale orașului. Înconjurată de parcuri frumoase, de păduri și rîuri, cetatea este un loc favorit pentru picnicuri și un centru sportiv care atrage zeci de mii de vizitatori în fiecare an. Apărată de bastioane impunătoare și un șanț adînc cu apă, fortăreața din secolul al XVI-lea a rezistat tuturor atacurilor la care a fost supusă în decursul vremii. Dar, acum, cetatea însăși și 100 000 de berlinezi care trăiesc în apropiere sînt amenințați de o otravă aflată în interiorul fortăreței.

Între 1936 și 1945, fortăreața a servit regimului nazist ca loc de testare a gazelor neurotoxice și a altor agenți chimici. Cantitățile uriașe de asemenea substanțe, pe care naziștii le-au produs în timpul războiului, nu au fost niciodată folosite și cea mai mare parte a fost distrusă mai tîrziu. Dar atunci cînd trupele sovietice avansau rapid spre Berlin, în 1945, ofițerii aflați în cetate, cuprinși de panică, au îngropat în grabă o parte din dovezile activității lor criminale, iar vest-berlinezii de azi suportă consecințele.

Britanicii — care formal răspund de sectorul Berlin, unde se află cetatea Spandau* — au îndepărtat, în timp, ceva din otrăvurile îngropate. Dar experiențele continuă să ateste prezența lor în aer, în sol și în apele stătute ale șanțului de apărare. Dilema este teribilă: a risca descătușarea amenințării îngropate sau a o lăsa să mocnească. De curînd, oficialitățile din Berlinul Occidental au decis să elibereze cetatea pentru totdeauna de moștenirea ei nazistă. Urmează să se cheltuiască 20 de milioane de dolari timp de trei ani, pentru căutarea canistrelor, sticlelor și fiolelor care conțin gazele letale. Wolfgang Spyra, patologul poliției care se ocupă de această operațiune, spune: „Aceste substanțe trebuie să fie găsite și distruse. A le lăsa acolo unde se află înseamnă a lăsa întreaga zonă sub o amenințare perpetuă."

Intrarea principală în citadela din secolul al XVI-lea; Spandau urmează a fi epurată, odată pentru totdeauna, de ucigătoarea moștenire nazistă

Operațiunea va fi efectuată de o echipă de 400 de ofițeri de poliție pregătiți special în acest scop. „Cercetările, spune Spyra, se vor asemăna foarte mult cu niște săpături arheologice foarte minuțioase". Minuțios este, însă, puțin spus. Substanțele bănuite a fi îngropate la Spandau includ gazele tabun și sarin, care pot ucide la numai cîteva minute după ce cantități infime sînt absorbite prin plămîni sau prin piele. Efortul va fi de durată și anevoios. S-a stabilit că numai timp de 120 de zile pe an condițiile atmosferice vor fi prielnice și, deoarece echipamentul de protecție își pierde eficiența, echipele vor lucra în reprize de numai 30 de minute în zonele periculoase.

Mare parte din cetate și unele dintre amenajările din apropiere vor fi închise sau vor avea ore limitate de vizitare, atît timp cît țin cercetările. Printre localnici, îngrijorarea este mare. „Ce se va întîmpla dacă deasupra Spandau-ului se ridică un nor toxic?" întreabă unul. „Gazele acestea nu vor dispărea de la sine", răspunde Spyra. „Trebuie să le îndepărtăm". Adolf Henning Frucht, un specialist în agenți chimici de război care locuiește în oraș, este îngrijorat. „Tot ce pot să fac este să sper că cei implicați cunosc riscurile. Gazele neurotoxice sînt foarte periculoase".

Daniela Bosînceanu

*) Cetatea nu are nici o legătură cu închisoarea Spandau aflată la o distanță de o milă și jumătate și care a fost demolată la sfîrșitul anului trecut, după moartea singurului deținut închis acolo, criminalul de război nazist Rudolf Hess.

CALEIDOSCOP

Schițe în creion, peniță și acuarelă: autor — Friedrich Engels

Casa-muzeu Engels, din Wuppertal (R.F.G.), a intrat, de curînd, în posesia unui nou și interesant document original. Este vorba despre un carnețel de notițe, de culoare vișiniu închis, legat în piele, care conține desene executate în creion, peniță și acuarelă de Friedrich Engels la vîrsta de 14 și 15 ani (în 1835 și 1836).

Directorul casei-muzeu, Michael Knieriem, a prezentat presei, la 7 iulie 1988, senzaționala descoperire. Pe baza filigramului hîrtiei, a arătat acesta, „vîrsta" carnețelului a fost stabilită ca fiind anul 1813. L-a folosit, mai întîi, tatăl lui Friedrich Engels, pentru diverse însemnări. Astfel, și-a notat aici itinerarul călătoriei cu caracter comercial, întreprinsă în 1813 în Italia, trecînd prin Austria și Elveția. Mai tîrziu, carnețelul a ajuns în posesia fiului său mai mare. Paternitatea lui Friedrich Engels asupra desenelor făcute a fost dovedită pe baza a multiple indicii. Numeroase schițe s-au vădit a fi, într-o mare măsură, identice cu cele din alte scrisori și manuscrise aparținînd filosofului. Temele desenelor au facilitat datarea execuției lor cu destulă precizie. Întîi, apar schițe pe marginea lecțiilor de istorie primite de Friedrich Engels la cursurile gimnaziului din Elberfeld, pe care le urma în vremea aceea, apoi scene din lupta pentru libertate dusă de greci, care îl preocupa, și scene din literatura germană.

Carnețelul a fost donat casei-muzeu de către una din strănepoatele lui Friedrich Engels. Se știa despre existența lui încă de la începutul anilor '50, fiind descris în noua ediție a operelor complete ale filozofului. Totuși, abia după peste 150 de ani va fi expus vederii publicului. Faptul, remarca Michael Knieriem, este cu atît mai important, cu cît ne lipsesc orice fel de obiecte de folosință personală aparținînd lui Friedrich Engels. Corespondența i-a fost consecvent adunată, însă lucrurile personale, care, probabil, s-au aflat, ultima oară, în posesia Louisei Kautsky, au ars la Londra. Singurul obiect pe care îl cunoaște ca rămas de la Friedrich Engels, a spus Knieriem, se află la Moscova: este un cuțitaș, pe care muncitorii din Solingen l-au dăruit, spre amintire, filozofului.

(C.V.)

Un desen în peniță, executat de tînărul Friedrich Engels, pe tema luptei pentru libertate a grecilor

Clopot

Specialiștii sovietici au încheiat lucrările de restaurare a „clopotului-țar" aflat în incinta Kremlinului. Clopotul, ale cărui dimensiuni sînt de-a dreptul impresionante, a fost turnat în anul 1773. Sunetul lui, deosebit de puternic și curat, trebuia să fie auzit la o distanță de mulți kilometri, dar, din păcate, el nu a mai fost montat. Un incendiu, izbucnit cînd clopotul se afla încă la sol, a determinat „ciobirea" prețiosului obiect, la stropirea cu apă, desprinzîndu-se o „bucată" de 11,5 tone!

Accidente

Dintre țările membre ale Pieței comune, Portugalia se află pe primul loc în ce privește numărul victimelor înregistrate în accidente de trafic, în timp ce Marea Britanie se situează pe ultimul loc. Potrivit unui studiu publicat de Centrul francez de documentare și informare asupra securității rutiere, Portugalia, Grecia, Spania și Belgia sînt țările ale căror șosele înregistrează cele mai multe victime mortale.

Incursiune în tehnica cercetării Cosmosului apropiat

Chiar dacă sîntem tentați să credem că „știm totul" despre cercetarea aerospațială, unele considerații și precizări privind căile, etapele și modalitățile de abordare ale spațiului extraatmosferic sînt încă necesare.

Aceste căi, etape și modalități țin seama de o serie de factori tehnici, economici, biologici etc. Sînt avute în vedere în mod deosebit problemele care privesc distanțele foarte mari pînă la alte planete sau sisteme, precum și viteza necesară pentru a ajunge la ele în timpul cel mai scurt. Dacă considerăm, de pildă, distanța Pămînt — Lună, care este, în medie, de 384 400 km, atunci pentru a o putea parcurge — e vorba de un calcul orientativ, simplu, care face abstracție de manevrele speciale impuse de zborurile cosmice (desprinderea de pămînt, zbor, apropiere, aselenizare etc.) — unui avion turboreactor, care zboară cu 900 km/h (dacă acesta ar putea funcționa în spațiul extraatmosferic), i-ar fi necesare aproape 18 zile, iar unei rachete, care ar zbura cu 10 000 km/h, i-ar trebui cu puțin peste 38 h. De notat că luminii îi sînt necesare doar 1,28 secunde! Să recurgem, în sprijinul celor afirmate, la două exemple edificatoare: stația „Voyager", lansată în 1977 către planetele îndepărtate ale sistemului solar, a survolat Jupiter în 1979, s-a apropiat (la 126 000 km) de planeta Saturn, la 12 noiembrie 1980, i-au trebuit, apoi, alți cinci ani pentru ca, la 24 ianuarie 1986, să se afle în vecinătatea (la 81 500 km) planetei Uranus, urmînd să mai treacă încă trei ani — adică după 12 ani de la lansare — pentru a ajunge, la 24 august 1989, în apropierea planetei Neptun.

În ce privește stația americană „Pioneer 10", aceasta a fost lansată acum șaisprezece ani. Dotată cu camere de televiziune, a trecut aproape de planetele Jupiter, Saturn și Neptun, înainte de a depăși limita sistemului nostru solar, în urmă cu cinci ani (iunie 1983).

„Pioneer 10" se află, în prezent, la 44 unități astronomice de Soare (o unitate astronomică echivalează cu distanța dintre Pămînt și Soare, aproape 150 milioane kilometri) și bateriile nucleare îl vor menține în stare de funcționare alți șapte sau zece ani. Stația zboară cu o viteză de 37 000 kilometri pe oră și poartă la bord desene ale figurii umane, o diagramă a sistemului nostru solar și o hartă stelară, pentru cazul în care, în cursul periplului său spațial, ar întîlni ființe extraterestre. Este un mesaj care arată că, în acest Univers, al cărui centru este pretutindeni, iar circumferința nicăieri, cum spunea un filozof, există o comunitate care gîndește, creează și care dorește să cunoască tot mai mult, singură, dacă trebuie, împreună cu alte comunități, dacă acestea există.

Primele tentative de cucerire a spațiului extraterestru cu aparate care să revină pe Pămînt s-au făcut folosind *avioanele pilotate*, echipate cu motoare combinate turbo rachetă, lansate la mare altitudine de pe aeronavele de transport. Astfel, avionul „X-15", lansat la 19 noiembrie 1961, de la altitudinea de 15 000 m, de pe un aparat B. 52, a atins înălțimea de 119 480 m și viteza de 6 064 km/h. Este primul avion care a executat o reintrare controlată în atmosferă.

Această cale a fost abandonată, fiind, teoretic și practic, extrem de dificil să se poată zbura în spațiul extraatmosferic cu avioane echipate cu motoare turborachetă, care au un consum foarte mare de car-

burant și comburant[1] și care, în absența atmosferei, fac imposibilă manevra vehiculului cu sistemul clasic și specific avioanelor — suprafețele de comandă.

A doua modalitate, complexă și foarte costisitoare, dar folosită cu succes, utilizează pentru lansare *rachete foarte puternice* (Saturn, Vostok, Ariane, Energhia) care au înmagazinat la bord și carburantul și comburantul, rachete care pot funcționa în spațiul extraatmosferic pînă la plasarea vehiculului spațial pe o orbită circumterestră. Pentru a întări afirmația că procedeul este exorbitant, vom nota că un asemenea sistem are la start o înălțime de circa 120 m și o greutate de 2,0—2,5 milioane de kilograme, din care se poate recupera numai capsula care revine pe Terra. Aceasta are o înălțime de 3 m și o greutate de 1 500—2 000 kg, conține ființe, probe din Cosmos sau aparatură științifică, și nu mai poate fi refolosită.

Lansarea cu ajutorul rachetelor permite realizarea oricăreia din cele trei viteze cosmice[2], a căror valoare depinde de coordonatele geografice ale locului de lansare și de obiectivele misiunilor.

Naveta spațială — un rezultat și o condiție a luptei pentru eficiența în zborurile cosmice — constituie o altă modalitate de explorare a Cosmosului apropiat. Lansarea acesteia (prima, în aprilie 1981 — „Columbia") se face cu ajutorul unor rachete ale căror module se recuperează; naveta propriu-zisă se deplasează în spațiu fără consum de energie (cu viteza pe care a avut-o la înscrierea pe orbită) și aterizează ca un avion (viteza de aterizare este de circa 350—400 km/h).

Naveta spațială, numită în termeni de specialitate „Orbiter", poate fi — după verificări, eventuale reparații și modernizări — reutilizată, specialiștii preconizînd circa 100 de misiuni.

Ca urmare a perfecționărilor și modalităților de realizare a zborurilor cosmice — după date publicate în lucrări de specialitate — costurile au scăzut de la circa 200 000 de dolari, cît costa în 1958 1 kg de substanță satelizată, la 350—400 de dolari la nivelul anilor 1981—1985 (după începerea folosirii navetelor spa-

---

[1] Propergol — amestec de substanțe capabile de reacții chimice puternic exoterme utilizate în motoarele rachetă.

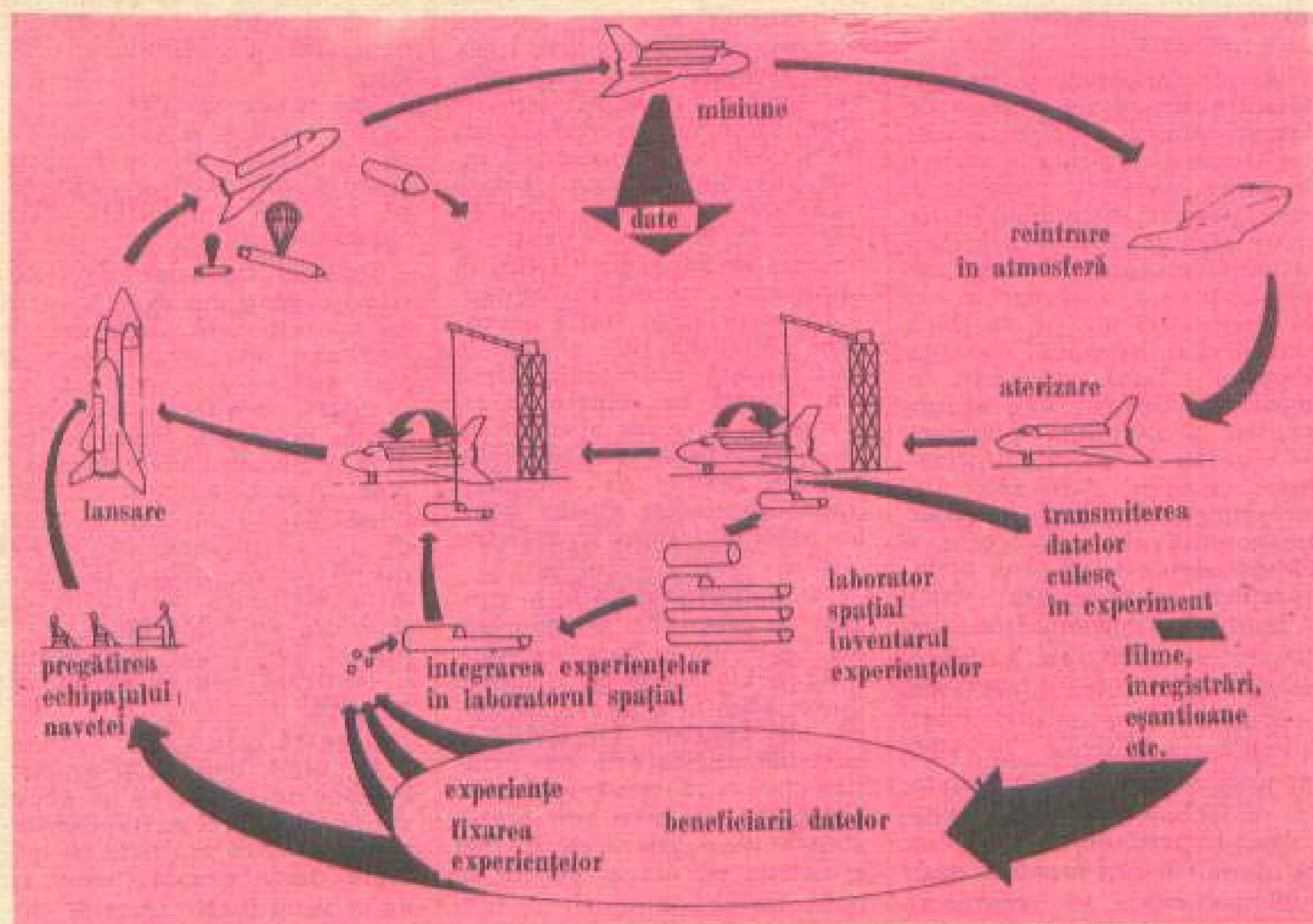
Comburant — substanță din compunerea unui propergol care, conținînd oxigen, întreține arderea carburantului în motoarele rachetă ce evoluează în afara atmosferei terestre — sinonim cu oxidant.

Carburant — combustibil, în general lichid, din compunerea unui propergol care arde în prezența unui comburant.

Combustibili — substanțe prin a căror ardere se degajă cantități importante de căldură și care se folosesc pentru obținerea energiei calorice necesare instalațiilor industriale, unor mijloace de transport sau uzului casnic.

[2] Prima viteză cosmică duce la învingerea parțială a forței de atracție a Pămîntului, racheta zburînd paralel cu suprafața acestuia. Permite plasarea de sateliți artificiali ai Pămîntului. Are valoarea de circa 8 km/sec (28 500 km/h). A doua viteză cosmică învinge forța de atracție a Pămîntului, racheta evoluînd pe orbita de planetă în jurul Soarelui. Are valoarea de circa 11,2 km/s (40 320 km/h). A treia viteză cosmică permite învingerea atracției Soarelui, racheta părăsind sistemul solar. Are valoare de circa 16,2 km/s (58 320 km/h).

Schema utilizării unei navete spațiale

ţiale). Să remarcăm, aici, că, la peste doi ani de la accidentul navetei „Challenger", zborurile au fost reluate cu succes („Discovery, septembrie-octombrie 1988)

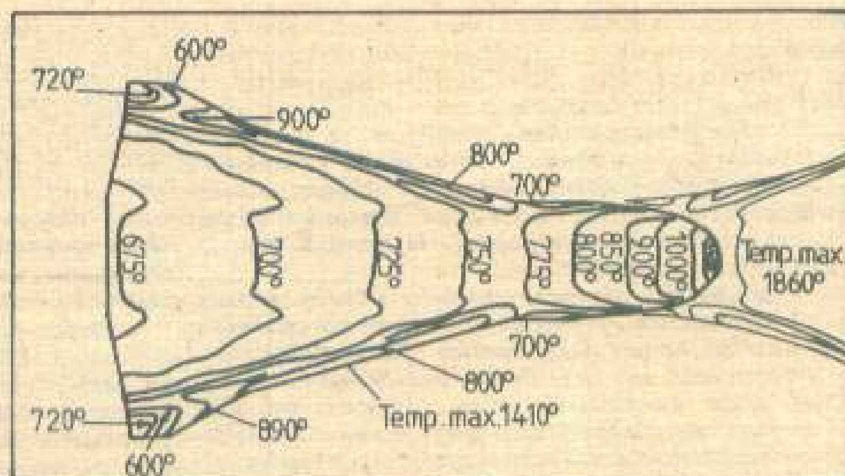
Avionul orbital[1] — repere istorice

Cucerirea Cosmosului, cu realizările spectaculoase din ultimele decenii — cum au fost aselenizarea unor echipaje umane, prelevarea unor probe de sol de pe alte planete, părăsirea sistemului solar etc. —, ilustrează înaltul nivel de dezvoltare la care a ajuns știința și tehnica mondială, puterea de gîndire și creație a geniului omenesc.

Pentru ca omenirea să beneficieze de această expansiune în mediul interplanetar, pentru ca imensele eforturi științifice și materiale să-și găsească o justificare unanim acceptată, a apărut necesitatea ca, într-o a doua fază, aceea a exploatării Cosmosului și a condițiilor fizice pe care acest spațiu le oferă, să fie create asemenea mijloace de transport Pămînt—Cosmos, care, avînd capacități portante ridicate, să nu fie prea costisitoare.

Asemenea mijloace au permis și vor permite plasarea pe orbite tot mai îndepărtate de Terra a unor laboratoare cosmice perfecționate, a unor stații planetare și sateliți sau montarea unor oglinzi uriașe, care să realizeze conversia energiei solare în energie electrică transmisă pe Terra prin microunde, energie indispensabilă asigurării progresului și civilizației.

În aceeași concepție a zborurilor pe orbită, în care vehiculul cosmic se deplasează fără consum de energie, cu viteza pe care o are la înscrierea pe orbită, au fost concepute *avioanele orbitale*, aflate în studiu și chiar în experimentare în toate țările cu industrie aerospațială dezvoltată. Cu asemenea avioane se realizează cel puțin trei obiective de bază: 1. Creșterea vitezei de deplasare, cu consecințe esențiale privind economisirea celei mai scumpe „materii prime", care este timpul; 2. Creșterea eficienței economice a transportului aerocosmic, avînd în vedere că zborul pe orbită se face fără consum de combustibil; 3. Creșterea operativității în rezolvarea unor probleme politice, economice și sociale, prin facilitarea unui contact rapid între oameni și localități situate la distanțe foarte mari.

Temperaturile (în grade Celsius) pe învelișul navetei Hermes la revenirea de pe orbita heliosincronă polară; altitudine — 78 km; Mach-29; unghiul de atac — 28,5°. Experimentele au fost efectuate în suflerille hipersonice de la Modane-Aurieux, demonstrînd o bună apropiere de modelul matematic preliminar

În rîndul primelor studii teoretice și experimentale care au marcat începutul drumului spre ceea ce, astăzi, denumim naveta spațială, menționăm lucrările lui Eugen Sanger, specialist german în motoare rachetă cu destinație interplanetară, colaborator al savanților Wernher von Braun și Herman Oberth; încă în anii 1942—1944, a conceput un planor cosmic hipersonic care, ridicat la o altitudine de 200—300 km cu ajutorul unor rachete purtătoare, ar fi urmat să străbată distanțe foarte mari, prin efectul de ricoșeu, cu viteze corespunzătoare la M[4] = 10, fără consum de combustibil în această a doua fază. La anumite valori ale parametrilor inițiali, un asemenea zbor ar permite o rotație completă a vehiculului în jurul globului terestru.

Crearea avionului hipersonic „X-15" (1960—1970) și zborurile experimentale ale acestuia, în timpul cărora s-au atins viteze corespunzătoare lui M = 7 (anul 1964, pilot Milton Thompson) și altitudini balistice de peste 100 km (1964, Neil Armstrong, care, în 1969, avea să fie primul om care a pășit pe Lună), a însemnat un nou pas important spre vehiculul orbital cu aripi, acumulîndu-se rezultate valoroase, în special în legătură cu problemele complexe ale încălzirii cinetice. În următorii ani, au urmat și alte lansări, ale unor „planoare cosmice" hipersonice (cu rachete purtătoare „Thor"), fără echipaj uman, care, de la altitudini de 50 km, realizau distanța de planare în jurul a 1 500 km.

În perioada 1965—1969, firma „General Dynamics", filiala „Convair", a întocmit

[1] În practică se utilizează și alți termeni: „avion spațial", „avion transatmosferic".

[4] M — numărul Mach reprezintă raportul dintre viteza unui corp într-un fluid și viteza sunetului în acel fluid. Este subunitar sau supraunitar, după cum viteza corpului este subsonică sau supersonică. (Ernst Mach — 1838 – 1916, fizician și filozof austriac).

Obiective ale cercetării cosmice

Roadele cercetării științifice și inovării tehnologice — fascinante prin inedit și spectaculoase prin realizări — au fost și rămîn utile dezvoltării sociale. Care sînt deschiderile pe care cercetarea aerospațială le creează pentru progresul umanității?

• Lărgește cîmpul cunoașterii prin faptul că acoperă un spectru larg de domenii și discipline științifice — în special fundamentale — care creează noi baze de aplicații tehnice; extinde sfera cunoașterii, prin plasarea pe alte corpuri cerești, pe stații orbitale sau sateliți a unor observatoare cosmice pentru „a vedea și asculta" Universul. Pe baza acestor informații, oamenii de știință înțeleg noi fenomene, putînd reconsidera continuu programele spațiale;

• Pune în evidență prin teledetecție unele resurse minerale și energetice pe Terra și pe alte planete, comete sau asteroizi. (Un singur exemplu: brîul de asteroizi dintre planetele Marte și Jupiter conține numai nichel pentru asigurarea consumului actual al industriilor pămîntene pe parcursul a 1 250 ani);

• Creează sisteme moderne și eficiente de telecomunicații, inclusiv legături telefonice din autoturism, tren, avion, via satelit. (Un satelit de 5—10 kg înlocuiește cabluri transoceanice de sute de mii de tone!);

• Ajută la prevederea mai bună a timpului și a fenomenelor meteo-astronomice, dînd astfel posibilitatea să se ia măsuri adecvate pentru a diminua pagubele materiale și pierderile de vieți omenești;

• Permite realizarea unor sisteme mondiale de salvare și intervenție în cazul unor catastrofe și cataclisme naturale (naufragii, incendii, cutremure, epidemii devastatoare, migrația unor categorii de insecte și animale, extinderea unor zone de secetă etc.);

• Duce la crearea unor sisteme complexe, sigure și precise pentru dirijarea și realizarea, în condiții de securitate ridicată, a zborurilor navelor cosmice, aeronavelor și navelor maritime;

• Deschide noi orizonturi în activitatea economică, determină noi structuri industriale și sisteme moderne de management, prin utilizarea masivă a sistemelor informatice, a calculatoarelor tot mai performante, prin valorificarea eficientă a resurselor umane, materiale și energetice;

• Facilitează punerea la punct a unor tehnologii noi, în condiții de microgravitație la bordul laboratoarelor, stațiilor planetare sau navetelor spațiale — imposibil de realizat pe Terra, sau realizabile cu randamente scăzute, cu puritate slabă și la costuri exorbitante.

Realizările în acest domeniu, trăite de omenire în ultimii 30 de ani, care au plecat de la fantezie, dar s-au sprijinit pe știință, au cucerit unele trepte ale necunoscutului. Pas cu pas, s-au dezlegat multe taine ale Universului, și aceasta a permis pregătirea trecerii la industrializarea Cosmosului apropiat și la investigarea Cosmosului îndepărtat. Aceste prime rezultate l-au încurajat pe om, dîndu-i posibilitatea să treacă la elaborarea altor programe noi, mai complexe, mai spectaculoase.

proiectul ansamblului „Triamese", format din trei elemente aerodinamice verticale (boostere) de antrenare pînă la viteza de 2 500 m/s, după care erau recuperate prin zbor planat, în timp ce al treilea vehicul își continua accelerarea prin folosirea propriilor motoare de propulsie (rachete) pînă la atingerea vitezei de satelizare — înscrierea pe orbită. Se avea în vedere realizarea unui vehicul care să transporte oameni și materiale între Pămînt și diferite stații spațiale, sau să efectueze alte misiuni mai complexe. Justificarea unor asemenea programe de construire a navelor cosmice recuperabile — adică a navetelor sau avioanelor orbitale — constă, deci, în reducerea costurilor transportului spațial, cunoscut fiind faptul că, la rachetele purtătoare cu o singură folosire, costul acestui transport revine la 1 500 — 2000 dolari pentru fiecare kilogram de încărcătură utilă înscrisă pe o orbită.

Distanța între proiect și realizare — foarte mulți bani

HOTOL — Horizontal Take Of Landing — este un nou concept de „vehicul transatmosferic" propus în urmă cu cîțiva ani de specialiștii britanici. Acest proiect are în vedere realizarea unui vehicul care să decoleze orizontal, ca orice avion, folosind, pînă la înălțimea de circa 25—30 km, motoarele turboreactoare (care consumă oxigenul din atmosferă, suficient de abundent pînă la această înălțime) și posibilitățile de manevră pentru suprafețe de comandă, iar de la înălțimea de 25—30 km să folosească motoare rachetă pînă la înscrierea pe orbită circumterestră, urmînd ca, în continuare, să funcționeze exact ca naveta „clasică" anterior descrisă. Prin această modalitate, specialiștii britanici au preconizat o creștere cu circa 15 la sută a eficienței economice față de naveta care decolează vertical.

Realizarea în practică a acestei aeronave, care se poate echivala cu un avion orbital, este susținută de realizări anterioare în domeniul aerospațial — confirmate și omologate de numeroase misiuni executate. Este vorba de motoare turboreactoare foarte puternice pentru prima etapă de zbor, unde pot fi folosite, cu unele adaptări neesențiale, motoarele avioanelor supersonice („Concorde", „TU 144", avioanele militare), motoarele rachetă (Ariane, Vostok, Saturn) — desigur, cu dimensiuni și cu parametri adaptați acestui vehicul —, întreaga aparatură, echipamentele de bord și de sol, gama largă de materiale deja create, întreaga experiență în organizarea și conducerea cercetării, producției și zborurilor aerospațiale cu

și fără oameni la bord[5]. În privința soartei proiectului Hotol este bine să notăm că, la mijlocul lunii iulie 1988, guvernul britanic a hotărît să nu mai acorde fonduri de cercetare. Motoare capabile de performanțele descrise în proiect nu există, cercetările sînt la început și dificile, și se pare că firmele nu se arată deosebit de interesate de proiecte din care n-ar profita decît cel mai devreme după circa două decenii. Preluarea în întregime a costurilor de către guvern a fost apreciată ca prea împovărătoare. Premierul Margaret Thatcher afirma în Camera Comunelor: „Nu se pune problema ca această țară să poată finanța cercetarea sau materializarea unui proiect atît de costisitor. Sîntem de părere că fondurile pentru cercetare pot fi mult mai bine îndreptate spre multe alte proiecte." Alan Bond, inventatorul sistemului de propulsie pentru Hotol, a anunțat că va vinde conceptul peste hotare, dacă nu reușește să-l realizeze în Marea Britanie. Se vorbește despre crearea unei companii care să realizeze Hotol-ul pe o bază comercială.

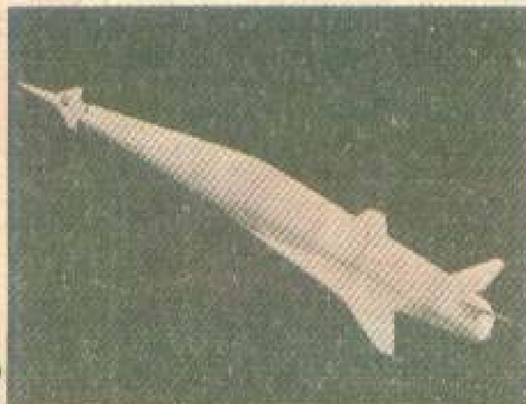
■

Realizarea avioanelor orbitale, în care specialiștii văd folosirea — cu maximă abilitate, rafinament tehnic și grija pentru eficiență — a noilor și complexelor cuceriri ale zborurilor cosmice planetare și interplanetare, este un obiectiv chemat să sporească incidența cercetărilor spațiale asupra umanității prin crearea situației în care tot mai mulți pămînteni să beneficieze, sigur, comod și economic, de marile realizări ale domeniului. Se

[5] Presa de specialitate a relatat recent că organele spațiale japoneze au un alt concept de lansare. Sistemul spațial este ridicat de la sol cu ajutorul unor baloane, după care, la o înălțime bine stabilită, se pun în funcțiune sistemele de propulsie care conduc tot ansamblul pe orbită. Din nefericire, primul experiment în care naveta era realizată la scara 1/7 a eșuat.

beneficiază deja de televiziune și comunicații prin satelit, de prevederea mai bună a timpului, de noi informații și date asupra resurselor terestre, se aplică, în număr tot mai mare pe Terra, o serie de invenții și inovații tehnologice, toate cu influențe benefice. Într-un recent comunicat, NASA a arătat că în era cosmică (de circa 30 ani), peste 30 000 de tehnologii spațiale s-au aplicat în tot atîtea acțiuni terestre, în mod direct sau prin derivare și diversificare. Dacă, la acestea, adăugăm și aplicațiile din URSS și alte state care fac cercetări aerospațiale, putem să avem o imagine stenică asupra avantajelor pe care le aduce aceasta.

Sigur, experiența istorică și simțul de conservare ne obligă să evidențiem și faptul că o mare parte din aceste cuceriri nu servesc defel umanitatea, ele fiind folosite pentru scopuri militare. Influența lor este cunoscută și a determinat — avînd ca inițiatori țările socialiste, între care România deține un rol activ — o amplă mișcare de oprire a cursei aberante a înarmărilor, inclusiv înarmarea Cosmosului, competiție care, pe lîngă pericolul iminent pe care-l reprezintă pentru supraviețuire pe Terra, sustrage imense resurse materiale, energetice și financiare, precum și un mare număr de savanți și specialiști de la o activitate care ar putea contribui la ridicarea continuă a condițiilor de securitate și a nivelului de trai al omenirii.

Aparatul Hotol (machetă)

Preocupările pentru realizarea unor avioane de transport — tot mai rapide, mai confortabile[6], mai sigure și mai eficiente — au fost continue, dar s-au accentuat începînd cu deceniul al cincilea. Se vorbea, atunci, de forme constructive, ca avionul „laminar" avionul „talie de viespe", avionul cu aripă oblică, avionul cu săgeată inversă, avionul supersonic etc. Din punctul de vedere al combustibilului, se vorbea de avionul cu hidrogen, avionul cu combustibil nuclear etc.

Totuși, abia în deceniul al șaptelea au fost realizate primele avioane supersonice de transport ($M = 2{,}0-2{,}5$): „TU 144" în URSS și „Concorde" — rod al cooperării franco-britanice.

Avantajul vitezelor foarte mari constă în randamentul propulsiei, care este foarte bun la avioanele echipate cu motoare statoreactoare și care folosesc hidrogenul drept combustibil.

În ultimii ani, beneficiind de rezultatele cercetării aerospațiale, preocupările se concentrează — după cîte am văzut — către avioanele suborbitale și orbitale. Sînt în diferite stadii — de studii, cercetare și experimentare — proiecte ca (la Hotol ne-am referit deja): Sänger în R.F. Germania; NASP (National Aerospace Plan) în S.U.A.; AGV (Avion Grande Vitesse) în Franța; Blizzard (nume de cod) în URSS.

Menționăm că unele țări, care au realizat avioane supersonice de transport, studiază îmbunătățirea acestora (performanțe aerodinamice, nu-

[6] Studii de specialitate au stabilit că, după trei ore de zbor, oboseala pasagerilor este tot mai accentuată.

măr de locuri, distanța maximă de zbor, viteză, siguranță, costuri etc.) și realizarea unor noi variante pentru etapa de trecere în mileniul al treilea. Dar, pentru că există un dar!, decizia va fi în funcție de nivelul costurilor pe pasager/kilometru și de reușita avioanelor spațiale.

Ce probleme critice trebuie rezolvate pentru realizarea unor astfel de avioane?

Specialiștii, deși sînt deciși (poziție pe deplin justificată) să folosească la maximum realizările din cercetarea spațială, consideră că, pentru a crea efectiv avioanele orbitale, este necesar să fie soluționate o serie de probleme, printre care: realizarea de sisteme avansate de propulsie aeroreactivă; asigurarea unei aerotermodinamici avansate; producerea de materiale superușoare, rezistente la solicitări aerotermodinamice; realizarea de aparatură sofisticată de bord; utilizarea efectivă a unor tehnologii și echipamente de folosire eficientă a hidrogenului ș.a.

Proiectul Sänger

În realizarea avioanelor spațiale s-au conturat două concepții: sisteme cu o singură treaptă reutilizabilă (Hotol, NASP); sisteme cu două trepte bietajate (Sänger), ambele reutilizabile.

Din analiza ambelor concepții se desprinde obiectivul general: creșterea eficienței transporturilor și obiectivul specific al europenilor: acela de a realiza avioane orbitale care să decoleze și să aterizeze orizontal, pentru a folosi infrastructura existentă, în absența posibilităților lansării de pe un cosmodrom.

Din date publicate, un interes aparte prezintă proiectul Sänger.

Compus din două trepte (HORUS — Hipersonic Upper Stage, și CARGUS — Cargo Upper Stage) are următoarele particularități: ca sistem bietajat, complet reutilizabil, are avantajul de a reduce substanțial costurile lansării; de a atinge orice orbită, pornind de pe orice aeroport european; dispune de motoare nepoluante, care ard LH_2 fie cu aer fie cu LO_2[7]; folosește tehnologii verificate sau în curs de verificare în Europa; realizarea lui va apropia data de lansare a avioanelor de pasageri hipersonice.

HORUS este o navetă cu aripi și motor rachetă pentru patru astronauți plus încărcătură utilă de 4 tone; CARGUS este un etaj reactiv balistic, 5 tone pe orbite joase sau 2,5 tone pe orbite geostaționare.

Urmînd faza ascensională, avionul spațial va evolua cu aproximativ M = 4,4 pînă la stratul de ozon, la o altitudine de 25 km, pentru a ajunge la altitudinea cerută de programul de zbor. Aici începe, de fapt, faza de lansare prin accelerare la M = 6,8, urmată de separarea etajelor reactive la o altitudine de peste 30 km. Etajul superior cu motor-rachetă continuă să urce pentru a atinge orbita prestabilită, iar cel inferior revine la sol.

Dimensiunile și greutățile aparatului Sänger sînt similare cu ale unui Boeing 747: L = 83 m, G = 330 t din care 90 t pentru etajul superior; combustibil — 100 t pentru etajul inferior și 65 t — pentru HORUS.

7 LH_2 și LO_2 — hidrogen, respectiv oxigen lichid.

OMUL PE MARTE

În primăvara anului 1989, două sonde spațiale sovietice vor încheia un zbor istoric spre Phobos, unul din cei doi sateliți naturali ai planetei Marte. La 50 de metri de sol ele vor lansa cîte două mici laboratoare automate ce vor coborî pe acest pietroi în formă de cartof, plin de cratere meteorice, lung de-abia de 27 de kilometri, dar la fel de bătrîn, se crede, ca sistemul solar.

Lansate în iulie 1988, la distanță de cîteva zile, cele două sonde ale operațiunii „Phobos 88", cu o greutate de 4 tone fiecare (din care 380 de kilograme aparatură științifică), relansează cursa spre Marte, întreruptă acum paisprezece ani în urma încercărilor infructuoase ale laboratoarelor automate americane „Viking" de a găsi viață la suprafața planetei. Pentru optimiști această reîntoarcere la Marte va trebui, logic, să se încheie, spre 2020 sau 2030, cu debarcarea omului pe planeta roșie. O călătorie dus-întors necesită trei ani — mecanica cerească o impune — și are un cost estimat între 500 și 600 miliarde de franci.[1]) Un obiectiv atît de îndrăzneț, cu o cheltuială pe măsură, impune, necesarmente, o largă colaborare internațională. Deja, un grup de lucru sovieto-american a fost înființat în 1987.

Dar, deocamdată, se face loc roboților! Lor le revine, în prima etapă, sarcina să exploreze amănunțit planeta, cu atmosfera ei rarefiată, cu temperaturile ei de congelator, cu geologia ei stranie. Tot roboții trebuie să descopere ce s-a întîmplat cu apa de pe Marte. Un lichid vital care, dacă judecăm după văile secate ale

1) Textul de față are la bază datele dintr-un articol pe această temă publicat de revista franceză „Le Point".

HORUS va servi stațiile pe orbite înclinate la 28,5° și la 460 km; de asemenea, va putea transporta pasageri între Frankfurt și Sydney în zbor suborbital (16 000 km) în mai puțin de o oră.

Etajul inferior, avînd ca predecesor avionul „Concorde", va avea similitudini cu un viitor avion de pasageri hipersonic, cu dezvoltări privind motorul, calculul și tehnologia, structurile din materiale superușoare și termoprotectoare. Dezvoltat astfel, va putea evolua pe traseul Frankfurt-Tokio (10 000 km) cu 150 pasageri în mai puțin de trei ore, zbor ce va putea fi efectuat de mai multe ori pe zi. Toate proiectele au în vedere evoluția cu viteza de croazieră egală cu M = 4,4 la înălțimea de 25 km.

Să notăm, în finalul acestor considerații, că, înainte de 1940, Eugen Sänger (1905–1964) a proiectat o navă spațială refolosibilă, de tipul avionului cosmic cu traiectorie oscilantă; el va relua ideea în 1962, în calitate de șef de proiect pentru un sistem de transport spațial, demarat la consorțiul european condus de firmele Messerschmitt-Bolkow-Blohm și Junkers, cu care ocazie s-a stabilit că o variantă bietajată ar avea cele mai mari șanse de reușită. În 1985, firma MBB reia problema în aceeași concepție și o dezvoltă în 1986, plecînd de la studiile din 1962.

Specialiștii vest-germani — pornind de la costurile foarte mari ale proiectului — apreciază că traducerea în viață a unuia din „cele mai ambițioase proiecte din istoria aeronauticii și astronauticii", cum este apreciat aparatul Sänger, este posibilă numai printr-o cooperare internațională.

General-maior dr. ing.
Ștefan Ispas

---

riurilor și mărilor, pare să fi curs odată acolo. Chiar dacă nu umplea faimoasele „canale" ieșite din imaginația astronomului italian Schiaparelli în 1877. Este o problemă importantă, fiindcă absența apei lichide la suprafața lui Marte explică de ce planeta roșie, spre deosebire de Pămînt, n-a cunoscut viața, sau de ce s-a stins atît de devreme. Pentru a afla trebuie, pînă la sfîrșitul secolului, să se aducă mostre de sol marțian. Escala roboților sovietici pe Phobos în 1989 nu este, deci, un simplu amuzament. Americanii, la rîndul lor, vor lansa în 1992 un modest dar foarte util „Mars Observer", dar pînă atunci ei vor oferi marile antene ale stației lor de ascultare pentru a se urmări operațiunile sovietice. Aparate franțuzești sînt, de asemenea, îmbarcate pe sondele în drum spre Phobos, și astronomii francezi participă la șapte din cele douăzeci și opt de experiențe ale misiunii.

Calculul efemeridelor

Pe plan balistic, zborul e destul de simplu și, ținînd cont de pozițiile relative ale Terrei și ale lui Marte, foarte favorabile în 1988, va necesita un

Sonda sovietică survolînd solul satelitului marțian Phobos și țintind cu o rază laser solul acestuia pentru a-i determina compoziția chimică. În plan secund, planeta Marte (desen)

Solul marțian fotografiat de un satelit american arată că apa a curs cîndva pe Planeta roșie

Înainte de sfîrşitul acestui secol, sovieticii vor debarca mici vehicule pe Marte (Marsokhod), care vor explora planeta

consum minim din punct de vedere energetic. Cînd, după două sute de zile, cele două sonde vor ajunge în apropierea lui Marte, ele vor fi plasate pe un plan ecuatorial, acolo unde se află cei doi sateliţi naturali, Phobos şi Deimos. Dar cum de pe Pămînt este imposibil să se determine cu precizie traiectoria minusculului Phobos, cele două sonde sovietice vor trebui, întîi, să determine orbita exactă. NASA şi centrul spaţial din Toulouse vor da tot sprijinul pentru această treabă delicată, numită „calculul efemeridelor". Cunoscînd poziţia exactă a lui Phobos se vor putea programa ordinatoarele de bord pentru a se realiza întîlnirea cu mica Lună marţiană. Zborurile pe deasupra craterelor cu viteza de 10—20 de kilometri pe oră vor dura fiecare între 15 şi 20 de minute. E un exerciţiu de mare fineţe (sondele neputînd conta decît pe propria lor inteligenţă informatică), cu o eroare ce nu poate depăşi 5 metri. De-abia atunci vor intra în acţiune laserele şi tunurile ionice, care vor determina compoziţia chimică a solului, şi radarele ce vor investiga subsolul. Satelitul ar putea fi un simplu asteroid capturat împreună cu Deimos de Marte, sau o „chondrită carbonică", bogată în apă legată chimic cu roca.

Punctul de atracţie al misiunii va fi, fireşte, lansarea de pe sondele spaţiale a patru mici staţii automate ce vor rămîne pe Phobos pînă cînd, în 30—40 de milioane de ani, satelitul — a cărui orbită se uzează lent — va cădea pe Marte. Două dintre aceste staţii numite LAL (Long Term Automated Lander) se vor implanta în solul negru al lui Phobos şi vor funcţiona un an. Alte două, numite „Hopper" (săritorul), cu o durată de funcţionare mult mai redusă, dotate cu braţe articulate, vor sări precum greierii pe suprafaţa satelitului, pe care o vor explora; gravitaţia fiind neînsemnată, consumul energetic va fi mic. La bordul celor două LAL — ce vor emite de pe Phobos direct pe Pămînt — se află minuscule camere video Digital Vision, fabricate la Toulouse, şi ele vor permite studierea structurii fine a solului. Sistemul nu este tocmai simplu. După cum declară specialistul francez Jacques Blamont, transmisia unei singure fotografii cere o informaţie de 400 000 de biţi. Debitul informaţiilor de pe LAL fiind de 8 biţi pe secundă şi cum de pe Pămînt nu se poate asculta Phobos decît o oră pe zi, ar trebui zece zile pentru a se primi o singură fotografie. Graţie unei tehnici speciale de „comprimare a datelor", acest timp s-a redus la o zi.

Explorarea în comun a Cosmosului este un program posibil care, deja, funcţionează. Treisprezece ţări au participat activ la pregătirea actualei etape marţiene. „Mars Observer" din 1992, după ce va realiza sarcina fundamentală a cartografierii complete a planetei Marte (necesară pentru alegerea locurilor de debarcare a roboţilor şi, poate, a oamenilor), va servi, în 1994, pentru a retransmite pe Pămînt comunicările mulţimii de roboţi sovietici lansaţi în acea epocă: un mic vehicul pe roţile Marsokhod, baloane sondă şi zeci de ministaţii meteo automate de mărimea oului de struţ, fabricate în Finlanda.

Etapa următoare constă în aducerea pe Pămînt a eşantioanelor geologice marţiene. De fapt, nu direct pe Pămînt. Nu se poate exclude situaţia ca un microb necunoscut aflat în roci să se multiplice în dulcile condiţii ale planetei noastre şi să scape de sub control. Astfel, eşantioanele vor sta un timp în carantină la bordul unei staţii orbitale terestre.

Om sau robot?

Aceşti primi paşi ai campaniei marţiene relansează o dezbatere la fel de veche ca astronautica. Cine, dintre om şi robot, este cel mai apt să exploreze sistemul solar? Părerile pro şi contra sînt argumentate deopotrivă. Incapabil să se adapteze asprelor condiţii din spaţiu, cosmonautul trebuie să călătorească într-o capsulă etanşă — adevărat Pămînt în miniatură — ce costă foarte scump. Robotul poate să plonjeze „nud" în vidul spaţial. Singura sa hrană, electricitatea, îi este asigurată fie de energia solară, fie de un mic reactor nuclear. Naveta spaţială americană şi staţia orbitală sovietică „Mir" privilegiază omul. Roald Zinnurovici Sagdeev, directorul Institutului de cercetări spaţiale al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., susţine călduros ideea omului în Cosmos. Pentru reputatul savant James Van Allen omul în spaţiu este inamicul „adevăratei ştiinţe". Thomas Paine, preşedintele Comisiei naţionale spaţiale a Statelor U-

nite, schițează tabloul grandios al colonizării planetei Marte cu o nouă generație de nave spațiale robotizate. Astfel, pe planeta roșie se va stabili o bază permanentă la începutul secolului XXI. Călătoriile vor cuprinde transferuri de încărcături și echipaje între nave, astronauții trebuind să ajungă întîi pe stațiile spațiale plasate pe orbita terestră. De pe un *spaceport* ei se vor îmbarca într-un nou vehicul capabil să urmărească orbitele altei nave ce se rotește constant între planeta noastră albastră și Marte. După șase luni, apropiindu-se de Marte, ei vor efectua un alt transfer pentru a atinge orbita de bază. Un ultim și scurt voiaj îi va depune pe solul marțian. Modulele navelor și cele de locuit necesare explorării planetei vor fi supuse, în prealabil, testării pe Pămînt și pe Lună. Nu foarte departe de Los Angeles, într-o zonă pustie presărată cu stînci amintind suprafața lui Marte, un vehicul pe roți articulat este supus săptămînal încercărilor: e versiunea în miniatură a viitorului „automobil" marțian.

Circumstanțele aventurii marțiene sînt favorabile, un zbor comun sovieto-american fiind considerat o alternativă fericită la militarizarea spațiului. Cucerirea lui Marte se învecinează cu mitul — conchide revista „Le Point" —, dar omenirea, după cum se știe, nu-și poate ignora miturile.

Val Tincu

Din nou pe LUNĂ

• Evenimentul este prevăzut a avea loc la începutul secolului viitor. Costul programului care va duce la instalarea unei colonii pe Lună este departe de a fi prohibitiv, fiind echivalent cu cel al programului „Apollo".

• Între 20 iulie 1961 și 19 decembrie 1972, 12 astronauți de la NASA au pășit pe solul lunar, pionieri astăzi oarecum uitați ai unei formidabile competiții tehnologice între Statele Unite și Uniunea Sovietică.

Prima breșă în măreția marelui Univers a făcut-o întîiul cosmonaut din lume — sovieticul Iuri Gagarin, omul care a zburat primul pe orbită de satelit, la 12 aprilie 1961. Prin această fereastră, în aproape 28 de ani de eră cosmică au pătruns apoi în spațiu, folosind mijloace tehnice tot mai perfecționate, 204 cosmonauți din 14 țări, printre care și primul cosmonaut al Republicii Socialiste România, Dumitru Prunariu; în această retrospectivă spațială, compatriotul nostru ocupă locul al 55-lea. Prin acest zbor, România inaugurează o nouă etapă, aceea a trecerii de la aeronautică la astronautică.

Cerul a fost întotdeauna considerat de către om un simbol al imuabilității, iar Cosmosul, pînă nu prea demult, încă mai prezenta pentru omenire un vis ispititor, dar îndepărtat și inaccesibil.

La 4 octombrie 1957, un corp ceresc, Sputnik 1, făurit de mintea și brațele omului, lansat de pe cosmodromul sovietic Baikonur, devenea pentru prima oară satelit al planetei noastre, transmițînd, de la sute de kilometri înălțime, primele imagini panoramice ale suprafeței fascinante a Terrei. Această zi reprezintă debutul erei cosmice.

Desprinderea primului pămîntean de atracția gravitațională, pătrunderea în spațiul cosmic și revenirea pe pămînt reprezintă însă, cea mai mare izbîndă omenească. Zborul lui **Iuri Gagarin** și cele ale confraților lui stelari i-au făcut pe astronomi să se ocupe îndeaproape de spațiul proximterestru, acest zbor transformînd, de fapt, în realitate năzuințele visătorilor din toate timpurile, mai cu seamă ale pionierilor navigației spațiale: Goddard, Esnault-Pelterie, Țiolkovski, Oberth, — cele patru „stele pămîntești" care au deschis drumul spre Cosmos. Dincolo de aspirații vedem calculul exact al științei secolului XX, forța și posibilitățile tehnice ale minții umane.

Între 14—22 mai 1981, din nemărginirea stelară s-a vorbit românește, în zborul comun româno-sovietic, la bordul complexului spațial alcătuit din „SOIUZ 40" — „SALIUT 6" — „SOIUZ T4", în echipajul format din cosmonautul român Dumitru Prunariu și cosmonautul sovietic Leonid Popov.

Într-o discuție de 6 ore, în 24 și 25 octombrie 1986, cu primul cosmonaut al României, acesta mărturisea — referindu-se la temerarul său zbor circumterestru, efectuat la înălțimea de 384 km, cu viteza de 28-500 km/h — că a fost fascinat de priveliștea inegalabilă a micii și frumoasei noastre planete... descoperind, spunea Prunariu, la fiecare rotație în jurul Terrei fenomene deosebite, chiar și semnele poluării. De la înălțimea de zbor de 384 km se puteau distinge clar repere cu dimensiuni în jur de 200—300 m, nemaivorbind de munți, fluvii, mări, oceane sau de Marele Zid Chinezesc care se vedea ca în palmă. La o oră și jumătate se surprinde trecerea de la zi la noapte. Se observa clar grosimea atmosferei terestre de 80—120 km — acea pînză de aer subțire și fragilă care face posibilă viața pe Terra. În Cosmos, dacă ne-am

O emoționantă imagine din aventura omului în Cosmos: primii pași pe solul lunar

„Celula de supraviețuire": pe jumătate afundată în sol și protejată de un scut împotriva meteoriților

orienta după răsăritul Soarelui, arăta Prunariu, în 24 de ore am surprinde 16 dimineți și 14 seri. Este un fapt deosebit să-ți vezi planeta natală de sus — adăuga primul cosmonaut român.

Activitățile cosmice cu echipaj nu sînt simple plimbări pe un bulevard oarecare al „Căii Lactee", sau al sistemului nostru solar, cum ar crede unii neavizați. Zborul cosmic impune eforturi supreme pentru realizarea de calitate și absolută a misiunii, altfel vehiculul spațial cu oameni la bord poate pătrunde în atmosferă la viteze nepermise și ar arde ca un tăciune, sau — dacă este în mare dificultate pe orbita selenară — vehiculul ar risca să devieze la infinit. Iată un exemplu: o eroare de circa 16 m la părăsirea orbitei circumterestre pentru intrarea pe o traiectorie interplanetară, de exemplu spre planeta Marte, poate provoca o abatere a vehiculului Pămînt —Marte atît de mare încît acesta să treacă pe lîngă țintă (acum aceasta fiind „planeta roșie") la... 80 000 km.

După efectuarea a numeroase ieșiri în spațiul cosmic, omul a ajuns pe Lună în acea memorabilă zi de 20 iulie 1969, în cadrul misiunii APOLLO-11. Neil Armstrong a fost primul pămîntean care a pus piciorul pe un alt corp ceresc, punct culminant al unuia dintre cele mai ambițioase proiecte științifice și tehnologice, programul american „APOLLO-SATURN", în cadrul căruia au fost efectuate 17 misiuni spațiale, ducînd pe astrul nopții și aducînd pe Pămînt 12 oameni.

Neil Armstrong definea momentul respectiv: „un pas mic pentru om, un salt gigantic pentru omenire".

Cu privirea spre viitor

Urmele primilor pași pe suprafața Lunii sînt încă proaspete, și iată că deja se planifică noi programe pentru explorarea spațiului și revenirea pe Lună.

În cursul lunii februarie 1988, președintele S.U.A. a prezentat Congresului american un ambițios program de politică spațială națională, care ar necesita alocarea unor fonduri considerabile pentru finanțarea unei misiuni cu echipaj uman spre planeta Marte, precum și pentru construirea unei baze permanente pe Lună. Pentru realizarea acestui proiect, NASA apreciază că sînt necesare minimum 80 de miliarde de dolari, fonduri eșalonate pe mai mulți ani. Prin aceste eforturi, americanii intenționează să inaugureze mileniul III cu o expediție spre Marte, și Luna ar fi locul ideal pentru efectuarea lansărilor de vehicule spațiale pentru zborul pe Marte și apoi spre alte planete ale sistemului nostru solar.

Luna ar putea constitui și un perfect observator astronomic pentru sistemul nostru solar, apreciază specialiștii de la NASA.

Adevărata colonizare a Lunii, acțiune ce va permite instalarea trainică a omului pe satelitul nostru natural, se va realiza prin construirea unei „baze avansate" a cuceririi spațiului, de la care vor porni toate navele spațiale spre planetele solare. În deceniul care a culminat cu prima aselenizare, la 20 iulie 1969, eforturile Statelor Unite pentru explorarea spațiului cosmic au fost dominate de formidabila sarcină de a perfecționa tehnologia și utilajul necesar înfăptuirii acestui eveniment istoric. Multe lucruri erau de făcut în Europa cînd Columb s-a îmbarcat pentru acea călătorie, pe care mulți au considerat-o, atunci, ca nesăbuită și inutilă, întocmai cum scepticii contemporani consideră inutilă o călătorie spre Marte. Pătrunderea omului în spațiul cosmic la 12 aprilie 1961, întocmai ca străbaterea lui Columb a Atlanticului, a avut loc la timp. Specialiștii apreciază că programul de explorare spațială va putea contribui la îmbunătățirea condițiilor de viață pe Pămînt.

Omenirea a și început să culeagă anumite beneficii de pe urma programului de aselenizare, sateliții viitorului urmînd să fie construiți „pe măsură", special pentru îmbunătățirea nivelului de trai pe planeta noastră. Într-un viitor nu prea îndepărtat, omului de rînd i se va părea normal să pornească televizorul și să urmărească un echipaj cum se deplasează pe Lună sau pe Marte, fără să dea nici o importanță adevăratelor minuni ale tehnicii. O călătorie spre Lună sau spre planetele apropiate ale sistemului solar ar deveni un lucru frecvent.

Noul program american de evaluare spațială pe termen lung, anunțat de președintele

SUA, prevede, într-o primă etapă, perfecționarea echipamentelor de la sol pentru dirijarea zborurilor îndepărtate, apoi dezvoltarea utilajelor și dispozitivelor pentru efectuarea zborului spre Lună, utilaje folosite în cadrul programului Apollo, cu excepția modulului de aselenizare, care trebuie dezvoltat, apreciază organismul NASA.

Programul Apollo a cedat locul navetelor, ceea ce a însemnat o prioritate acordată explorării spațiului apropiat, mai rentabil din punct de vedere comercial. Cele patru „cargouri ale spațiului" au zburat, iar accidentul navetei Challenger, din 28 ianuarie 1986, nu va influența viitorul program spațial, spun specialiștii de la NASA, deși fondurile acestui organism s-au redus simțitor în ultimii ani. O primă mărturie în acest sens o constituie misiunea reușită a navetei „Discovery", din toamna anului 1988.

Etapa următoare: stația orbitală destinată orbitei joase sau geostaționare care se va realiza prin 1995—1997 și va fi o bază de plecare ideală pentru variantele navetei. Dar după aceea?

Americanii se vor întoarce pe Lună și vor crea o bază permanentă. Dar de data aceasta nu vor mai fi raiduri de cîteva zile, menite să culeagă în grabă cîteva kilograme de rocă sau să îndeplinească misiuni astronomice scurte, ci misiuni de lungă durată, cu alte cuvinte se vor crea primele colonii umane, prima etapă a migrării în Cosmos.

De ce ne întoarcem pe Lună? Mai întîi răspund cercetătorii: din motive științifice. Primul corp solid, dincolo de atmosfera noastră, este, bineînțeles, Luna; un corp ceresc mai mare decît ni-l închipuim, este mai mare decît Africa, cu diametrul de 3 476 km, și pe ea se petrec multe procese biologice care o fac să fie mult mai interesantă și mai tulburătoare. Ce utilitate practică ar putea avea bazele cu echipaj pe Lună? Un avantaj ar fi acela că vom afla extrem de multe date asupra propriei noastre planete și asupra forțelor care au dus la formarea ei.

Un alt avantaj ar fi acela că s-ar putea găsi istoria întregului sistem solar înregistrată pe Lună. Suprafața Pămîntului a fost răscolită de sute de ori, astfel încît s-a pierdut o mare parte din informațiile geologice care să dovedească trecutul și originea lui.

Pe Lună, însă, care nu a fost supusă eroziunii ca Pămîntul, săpături adînci de cîțiva metri ar putea să ne ducă în urmă cu o mie de milioane de ani, sau chiar mai în urmă, la vremea cînd s-a născut sistemul solar. Pe lîngă aceasta, însăși cheia explorării sistemului solar ar putea fi găsită pe Lună. Exprimat în energie sau combustibil, este de 25 de ori mai ușor să te desprinzi de pe Lună decît de pe Pămînt.

De aceea, Luna ar putea deveni platforma de lansare spre alte planete: Marte, Venus, Jupiter, Saturn. Ne putem considera chiar norocoși că avem atît de aproape un teren experimental pentru verificarea tehnicilor noastre, adică

Fisura stratului de ozon — o dovadă a existenței extratereștrilor?

Cunoscutul om de știință din Turkmenia (republică sovietică în Asia Mijlocie), Odek Odekov, propune ipoteze interdependente care explică fenomene naturale de pe Pămînt prin influența civilizațiilor extraterestre. El consideră că ideea existenței unor vecini în Cosmos aparține, în prezent, mai degrabă științei decît literaturii fantastice.

Potrivit ipotezei sale, prezentată în presa științifică sovietică, la fiecare 3600 de ani se creează o opoziție favorabilă zborurilor și cercetării Pămîntului de pe planeta X. Despre această planetă misterioasă vorbesc desenele și însemnările astrologilor civilizației sumeriene. Potrivit reprezentărilor antice, sistemul solar este compus din 12 corpuri cerești — Soarele, Luna și 10 planete. Conform textelor sumeriene, orbita celei de-a 10-a planete se află între orbitele planetelor Marte și Jupiter. Oamenii de știință continuă să caute cea de-a 10-a planetă, denumită planeta X. Ea se rotește pe o orbită înclinată, din care cauză este dificil să fie reperată. Dacă se ia în considerare că un zbor de pe această planetă spre Pămînt, folosind viteza a treia cosmică, de 17 km pe secundă, ar dura doar 18 ani, atunci poate părea absolut veridică posibilitatea unor vizite pe Pămînt ale locuitorilor acestei planete. Cu o datare aproximativă a vizitelor din paleolitic — în urmă cu 7 600 și, respectiv, 3 600 de ani — coincid însemnările despre anomalii în fenomenele atmosferice din antichitate, rămase în hieroglife, în legende și mituri biblice.

Unul dintre cele mai îngrijorătoare fenomene pentru omenire îl constituie, în prezent, „fisura stratului de ozon" deasupra Antarcticii cu o suprafață de 500 km pătrați, apărută, și ea, ca urmare a cercetării Pămîntului din afară, opinează Odek Odekov. El este de părere că și creșterea nivelului Oceanului planetar cu 2—5 cm, înregistrată în ultimii o sută de ani, este o consecință a cercetării Pămîntului. De obicei, acest lucru se explică prin „efectul de seră" provocat de creșterea emanațiilor de bioxid de carbon și de alte gaze în atmosfera terestră. Dar „epicentrul" acestui fenomen se află din nou în Antarctica nepopulată, unde este concentrat 95 la sută din volumul de zăpadă și gheață de pe Pămînt.

Mărturii ale noii etape de cercetare „din afară" a planetei noastre sînt, după părerea omului de știință, așa-numitul fenomen mozambican — un obiect zburător localizat la 11 februarie deasupra orașului Beira — și apusul Soarelui în luna ianuarie 1988, în America de Nord la 12 ore după ce răsărise.

la o distanță de numai o secundă și jumătate prin radio și la numai 50 de ore de zbor cu navele actuale. Luna nu este decît o treaptă, o platformă de lansare pentru sistemul solar îndepărtat. De fapt, încă din 1975, specialiștii NASA au motivat de ce se vor întoarce pe Lună: pentru că aici sînt condiții de viață suportabile (similare cu ale unei baze polare terestre, bine echipată), asociate unei gravitații de șase ori mai redusă decît a globului terestru. Acest enorm avantaj, explică tehnicienii americani, va permite performanțe imposibil de realizat pe Pămînt: „cu gravitația ce trebuie învinsă la decolarea de pe Terra, din cele două mii de tone ale navetei, numai 1,5 la sută, adică 30 tone, reprezintă sarcina utilă", ori, folosind aceeași forță de împingere, un avion fuzee poate „smulge" 1000 tone decolînd de pe Lună. Apoi, de vreme ce materialele selenare vor fi prelucrate la fața locului și nu aduse de pe Pămînt, exploatarea lor va fi extrem de economică. Nici lipsa atmosferei nu va constitui un impediment, întrucît rocile lunare sînt o imensă sursă de oxigen, iar extragerea sa, estimează specialiștii americani, ar necesita doar un proces chimic.

Contrar părerilor comune, interesul de a avea cantități suficiente de oxigen pe Lună nu izvorăște doar din necesitatea alimentării viitoarelor colonii umane; oxigenul va constitui, în special, principala sursă a energiei necesare navelor de transport spațial, a căror propulsie se bazează pe arderea de hidrogen și oxigen.

Aici intervine din nou factorul rentabilității: producerea direct pe Lună a carburantului viitoarelor nave cosmice ce vor naviga spre alte „lumi" ale sistemului solar reprezintă procedeul cel mai rentabil.

În afară de faptul că o mai bună înțelegere a istoriei satelitului nostru va avea implicații profunde asupra cunoștințelor omului despre alte planete și, mai ales, despre Pămînt, savanții sînt de-a dreptul fascinați de mediul lunar. Cu forța sa de gravitație, stabilitatea sa seismică și absența totală de interferențe radioelectrice pe fața ascunsă, Luna oferă un cîmp ideal de observație astronomică spre adîncurile Universului. Comunitatea științifică așteaptă, de asemenea, destul de mult de la această microgravitație lunară pentru a-și continua cercetările promițătoare în domeniul științei materialelor efectuate deja pe navetă. Toate aceste cercetări vor avea, evident, consecințe comerciale și industriale. Colonia lunară va evolua încetul cu încetul de la un mic avanpost de genul celor stabilite pe continentul antarctic, depinzînd în mare măsură de Pămînt, în privința aprovizionării și dotării, spre o autarhie aproape totală. Mijloacele de a coloniza Luna nu sînt încă bine definite, dar toți experții sînt de acord că tehnologia este disponibilă, iar o stație orbitală va fi o bază de plecare. Prima echipă de pionieri va număra 5—8 persoane, care vor trăi în adăposturi ascunse pe jumătate în sol, care să le ofere maximum de protecție împotriva razelor solare, micrometeoriților și a radiațiilor. O atenție deosebită va fi acordată problemelor de mediu înconjurător și psihologic. Primii coloniști de pe Lună vor trebui, într-adevăr, să coabiteze mai multe luni într-un mediu închis, în condiții rustice. Pentru început — apreciază experții — ar fi de dorit o structură socială de tip militar, cu un șef și subordonați, care să devină mai puțin coercitivă pe măsură ce societatea lunară se va perfecționa. În stadiul actual nu s-a fixat încă un sediu exact pentru această minibază lunară, dar specialiștii de la NASA ar prefera ca aceasta să fie unul din locurile explorate în cursul misiunilor APOLLO unde se mai văd astăzi amprentele primilor pași și instrumentele lăsate pe solul lunar în misiunile anterioare: Marea Liniștii, Oceanul Furtunilor, Fra Mauro, Handley Appennine, craterul Descartes sau Taurus, Littrow. Opțiunile sînt vaste, dar cea mai favorabilă zonă de amplasare a satelor „pămîntești-lunare" se va repera de către sateliții plasați în 1997—1998, pe orbită, în jurul Lunii, aceasta fiind de fapt *prima etapă* a noului program. Se va ține seama la amplasare și de bogățiile minerale existente sau presupuse în sol. Prospecțiunile geologice, efectuate din 1969 pînă în 1972 de către cele șase misiuni selenare „APOLLO", precum și de prelevările efectuate de cei 12 pămînteni care au pășit pe Lună, inclusiv de cercetările stațiilor automate sovietice care au aselenizat, nu sînt deloc neglijabile. În rocile lunare se găsesc 40 la sută oxigen, 20 la sută aluminiu, 20 la sută siliciu și numeroase metale, cum sînt fierul și titanul.

Cercetătorii de la NASA știu că există titan în Marea Liniștii, precum și pe Taurus, Littrow (APOLLO 11 și 17) și feld spat în craterul Descartes. Descoperirea apei în regiunile polare de pe Lună (sub forma unor blocuri de gheață ascunse în adîncuri) ar putea influența eventuala opțiune în legătură cu amplasarea coloniei lunare, se apreciază de către specialiștii de la NASA. Dar preferințele se îndreaptă, totuși, spre o zonă ecuatorială, deja explorată de misiunile APOLLO, care să prezinte un sol mai puțin friabil, dar atrăgător, pe care echipele de geometri aselenizați să întocmească ușor planurile cadastrelor pentru viitoarea așezare umană.

În etapa a doua, corespunzătoare primilor ani ai mileniului III (2005—2006), se va construi întîiul avanpost lunar, care va depinde în totalitate de Terra. Primii 5—8 coloniști, geometri și geologi, împreună cu hrana și aparatura necesară, vor fi aselenizați de către un MODUL LUNAR tip APOLLO, dezvoltat, în zona indicată de sateliții lansați anume în jurul Selenei. În timpul construcției pe solul lunar a primei „celule de supraviețuire", locuința temporară a acestor pionieri va fi însuși MODULUL LUNAR Nr. 1 dezvoltat, care i-a aselenizat.

Echipamentele de supraviețuire, portabile, vor permite acestor specialiști studierea și analiza în adîncime a solului lunar, ei păstrînd permanent prin radio legătura cu planeta albastră.

Zona reperată de sateliți și preferată de specialiști, formată din roci lunare dure, va fi cercetată în profunzime cu aparatură geologică modernă,

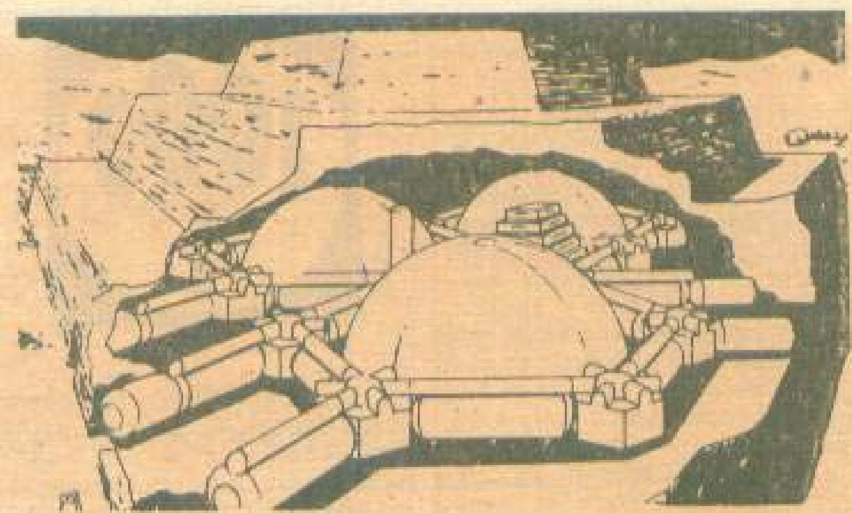
timp în care un alt modul lunar perfecţionat (nr. 2) va aseleniza materiale de terasament şi utilaje de lucru special construite şi va servi, şi acest modul, ca locuinţă temporară. Terenul excavat, un fel de şanţ lung de 10 m, cu lăţimea de 4,5—5 m, adînc de 1—1,5 m şi întărit prin microunde, va constitui, de fapt, temelia primei locuinţe lunare, după care un alt modul lunar, cu rol de „cărăuş", va aseleniza materialele necesare pentru realizarea construcţiei propriu-zise. Construcţia lunară adusă de pe Terra şi coborîtă pe Lună cu ajutorul unui modul lunar va fi formată dintr-un număr de panouri metalice realizate din materiale compozite, foarte rezistente şi foarte uşoare, ce vor fi asamblate într-o formă boltită pe temelia realizată, similar unui solar terestru, obişnuit.

Mai exact, acest „coviltir", se va realiza dintr-un număr de 60 de panouri — segmente tubulare, absolut egale, avînd lungimea de 1 m şi lăţimea (curbată după cerc) de 1,31 m, fiecare panou avînd greutatea de 2 kg; ele vor fi îmbinate special, realizîndu-se în acest fel un semitub, lung de 10 m şi larg de 5 m. Panourile din rîndurile 1,3,6,8 şi 10 vor avea din construcţie laturile de îmbinare rigidizate pentru a forma o construcţie rezistentă. Acest acoperiş plasat peste temelia excavată formează un adăpost pe jumătate afundat în sol. La exterior va fi acoperit, pe toată suprafaţa, cu material lunar — dispus în plastic, formînd astfel un scut pentru protecţia oamenilor de efectele distructive ale razelor cosmice şi ale meteoriţilor.

Dezvoltarea acestei aşezări extraterestre va fi realizată din prima celulă de supravieţuire, pe aceeaşi suprafaţă, formată din roci dure şi consolidate prin microunde. Pe această platformă întărită, semituburile, asamblate pe Lună, vor servi „lunienilor" ca adăposturi colective de lucru şi odihnă. Unind mai multe semituburi, se formează un fel de hexagoane care, reunite laolaltă, realizează un fagure, în care pot trăi în permanenţă zeci sau sute de persoane, formînd astfel, către anul 2040—2050, societatea lunară. Prima configuraţie a satului „pămîntean-lunar" se realizează prin unirea, în continuare, a 21 de semituburi, pentru a forma astfel o piramidă, cuprinzînd în perimetrul său trei mari hexagoane, în centrul cărora va fi dispusă o mare cupolă presurizată, cu structură geodezică, înaltă de 18—20 m, care va adăposti, în primul hexagon, o fermă experimentală, în al doilea un laborator de cercetări selenare şi în al treilea locuinţele „lunienilor".

Această mare piramidă va fi acoperită cu material lunar sub formă de plăci (cărămizi) dispus în material de plastic, pentru a realiza protecţia împotriva razelor cosmice, precum şi contra diverşilor meteoriţi.

Într-un viitor mai îndepărtat, se vor realiza pe Lună aşezări cu destinaţii diferite: laboratoare, locuinţe, magazine, locuri de recreaţie dotate cu echipamente şi sisteme mecanice pentru destindere, sala Cerului (pentru observaţii în spaţiul cosmic etc.). Specialiştii de la NASA încearcă deja fondarea unei colonii lunare pe Pămînt, coloniştii urmînd să trăiască în cilindri metalici uriaşi, prevăzuţi cu jaluzele, cu ajutorul cărora vor simula ziua şi noaptea lunară. Comunitatea de voluntari va fi izolată fizic de restul lumii, cu care va comunica doar prin radio şi televiziune. Coloniştii vor trebui să încerce să practice agricultura fără sol şi să se hrănească cu produse pe care le vor cultiva ei înşişi; ei vor rămîne izolaţi timp de un an.

Aşa ar arăta prima aşezare lunară (plan în secţiune)

În anul 2050 va exista pe Lună o colonie cu 100 000 de locuitori, iar în anul 2250 numărul oamenilor care vor trăi în Cosmos şi pe Lună va depăşi numărul celor rămaşi pe Pămînt, avînd loc treptat un proces de populare sistematică a spaţiului cosmic, în care copiii copiilor noştri vor locui în oraşe lunare. Iată, deci, că fantezia zburdă înaintea rigorii ştiinţifice...

Începînd din anul 2005—2010 va debuta a *treia parte* a noii aventuri lunare, denumită „trambulina către stele", prin instalarea pe timp îndelungat a echipelor de oameni de ştiinţă (astronomi, metalurgişti, chimişti), care vor pregăti de pe acest tărîm nou cucerirea altui tărîm, mai fabulos, cel al planetei Marte; dar o călătorie cu echipaj spre Marte reprezintă o misiune mult mai complexă. Nici una dintre cosmonavele construite pînă în prezent nu poate transporta suficiente alimente şi oxigen pentru a asigura viaţa unui echipaj, oricît de mic ar fi el, pentru un interval de timp atît de lung (minimum 3 ani dus-întors). Cosmonava va trebui să fie un Pămînt în miniatură, un sistem în circuit închis, care să asigure posibilitatea reconstituirii atmosferei şi producerii de alimente la bordul navei. Aceasta ar fi lumea fascinantă a viitorului din punctul de vedere al oamenilor de ştiinţă care lucrează în domeniul spaţiului cosmic.

col. Gh. Zarioiu,
inginer aeronautic

Hartă

Academia Națională de Științe a cerut guvernului american să finanțeze, cu 3 miliarde dolari, elaborarea, în viitorii cincisprezece ani, a primei „hărți" detaliate a tuturor genelor umane. Aceasta după ce, în urmă cu cîteva luni, un grup de cercetători a elaborat o hartă incompletă, în care au fost localizate cîteva din zecile de mii de gene ce compun cele 23 de perechi de cromozomi umani și pe care Academia o compară cu hărțile imprecise ale Americii, pe care le foloseau exploratorii în urmă cu două-trei secole. Noua hartă, denumită „Genom", pe care intenționează s-o elaboreze oamenii de știință americani, ar echivala cu hărțile geografice cele mai exacte pe care le avem astăzi și, de datele ei, ar beneficia pe viitor medicina. „Aceste studii — se arată într-un raport al Academiei — vor duce la o cunoaștere mai aprofundată a biologiei umane și ar contribui în mare măsură la tratarea majorității bolilor". Într-o primă fază, experții își propun să localizeze în cele 23 de perechi de cromozomi toate genele umane, al căror număr ar fi între 50 000 și 100 000. În etapa următoare, se intenționează descifrarea complicatului ADN (acid dezoxiribonucleic) ce compune fiecare genă, pentru a se obține un tablou complet al mecanismului nostru ereditar.

Mozart

Mozart avea o ureche mai mică decît cealaltă și, în plus, deformată, simptom ce i-a determinat pe unii cercetători să declare că celebrul muzician a murit în urma unei boli de rinichi. Profesorul italian Gianfranco Cavicchioli — care s-a dedicat studiului vieții și operei lui Mozart, decedat, în urmă cu două secole, din cauze necunoscute, la vîrsta de 36 de ani, și înmormîntat într-o groapă comună — a ajuns la o asemenea concluzie, în urma analizării unui portret al artistului. Este vorba de o pictură în ulei, realizată de germanul Johann Zoffany. Acesta l-a pictat pe Mozart la vîrsta de nouă ani, în urma unei comenzi primite de la tatăl artistului. Nazarena Gabrielli, director al Departamentului de cercetări științifice de la Muzeul Vaticanului,

a studiat tabloul — proprietate a lui Cavicchioli, care i-a vorbit despre „bănuielile" lui — și a ajuns la concluzia că pictorul a „șters", în mod deliberat, urechea stîngă de pe portret. Utilizîndu-se o tehnologie avansată, s-a reușit „refacerea" a ceea ce pictorul a încercat să șteargă cu pensula, descoperindu-se că urechea stîngă a lui Mozart era mai mică și cu malformații. Cercetătorii presupun că tatăl lui Mozart a „cenzurat" tabloul, cînd l-a vizitat pe pictor în atelierul său, la 9 iulie 1765. De altfel, nu se mai cunoaște nici un alt portret al artistului dintr-un asemenea unghi.

În urma unei asemenea descoperiri, profesorul Cavicchioli s-a adresat colegului său Robert J. Ruben, șeful Departamentului de otorinolaringologie al Facultății de medicină „Albert Einstein" din New York. Potrivit profesorului Ruben, „printr-o ciudățenie genetică, malformațiile urechilor corespund, în general, unor malformații ale rinichiului sau ureterului". Astfel — susțin cei trei cercetători —, Mozart ar fi putut muri în urma unei boli de rinichi, adăugată celorlalte maladii de care a suferit toată viața: „În ianuarie 1762, la vîrsta de șapte ani, Mozart — susține profesorul Cavicchioli — era bolnav de reumatism articular; în 1765, a suferit primul atac de angină iar, apoi, în noiembrie același an, s-a îmbolnăvit de tifos. Un an mai tîrziu, o recădere de reumatism articular; în octombrie 1767, a suferit de varicelă".

PREMIU. *„Țesători de plase de pescuit" este intitulată această fotografie realizată de Minh Loc, fotoreporter al agenției vietnameze de presă „VNA", care a obținut medalia de argint la concursul internațional al fotografilor de presă, desfășurat în 1987 la Bagdad, și Marele Premiu al Federației Mondiale a Sindicatelor*

Apeduct

Un apeduct subteran, lung de 425 de metri, aparținînd epocii primului împărat roman Octavian Augustus (27 î.e.n. — 14 e.n.) a fost găsit în localitatea Castro Urdiales (regiunea Cantabria, în nordul Spaniei). Monumentul, descoperit întîmplător în timpul unor lucrări edilitare, este considerat de specialiști ca fiind de o excepțională valoare arheologică și istorică. Construit din pietre încastrate, acesta este monumentul roman cel mai important găsit în nordul Spaniei, după turnul lui Hercule din La Coruna (nord-vest). Se pare că apeductul a servit pentru aprovizionarea cu apă a coloniei romane de la „Portus Ammanum", situată exact pe locul în care azi se află Castro Urdiales. S-a calculat că apeductul avea o capacitate de 15 litri de apă pe secundă.

Asigurare

Nimeni nu se mai îndoiește de faptul că, dintotdeauna, cîinele a fost și este cel mai bun prieten al omului. Puțini și-au imaginat, însă, că un cîine poate valora mai mult decît stăpînul și soția acestuia împreună. Un agent de asigurări, de pe aeroportul internațional de la Ciudad de Mexico, a rămas mut de uimire cînd turistul japonez Mishito Shivada s-a prezentat, solicitîndu-i trei asigurări: două în valoare de 2212 dolari fiecare, pentru el și soția sa, și a a treia, de 8849 dolari, pentru... cîinele său, „Fuchico".

LIMITELE FIINȚEI UMANE

„Atingînd neantul"

● Coșmarul unor alpiniști în Anzi

Aceasta este povestea adevărată a unei hotărîri de viață sau moarte. Sus, pe înălțimile Anzilor, Joe Simpson atîrnă suspendat deasupra unei crevase adînci. Partenerul său, Simon Yates, nu a avut puterea să-l tragă înapoi, în siguranță. Ar fi trebuit, atunci, să fim martorii a două morți sau numai a uneia singure? Simon Yates a decis să taie frînghia...

Ceea ce s-a întîmplat a fost un coșmar. Doi tineri alpiniști englezi, Joe Simpson și Simon Yates, se cățărau pe muntele numit Siula Grande, în Anzii Peruani, hotărînd anterior că, în Alpi, era, pur și simplu, prea mare aglomerație. Au ajuns în vîrf — aproximativ la o înălțime de peste 6000 m — și tocmai își începuseră drumul de coborîre, cînd Joe Simpson și-a rupt piciorul. Simon a improvizat, atunci, un scăunel de frînghie și a pornit pe lentul, obositorul drum de întoarcere, cărîndu-și partenerul. Yates nu-și mai simțea degetele mîinilor, dar, îngropîndu-se cu fiecare nouă încercare în zăpadă, a reușit să-l coboare pe Simpson cîtiva zeci de metri, mergînd, la rîndul său, în urma acestuia. După ce au coborît scaunul improvizat de opt ori, au calculat că parcurseseră aproximativ 1 000 de metri spre poalele muntelui — aproape pînă în punctul unde povîrnișul pantei se îndulcea într-un teren pe care s-ar fi putut merge sau măcar tîrî. Simon i-a zîmbit cu stoicism lui Joe, cînd a început ceea ce credeau ei a fi partea finală a periculoasei coborîri către terenul neted. Și iată-l povestindu-ne ceea ce a urmat:

„Joe a zîmbit cînd l-am lăsat să alunece pe lîngă mine. Deși ceea ce vedeam nu prea aducea a zîmbet. Durerea îi schimonosise chipul într-o grimasă. L-am lăsat să alunece repede, ignorîndu-i strigătele. A dispărut imediat din fasciculul lanternei mele și, cum o nouă avalanșă a măturat zăpada deasupra capului meu, a dispărut și funia. În afara greutății trupului care atîrna, nu mai aveam nici un alt semn al existenței sale.

Am păstrat viteza de mers. Cramponul de siguranță era ușor de controlat, în ciuda degetelor mele amorțite. Arătau rău și eram îngrijorat de-a binelea din cauza lor. Știam că zilele de alpinism ale lui Joe luaseră sfîrșit, dar acum mă temeam de starea mîinilor mele. Nu pot descrie în ce hal arătau. Le aruncasem o privire pe lumină, dar nu-mi putusem da seama cît de adînc acționase gerul. La patru degete, vîrfurile erau deja înnegrite, la fel unul dintre degetele mari, dar nu puteam ști dacă nu vor ajunge și celelalte în aceeași stare.

Am auzit un strigăt stins de jos, de undeva de sub mine, și funia s-a clătinat ușor. Amărîtul! am gîndit. Era straniu cît de insensibil eram față de el. Îmi fusese greu la început cînd mi-am dat seama că nu simțeam nimic pentru el. Acum, îmi era oricum mai

Joe Simpson (stînga) și Simon Yates escaladînd Stanage Edge, în Marea Britanie

ușor. Avansasem atît de repede. Și eficient. Mă simțeam mîndru. Ținusem pînă aici amîndoi, ceea ce era foarte bine. Coborîrea fusese mai ușoară decît mă așteptasem, mai ales datorită lui Joe, care săpase treptele în zăpadă pentru mine. Și totuși, dacă reușisem pînă aici, reușisem împreună. Avusese nevoie de ceva autocontrol! Nu-i cerusem niciodată să-mi sape treptele, dar el o luase, pur și simplu, înainte și o făcuse; oare eu, în locul lui, aș fi procedat la fel? Cine știe!

Deodată, am fost tras cu putere în față și aproape că am fost proiectat în afara treptei. M-am tras cu toată greutatea în spate, încordîndu-mi picioarele sub presiunea bruscă la care eram supus. Joe căzuse. Am lăsat funia să alunece încet pînă la un blocator, încercînd să previn impactul pe care l-aș fi suferit. Presiunea rămînea constantă. Hamurile mi-au mușcat șoldurile și frînghia s-a înfășurat strîns peste picioarele mele, riscînd să mă tragă jos.

După o jumătate de oră, am lăsat frînghia să alunece din nou. Orice s-ar fi întîmplat cu Joe, trebuia să-l împiedic să tragă funia cu greutatea lui. Picioarele îmi erau paralizate din cauza presiunii care acționa asupra șoldurilor și care îmi tăia, practic, circulația. Am încercat să mă gîndesc ce altceva aveam de făcut în afară de coborîre. Nu era nimic altceva de făcut. Joe nu încercase să urce din nou, și eu nu aveam nici o șansă să îl trag sus. Treapta din zăpadă avea, acum, jumătate din mărimea inițială, o dezintegrasem, pur și simplu, sub picioarele mele. Nu mai putea susține mult această greutate. Secțiunile mai înalte se aflau la mai puțin de 15 m sub noi și am hotărît că Joe va fi în stare să elibereze frînghia de greutatea corpului său dacă îl mai cobor o mică distanță și, apoi, să pună o siguranță sus.

În timp ce funia aluneca, am realizat că presiunea nu scade. Joe încă atîrna liber. De ce oare continuam să-l cobor? Am privit în jos la porțiunea de frînghie susținută de cramponul de siguranță. La șase metri sub mine, am luminat un nod. Am început să strig, încercînd să-l determin pe Joe să atingă jos ceva solid. La trei metri am oprit coborîrea. Presiunea asupra frînghiei nu se modificase.

Am continuat să lovesc cu picioarele. Încercam să opresc prăbușirea treptei, dar era inutil. Am simțit primii colți ai fricii. Zăpada mă lovea din spate, prăvălindu-se peste și împrejurul meu. Avalanșa mă împingea în afară. Alunecam.

M-am oprit tot atît de brusc pe cît începusem să alunec. Am lăsat funia să coboare pînă la un metru jumătate, în timp ce mintea îmi ardea de furie. Oare voi putea să susțin frînghia cu o mînă și să schimb cramponul? Am ridicat o mînă de pe frînghie și am început operațiunea. Nu am putut strînge de prima dată. M-am gîndit să țin frînghia blocată de crampon și înfășurată împrejurul șoldului, apoi să eliberez cramponul. Ce idee stupidă! Nu puteam susține greutatea lui Joe numai din șold. Dacă eliberam cramponul, 45 m de frînghie mi-ar fi alunecat din mîini și, apoi, m-ar fi proiectat și pe mine în afara muntelui.

Trecuse cam o oră de cînd Joe alunecase în gol. Tremuram de frig. În ciuda oricărui efort, încleștarea mîinii mele pe funie slăbea. Aceasta aluneca încetișor și nodul îmi strivea pumnul drept. Zăpada aluneca: uitasem de vînt și de frig. Eram împins în afară. Treapta se mișca sub mine, iar zăpada mi se scurgea printre picioare. Înfigîndu-mi picioarele adînc în pantă, am oprit alunecarea. Trebuia să fac ceva!

Cuțitul! Gîndul a izbucnit nici eu nu știu de unde. Desigur, cuțitul! Repede, haide, scoate-l.

Cuțitul era în rucsac. A durat un secol pînă să-mi eliberez o mînă, să fac să-mi alunece cureaua de pe umăr și, apoi, din nou, aceeași mișcare cu mîna cealaltă. Mi-am trecut funia peste coapse și cu mîna dreaptă am agățat-o de crampon cît de solid am putut. Încercînd să desfac rucsacul, simțeam zăpada croindu-și drum în spatele meu. Panica mă cuprindea ca o mlaștină. Am răscolit cu disperare în rucsac după cuțit. Mîna mi s-a încleștat pe ceva tare. L-am tras afară. Îmbrăcămintea de plastic roșu mi-a alunecat în mănușă și era cît pe ce să-mi cadă. Am pus-o în sîn înainte de a-mi trage mănușa cu dinții. Decizia era luată. Nu îmi mai rămăsese nici o altă posibilitate. Lama de metal mi s-a lovit de buze cînd, cu dinții, l-am deschis.

Am pipăit jos după funie, dar m-am oprit. Funia se răsucise în jurul piciorului meu. Dacă ar fi fost încurcată, m-ar fi tras jos odată cu ea. Am făcut lumină

Joe zace fără cunoștință (stînga jos), în timp ce se demontează campamentul. În dreapta — Simon după ce și-a revenit

și am căutat din nou funia. De data aceasta, am atins-o cu lama cuțitului. Nici nu a fost nevoie să apăs. Abia atinsă de lamă, funia încordată a explodat și, în clipa cînd forța care mă trăgea a încetat, am zburat înapoi în peretele de zăpadă. Tremuram. Încercam să-mi calmez respirația. Zăpada se năruia peste mine într-un torent. Nici nu-mi dădeam seama, deși îmi șiroia pe față și pe piept, pătrunzînd prin scurta deschisă la gît și continuîndu-și drumul în jos, pe trup. Nu se mai oprea. Curgea mereu peste mine, undeva, în jos, pe urmele funiei tăiate și ale lui Joe.

Eram viu și, pe moment, asta îmi umplea gîndurile. Unde era Joe, sau dacă mai era în viață — erau lucruri care, în marea liniște care a urmat tăierii frînghiei, păreau fără nici o legătură cu persoana mea.

Cînd, în sfîrșit, m-am ridicat, bucata de frînghie mi-a alunecat de-a lungul coapselor. Oare l-am ucis? — n-am dat răspuns acestui gînd, deși ceva mă împingea din adîncurile minții să cred că da. Mă simțeam paralizat. Deprimat, fixam vîrtejurile de zăpadă, întrebîndu-mă ce se întîmplase. Nu resimțeam nici un fel de vină, nu simțeam nici măcar păreri de rău. Am încercat să-l strig, dar strigătul mi-era înnăbușit. Oricum, nu l-ar fi auzit. Tremuram în viscol sub frigul care părea că mi se cățărase în spinare. Singur în mijlocul avalanșei care mătura fața muntelui — și cum se făcuse periculos de frig — nu mai aveam de ales: pînă mîine dimineață trebuia să uit de Joe.

M-am ridicat și am revenit la pantă. Refugiul se umpluse de zăpada adusă de viscol. Am început să sap și, curînd, excavasem suficient, încît numai picioarele mi se aflau afară, în furtună. Am săpat automat, în timp ce mintea îmi era în căutare de argumente, ele însele menite să mă tortureze; am săpat mereu în timp ce întrebări fără răspuns mă asaltau. Și, într-un tîrziu, m-am oprit din săpat și m-am întins jos, continuînd să mă gîndesc la noaptea pe care o trăiam. Apoi, am săpat din nou. La fiecare cîteva minute, trebuia să mă smulg gîndurilor și să mă reîntorc la săpat, doar pentru a îngrămădi din nou ceea ce strînsesem cu numai cîteva minute mai devreme. Mi-a luat o grămadă de vreme construirea acestei grote.

Aceea a fost noaptea destinului. Era ciudat să mă gîndesc cu atîta detașare la tot ce se întîmplase; uneori, mă întrebam dacă Joe mai era în viață. Nu aveam idee unde căzuse. Știam că eram foarte aproape de poalele muntelui și, dintr-odată, mi se păru rezonabil să sper că ar fi putut supraviețui unei căderi de la mică înălțime și că poate, acum, își sapă și el un adăpost asemeni mie. Ceva mă făcea, însă, să mă gîndesc că nu era așa și nu puteam scăpa de gîndul că, în clipa aceea, era mort sau, oricum, pe moarte. Simțeam că se petrecuse ceva cumplit în avalanșele care se învîrtejau în noapte, sub grota mea de zăpadă.

Cînd grota a fost gata, m-am vîrît în sacul de dormit și am blocat intrarea cu rucsacul. Vîntul și avalanșele care se zbăteau pe acoperiș nu se auzeau înăuntru, așa că am zăcut în întunericul tăcut, încercînd să adorm. Marcat de gînduri fără sfîrșit, învîrtindu-se într-un cerc vicios, mi-a fost imposibil să adorm. Am încercat să-mi pun mintea în ordine, gîndindu-mă la ceea ce făcusem. După un timp, m-am oprit; faptele, în succesiunea lor, erau atît de reale, încît nu puteam trage nici o concluzie. Eu doream să mă întreb ce făcusem. Se pare că trebuia să-mi iau singur un interogatoriu și să mă descopăr vinovat."

Simon Yates a petrecut o noapte cumplită, uneori închizînd, epuizat, ochii, dar continuînd să gîndească mereu: JOE A MURIT. ȘTIU CĂ JOE A MURIT. Grota de zăpadă se lumina treptat... A spart acoperișul și a ieșit afară, în strălucirea orbitoare a unei zile neîntinate. Coborînd, a văzut crevasa în care, probabil, căzuse Joe.

...„Am închis ochii și mi-am apăsat fruntea de frînghia întinsă. Un lung moment, un sentiment de vină și oroare m-au covîrșit. Mă simțeam ca și cum aș fi tăiat frînghia doar cu o clipă în urmă. La fel de bine aș fi putut să-i pun o armă la tîmplă și să trag".

Convins că nimeni nu ar fi putut supraviețui căderii în asemenea hăuri, Yates s-a grăbit către tabăra din vale, unde Richard Hawking, camaradul lor, îi aștepta neliniștit. Au ars hainele lui Joe cu semnificația unei înmormîntări...

Un chip întunecat zăcea pe pămînt...

Aproape patru zile după întoarcerea lui Simon, în timpul ultimei nopți pe care Richard plănuise să o mai petreacă vreodată la poalele muntelui Siula Grande, au auzit un strigăt slab. S-au năpustit afară din corturi, alergînd spre pămînturile pietroase de unde venise geamătul. Lumina slabă a lanternei a dat la iveală un chip întunecat zăcînd zdrobit pe pămînt. Era Joe Simpson. „Ajutați-mă... vă rog, ajutați-mă!"

„Joe! Dumnezeule! Dumnezeul meu!", a strigat Yates. Au urmat explicații fără noimă, scăpate aproape involuntar.

Și iată ce i s-a întîmplat lui Joe.

„Atîrnam de funie, abia fiind în stare să-mi țin capul sus. Mă cuprinsese îngrijorarea și, odată cu ea, o speranță nebună că această stare, care părea să dureze de o veșnicie, avea să se curme cît mai repede. Nu mai avea sens să fiu chinuit. Îmi doream din tot sufletul să se termine odată.

Funia a alunecat cîțiva metri. Cît o să mai rezisți, Simon? m-am gîndit. Cît timp pînă mă vei urma. Foarte curînd, desigur. Simțeam funia tremurînd din nou; mișcările ei îmi vorbeau tot atît de deslușit ca și o convorbire telefonică.

Deci, iată sfîrșitul. Păcat! Sper să ne găsească cineva și să se afle cu ce preț am reușit să cucerim versantul vestic. Nu vreau să dispar fără urmă. N-au să știe niciodată că am reușit.

Vîntul mă învîrtea într-un cerc strîns. Priveam în crevasa de sub mine, care părea să mă aștepte. Era mare. Cel puțin douăzeci de picioare adîncime. Bănuiam că atîrn cam la 15 m deasupra ei. Se întindea în lungul bazei unei coaste de gheață. În spatele meu era acoperită de o streașină de zăpadă, dar, în

dreapta, se deschidea un spațiu întunecat. Fără fund, am gîndit. Nu, nu există hăuri fără fund. Mă întrebam la ce adîncime voi aluneca.

O altă zmucitură. Deasupra mea funia ferăstruia vîrful stîncii, dislocînd cioburi din crusta de gheață. O priveam fix cum se prelungea în întunericul din față. Frigul avusese ceva de lucru pînă să-și cîștige bătălia. Nu-mi simțeam nici brațele, nici picioarele. Totul se încetinea și se înmuia, gîndurile îmi deveniseră un șir de întrebări fără noimă, totdeauna fără răspuns. Acceptasem ideea morții. Nu exista nici o alternativă. Și nu-mi producea acea teamă nebună. Eram prea paralizat de frig ca să mai simt vreo durere. Eram atît de lipsit de simțuri, încît am îndrăznit să adorm, fără să-mi mai pese de consecințe. Cred că a fost un somn fără vise. Realitatea devenise un coșmar, și somnul mă chema cu încăpățînare; un hău întunecat chemîndu-mă, sînt eliberat de teamă, pierdut în timp, ca și mort. Lanterna devenise inutilă. Frigul omoară bateriile. Am văzut stele printr-o spărtură întunecată, deasupra capului. Furtuna se oprise. Stelele păreau nespus de departe, mai departe ca oricînd.

Și apoi ceea ce așteptasem s-a întîmplat. Stelele au zburat și am căzut. Ca un obiect însuflețit, funia se lovea violent de fața mea și am zăcut tăcut un timp fără de sfîrșit în neant, de parcă aș fi visat această cădere. Mă prăbușeam din ce în ce mai repede și stomacul meu se revolta împotriva vitezei... Deci, asta este!

O lovitură puternică în spate rupse visul și zăpada mă cuprinse. Pe piept simțeam fiori reci. Dar încă nu mă oprisem, și, pentru o clipă, am fost înspăimîntat. Și acum crevasa! Oh... Nu!

Viteza începe să crească din nou, din ce în ce, mult prea mare pentru strigătul care muri deasupra mea...

Lumini de un alb strălucitor îmi explodaseră în ochi cu un impact teribil, împingîndu-mă în tăcere. Flash-urile au continuat, producîndu-mi fulgere în ochi, fulgere despre care auzisem, dar pe care nu le simțisem niciodată. Aerul se freca de corpul meu. În alunecare, zăpada mă urmărea și i-am înregistrat împușcăturile moi de foarte departe. Ceva părea să-mi pulseze în creier și, apoi, să se stingă, și fulgerele deveniră mai rare. Jocul mă buimăcise într-atît, încît un timp incomensurabil am zăcut paralizat, abia conștient de ceea ce se întîmplase. Ca în vis, timpul își încetinise curgerea și mi se părea că zac suspendat în aer, imobil, fără grai. Am zăcut în continuare, cu gura deschisă, cu ochii deschiși fixînd întunericul, crezînd că i-am închis. Mă aflam în afara oricărei senzații, semnele vieții îmi pulsau în trup, dar nu puteam face nimic.

Nu puteam respira. Mi-a venit să vomit. Nimic. Îmi venea să vomit și încercam să mă abțin, luptîndu-mă pentru fiecare strop de aer. Am simțit un sunet slab, familiar, de prundiș rostogolindu-se pe o plajă și m-am relaxat. Am închis ochii și am pătruns într-o lume gri, de umbre șterse. Am simțit în piept un spasm care mi-a scăpat ca un suspin printre buze și, deodată, uruitul din capul meu s-a limpezit ca și cum m-ar fi pătruns un curent de aer rece.

Eram viu.

O agonie chinuitoare, ca o arsură, mă invada urcînd din piciorul bolnav. Și cum arsura creștea, sentimentul că trăiesc deveni o realitate. Simțeam că ard și rîdeam — viu! Fire-aș să fiu! — și am rîs din nou, un rîs cu adevărat fericit. Am continuat să rîd, simțind lacrimi curgîndu-mi pe față. Nu-mi dădeam seama ce era atît de al dracului de amuzant, dar nu conta, rîdeam.

M-am oprit brusc din rîs. Pieptul mi se zbătea și tensiunea puse din nou stăpînire pe mine.

Ce mă făcuse să mă opresc?

Nu vedeam nimic. Zăceam pe o parte, ghemuit într-o poziție stranie. Mi-am mișcat cu băgare de seamă un braț. Am atins un perete dur. Gheață! Era peretele crevasei. Am continuat să pipăi și , deodată, brațul mi-a alunecat în spațiu. Lîngă mine era o denivelare. Am încercat să mă îndepărtez. În spate mi-am simțit picioarele zăcînd pe un povîrniș de zăpadă. Mă aflam pe o terasă, sau un pod. Nu știam cum trebuia să mă mișc ca să mă așez în siguranță. Cu fața în zăpadă, am încercat să-mi coordonez ideile confuze într-un plan. Ce ar trebui să fac acum?

Doream să-mi mențin poziția. Asta-i... *Nu mișca*... Ah!

Nu mă puteam opri. Durerea din genunchi îmi cerea să mă mișc. Trebuia să-mi retrag greutatea de pe el. M-am mișcat și am alunecat. Fiecare mușchi mi s-a încordat în zăpadă. *NU MIȘCA.*

Mișcarea a încetinit, apoi a încetat. M-am sufocat. Îmi ținusem prea mult timp răsuflarea. Pipăind din nou împrejur, mîna mi-a atins peretele dur. Am orbecăit, apoi, după ciocanul pentru gheață, agățat cu o coardă de siguranță de hamurile mele. Trebuia să sparg o porțiune din zidul de gheață, fără să alunec în afara terasei, și să-mi atașez funia.

După mai multe încercări eșuate, am descoperit că reușisem să leg un nod. M-am destins, lipit de frînghia încordată care-mi aducea parcă alinare, și am privit în sus, prin gaura micuță din acoperiș; cerul era lipsit de nori, acoperit de stele, iar luna își unea strălucirea cu sclipirile lor.

Pentru prima dată, la capătul a mai multor ore, am început să-mi ordonez gîndurile. Mă aflu la numai 15 m deasupra crevasei. Într-un adăpost. Voi putea ieși mîine dimineață, dacă stau liniștit și îl aștept pe Simon...

SIMON!? I-am rostit numele cu voce tare. Cuvîntul a avut un ecou slab, venind din spatele meu. Nu mă gîndisem că ar putea fi mort, dar, imediat ce acest gînd s-a născut, gravitatea celor întîmplate mă lovi, în sfîrșit. Mort? Nu mi-l puteam închipui mort, *nu acum... nu tocmai acum, cînd EU supraviețuisem.* Tăcerea înghețată a crevasei se prăvăli peste mine; mă simțeam în mormînt.

Am înjurat cu amărăciune, și ecourile reîntoarse din întuneric mi-au arătat inutilitatea unei asemenea descărcări. Am înjurat din nou, și iar, și iar, umplînd refugiul cu strigăte furioase pe care ecoul mi le înapoia. Am țipat pînă cînd mi s-a uscat gîtul și am fost nevoit să tac. Și atunci, am încercat din nou să mă gîndesc la tot ce se întîmplase. Dacă privește în jos, o să mă vadă, mi-am spus.

S-ar putea chiar să mă audă. Poate m-a şi auzit. Nu va pleca pînă nu va fi sigur.

Dar de unde ştiu că nu a murit, totuşi?

Oare a căzut odată cu mine? Află... trage de funie.

Am căutat funia pierdută. Se mişca uşor. Cînd mi-am îndreptat către ea lanterna, am observat că atîrna prin gaura din acoperiş. Atîrna uşor curbată. Am tras din nou de ea şi o pudră uşoară de zăpadă se scutură deasupra mea. Funia reprezenta posibilitatea de evadare. Aşteptam ca funia să se întindă. Am continuat s-o mişc uşor. Întrezărisem, instantaneu, o cale de ieşire. Atunci cînd Simon a alunecat, probabil că a fost împins în afară şi azvîrlit peste crevasă. Aşadar, înseamnă că s-a lovit de pantă şi s-a oprit. Probabil că-i mort. Mai mult ca sigur.

Dar am văzut frînghia căzînd înăuntru şi speranţele mele s-au spulberat. Am tras bucata de frînghie spre mine şi i-am privit fix capătul. Tăiat! Filamente de nylon alb şi roz se răsfirau la capătul ei. Presupun că, de fapt, ştiusem tot timpul. Nu se mai punea problema ieşirii din acest mormînt. La dracu! Nu trebuia să-l las să mă care. Trebuia să mă fi lăsat pe creastă. Am fi fost scutiţi de atîtea... Şi acum, după tot ce am îndurat, voi muri aici. Am stins lanterna şi am început să plîng liniştit în întuneric".

Cum nu era nici o posibilitate de scăpare sus, Simpson a luat unica hotărîre posibilă. Innodîndu-şi funia de ghinturile de gheaţă, s-a lăsat să alunece de-a lungul punţii de gheaţă în vid. A coborît singur, pînă cînd nu a mai putut scobi în gheaţa de deasupra capului. A privit în jos şi a văzut zăpadă la 4—5 m sub el...

Erau şase mile între Simpson şi tabăra de la poalele muntelui. Un traseu din care îşi aminteşte dureros fiecare bucată de stîncă, fiecare pas. Avea piciorul rupt; grohotişul îl împiedica să se tîrască. Nu-i rămînea decît să sară.

„După zece yarzi mi-am perfecţionat tennica săriturilor. Nu era foarte eficientă şi transpiram din abundenţă, din cauza efortului. Mi-am eşalonat săritura în două acţiuni distincte, pe care le repetam cu religiozitate. Înfigeam axul şi mă ridicam, piciorul ducîndu-l în faţă — cîrjă-săritură, înfige-ridică-cîrjă-săritură...

Am început să cobor de-a lungul morenelor la ora 1 după amiază. Aveam cinci ore şi jumătate de coborîre înainte de căderea întunericului. Înfige-ridică-cîrjă-săritură. Aveam nevoie de apă. Înfige-ridică... Am încercat să-mi protejez genunchiul, dar n-avea nici un rost. Arsurile nu diminuau, dar, nu ştiu din ce motiv, ritmul meu de înaintare se îmbunătăţea în mod dramatic. Uneori ţipam ca un copil de durere şi de ciudă; de cîteva ori mi-a venit să vomit. Dar nici nu aveam ce. Nu fusesem niciodată bolnav. Cînd, două ore mai tîrziu, am întors capul şi am privit înapoi, spre locul de unde veneam, gheţarul mi se părea un vîrf de un alb murdar, îndepărtat, şi starea mea de spirit se îmbunătăţi simţitor în faţa acestei dovezi clare a ritmului meu de coborîre...

Grăbindu-mă instinctiv, nu am bănuit niciodată că mă mînau atît frica, cît şi speranţa. M-am cronometrat însă mereu, cu conştiinciozitate.

Priveam în faţa mea spre o piatră de hotar şi-mi acordam singur o jumătate de oră sau o oră ca să ajung la ea. Cînd mă apropiam de bornă, îmi aruncam o privire spre ceas, privire pe care am integrat-o schemei înfige-ridică-cîrjă-săritură-ora. Dacă realizam că mă aflu la limita timpului afectat, încercam să-mi precipit săriturile. Cînd îmi acceleram mişcările, cădeam, dar devenise al dracului de importantă pentru mine confruntarea cu ceasul. Ceasul era acum tot atît de important ca şi piciorul sănătos.

Bolovanii mă făceau să mă simt şi mai neputincios. Morenele erau tot atît de lipsite de viaţă ca şi gheţarul. Noroi, pietre şi grohotiş murdar. M-am uitat după insecte, dar nu am găsit nici una. Nu am văzut nici păsări. Peste tot, tăcere. Imaginaţia se zbătea nebuneşte între două imense goluri. Prin minte îmi treceau frînturi de cîntece şi imagini formate printre pietrele unde zăcusem... Apa devenise o obsesie. Durerea şi apa. Aceasta era lumea mea. Nimic altceva".

În răstimpul acestei coborîri de numai şase mile, piciorul lui Joe Simpson ajunsese de mărimea piciorului unui elefant. Nu mai era nici o diferenţă de grosime între pulpă şi genunchi. În timp ce zăcea în cort pregătindu-se pentru ziua cea lungă care avea să-l restituie civilizaţiei, i-a spus ceva lui Simon.

„Mi-ai salvat viaţa, să ştii. Noaptea aceea trebuie să fi fost cumplită pentru tine. Nu te condamn. Nu ai avut de ales. Înţeleg prea bine şi înţeleg şi de ce ai crezut că murisem. Ai făcut tot ce se putea face. Îţi mulţumesc că m-ai adus pînă jos".

●

Joe Simpson a scris o carte remarcabilă despre experienţa pe care a trăit-o. Atingînd neantul, carte din care au fost selectate şi fragmentele de mai sus. Continuă să facă alpinism la scară mică: după şase operaţii, genunchiul său este puternic marcat de artrită.

La ora actuală, scrie o istorie oficială a mişcării „Greenpeace".

Simon Yates şi-a continuat cariera de alpinist. Face parte din „Expediţia Makalu", care va încerca să cucerească cele mai înalte cinci piscuri ale lumii.

Traducere şi adaptare de
Alina Ungureanu

Aproape totul despre OBEZITATE...

Încă nu se știe dacă obezitatea este o boală. Dar, din ce în ce mai mulți oameni se îmbolnăvesc la simplul gînd că au cîteva kilograme în plus. „Sindromul costumului de baie" apare mai ales cînd vine vara. **Cultul modei trupului subțire, al siluetei ideale**, mistica „formei" și a lui „simte-te bine în pielea ta" cunosc, primăvara, o adevărată înflorire. Să fie doar o modă sau o... tendință serioasă? Această frenezie a siluetei subțiri se justifică ea și din punct de vedere medical? În orice caz, ultimele descoperiri ale specialiștilor incită la a considera obezitatea — sau măcar îngrășarea — cu alți ochi. Și la a formula unele întrebări: Sînt kilogramele în plus chiar de prisos? Dacă totuși anumite forme de obezitate nu prezintă inconveniente pentru sănătate? Oare nu sînt ineficiente regimurile, majoritatea regimurilor? În cele ce urmează, prezentăm explicațiile date **revistei „Le Nouvel Observateur" de cîțiva specialiști francezi, explicații referitoare la rolul** jucat de ceea ce este înnăscut, dobîndit, la **efectele greutății corporale asupra compoziției sîngelui, fecundității, longevității.**

Formulele greutății ideale

Unde începe obezitatea? Medicii lui Moliere, specie care mai dăinuie și astăzi, au răspunsul gata pregătit: pentru a nu fi obez, e de ajuns să fii „normoponderal". Cînd această greutate „normală" este depășită, cu 10—20 la sută, medicul vorbește de „supraponderere". Obezitatea adevărată se situează între +20 și +50 la sută peste această faimoasă greutate „normală". Dincolo de aceasta, medicina nu mai găsește cuvîntul adecvat pentru a-l califica pe contravenient.

Bine, dar cum se poate defini, în mod obiectiv, greutatea ideală, cea care nu trebuie depășită? În această privință există posibilitatea de a alege între mai multe formule. Cele două formule mai des folosite sînt **GIT** (greutatea ideală teoretică) a lui Lorentz. GIT-ul în kilograme se obține astfel:

la bărbați:

$$GIT = I - 100 - \left(\frac{I - 150}{4}\right)$$

la femei:

$$GIT = I - 100 - \left(\frac{I - 150}{2}\right)$$

I fiind înălțimea exprimată în centimetri. **IMC** (indicele de masă corporală) este mult mai simplu de calculat:

$$IMC = \frac{P}{T^2}$$

adică se împarte greutatea (în kilograme) la pătratul înălțimii (exprimate în metri). Indicele ideal se situează în jur de 23 pentru bărbat și de 22 pentru femeie. De pildă, un bărbat de 1,80 m și de 75 kg are un IMC de 23,1. Dincolo de 30, e caz de alarmă.

Bineînțeles, matematica obezității nu se limitează la aceste două modeste reguli de trei. Au fost imaginate nenumărate formule, de la RAMBF (raport adipo-muscular brahiofemoral) și pînă la RPRBPRC (raportul dintre perimetrul rădăcinii brațului și cel al rădăcinii coapsei). Se poate, de asemenea, măsura grosimea pliurilor cutanate și face, apoi, raportare la tabele de cifre adecvate pentru a vedea dacă există o situare în normă. Dacă matematica i-ar face pe oameni să slăbească, n-ar mai exista obezi...

E bine să slăbim?

Deloc lipsiți de imaginație, cercetătorii care se ocupă de obezitate au inventat o nouă categorie de animal de laborator: șoarecele de cofetărie. „Revista internațională de me-

dicină" îl definește astfel: „Șoarecele de cofetărie este, într-un fel, un șoarece normal, lăsat în libertate într-un depozit de delicatese. Avînd acces la o hrană variată și agreabilă — spre deosebire de bietul său văr din laboratoarele obișnuite, care e hrănit cu granule insipide și invariabile". Oricine poate ghici: șoarecele de cofetărie devine, în orice caz, indiferent de tipologia sa, obez.

Un pediatru, specialist în obezitatea copiilor, doctorul Alfred Bernager, constată: „Copilul de astăzi a absorbit, la 12 ani, tot atîta zahăr cît mîncau bunicii săi de-a lungul întregii vieți". Marele Buffon a scris: „Ce are mai bun de făcut șoarecele prins în capcană? Să mănînce brînza". Și totuși, nu toți devenim obezi. Sîntem oare, mai inteligenți și mai înțelepți decît șoarecii?

În orice caz, chiar dacă obezitatea nu-l amenință pe om în aceeași măsură ca pe șoarece, ea este o problemă ce se ridică, într-un fel sau altul, în fața multor membri ai speței umane. Și riscă să devină din ce în ce mai îngrijorătoare, dat fiind că sîntem confruntați cu două tendințe opuse: în timp ce, în Occident, publicitatea incită la îndopare, moda siluetei și sindromul costumului de baie culpabilizează la cel mai mic semn de îngrășare. Este o mare contradicție a Occidentului îmbuibat; lumea a treia n-are

A scădea în greutate — o bătălie pierdută?

Obezitatea nu este, integral, o vină a celor grași.

Cercetarea privind cauzele obezității este pe cale să-i absolve de această presupusă vină pe cei ce se străduiesc să slăbească sau să nu se îngrașe. Două studii publicate recent în „New England Journal of Medicine" arată că unii oameni grași nu sînt, pur și simplu, indolenți și mari mîncători, ci au o predispoziție înnăscută pentru îngrășare. Motivul: în loc să ardă surplusul de calorii, organismul celor obezi este programat să-l transforme în grăsime. Astfel, cei grași pot mînca tot atît cît și cei mai supli și, totuși, să cîștige în greutate. În plus, tendința lor de a se îngrășa este, probabil, moștenită.

Cercetătorii bănuiesc de mult că, în spatele obezității, se află o problemă de metabolism, dar pînă acum dovezile au fost ambigue. Cele două studii menționate — scrie „Time" — sînt primele bazate pe investigarea subiecților înainte ca ei să se fi îngrășat și pe monitorizarea lor pe măsură ce au cîștigat în greutate. Principala descoperire: anumite măsurători ale metabolismului, precum ritmul în care organismul consumă oxigen și produce bioxid de carbon, pot fi folosite pentru a prevedea șansele cuiva de a deveni obez. Dr. George Bray, specialist în problemele obezității la Universitatea din California de Sud, arată că „important este aspectul predictiv al acestei cercetări".

O echipă de cercetători de la National Institutes of Health a stabilit o legătură între un metabolism lent și îngrășarea excesivă pe o perioadă de mai mulți ani. Ei au ținut sub observație 171 indieni „pimas" din Arizona, în al căror trib două treimi dintre femei și jumătate dintre bărbați sînt obezi. Deși existau variații între indivizi, cercetătorii au constatat că, în general, cu cît metabolismul este mai lent, cu atît creșterea în greutate este mai mare. Totuși, după 10—22 kg cîștigate, metabolismul se schimbă, ajungînd la un ritm mai rapid.

Ce înseamnă toate acestea? Se pare că unii oameni sînt genetic programați pentru a înmagazina lipidele, în loc de a le arde. Cercetătorii presupun că această capacitate ar fi un vestigiu al istoriei umane timpurii, cînd cei ce aveau rezerve de grăsime aveau și mai multe șanse de a supraviețui în timp de secetă și foamete. Corpul unor astfel de indivizi rezistă activ oricărei încercări de a slăbi. Sub o anumită greutate, metabolismul lor se încetinește pentru a permite acumularea grăsimii, dar apetitul lor rămîne neschimbat. După ce greutatea corporală crește pînă la un anumit nivel, metabolismul pare a deveni mai rapid, astfel încît greutatea respectivă se menține, fără ca persoana să se mai îngrașe. Dar — intervin cercetătorii — un metabolism lent nu explică toate cazurile de obezitate. Mîncatul excesiv și lipsa de exercițiu fizic par, și ele, a avea un rol.

Al doilea studiu susține ideea că oamenii moștenesc caractere fiziologice care îi predispun la obezitate. Un grup de cercetători, conduși de fiziologul Susan B. Roberts de la Universitatea Tufts, a studiat 18 copii în primul lor an de viață: șase dintre ei aveau mame slabe și 12 aveau mame grase. Dr. Roberts și colegii săi au stabilit cîte calorii consumau copilașii și cîte dintre acestea erau supuse arderii. La vîrsta de trei luni, șase dintre cei cu mame grase generau cu 21 la sută mai puțină energie decît ceilalți. La vîrsta de un an, cei șase deveniseră obezi, deși nu mîncau mai mult decît cei mai slăbuți.

Și totuși, cercetătorii nu au reușit să afle cauza faptului că unii copii mici cheltuiesc mai puțină energie decît alții. Ceea ce bănuiesc ei este foarte simplu, și anume că acei copii care se îngrașă prea mult sînt mai puțin activi decît ceilalți. Concluzia cea mai evidentă: chiar și în cazul copiilor mici, mișcarea este cel mai bun remediu pentru obezitate. Aceeași recomandare este valabilă și pentru adulți. Noile descoperiri arată că cei grași nu sînt total vinovați de obezitatea lor, dar nu le diminuează răspunderea. La unii oameni tendința de îngrășare nu scade niciodată și numai o viață de regim cumpătat și exercițiu fizic o pot contracara.

asemenea pudori și, prin tradiție, venerează grăsimea lui Buddha și-i admiră pe luptătorii de „sumo", singurii sportivi cărora li se cere să depășească greutatea de 150 kg (fiecare). Și totuși, dacă dăm crezare celor mai recente descoperiri, moda siluetei ar trebui să aibă plumb în aripi. Căci e lucru dovedit: greutatea poate avea un rol pozitiv. Și, oricum, fiecare individ, în echilibrul său cu mediul înconjurător, fizic și mental, este programat să cîntărească un anumit număr de kilograme.

Iată-i, de pildă, pe indienii „pimas", care trăiesc în anumite regiuni ale Mexicului și ale Arizonei: acești primitivi buni sînt caracterizați de o obezitate naturală destul de pronunțată, care a atras dintotdeauna atenția cercetătorilor. Or, un articol recent publicat în „New England Journal of Medicine" o demonstrează: grașii „pimas" au, într-un fel, **nevoie** de greutatea lor. Abia atunci cînd au atins-o, cînd cîntăresc destul de greu, ei încetează să se mai îngrașe și reușesc — tocmai datorită greutății lor, care costă destul de mult pe plan energetic, — să ardă toate caloriile pe care le absorb.

Știința aproape că a elucidat metabolismul energetic al subiectului obez, chiar dacă studiile se lovesc, în continuare, de deosebirile frapante care fac ca, la o alimentație echivalentă, unii să se îngrașe și alții nu.

Să cităm doar o certitudine dobîndită: cauzele obezității sînt multifactoriale, cum se spune ori de cîte ori nu s-a ajuns la o explicație definitivă.

Obezitatea este, măcar parțial, ereditară, adică transmisă descendenților, dar nimeni nu poate pune mîna în foc că e genetică:

Este obezitatea o boală?*

— Este obezitatea o maladie?

— *Obezitatea este un mod de echilibru între subiect și mediul său, angoasele sale, problemele sale personale. Cînd un subiect obez vine la consultație, în intenția de a slăbi, medicul trebuie să analizeze această cerere. El nu trebuie să-i dea neapărat curs. Cînd oamenii trăiesc — fără s-o știe — în armonie cu kilogramele lor de prisos, de ce să strici această armonie? Adevărata rațiune medicală de a lupta împotriva unei obezități este atunci cînd există dovada că această obezitate este realmente periculoasă. De exemplu, obezitatea care afectează partea superioară a corpului este, adesea, legată de probleme cardio-vasculare. În acest caz, există într-adevăr un risc medical, și atunci e mai bine ca subiectul să slăbească. Dacă nu există un asemenea risc, la ce bun ar slăbi?*

— Există produse-minune care permit să slăbești?

— *Nu. Nu există nici un remediu automat. Cu o singură excepție — știu că ceea ce spun va produce uimire: cremele, sau loțiunile zise de slăbire sau anti-celulită. Nimeni n-a putut demonstra vreodată că aceste produse au fie și cel mai mic efect de slăbire veritabil. Dar faptul de a te masa, de a te pipăi, de a te mîngîia constituie o atitudine pozitivă: înveți, astfel, să-ți apreciezi fizicul. Obezitatea rezultînd cel mai adesea dintr-un divorț psihologic cu corpul, orice atitudine care te duce la a te interesa de propriul trup este necesarmente pozitivă.*

— Noile alimente ușoare sau „ușurate" sînt bune, nu-i așa?

— *Apariția lor e încurajatoare. Industria agro-alimentară evoluează într-un sens foarte pozitiv. Demersul ei constă în a crea produsele răspunzînd nevoilor dietetice ale consumatorilor. Care nu întîrzie să se bucure, simțindu-se dezvinovățiți: acum pot mînca în voie.*

— Ce și cît trebuie să mîncăm?

— *Cantitatea de calorii este una, calitatea este alta. Natura caloriilor alimentare are o foarte mare importanță. Caloriile din proteine îngrașă mai puțin decît caloriile din făinoase. Oamenii care mănîncă pește în fiecare zi au — e dovedit — mult mai puține accidente cardio-vasculare.*

— Obezitatea este ereditară?

— *Poate, în parte. Ceea ce este cu siguranță ereditar este transmiterea comportamentelor alimentare și a rețetelor culinare. Faptul de a pune multă grăsime în mîncăruri nu este nicidecum genetic. Dar este cultural, transmis din mamă în fiică. A renunța la acest obicei înseamnă a te desprinde de tradiție.*

— Cu cît mănînci mai puțin, cu atît trăiești mai bine...

— *Da, este ceea ce dovedesc anumite experiențe făcute cu șoareci de laborator. Dacă ți-e tot timpul foame, dacă te subalimentezi, vei trăi mai mult. Dar bucuria anilor suplimentari trăită între 90 și 100 de ani, nu sînt sigur că...*

— Obezitatea își are rădăcinile în copilărie?

— *Copiii îndopați — s-a spus adesea — ajung grași. De fapt, copiii grăsuți devin, în majoritate, adulți normali. Dar este adevărat că obezitatea în copilărie sporește riscul statistic de a ajunge obez la vîrsta adultă. Astfel, problema greutății este o problemă de educație, care trebuie pusă din timp pentru copil.*

— Regimurile de slăbire presupuse a fi eficiente în anumite momente sînt, deseori supuse capriciilor unor mode prea puțin medicale...

— *Da, este legea genului. Este vorba de culpabilizare (prin popularizarea de stereotipuri)... și de rentabilizare (prin vînzarea de regimuri dietetice).*

---

* O convorbire cu dr. Frédéric Saldmann, medic nutriționist, organizator al Zilelor dieteticii și tehnicilor de slăbire la Facultatea de medicină din Paris; interviu apărut în „Le Nouvel Observateur".

transmiterea se face, poate, pur şi simplu, prin intermediul obiceiurilor alimentare familiale. Ea este, fără îndoială, înscrisă în reţetele de mîncare şi prăjituri, nu neapărat în cromozomi. E vorba, adică, doar de o „transmitere" de natură culturală.

Ce facem noi, oamenii, cu caloriile pe care le absorbim? Doctorul Jacques Fricker, nutriţionist, membru în echipa profesorului Marian Apfelbaum de la spitalul Bichât din Paris, prezintă detaliile: „În medie, în cazul unui individ normo-activ care trăieşte în oraş, 70 la sută din energia alimentară este absorbită prin metabolismul de repaus, metabolismul de bază, deci de funcţionarea corpului, chiar dacă e imobil sau adormit. 10 la sută din aceste calorii sînt consumate prin efect termic — adică sînt prelevate ca un fel de taxă, de punere la dispoziţie, pentru transformarea alimentelor brute în metaboliţi utilizabili. În sfîrşit, 20 la sută din calorii sînt arse prin activităţile fizice şi servesc drept carburant pentru mişcările noastre".

Da, aţi citit bine: dacă vă hotărîţi să nu mai faceţi, niciodată, nici cea mai mică mişcare, să nu mai ridicaţi nici măcar un deget, va trebui, totuşi, să absorbiţi 70 + 10 = 80 la sută din raţia dumneavoastră alimentară obişnuită. Fracţiunea legată de activităţile fizice este foarte mică. De altfel, calculele arată că trebuie să parcurgi aproximativ 7 kilometri pe jos, pentru a arde valoarea energetică a unui corn. Concluzia: nu putem slăbi făcînd sport; sau putem, dar numai dacă facem, într-adevăr, foarte mult sport.

Dar să vorbim de metabolismul obezului stabil — acela care nu slăbeşte: metabolismul său de repaus este mai puternic şi consumă mai multe calorii, pentru că maşinăria de întreţinut este mai mare. Cheltuielile sale energetice, legate de exerciţiul fizic, sînt la fel de mari, pentru că masa corporală de deplasat este mai grea şi pentru că, aşa cum indică toate studiile, obezul se mişcă tot atît cît şi normoponderalul. Rămîne cheltuiala de calorii prin efect termic: nu există nici un motiv ca ea să fie mai mică, ba dimpotrivă. Una peste alta, este evident că obezul are nevoie de mai multă mîncare.

Dar dacă aşa stau lucrurile, ce se întîmplă dacă el se apucă să mănînce mai puţin? Bineînţeles, slăbeşte foarte repede cu cîteva kilograme. Dintr-odată, metabolismul său de bază devine mai puţin lacom, pentru că masa de întreţinut devine mai mică. Mişcările sale consumă mai puţine calorii. Cota de alimente arse prin efect termic scade deopotrivă. Concluzia: obezul slăbit — pentru că mănîncă mai puţin — este, de acum încolo, condamnat să mănînce din ce în ce mai puţin. Obezitatea lui, care-i servea la eliminarea caloriilor de prisos, nu mai există pentru a-l proteja. Iar el pedalează disperat în absenţa iahniei de fasole. Dacă vreodată hotărăşte că a slăbit destul şi reîncepe să mănînce la fel ca înainte, după poftele sale naturale, atunci îşi va redobîndi foarte repede greutatea iniţială, şi chiar ceva în plus. Este un fenomen cunoscut.

Din toate aceste motive, astăzi, medicii — cel puţin aceia care fac parte din noua generaţie de nutriţionişti — se gîndesc de două ori înainte de a pune un pacient la cura de slăbire. Obezitatea este analizată în amănunt, se încearcă identificarea cauze-

O mărturie: „Am slăbit cu 100 kilograme"*

„Am 36 de ani. Toată povestea mea se rezumă în aceste patru cifre: cîntăream 78 kg în 1969, 100 în 1975, 186 în 1981, 172 în 1987 şi 87 kg astăzi. Cînd mă gîndesc la cele 186 kg la care ajunsesem, mă apucă ameţeala. Toată viaţa mea a fost istoria unei bulimii cumplite, consecutivă unor grave probleme financiare. Din 1973 şi pînă în 1981, am trecut prin cea mai neagră perioadă din existenţa mea. Să trăieşti cu 186 de kilograme înseamnă să te afli în fundul prăpastiei. Ca să mă spăl, să-mi leg şireturile la pantofi, să mă aşez pe un scaun normal (şi îmi trebuiau două), să-mi pun ciorapii, pe scurt toate aceste gesturi cotidiene reprezentau, pentru mine, adevărate munci ale lui Hercule. De fapt, mă lăsam să mor. Din 1981 pînă în 1987, am ţinut tot soiul de regimuri. Am slăbit, în diverse rînduri, cu pînă la 30 de kilograme, dar m-am reîngrăşat de fiecare dată. Trei ani am fost şomer, vă imaginaţi ce moral aveam. Nu mai puteam să-mi plătesc nici chiria. Prăpastie.

În noiembrie '86, miracol! Am găsit de lucru cu jumătate de normă. Dintr-odată, mi-a revenit dorinţa de a termina, de a ieşi definitiv din acest iad. Ştiam, după multe căutări, ce mi-ar trebui, ce m-ar putea ajuta să ies la lumină. Problema mea nu era să scad în greutate, ci să ajung să-mi modific profund atitudinea faţă de hrană. Am practicat, deci, datorită doctorului Gérard Apfeldorfer, o psihoterapie comportamentală. Am devenit conştient de ceea ce mîncam. De pildă, am început să notez într-un carnet tot ce mîncam într-o zi. Era înnebunitor. Apoi, în loc să-mi umplu cu vîrf farfuria, m-am obişnuit să o umplu numai pe jumătate. Aceste amănunte par fără importanţă, dar m-au scăpat de nişte reflexe proaste. Puţin cîte puţin am slăbit cu multe kilograme, în medie cîte 5 pe săptămînă. Apoi, totul a mers foarte repede. Am redobîndit reacţii normale. Şi, într-un an, am slăbit cu 100 de kilograme. Astăzi, mi-am regăsit plăcerea de a trăi şi am deschis chiar un cabinet pentru a-i ajuta pe oameni să slăbească."

*) Jean-Louis Yaich, autor, împreună cu doctorul Gérard Apfeldorfer, al unei cărţi recent apărute, **Kilograme de puf, kilograme de plumb** (Ed. du Seuil)

lor ei profunde, care sînt aproape întotdeauna psihice, în speranța de a se „deconecta angoasa care conduce la pulsiuni bulimice", cum spune dr. Frédéric Saldmann. Numai obezii androizi (cei „grași în partea de sus") sînt, în general, luați în serios pentru un tratament medical de urgență: „Suprasarcina ponderală androidă" constituie un foarte puternic factor de risc pentru diabet, ateroscleroză, hipertensiune, gută, calculi renali etc.

Nu există, în schimb, motive de panică față de obezitățile „ginoide" („grașii în partea inferioară"): această (ușoară) diformitate, de îndată ce se cantonează sub centură, nu reprezintă nici un risc medical. Medicul are din ce în ce mai mult tendința să considere că aceasta nu-i o problemă pentru el. „Trebuie să se termine cu toate chinurile imaginate în numele slăbirii — spune dr. Saldmann. Evident, cînd un medic spune asta, nu e deloc pe placul fabricilor de medicamente".

Orice motiv e bun*

Pentru bărbați, în orice caz, greutatea nu este, în general, o problemă mare. Dacă vor cu adevărat să slăbească, din recomandare medicală de cele mai multe ori, ei reușesc fără prea mari dificultăți. Mai ales că ei pot slăbi fără să se preocupe prea mult de repartiția kilogramelor de prisos sau pierdute.

Pentru femei, problema se pune altfel. Imaginea lor despre ele însele depinde, în mai mare măsură, de imperative exterioare. „Nu mă mai pot îmbrăca, nimic nu mi se mai potrivește". Și, fără îndoială, e mai confortabil să fii subțirică: te simți mai bine în pielea ta și sub privirile celorlalți. Sub privirile pe care le atribui celorlalți și care, în mod ciudat, seamănă mult cu privirea pe care o îndrepți asupra celorlalți (și care, și ea, poate fi în funcție de privirea pe care presupui că ceilalți o au asupra ta).

Și poate că mai există, în dorința de a slăbi și în însăși vehemența ei, o redutabilă ambiguitate! Convinsă că trebuie să fie subțire pentru a fi drăguță, doamna J., de pildă, descoperă că eforturile ei nu sînt recompensate. N-a slăbit acolo unde vroia. Nedreptatea biologică, a cărei victimă este, e dublă: nu trebuie doar să se lipsească de tot, cînd altele pot mînca ce vor, ea trebuie, în plus, să accepte o natură răuvoitoare, care decide, în locul ei, repartizarea kilogramelor pierdute. La ce bun să sufere?

Doamna P., la rîndul ei, m-a prevenit: nu vine să-mi ceară un regim, ci medicamente. Regimurile le cunoștea mai bine decît mine. Mîncarea disociată, alimentele fără hidrați de carbon, dietele hidrice cu repaus la pat și curele colo și colo, pe toate le-a practicat și, de fiecare dată, cu rezultate spectaculoase, dar nici unul de durată. Nu trebuie să-i descriu „mecanica acordeonului", greutatea redobîndită, care, întotdeauna, o depășește puțin pe cea pierdută, obsesia supraalimentației și obsesia lipsei de mîncare, care se succed sau se amestecă. Ea vrea, pur și simplu, să mănînce ca toată lumea, îi place să mănînce așa cum le place tuturor și vrea să fie subțire ca toată lumea. Și adaugă: „Pentru o femeie fericită, nu-i problemă. Și-apoi, de ce trebuie o femeie grasă și fericită să slăbească. În orice caz, dacă vrea să slăbească, o astfel de femeie are cel puțin compensații". Mai tîrziu, avea să afirme: „Sînt sigură că fericirea și nefericirea acționează asupra metabolismului".

Un medic i-a explicat Sophiei că, dacă, la 21 de ani, cîntărește 80 de kilograme, vina este a mamei ei. Încă de la naștere, a supraalimentat-o, pentru că ea însăși mînca prea mult, și, astfel, i-a multiplicat numărul de celule specializate în depozitarea grăsimilor (adipofage). Sophie nu e convinsă. S-a gîndit. A observat tinerele mame pe care le cunoaște. De îndată ce un copil plînge, se crede că-i este foame și i se dă de mîncare. Și cum a mîncat prea mult, el digeră prost și plînge etc. Mai tîrziu, de îndată ce te simți prost, mănînci. Asta nu rezolvă nimic etc. Dar știe că a mînca nu e o soluție. Totuși, e depășită cînd îi merge prost.

Așa-i! Ele și ei nu mai știu pentru cine și nici pentru ce trebuie sau vor să slăbească; în schimb știu cum s-o facă. Prea multe motive bune pentru a slăbi sau a nu slăbi, pentru a mînca sau a nu mînca, pentru a se privi cu plăcere sau cu dezgust, pentru a iubi sau a detesta. E clar că nu-i puțin lucru să te simți bine în corpul tău!

Grupaj realizat de
Daniela Dolgu

*) Norbert Bensaid, medic și autor, semnatar al multor rubrici de popularizare a noutăților medicale în presa de mare tiraj din Franța.

CALEIDOSCOP

Stradivarius — un sfert de mileniu

Concertul a luat sfîrșit. Solistul, un celebru virtuos al viorii, a dăruit publicului, cu minunata sa artă, cîteva pagini nepieritoare ale literaturii muzicale din toate timpurile. Melomanii, impresionați încă de interpretare, comentează între ei meritele solistului sau valorile operelor sale. Într-un cuvînt, un concert de neuitat. Și totuși, puțini sînt cei care se gîndesc la o verigă indispensabilă în acest lanț complicat care-l leagă pe autor de auditoriul său: instrumentul, unealta de care s-a servit interpretul pentru a traduce — a recrea, de fapt — mesajul autorului.

De curînd, s-a împlinit un sfert de mileniu de la moartea celui mai faimos constructor de viori din toate timpurile: Antonio Stradivarius. *Născut la* Cremona, *Italia, în 1644, într-o familie patriciană, el a fost discipolul lui* Niccolò Amati, *pe atunci — și, fără îndoială, pînă azi — unul din cei mai vestiți lutieri.*

Stradivarius a început să muncească pe cont propriu în 1667, deși se cunoaște o vioară ieșită din mîinile sale în 1666.

Dar instrumentele care l-au făcut vestit s-au născut după 1700. Datate 1703—1709 sînt acelea care poartă numele La Poucelle, *din care una avea să-i aparțină lui* Giovanni Vioti, *unul din creatorii școlii moderne de vioară.*

Permanentele căutări în perfecționarea desenului, a tratării esențelor de lemn și a lacurilor au făcut ca viorile sale, îndeplinind cele mai înalte exigențe, să ajungă a fi, în același timp, opere de o inegalabilă frumusețe.

După 1710, maestrul a creat cele mai faimoase viori: Boissier *(1713), din care una îi aparține spaniolului* Pablo de Sarasate; Gillot *(1714) și* Messiah, *un instrument pe care specialiștii îl consideră întruchiparea perfecțiunii între toate cele cunoscute pînă acum.*

Secretele fabricației sale au dat naștere la legende, deoarece nimeni pînă azi n-a ajuns să le cunoască; pentru unii, ele constau, în primul rînd, în alegerea și tratarea adecvată a lemnului; pentru alții, lacurile. Și totuși, în timp ce toate instrumentele create de către om s-au perfecționat cu ajutorul științei și tehnicilor moderne, nimeni n-a reușit încă să le întreacă pe cele construite de Stradivarius; nici măcar Francesco *și* Homobono *— singurii dintre cei 11 fii care au lucrat cu el, supraviețuindu-i doar șase ani — n-au putut menține enormul prestigiu al părintelui lor.*

În 1746, manufactura din Cremona a trecut în proprietatea unui oarecare Betgonzi, *iar, la aproape patru decenii după dispariția marelui maestru, moștenitorii au cedat instrumentarul și desenele contelui* Cozio de Salabue, *pentru a ajunge, apoi, în posesia marchizului* Dalla Valle, *originar din Torino. Muzeul Conservatorului din Paris păstrează o parte din acest instrumentar și din desene.*

Din cele cîteva sute de viori construite de către Stradivarius în lunga sa viață (93 de ani) multe s-au pierdut sau sînt cu grijă păstrate în colecții particulare; altele se află în muzee (cea din casa în care s-a născut Niccolo Paganini, spre exemplu) și, în sfîrșit, puține doar ne mai delectează auzul, în mîinile unor mari virtuozi.

Legendele rămîn adesea legende; dar, la două secole și jumătate după moartea sa, viorile lutierului din Cremona continuă să sfideze progresul, care încă nu le-a putut depăși, marcînd, fără îndoială, culmea unei arte care și-a aflat centrul în celebra, de atunci, așezare din Lombardia.

Valeriu Georgiadi

Pregătire pentru viață

Paradoxurile create după emanciparea femeii au deschis o etapă nouă în relațiile dintre cele două jumătăți ale omenirii. După ce au împărțit drepturile lor cu femeile, bărbații le-au cedat bucuroși partea leului în ceea ce privește îndatoririle. Acest lucru a antrenat o schimbare socială neașteptată, pe care psihologii o pun în raport direct cu problemele educației. Cu aceste constatări, revista sovietică „Sputnik" își începe, astfel, un instructiv articol:

Părinții și profesorii își îngemănează eforturile pentru a forma oameni buni, instruiți, sănătoși, fără să se gîndească, însă, prea mult că ei cresc nu numai un viitor muncitor, un viitor cetățean, dar și un bărbat, susținător și cap de familie. Se ajunge, astfel, vrînd-nevrînd, la concluzia că numeroase probleme ale familiei contemporane și, mai ales, marele număr de divorțuri sînt consecința unei educații greșite și pe picior de egalitate a băieților și fetelor.

Feminizarea este o lacună serioasă a educației atît acasă, cît și la școală. Încă de la naștere, băiatul este sub tutelă feminină, în persoana mamei sale, a educatoarei de la grădinița de copii și, apoi, a învățătoarei și a profesoarei. Toate încurajările și

toate pedepsele vin de la femei. Lucru care face ca, încă din fragedă copilărie, viitorul bărbat, viitorul soț, să simtă formîndu-se în el supunerea și dependența. Tocmai din cauza acestui specific de educație feminină, băieții devin neîndemînatici, leneși, lipsiți de spirit de inițiativă. Fetele, dimpotrivă, îi depășesc.

Astfel, ei intră în viață, se căsătoresc, întemeiază familii. Femeia își va da repede seama că toată povara muncilor gospodăriei apasă pe umerii ei și că nu se așteaptă la nimic de la soț. Dacă nu face ea ce-i de făcut, nimeni nu va face. Și astfel, uneori împotriva voinței sale, femeia este obligată să-și asume rolul de cap de familie și să rezolve singură problemele care se ridică. Ea hotărăște cîți copii să facă, se ocupă de educația lor școlară și extrașcolară, de bugetul familiei etc.

Unii consideră că aceste probleme de pregătire a băieților pentru rolul de tată, de protector, iar a fetelor pentru rolul de mamă și de supraveghetoare a căminului n-au nici o legătură cu marile probleme ale educației și ale instruirii. Eroarea vine de la faptul că feminitatea și masculinitatea sînt resimțite de majoritatea oamenilor drept caractere pur biologice, nu sînt clasate printre principalele calități omenești, pe cînd ele sînt unele din principalele criterii ale personalității.

Facem, deseori, primele greșeli în educarea copilului încă de la naștere, dacă nu chiar mai dinainte, căci copilul se naște într-o familie în care stilul relațiilor, climatul moral este deja format. Fapt suficient pentru a-l influența. El consideră drept naturală repartizarea sarcinilor menajere în casă, chiar dacă nu e dreaptă. Mai tîrziu, părinții fac greșeala foarte răspîndită de a-l îndepărta pe copil de la treburile gospodărești. E un spectacol foarte trist cînd un adolescent se pierde într-un magazin ca în junglă, fiind incapabil să facă o cumpărătură fără ajutorul cuiva. Totuși, nu el e de vină, dacă părinții nu l-au inițiat în treburile casei, nu l-au învățat să-i ajute pe adulți.

De altfel, lucrurile se petrec la fel și la școală, unde educația prin muncă nu este încă decît la început. Cineva a remarcat foarte bine că legea care interzice exploatarea muncii copiilor s-a transformat într-o interzicere a oricărei munci a copiilor.

Dar, cum să se dezvolte dragostea de muncă a copilului, cum să fie pregătit pentru greutățile vieții într-o familie înstărită? Răspunsul este unul: dacă copilul nu are greutăți, ele trebuie inventate. O personalitate puternică, independentă, se formează mai ușor în condiții grele. Dar viața de astăzi nu oferă des ocazia unui adolescent să arate de ce e în stare. Desigur că acesta e motivul pentru care unii consideră că absența condițiilor naturale, care produc curajul și voința, scuză slăbiciunile de caracter.

Într-un chestionar adresat elevilor din ultimele clase de liceu, era următoarea întrebare: ți-ar fi rușine să nu poți apăra o fată dacă ar fi atacată? Răspunsurile erau, într-adevăr, surprinzătoare. Cei mai mulți au răspuns că nu le-ar fi rușine, dacă agresorul ar fi mai puternic decît ei. Problema morală era rezolvată mecanic: ce i se poate cere cuiva mai slab? Iar calități ca mîndria masculină, dorința de a o servi cu abnegație pe „aleasa inimii" nu mai au semnificația de altădată.

Nu încercați să faceți din copilul dumneavoastră un ascultător, un ușuratic, nu vă fie teamă ca el să nu fie neascultător, nesupus. Nu încercați să înăbușiți germenii independenței, punîndu-l fără încetare la punct și înfricoșîndu-l. Lăsați-l să devină puternic, independent, să iubească munca și să-și asume răspunderi. Dacă viitorul soț nu posedă aceste calități, nu va putea să aibă o familie fericită și solidă.

Dar încă nu-i de-ajuns. Să ne imaginăm următoarea situație: tînărul are mîndria lui masculină, își iubește soția, sînt căsătoriți și, totuși, nu sînt fericiți. Nenorocirea e că el nu cunoaște regulile elementare de conduită în anturaj, nu poate să-și exprime sentimentele. Căci, astăzi, soții sînt mai exigenți unul față de celălalt decît, de pildă, în secolul trecut.

Odinioară, era de-ajuns ca soțul să fie un tată bun și să satisfacă nevoile familiei, iar femeia trebuia să fie o bună gospodină și să-și crească copiii. Astăzi, femeia vrea să vadă în soțul ei pe cineva care o înțelege, care-i împărtășește interesele. Rolurile soților sînt mai complicate. Să notăm că soții cei mai exigenți față de consoartele lor sînt departe de a răspunde ei înșiși acestor exigențe.

La întrebarea unor psihologi: „Spuneți mulțumesc soției cînd vă dă cămașa curată dimineața"? unii soți răspund: „Cui să mulțumesc, soției cu care trăiesc de atîția ani?" Ce se poate aștepta de la viitorul bărbat crescut în această familie, de vreme ce el are, necontenit, în față exemplul rău al tatălui?

Pentru a ieși din acest cerc vicios, trebuie să reevaluăm forța morală, culturală și socială a feminității și a masculinității și să-i pregătim, încă din fragedă copilărie, pe copiii noștri, fără ipocrizie, pentru misiunea pe care natura a încredințat-o femeilor și bărbaților.

CALEIDOSCOP

CE SE MAI ÎNTÎMPLĂ ÎN LUME

Paternitate simbolică

La un mijloc inedit de a-și îmbunătăți situația financiară a recurs grădina zoologică din Barcelona. Contra unei sume modice, vizitatorii pot adopta, după preferință, un pyton sau un rinocer. Nu, nu este permis părintelui adoptiv să-și ia „copilul" acasă, el primind doar un certificat de paternitate simbolică. Ce frumos este, însă, sînt de părere promotorii inițiativei, să poți spune cunoscuților — haideți la grădina zoologică să-mi vedeți fiul elefant. Oricum, năstrușnica idee aduce, anual, respectivului așezămînt spaniol, venituri suplimentare de aproximativ 10 000 de dolari.

Cocoșul arheolog

Plecat, după o ploaie abundentă, la vînătoare de rîme, un cocoș aflat pe peluzele vechiului castel Stanstaed, din sudul Angliei, a dat peste o pradă mult mai bogată. El a scos la iveală, scormonind cu ciocul și ghearele, circa 100 de... monede. Ce a urmat, a fost o treabă de experți. Aceștia au stabilit că este vorba de monede romane, din secolul I.

De-ale pescarilor

Un pasionat pescar din localitatea Gab, din sudul Franței, a înghițit, odată cu supa, opt cîrlige de undiță, trebuind să fie supus unei operații de stomac. Totul s-a întîmplat cînd, pregătindu-și instrumentele în vederea ieșirii pe baltă, amatorul de pește proaspăt a pus cîrligele, pentru a nu le rătăci, în farfuria de pe masă, pregătită pentru prînz. Soția, neatentă, a turnat supa în farfurie, iar pescarul nostru a sorbit-o în viteză, pentru a-și putea continua treaba începută...

Hoțul imprudent

Pensionarul Wally Newton din Perris (California), jefuit în mai multe rînduri, a hotărît, în cele din urmă, să nu mai tolereze situația; și-a pus sub pernă o armă de vînătoare încărcată, pentru a da riposta cuvenită tîlharilor. Numai că, avînd un somn greu, nu a auzit zgomotele noii infracțiuni efectuate asupra domiciliului său. Hoțului i-a venit, însă, nefericita idee de a fura și... arma de la capul pensionarului. Manevră imprudentă, deoarece ea s-a descărcat în piciorul făptașului. Abia strigătele prelungite de ajutor, în urechea pensionarului, l-au putut trezi pe acesta. „Visam tocmai că particip la o vînătoare de rațe sălbatice, a declarat Wally Newton poliției. Păcat că mi-a întrerupt-o, tîlharul, cu zbieretele lui"...

Ciocan pentru neîndemînatici

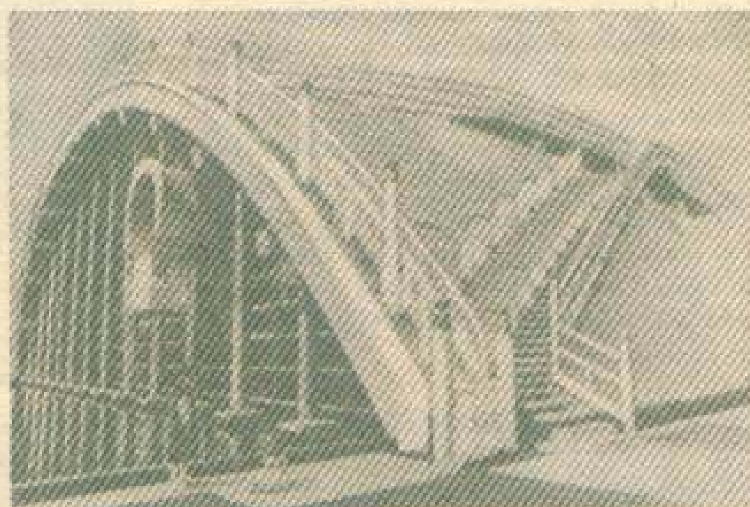
Agențiile de presă, informînd despre tîrgul anual de mostre din Paris, relevă, între altele, interesul produs asupra gospodarilor mai puțin îndemînatici, de un exponat. Este vorba despre „ciocanul infailibil", care face imposibile accidentele de genul vînătăilor pe degete, cum se întîmplă atît de des profanilor la bătutul cuielor. Unealta-minune dispune de un „încărcător" cu 50 de cuie, care sînt bătute unul după altul, la intervalele dorite, de capul ciocanului, după așezarea acestuia pe locul ales. Se recomandă, însă, multă atenție la manevrarea arcului declanșator al mecanismului de batere automată, care... ar putea provoca vînătăi comparabile!

Înjurăturile sînt interzise

Se pare că, în peninsula italică, înjurăturile în locurile publice sînt mai frecvent debitate decît în alte părți ale lumii. Presupunerea este fondată de ampla campanie începută aici, prin diverse plăcuțe, pentru domolirea stării temperamentale astfel exprimate. În parcuri, prin gări, în diverse birouri unde se lucrează cu publicul, în mijloacele de transport — relatează ziarele — pot fi întîlnite, alături de banalele „nu călcați pe iarbă", „nu scuipați pe jos" etc, tăblițe pe care scrie: „Nu înjurați" sau „A înjura înseamnă lipsă de cultură". Cine nu se conformează riscă a fi amendat cu o sumă deloc neînsemnată. Înscrisă, cu litere vizibile, pe aceleași tăblițe...

Concordanță între formă și conținut

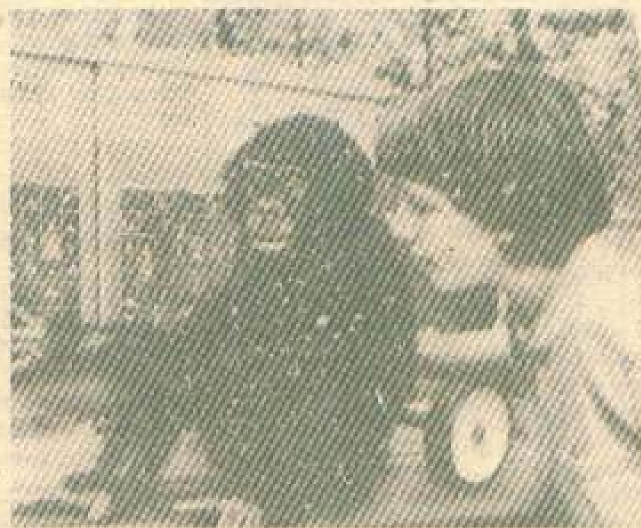
Între conținutul și forma acestei clădiri din Parcul de cultură a orașului nipon Kojima există o deplină concordanță. Avînd silueta grațioasă a unui pod, ea adăpostește primul muzeu din lume al... podurilor. Zecile de miniaturi, reprezentînd renumite construcții ale genului din trecut și prezent, atrag zilnic, informează agențiile de presă, numeroși vizitatori.

„Inteligența" ANIMALELOR

O inspirată scriere „SF" românească, de dată relativ recentă, făcea din cîine purtătorul mesajului de înțelepciune pe care o civilizație extraterestră de mult dispărută îl transmitea lumii noastre. El trebuia să ne urmărească evoluția, să cumpănească bine, deoarece mesajul nu putea fi transmis decît în momentul cînd vom fi devenit suficient de maturi pentru a nu ne autodistruge. Pe de altă parte, ne-am obișnuit să ascultăm cîntecul privighetorii; ne place, dar considerăm că nu este vorba decît de un șir de sunete emise reflex de aceasta, pentru a îndeplini diferite funcțiuni, oricum nefiltrat de inteligență. Între aceste două extreme se ridică un mare semn de întrebare, incomod în unele cazuri, și anume — GÎNDESC ANIMALELE?

Desigur, răspunsul nu este nici simplu și nici definitiv, dar articolul de mai jos, publicat de revista „Newsweek" — și din care prezentăm largi extrase — face o incursiune în lumea celor care studiază în profunzime problema, oferind o serie de argumente noi.

Rumbaugh împreună cu unul din cimpanzeii învățați să utilizeze claviatura

Papagalul Alex a învățat să identifice șapte culori, cinci forme și numerele de la unu la șase

Oricum ai privi lucrurile, Hans era un cal deosebit de isteţ. Unele dintre articolele apărute în ziarele berlineze de la sfîrşitul secolului trecut afirmau că se pricepea la matematică, era în stare să deosebească intervalele muzicale şi că stăpînea cu succes limba germană. Proprietarul său, Herr Wilhelm von Osten, îi punea cîte o întrebare. Dacă răspunsul era în cifre, Hans lovea podeaua cu copita. Dacă nu, îşi mişca botul către vreun obiect sau un desen adecvat. Înţelepţii locului erau, pe bună dreptate, sceptici în privinţa lui, aşa că au hotărît să alcătuiască o comisie compusă din doi zoologi, un psiholog, un dresor de cai şi chiar un director de circ, care să cerceteze cazul. Odată ajunşi faţă în faţă cu calul, comportarea lui s-a dovedit fără fisură. Hans răspundea cu deosebită pricepere la întrebările puse nu numai de Herr von Osten. Întrebat de cineva absolut străin care este rădăcina pătrată a lui 16, Hans a lovit podeaua cu copita de patru ori. Povestea nu se termină însă aici. Citind raportul comisiei, pe atunci tînărul psiholog Oskar Pfungst s-a hotărît să afle cum va reacţiona Hans cînd întrebările îi vor fi puse de cineva care nu cunoaşte răspunsurile. Constatarea sa a fost că Hans, care răspundea corect în nouă din zece cazuri atunci cînd întrebarea venea de la cineva care cunoştea dezlegarea problemei, nu a reuşit să răspundă corect decît la una din zece întrebări cînd a fost întrebat de persoane care nu cunoşteau răspunsul. Deci Hans nu ştia matematică, muzică sau germană. Din alte studii a rezultat că, de fapt, el învăţase să citească intenţiile oamenilor, urmărind schimbările subtile ce se manifestau în ţinuta lor, în ritmul respiraţiei, în trăsăturile feţei. Spiritul lui de observaţie era atît de dezvoltat, încît cei care îi adresau întrebări, al căror răspuns îl cunoşteau, nu puteau să-şi mascheze reacţiile, iar în aproape toate cazurile Hans îşi dădea seama cînd trebuie să-şi oprească mişcarea capului sau a copitei.

Acest lucru nu a fost pe placul lumii ştiinţifice, care l-a decretat pe Hans impostor şi a tras concluzia că animalele pot da impresia că gîndesc, dar, de fapt, nu fac altceva, decît să reacţioneze. La vremea respectivă, ideea că animalele trăiesc în mod reflex era bine împămîntenită (René Descartes o susţinuse cu trei sute de ani în urmă), rămînînd un fel de credinţă a oamenilor de ştiinţă pînă pe la jumătatea secolului nostru. Dar, în ultimele decenii, lucrurile s-au mai schimbat. În prezent, întrebarea „Ce ştiu animalele?" stă la baza unui mare număr de studii serioase, iar datele furnizate atît de laboratoare, cît şi de cei ce studiază comportamentul animalelor aflate în libertate demonstrează că ele ştiu o mulţime de lucruri. Pînă în prezent, nici un cal nu s-a dovedit priceput în extragerea rădăcinii pătrate, dar creaturile cele mai diferite, de la porumbei la primate, îi pun în încurcătură pe oamenii de ştiinţă tocmai prin capacitatea lor de a gîndi. Specialiştii în psihologie comparată au plecat de la întrebarea dacă maimuţele sînt în stare să perceapă simboluri, şi au ajuns la studierea în detaliu a felului în care ele le însuşesc şi le folosesc. Alţi oameni de ştiinţă au înregistrat aptitudini asemănătoare la mamiferele marine, în timp ce un alt grup a constatat că păsările sînt capabile să creeze concepte abstracte. Noutatea nu constă, însă, în faptul că animalele pot duce la bun sfîrşit multe dintre temele pe care experimentatorii le alcătuiesc pentru ele, ci în aceea că, după toate probabilităţile, multe vieţăţi, de la maimuţele aflate în libertate şi pînă la cîinele de casă, cunosc viaţa într-un anume fel al lor, cît se poate de interesant.

Toate acestea ridică diferite întrebări în legătură cu locul pe care oamenii înşişi îl ocupă în ierarhia existenţei. Herbert Terrace, psiholog la Columbia University, declară că, „timp de mii de ani, oamenii au crezut că sînt singurele fiinţe capabile să gîndească. A fost destul de greu să admitem că, fizic, descindem din alte specii şi că sîntem rude cu ele. Implicaţiile noilor studii ar fi că şi mintea noastră face parte dintr-o evoluţie. Rezultă că gîndirea nu este o putere aparte care ne diferenţiază de restul naturii ci o adaptare biologică de care dăm dovadă noi, dar şi o mare parte din lumea animală. Oamenii de ştiinţă întrevăd, în aceasta, posibilitatea de a înţelege mai în profunzime mecanismele noastre interioare, precum şi lumea în care trăim. Studiind aspecte ale gîndirii altor creaturi, căpătăm o nouă perspectivă asupra propriei noastre gîndiri, putem constata cît de mari sau mici sînt diferenţele şi, într-un anume fel, ne dăm mai bine seama cine sîntem.

Nici un alt animal nu ne pune în mai mare încurcătură decît cimpanzeul. Mîinile, ochii şi chiar felul lui de a fi, toate te fac să te gîndeşti că este cît se poate de uman. Iar genele confirmă acest lucru. Deosebirea mentală cea mai marcantă dintre cimpanzei şi copii este că primii nu reuşesc să înveţe limba umană sau cel puţin nu pe cea vorbită. La începutul acestui secol au existat cercetători care au încercat să-i înveţe să vorbească englezeşte sau ruseşte iar cînd în cele din urmă nu au reuşit, au tras concluzia că bariera vorbirii este imposibil de trecut. Şi, totuşi, către sfîrşitul anilor '60, s-a constatat că dacă vorbirea se înlocuieşte prin semnale vizuale, cimpanzeii se descurcă foarte bine. Primele exemple s-au numit Washoe şi Sarah. Cam prin 1971 Beatrice şi R. Allen Gardner au învăţat-o pe tînăra Washoe nu mai puţin de 150 de semne transmise cu ajutorul mîinilor, într-o formă simplificată a limbii folosite de surdo-muţi. Cam în aceeaşi perioadă, psihologul David Premack a învăţat o maimuţă, pe nume Sarah, să se folosească de nişte jetoane din plastic ce puteau fi ataşate cu ajutorul unor magneţi pe o placă metalică, permiţînd astfel comunicarea. Mai tîrziu, în cadrul unui studiu condus de Herbert Terrace, cimpanzeul Nim Chimpski (purtînd numele uşor modificat al lingvistului Noam Chomsky) şi-a făcut, şi el, apariţia pe firmament cu un vocabular de 132

de semne. Între timp, Duane Rumbaugh, de la Universitatea de Stat din Georgia și de la Centrul regional Yerkes pentru studiul primatelor, din cadrul Universității Emory, a învățat-o pe maimuța Lana să comunice prin atingerea unor simboluri geometrice (lexigrame) de pe tastatura unui calculator.

În toate aceste studii, cimpanzeii au învățat să asocieze anumite obiecte sau acțiuni unor semne precise. De exemplu, Premack a ales un triunghi albastru pentru a desemna cuvîntul „măr". Ca să ajute animalul să facă legătura între cele două elemente, el așeza atît triunghiul albastru, cît și mărul pe o masă și îl făcea pe cimpanzeu să lipească triunghiul pe o tablă magnetică. Dacă se conforma, primea mărul. După ce Sarah a învățat ce fel de mîncare este desemnată de fiecare semn, Premack le-a cerut îngrijitorilor să poarte și ei niște jetoane din plastic, drept ecuson. Dacă un îngrijitor care se recomanda printr-un pătrat roșu punea pe masă un măr, Sarah trebuia să aleagă dintr-o grămadă de semne un pătrat roșu și un triunghi albastru, pe care să le pună, apoi, pe tăblița magnetică, pătratul obligatoriu deasupra triunghiului; numai după aceea primea mărul. Mai tîrziu, el a introdus și jetoane care să însemne „Sarah" și „a da", stabilind pentru ele locul anume în propoziție. Încetul cu încetul, Sarah a învățat că, pentru a primi un măr, trebuie să înșiruie patru semne: „îngrijitor", „a da", „măr", „Sarah".

Întrebarea pe care și-au pus-o cercetătorii la început era: „Ce aspecte ale vorbirii pot fi dobîndite de cimpanzei?", dar în esență, ceea ce nu știm se poate formula simplu sub forma: „Pot cimpanzeii să învețe să vorbească?" Cînd animalele au început să alcătuiască propoziții de genul „Maria a da măr Sarah", concluzia lor a fost că da. Asemenea copiilor, cimpanzeii dădeau impresia că pot combina cuvinte pentru a exprima gînduri. Pe la mijlocul anilor '70, totul părea posibil. Mai apoi însă, criticii și chiar unii dintre cercetători au început să privească datele problemei cu mai multă atenție.

În primul rînd, apărea problema sintaxei. După cum arăta Terrace în 1979, este o mare diferență între a memoriza niște șiruri de semne, adică ceea ce făceau cimpanzeii la acea dată, și stăpînirea regulilor gramaticale, care permit formarea unui număr infinit de propoziții cu un număr finit de cuvinte. Din cînd în cînd, cimpanzeii păreau a emite unele afirmații spontane și logice: Washoe, de exemplu, a cerut „încă apă", iar Nim a declarat că „banana mănîncă Nim". Atîta doar că Terrace nu a putut să demonstreze că vreun cimpanzeu reușește să vadă deosebirea dintre „Nim mănîncă banana" și „banana îl mănîncă pe Nim". Concluzia la care a ajuns el : cimpanzeul care spune asemenea lucruri nu vorbește, ci dă din mîini pînă ce obține ceea ce dorește.

Sue Savage-Rumbaugh, de la Universitatea de stat din Georgia, centrul din Yerkes, și-a pus întrebarea, și mai elementară, dacă sînt în stare cimpanzeii să înțeleagă că semnele sînt purtătoare de înțeles. Ea a observat că, înainte cu mult timp de a putea forma propoziții, copiii înțeleg că se pot folosi de cuvinte pentru a reprezenta obiecte ce nu sînt prezente în timp sau spațiu. Ceea ce au învățat cimpanzeii este să asocieze diverse semne cu obiecte și să le grupeze corect pentru a obține ceva. Nu s-a demonstrat, însă, că acest lucru ar fi ceva mai mult decît un reflex condiționat. Nimeni nu a demonstrat că, dincolo de capacitatea de a folosi semnalul corect pentru a face să-i apară banana pe masă, cimpanzeul poate concepe semnul ca pe o reprezentare a unei banane ideale.

La începutul anilor '80 se părea că Washoe, Nim, Sarah și ceilalți ca ei o vor lua pe urmele lui Hans cel Isteț. Nu mai era la modă să studiezi limbajul maimuțelor, fondurile de cercetare s-au redus, iar cercetătorii și-au îndreptat atenția către alte domenii. Duane Rumbaugh și Sue Savage-Rumbaugh, au perseverat însă, în studiul început către sfîrșitul anilor '70, asupra reprezentării simbolurilor. Cu ajutorul a doi cimpanzei, Sherman și Austin, ei au reușit să spulbere orice urmă de dubiu care ar mai fi existat asupra capacității maimuțelor de a înțelege rostul semnelor.

Sherman și Austin au început cu același gen de antrenament ca și ceilalți cimpanzei, dar, după ce au învățat să asocieze diferite forme cu diferite obiecte, ei au fost ghidați treptat către sarcini care nu pot fi îndeplinite decît de cineva care își dă seama că simbolurile au un înțeles. Într-un exercițiu deosebit de elocvent, Sherman sau Austin se află așezat într-o cameră în care nu se găsește decît un ecran pe care apare din cînd în cînd cîte un semn sau obiect. După ce vede semnul, animalul trebuie să se ducă într-o cameră alăturată, în care se află obiecte și fotografii, și să aducă ceea ce i-a fost cerut prin semnul de pe ecran. Cercetătorii au constatat că cimpanzeii aduceau obiectele cerute, ceea ce arată că semnele purtau cu sine semnificații pe care ei le înțelegeau, dar că, în același timp, veneau cu mîna goală dacă obiectul cerut nu exista.

Sherman și Austin nu sînt neapărat mai isteți decît cimpanzeii din studiile anterioare, care ar fi putut și ei să procedeze în același fel, dacă ar fi avut această șansă. Ei au fost, însă, primii care au demonstrat, concludent, că maimuțele sînt în stare de ceva mai mult decît „a da din mîini". Studii mai recente au dovedit nu numai că ei înțeleg sensul simbolurilor, dar și că se folosesc de aceasta pentru a-și transmite informații de la unul la altul. Există un exercițiu în care amîndoi stau în fața unei tăvi cu diferite feluri de mîncare și, pe rînd, fiecare îi comandă celuilalt ce să fie servit. Dacă, prin atingerea tastelor lexigrame, Sherman anunță că dorește cîteva mere, Austin le adună dintre celelalte feluri de mîncare de pe tavă, împărțindu-le mai mult sau mai puțin echitabil (gest pe care l-a dobîndit numai prin lungi antrena-

mente). Cei doi continuă în acest fel pînă la devorarea completă a întregii tratații, de la cartofi pînă la sirop.

Într-un alt studiu, Savage-Rumbaugh și colegul ei au folosit claviatura cu lexigrame pentru a urmări comportamentul cimpanzeilor pitici și au constatat la ei încă un aspect al limbii umane, și anume abilitatea de a deprinde cuvinte nu prin antrenament chinuitor, ci prin simplă observație. Rose Sevcik, absolventă la Georgia State, a lucrat la experimentul cu cimpanzei pitici încă de la începutul său, din 1979, și își amintește că Matata, o femelă născută în libertate, al cărei antrenament a început la vîrsta de 14 ani, deprindea cuvintele cu foarte mare greutate. Surpriza a apărut în clipa cînd cercetătorii au scos-o din laboratorul lingvistic și au început să lucreze cu puiul ei, Kanzi. Acesta își petrecuse primii doi ani jucîndu-se prin preajma ei. „Spre surprinderea noastră, am descoperit că puiul știa tot ceea ce ne străduisem să o învățăm pe Matata", declara Sevcik. În cîteva săptămîni, Kanzi a ajuns să se folosească de claviatură nu numai pentru a cere de mîncare, dar și pentru a-și demonstra virtuozitatea. Cerea, de exemplu, un măr, mușca din el o dată, după care îl arunca pe jos, pe urmă atingea simbolul „măr", după care îl strivea cu piciorul.

Nimic din toate acestea nu este de natură să ne ducă la concluzia că nu există mari deosebiri între maimuțe și îngrijitorii lor. Încă nu există indicii clare după care vreo maimuță ar pricepe rostul sintaxei, principiul de formare a propozițiilor — cel care conferă atîta elasticitate și putere limbii omenești. După părerea lui Premack, s-ar putea ca nici maimuța care ajunge să cunoască diferența dintre „Mary îi dă un măr Sarei" și „Sarah îi dă un măr lui Mary" (lucru pe care copiii îl sesizează) să nu își dea seama că același gînd poate fi exprimat în mai multe feluri. Studiile de la Yerkes au arătat că limba nu este un fenomen care să funcționeze pe principiul totul sau nimic. Animalul poate să nu știe sintaxă și, totuși, să se folosească de simboluri pentru a comunica înțelesuri. Dacă aceasta înseamnă limbaj sau nu, depinde numai de felul mai larg sau mai îngust în care definim limbajul.

Poate că nu ar trebui să ne surprindă că ruda noastră cea mai apropiată prezintă unele dintre cele mai importante calități mentale. Reprezentarea simbolică nu este o trăsătură exclusiv umană, ba mai mult, nu caracterizează numai primatele. Profesorul Lou Herman, de la Universitatea din Hawaii, a învățat niște delfini să descifreze semne făcute cu mîna și să reacționeze la înșiruiri de semne care se combină în genul unor propoziții pe care nu le-au mai întîlnit înainte de momentul emiterii lor, în timp ce Ron Schusterman, de la Universitatea Californiei, din Santa Cruz, anunță că și leul de mare, avînd creierul ceva mai mic, poate face același lucru.

Timp de trei ani, Schusterman s-a ocupat de educarea animalelor sale. Dimineața, la sosire, este întîmpinat de sunetele vesele, emise de Rocky, cel mai vîrstnic dintre leii săi de mare (13 ani), care, astfel, îl anunță că este nerăbdător să înceapă antrenamentul. După ce se aruncă în bazin mai multe jucării, absolventa Becky Haldenbergh își acoperă fața cu o mască (pentru a nu permite animalului să observe vreo privire aruncată fără voie) și se așează pe un scaun de la marginea bazinului. Așteaptă ca Rocky să-și pună capul pe piciorul ei și pe urmă face două mișcări rapide din mîini, una însemnînd „minge", cealaltă „aici". Cînd își retrage piciorul, Rocky se îndreaptă ca o ra-

Delfinii sînt foarte abili în a aduce exact obiectul cerut

chetă subacvatică, lăsînd în urma lui țevi, conuri, cuburi, discuri și sticle, și spărgînd suprafața apei exact în locul unde se află ținta sa, după care se întoarce, cu eleganță, pentru a-și primi răsplata în formă de peștișor. Pe măsură ce avansează lecția, dresorii încep să complice comenzile pe care le emit. În apă există diverse jucării printre care și patru cuburi, iar comanda poate să sune „cub negru mic atinge aripioară", înțelesul fiind „caută cubul negru mic (nu cubul negru mare sau vreunul din cele două cuburi albe) și atinge-l cu aripioara". Pînă aici, e o nimica toată. Comenzile cu adevărat dificile sînt cele care desemnează relații între obiecte. În sistemul deprins de Rocky, „minge

• DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÎNTĂ •

Cercetătorul Schusterman și unul din prietenii săi

disc a aduce" înseamnă „să duci mingea la disc" în timp ce „disc minge a aduce" înseamnă „să duci discul la minge". Mingea nu este pur și simplu, o minge. Ea poate fi un punct de destinație sau obiect de transportat, în funcție de locul pe care se află în interiorul comenzii. Pentru a fi siguri că Rocky nu memorează, pur și simplu, comenzi ci se conformează într-adevăr regulii, Schusterman și colegii săi schimbă în permanență combinațiile. Ei nu fac exerciții nesfîrșite cu „să duci mingea la disc", ci sar direct la „să duci cubul negru mic la sticla de Clorox" sau la „să duci mingea de fotbal la inelul alb mare". Cum semnele pot forma mii de combinații, practic fiecare secvență este o noutate.

Nici leii de mare dresați de Schusterman și nici delfinii lui Herman nu se descurcă în aceste exerciții relaționale tot atît de bine ca în cele în care intervine un singur obiect; precizia răspunsurilor lui Rocky scade de la 95 la sută în cazul exercițiilor cu un singur obiect, la 45 la sută în cele relaționale. Judecînd, însă, după marele număr de obiecte aflate în bazin, este foarte puțin probabil că pînă și un procent atît de scăzut să fie rodul întîmplării. Este evident că Rocky se folosește de reguli, atunci cînd își traduce comenzile. Din punctul de vedere al lui Schusterman, nu are nici o importanță dacă regulile respective înseamnă sau nu sintaxă; faptul că delfinul sau leul de mare pot pricepe comenzi pe care nu le-au mai auzit vreodată este, el însuși, impresionant.

Psihologul Richard Herrnstein, de la Harvard, nu înțelege de ce experiențele se concentrează, în principal, pe maimuțe și pe mamifere marine; în ceea ce-l privește, el s-a ocupat, timp de peste două decenii, de o specie mai umilă, porumbelul de rînd, și a constatat că, în multe privințe, acesta se dovedește tot atît de „inteligent". Herrnstein studiază capacitatea animalelor de a crea categorii mentale și a ajuns la concluzia că există cinci niveluri de abilitate în această privință, primele patru putînd fi întîlnite la aproape toate speciile. În primul rînd, este capacitatea de a deosebi obiectele unele de altele. Al doilea nivel implică memorarea indivizilor dintr-un grup, ceva în genul memorării unei liste care ar cuprinde capitalele statelor. Urmează, apoi, o categorisire deschisă, gruparea obiectelor în funcție de o asemănare observabilă, în așa fel încît să se poată recunoaște nu numai o anumită ghindă sau un anumit semafor, ci ghindă sau semafor. Conceptele, care ocupă cel de al patrulea nivel în ierarhia lui Herrnstein, sînt categorii deschise ai căror constituenți nu comportă asemănări observabile, ca în cazul ghindei. (Copiii, scutecele și cărucioarele sînt legate din punct de vedere conceptual, deși nu se aseamănă între ele cituși de puțin). În cele din urmă, vin relațiile abstracte, prin a căror folosire se pot grupa obiecte în funcție de culoare, formă, număr de litere, care alcătuiesc denumirea lor sau orice alt concept.

Fără nici o urmă de dubiu, porumbeii sînt experți în memorare; studiile de laborator au demonstrat că ei pot reține detaliile din 300 de fotografii, fără ca micul lor creier să dea semne de oboseală. Vrînd să vadă dacă porumbeii sînt în stare să promoveze către categoriile deschise, Herrnstein și colegii lui le-au arătat o serie de fotografii și i-au răsplătit de fiecare dată cînd loveau cu ciocul într-un buton la vederea vreunei imagini care conținea un membru dintr-o clasă generică, să zicem oameni sau copaci. Păsările nu numai că s-au descurcat strălucit, grupînd stejarii cu pinii și recunoscînd oamenii indiferent de vîrstă, sex sau culoare, dar, în anumite cazuri, chiar păreau că tind spre concepte, ca atunci cînd au grupat picăturile de ploaie cu oceanele.

Spre deosebire de cimpanzei și oameni, în general porumbeii dau greș cînd vine vorba de relații abstracte, oricît de simple ar fi ele, cum ar fi, de exemplu, problema dacă un punct va cădea în interiorul sau în exteriorul unei curbe deschise. Există, însă, cel puțin o pasăre, papagalul african Alex, care s-a descurcat și la acest nivel de abstractizare. Sub tutela Irenei Pepperberg, de la Northwestern University, Alex a învățat să identifice șapte culori, cinci forme și numerele de la unu la șase. Dresajul a durat 11 ani, dar, în prezent, dacă privește două triunghiuri din lemn, unul verde și altul albastru, și este întrebat „Care este diferența?" sau „Ce seamănă?", el răspunde (într-o engleză impecabilă): „Culoarea!" sau „Forma!"

Animalele își demonstrează puterea cognitivă nu numai în laboratoare, dar și în liber-

tate. Biologii care studiază comportamentul animalelor în libertate constată că, la multe specii, comportamentul natural nu este cu nimic mai puţin complex decît cel pe care îl deprind cu atîta trudă de la psihologi. Cercetările au pus în evidenţă faptul că strigătele emise de unele dintre maimuţele sălbatice nu sînt simple sunete menite să anunţe pericole, aşa cum se credea, ci nişte buletine de ştiri amănunţite în legătură cu lumea exterioară. Robert Seyfarth şi Dorothy Cheney, de la Universitatea din Pennsylvania, au constatat că unele dintre maimuţele din Kenya folosesc cel puţin trei semnale de alarmă diferite — unul pentru şerpi, altul pentru şoimi şi un altul pentru leoparzi, fiecare generînd reacţii diferite. În general, maimuţele respective se caţără pe cele mai înalte crengi ale copacilor cînd aud semnalul prevestitor de leopard, dar se ascund în iarbă cînd sînt avertizate de apariţia vreunui şoim. Harold şi Sarah Gouzoules, de la Universitatea Emory, au analizat cinci semnale emise de maimuţele rhesus atunci cînd au nevoie de ajutor,

Herrnstein studiază abilitatea de memorare a porumbeilor

în timpul frecventelor lor certuri, constatînd că un anume ţipăt nu numai că arată care maimuţă este la ananghie, dar şi dacă a început lupta fizică, dacă agresorul este de rang superior sau inferior şi dacă este sau nu membru al aceleiaşi familii. După cum s-a constatat, fiecare dintre aceste informaţii determină şansele ca solicitantul să primească sau nu ajutor.

Ceea ce face ca aceste descoperiri să fie interesante este faptul că s-ar putea ca ele să fie numai nişte prime contacte cu unele sisteme de comunicare naturală ce se pot dovedi cu mult mai complicate decît şi-au imaginat vreodată oamenii de ştiinţă. Harold Gouzoules recunoaşte, el însuşi, că semnalele pe care le-a studiat nu alcătuiesc decît o părticică din repertoriul maimuţelor rhesus, şi că, deci, este posibil ca oricare alt sunet emis de ele să fie tot atît de bogat în semnificaţii. Cînd te gîndeşti că toate celelalte fiinţe, de la păsările cîntătoare şi pînă la balenele ucigaşe, au propriile lor sisteme vocale sofisticate, devine evidentă imensitatea domeniului pe care nu îl cunoaştem. După părerea Dianei Reiss, care studiază felul cum comunică delfinii captivi de la Marine World Africa U.S.A. on California, „comportamentul animalelor s-ar putea să fie absolut analog limbii umane, şi nici măcar să nu implice coardele vocale. De unde ştim noi că suma gesturilor unui animal nu transmite informaţii?"

Întrebarea pe care o pune Vicky Hearne este chiar mai radicală. Ea nu este om de ştiinţă, ci poet, fostă profesoară de engleză şi dresoare de cîini şi cai. Ea consideră că oamenii de ştiinţă, concentrîndu-se prea îngust asupra anumitor calităţi, adesea nu observă exact ceea ce este mai interesant la subiecţii lor. „Cum putem declara că o anumită abilitate, fie că este vorba de combinarea conceptelor, fie de comunicare prin simboluri, este măsura abilităţii mintale, în general?", se întreabă ea. Cînd apreciem inteligenţa animalelor facem aceleaşi greşeli care apar în aprecierea inteligenţei umane: presupunem că este un fenomen omogen. Nu există un singur fel de ceva ce poate fi pus într-o sticlă pe care să scrie „inteligenţă". În clipa cînd definim inteligenţa unui animal în funcţie de abilitatea acestuia de a opera cu un anumit concept, proiectăm conceptul într-un tărîm nou, spune ea. Realitatea este că diferitele fiinţe trăiesc cu niveluri diferite de conştientizare. Se prea poate ca oamenii să îi bată pe cîini la şah sau în matematici, dar sînt net inferiori cînd vine vorba să descifreze lumea înconjurătoare prin intermediul nărilor. (În 1986, ea scria în cartea „Adam's Task" — Sarcina lui Adam: „Nasul cîinelui se deosebeşte de nasul nostru cam tot aşa precum deosebirea suprafeţei creierului de cea a suprafeţei oului. Dacă vreun cîine s-ar apuca să facă psihologie comparată, s-ar putea ca el să fie uimit de conştiinţa noastră, sau mai curînd de lipsa ei, cam tot aşa cum ne miră pe noi inteligenţa calmarului.") În aceeaşi ordine de idei, cîinii au strania capacitate de a percepe intenţiile omului într-un moment sau altul, mai spune ea, şi exemplifică acest lucru prin experienţa făcută cîndva de Scotland Yard, care a asmuţit doi cîini împotriva unui trăgător de elită (înarmat cu gloanţe oarbe), pentru a vedea dacă acesta are timp să-i împuşte de la mică distanţă înainte de a fi trîntit la pămînt. Ei bine, trăgătorul nici măcar nu a apucat să se atingă de armă, căci cîinii i-au simţit intenţiile chiar înainte ca el să-şi fi ales calea de acţiune.

• DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÎNTĂ •

Cîinii au trecut multe dintre testele la care au fost supuşi de specialiştii în psihologie comparată. Bonita Bergin, directoare a unei firme specializate în dresajul cîinilor pentru handicapaţi, îşi învaţă elevii patrupezi să răspundă la 89 de comenzi. Ei ştiu să apese butonul de la lift, să stingă şi să aprindă lumina, să ridice de pe jos obiecte căzute şi chiar să scoată mincarea din frigider. Pe Bergin nu o impresionează atît capacitatea cîinilor de a îndeplini şiruri de comenzi, cît simţul de răspundere de care dau ei dovadă. Cînd cade ceva pe jos, spune ea, cîinele nu apucă imediat, ci se uită mai întîi la om, ca să vadă dacă acesta vrea sau nu să recupereze obiectul căzut. Da, aceasta este inteligenţă, este ea de părere. Şi exact acest ceva le scapă oamenilor de ştiinţă, întăreşte Hearne. Acele lucruri care pot fi cuantificate nu sînt neapărat cele mai interesante constatări. Interesant este ce se petrece în relaţia om-animal pe măsură ce dresajul avansează. „Stai", „Nu", „Hai", „Sus", „La picior" nu sînt numai nişte comenzi formale. Adevăratul înţeles al comenzilor este „Tu şi cu mine ne aflăm acum într-un anumit raport faţă de restul lumii. Noi ne consultăm asupra lucrurior care pot să apară".

Ideea că o pisică ar putea ajuta pe cineva să treacă strada pare ilară. Nu pentru că pisicii i-ar lipsi inteligenţa, dar interesele şi aptitudinile ei sînt altele decît ale cîinelui sau ale omului. Abilitatea legendară a pisicii de a se întoarce acasă se pare că reflectă nu numai o minunată memorie vizuală şi un foarte ascuţit simţ al mirosului, dar şi o foarte fină percepere a schimbărilor de cîmp magnetic terestru. Oamenii de ştiinţă au constatat că alte animale îşi pierd, în mare măsură, capacitatea de a regăsi drumul spre casă dacă li se ataşează magneţi. Desmond Morris, specialist britanic care studiază comportamentul animalelor, consideră că pisicile au şi un vast repertoriu vocal. Faptul că ele sîsîie şi scuipă cînd sînt la strîmtoare nu ar fi întîmplător, ci, după el, ar fi un exerciţiu de mimetism bazat pe frica ancestrală pe care mulţi dintre duşmanii lor o au faţă de şerpi.

Fără îndoială că nici un motan care se ridică în două labe şi scuipă vreun cîine nepoftit nu se gîndeşte că face pe şarpele. O mare parte din comportamentul, cît se poate de justificat, nu numai al pisicilor, dar şi al păsărilor, albinelor sau al oamenilor, nu este rezultatul gîndirii, ci un răspuns automat şi involuntar, rezultatul nenumăratelor generaţii supuse selecţiei naturale (încercaţi să vedeţi ce face mîna dumneavoastră dacă alunecaţi şi sînteţi pe cale să cădeţi de exemplu).

Cît este act conştient şi cît automatism în comportamentul animalelor? În această privinţă, oamenii de ştiinţă nu ajung la o înţelegere. Donald Griffin, profesor emerit al Universităţii Rockefeller, afirmă, de multă vreme, că, la animale, creierul este prea mic pentru a înmagazina volumul imens de informaţie comportamentală necesară supravieţuirii într-un mediu care se modifică fără încetare. El consideră că este mult mai economic să iei decizii în mod conştient, decît să te încarci cu răspunsuri automate pentru toate situaţiile posibile. În cartea sa „Animal thinking" (Gîndirea animalelor), publicată în 1984, scrie: „Animale cu creierul destul de mic s-ar putea să aibă o mai mare nevoie de gîndire conştientă, decît cele înzestrate cu un kilogram şi mai bine de materie cenuşie". Alţii, printre ei numărîndu-se şi Richard Hernstein, consideră conceptul de „conştiinţă" drept mult prea alunecos pentru discuţiile ştiinţifice. Este evident că animalele răspund într-un fel complex faţă de lumea care le înconjoară, dar, cum nu putem observa direct experienţele lor subiective, nu are nici un rost să facem speculaţii asupra măsurii în care seamănă ele cu ale noastre.

Dar pînă şi specialiştii cărora nu le place să speculeze asupra conştiinţei încep să se depărteze de vechea concepţie conform căreia comportamentul animalelor se bazează, exclusiv, pe reflexe. Există mult prea multe probe clare ale inteligenţei animalelor. Unele sînt chiar amuzante. Jim Mullen, dresor la Marine World, a imaginat un sistem prin care îi făcea pe delfini să culeagă nişte hîrtiuţe pe care el le arunca în bazin. Stînd pe marginea bazinului, cu o găleată de peştişori alături, el îi răsplătea pentru fiecare hîrtiuţă pe care i-o aduceau înapoi. Cu timpul, a observat că unul dintre delfini, Mr. Spock, ajunsese să primească mai toţi peştişorii. De aceea, într-o zi, Mullen l-a rugat pe ajutorul său să-i ţină locul, iar el a coborît pînă în dreptul unei ferestre prin care putea vedea ce se întîmplă în bazin. Constatarea sa a fost că Spock îşi adunase sub platformă o grămăjoară de pungi de hîrtie pe care le valorifica sub formă de bucăţele mici.

Spre meritul lor, oamenii de ştiinţă au început să ia în serios surprizele de acest gen. În prezent, au căzut de acord că, deşi nu ştia matematică, Hans cel Isteţ deţinea nişte cunoştinţe extraordinare. Ba chiar mai mult decît atît, ei au început să aprecieze glumele de genul celei în care trei bărbaţi dolofani sînt echipaţi cu tot felul de aparate pentru a descifra conversaţia dintre doi delfini, unul dintre ei exclamînd oarecum nedumerit către colegii săi: „Iar se aud semnale de tipul JEP ARL FRANS E!"*

Prezentare şi traducere de

Gabriel Păslaru

* „E..v orbe se france za"

Elefantul african

– o specie pe cale de dispariţie?

Extragerea colţilor unui elefant doborît clandestin

• *Putem oricînd reconstrui Versailles sau Notre-Dame, dar ce-am mai putea face cînd va dispărea ultimul elefant de pe Pămînt? – se întreabă „Le Nouvel Observateur" într-un articol din care spicuim cele ce urmează.*

Era paşnic, blajin, prietenos şi aproape afectuos. Astăzi, elefantul african a devenit un animal nocturn, sălbatic, silenţios, care atacă pe oricine se încumetă să se apropie de el. Se deplasează în grupuri mici, organizate în formula matriarhatului, numai că locul conducătoarelor de grup experimentate a fost luat de femele tinere. Specialiştii au mai observat că elefanţii din Zair au la tîmplă o glandă care secretă în permanenţă o scurgere mirositoare, semn al stress-ului. Acestea sînt schimbările fiziologice şi de comportament intervenite ca urmare a faptului că elefantul african, ultimul reprezentant al proboscidienilor (*proboscis* = trompă), trăieşte ca un animal hăituit. Vînările masive au început din 1971, ele avînd ca scop achiziţionarea fildeşului, al cărui preţ a urcat brusc de la 7 dolari kilogramul, în 1970, la 130 dolari în 1987. După război, existau 2 milioane exemplare, astăzi numărul lor a scăzut la 740 000.

Ian Douglas-Hamilton, membru al Uniunii internaţionale pentru conservarea naturii (IUCN), care-şi desfăşoară activitatea într-o bază

din Kenya, se teme pentru viitorul locului său de muncă: „În prezent, le studiem modul de comunicare, însă reducerea masivă a numărului lor ne va împiedica să ne sfîrşim cercetările". „Putem oricînd reconstrui Versailles sau Notre-Dame, dar e imposibil să reconstituim o specie de animal dispărută!", adaugă şi Pierre Pfeffer, director de cercetări la CNRS.

Masacrul este de-a dreptul cumplit. În Zair, soldaţii îi ucid cu arme moderne. În Camerun, pigmeii se folosesc de un fel de scînduri cu cuie, pentru a ţintui animalul pe loc, după care îl ucid cu lăncile. În Congo, locurile de adăpare sînt otrăvite cu insecticid provenit din „ajutorul internaţional". Braconierii pornesc în expediţii pe mai multe luni, înarmaţi de negustorii de fildeş. Ei omoară fără discernămînt familii întregi şi nu se dau în lături să-i ucidă pe paznicii rezervaţiilor naţionale care li se opun. Apoi, extrag colţii de fildeş cu lovituri de topor, abandonînd voluminoasele cadavre. Oamenilor de ştiinţă le rămîne să înregistreze pierderile.

În 1987, în luna noiembrie, Douglas-Hamilton a survolat parcul Manyara din Tanzania, rezervaţie altădată exemplară prin evoluţia sa. El a putut număra 181 elefanţi, în timp ce, în 1981, erau 485. De sus, din elicopter, zărea animale rătăcite, putrezind pe pămîntul albicios. „Elefanţii de peste 30 de ani au dispărut — ei posedau colţii de fildeş... E ca şi cum o categorie întreagă de vîrstă a fost eliminată". Ţinînd cont de numărătorile, estimările şi înregistrările efectuate, s-a tras concluzia că elefanţii au dispărut, practic, din Africa de vest şi că numărul lor scade, anual, cu 8—18 la sută în Africa de răsărit. În timp ce în Africa australă se înregistrează un număr stabil de exemplare, Africa centrală continuă să prezinte un mare mister. Este domeniul pădurii ecuatoriale, unde specialiştii, în lipsă de studii precise, se pierd în presupuneri. Cîţi elefanţi există, de exemplu, în Zair, rătăcind prin universul verde-albăstrui al imenselor catedrale vegetale? 800 000? 100 000? Se poate, desigur, ca 60 la sută din fildeşul exportat să provină din aceste păduri. Specialiştii afirmau, încă din 1985: „Dacă va continua, negoţul ilegal de fildeş va primejdui viitorul anumitor populaţii de elefanţi din Africa". Şi negoţul... continuă; se face legal şi ilegal. În 1985, între 800 şi 1000 tone de fildeş au părăsit Africa. 600 tone, deci mai puţin, au fost obţinute în 1987, ceea ce înseamnă 60 000 de elefanţi sacrificaţi. Reducerea aceasta se datorează mai degrabă diminuării populaţiei de elefanţi, decît faptului că semnalul de alarmă tras de oamenii de ştiinţă şi-a găsit ecou în conştiinţa comercianţilor de fildeş. Braconierii omoară, în goana după cîştig, indivizi din ce în ce mai tineri. „Aceasta este soluţia finală", spune Pierre Pfeffer, exprimînd amărăciunea şi neputinţa oamenilor de ştiinţă de a opri acest măcel.

Din 1973, CITES (Convention sur le Commerce International des Espèces de Faune et de Flore sauvages menacées d'Extinction) reglementează comerţul cu speciile ameninţate. Pentru gorile, elefanţi asiatici şi rinoceri, animale aflate pe cale de dispariţie, se impune o autorizaţie dublă de export şi de import. Pentru alte specii, mai puţin ameninţate, cum ar fi elefanţii africani, se cere doar un permis de export. Dar, în 1985, doar 25 la sută din fildeşul ieşit din Africa a obţinut un permis legal. Această primă reglementare creată de CITES reprezintă un permis de ieşire din ţară. În schimb, există o mulţime de metode de a face astfel încît fildeşul provenit din braconaj să treacă drept legal: de exemplu, prin falsificarea permisului, prin corupţie, sau transportînd fildeşul printr-o ţară africană mai puţin exigentă în această privinţă. Fildeşul poate trece printr-o fostă putere colonială, unde produsul primeşte acte legale. Cum s-a întîmplat în 1986, cînd vameşii belgieni din portul Anvers au confiscat 10 tone de fildeş brut sosit, în containere, care ar fi trebuit să transporte ceară de albine, în căutarea unei oficializări pe teritoriul belgian.

Fildeşul este îmbarcat, deseori, pe vapoare de mică capacitate spre Emiratele Arabe, unde este sculptat superficial, pentru a deveni fildeş lucrat, scăpînd astfel de orice reglementare. Fildeşul pleacă, apoi, în Japonia şi Hong-Kong — unde este manufacturat 80 la sută din fildeşul mondial — spre a inunda pieţele occidentale cu articole diverse, din care multe se vor autentice, cum ar fi aşa-zisele „brăţări pentru sclavi", a căror patină şi fragilitate nu se datorează trecerii timpului, ci sînt rezultatul prelucrării lor artificiale şi în interesul comercianţilor de obiecte vechi.

CITES este, din 1986, iniţiatoarea sistemului „cotelor", conform căruia statele semnatare trebuie să prevadă, în fiecare an, cantitatea de fildeş de care urmează să dispună (găsit la animalele moarte, sau confiscat de la braconieri). Fiecare colţ de fildeş primeşte, astfel, o cotă înregistrată pe un ordinator al CITES, în Cambridge (Marea Britanie); i se urmăreşte fiecare deplasare, iar ţara cumpărătoare trebuie să verifice cotele şi să ceară acte pentru fiecare bucată de fildeş cumpărată. Dacă ţara respectivă a semnat, anterior, acordul cotelor, ea are obligaţia de a refuza orice încărcătură ilegală.

„În 1987, 154 tone de fildeş au părăsit Africa în mod legal; 100 tone au fost trecute clandestin în Emiratele Arabe şi peste 100 tone în Burundi; însă alte 250 tone sînt ascunse, probabil în Zair şi în Tanzania, aşteptînd zile mai bune", apreciază John Caldwell din Cambridge.

Trebuie oare să se pună capăt comerţului cu fildeş, aşa cum cere Pierre Pfeffer, cu riscul de a vedea că întregul trafic se face pe sub mînă? Nu pare a fi o soluţie bună. Negoţul cu corn de rinocer a fost interzis, dar această măsură n-a reuşit să împiedice dispariţia aproape totală a acestei specii.

Anca Grigoriu

Animalele iarna

• Pentru a rezista la frig, animalele sînt înzestrate cu mecanisme fiziologice uimitoare; dar aceste mecanisme le limitează activitatea, permițîndu-le, totuși, să supraviețuiască pînă la apariția zilelor călduroase.

Cum pot oare trăi animalele, zile și nopți, săptămîni și luni, la temperaturi care, uneori, coboară mult sub zero grade? Pentru a se adapta la condițiile mediului înconjurător, păsările și mamiferele, animale cu temperatură constantă (homeoterme), încearcă nu numai să se izoleze termic cît mai bine posibil, dar, prin modificarea metabolismului, să sporească producerea cantității de căldură în organism. Este vorba de un mecanism neuro- endocrin complex, care asigură această regularizare. De la nivelul centrilor nervoși superiori se comandă producerea sau pierderea de căldură — aceștia avînd rol de termostat. Astfel, temperatura organismului se menține la o anumită valoare — constanta termică caracteristică fiecărei specii. Rolul principal este deținut de hipotalamus, care este informat asupra stării termice a organismului. Dacă centrii nervoși detectează o scădere a temperaturii, ei vor declanșa imediat mecanismele de termogeneză. Într-o primă etapă, reacția organismului constă în producerea de căldură printr-o contracție musculară specifică — frisonul. Întreaga energie este, în acest caz, eliberată sub formă de căldură. Ca urmare, și alte mecanisme, mai complexe, vor intra în acțiune; este vorba, în special, de reacțiile de oxidare celulară controlate de glandele endocrine (tiroida, suprarenalele). Apare, astfel, o adevărată reacție calorică, în cadrul ei intervenind numeroase mecanisme ale diferitelor organe — printre acestea ficatul avînd o contribuție enormă.

Există, însă, și unele animale homeoterme care, în anumite condiții, sînt capabile să reacționeze oarecum asemănător poichilotermelor (animale cu temperatură variabilă) — este cazul animalelor care hibernează; acestea sînt mamifere care aparțin ordinului monotermelor și marsupialelor, precum și subclasei placentarelor.

Exemple de animale care hibernează le găsim, în special, în rîndul chiropterelor (liliecii), insectivorelor și rozătoarelor. Unele prezintă faze de hipotermie prelungită. Este vorba de pițigoi, lăstuni și colibri. În regiunile europene, animalele care hibernează sînt: ariciul, hîrciogul, guzganul de munte, hamsterul auriu (animal de crescătorie) și majoritatea liliecilor.

Contrar unei idei vehiculate, în cazul ursului nu este vorba de o adevărată hibernare; apare doar o hipotermie de mică amplitudine. Este un fenomen natural, periodic, în cursul căruia temperatura corpului scade la o valoare sensibil egală cu temperatura ambiantă. Frecvența cardiacă, metabolismul și alte funcții fiziologice se reduc și ele.

Schematic, ciclul anual al unui animal care hibernează constă din șase luni de hibernare și șase luni de viață în care se pregătește pentru... viitoarea hibernare. Pentru a supraviețui în stare de letargie în timpul iernii, animalul va trebui să-și creeze rezervele necesare — în general, prin depuneri masive de lipide. Animalele care hibernează se îngrașă cu 35—50 la sută peste greutatea lor obișnuită; ele vor putea hiberna, astfel, timp de 150—200 zile. Unele animale fac și rezerve de alimente. Astfel, cu numai 10—20 de grame depuneri suplimentare de lipide — dar la care se adaugă 200 grame de semințe de floarea-soarelui — un mic rozător de pe continentul american poate supraviețui timp de patru luni.

Care sînt mecanismele ce intervin în declanșarea hibernării? Numeroși autori, printre care Rasmussen, Lyman, Chatfield, au propus diverse teorii; în prezent, se consideră că, în acest proces, sînt implicați mai mulți factori — aceștia avînd un rol mai mult sau mai puțin important, în funcție de specie. Potrivit aprecierilor unor specialiști, temperatura este aceea care joacă rolul primordial; s-a observat, însă, că există unele mici rozătoare care hibernează la temperaturi apropiate de neutralitatea termică. Rolul alimentației este, și el, la fel de controversat. În cazul altor specii se pare că există un element suplimentar, mai cert, în ceea ce privește periodicitatea revenirii organismului la starea de hibernare — și anume lumina —, ce se traduce prin așa-numitele „fotoperioade". În afara acestor factori externi, în declanșarea procesului de hibernare un rol important pare să fie deținut și de factorii interni, specifici organismului; numeroase lucrări atribuie rolul principal glandelor endocrine. În aceeași ordine de idei, nu trebuie neglijat nici faptul că acumularea de grăsimi se produce ca urmare a creșterii apetitului, acesta din urmă, el însuși, consecința stimulării unor regiuni hipotalamice.

Cu puțin timp înaintea perioadei de hibernare, animalele se retrag în locuri adăpostite, unde temperatura trebuie să fie de 5°C — 6°C. Ariciul își face culcuș din frunze și crengi; marmota își sapă o vizuină, în timp ce guzganul de munte va ocupa un cuib de pasăre sau se instalează chiar în locuințe. Pentru a limita și mai mult pierderile de căldură, aceste animale își string corpul în cerc sau se învelesc cu aripile — cum este cazul liliacului.

În timpul hibernării, metabolismul este redus. Consumul de oxigen este de 30 — 100 de ori mai scăzut față de normal; temperatura este întotdeauna ceva mai mare de 2°C — 3°C, cu 1°C — 2°C superioară celei ambiante. În același timp, există și un „sistem de alarmă la îngheț", care determină trezirea animalului, în cazul în care, fiind prea frig, temperatura corpului său se apropie de 0°C. Apare, deci, ceea ce s-ar numi o stare de poichilotermie — trecătoare —, stare datorată încetinirii unora din funcțiile organismului. Frecvența cardiacă este, și ea, mult diminuată; la marmotă, de exemplu, ea nu este decît de aproximativ 2—3 contracții pe minut. Circulația sîngelui prin vase va fi, deci, lentă și, pentru a se evita coagularea, organismul elaborează heparină, un anticoagulant.

Dar există un element ce diferențiază, în mod clar, hibernarea mamiferelor de letargia adevăratelor poichiloterme: animalele ce hibernează prezintă o trezire periodică spontană, de scurtă durată, în care revin la starea homeotermă; ele pot, atunci, să se alimenteze, să-și elimine dejecțiile și, apoi, să readoarmă.

Pentru a rezista la frig, unele animale au înțeles că, și în acest caz, unirea face puterea: acesta este cazul pinguinilor, care supraviețuiesc la temperaturi extrem de scăzute; mii de indivizi se înghesuie unii într-alții, pentru a reduce suprafața de expunere la frig și, printr-o lentă mișcare concentrică, își schimbă, încet-încet, poziția, pentru ca animalele care se află la exterior să se poată încălzi puțin în interiorul grupului.

Și alte animale procedează la fel în condițiile climei de la latitudinile noastre; putem, astfel, observa pițigoii cu coadă lungă, care în timpul nopților reci se grupează formînd ciorchini, ciocănitoarele sure, care se înghesuie în grupuri de 7—10 în scorburile copacilor sau în fisurile dintre roci.

Acest comportament este deosebit de evident în cazul liliecilor, care se organizează în straturi extrem de strînse pe pereții grotelor, ajungîndu-se astfel la o densitate de 3000 de indivizi pe metrul pătrat. În general, este vorba de regrupări de lilieci dintr-o regiune întreagă. Brosset, în 1986, a reușit să numere 17 000 de lilieci într-o grotă al cărei plafon era în formă de clopot și în care căldura era, astfel, concentrată.

S-a constatat, însă, că există specii de lilieci la care adulții hibernează fiind izolați unul de altul. Dacă se nasc în luna august, liliecii din această categorie nu vor mai avea timp pentru a-și face rezervele necesare și, de aceea, chiar de la începutul perioadei de hibernare, se vor grupa formînd roiuri compacte; apare astfel, în acest caz, un fel de sistem de reglare termică; cercetători americani au arătat că acest sistem acționează în ambele sensuri, adică atît pentru producerea și menținerea căldurii cît și a scăderii acesteia, scădere care se produce în timpul condensării vaporilor de apă din mediul ambiant. Întregul sistem este menit să asigure economisirea energiei organismului, în condițiile unui metabolism scăzut, fiind necesar ca temperatura să fie menținută permanent între 6°C și 8°C.

Alte animale nu așteaptă scăderi mari de temperatură pentru a începe pregătirile în vederea adaptării la sezonul rece. Din toamnă, ele năpîrlesc treptat pentru a îmbrăca „paltonul" de iarnă. Astfel, veverița — roșie în timpul primăverii — va deveni mai cenușie odată cu apropierea iernii. Năpîrlirea începe în octombrie și continuă pînă către sfîrșitul lunii noiembrie — pornește de pe spate, aproape de coadă, apoi pe picioare și, în sfîrșit, pe membrele anterioare și pîntece. Blana ei este, în acel moment, foarte catifelată, căci desimea perilor blănii este de 8000, chiar 10000 pe cmp. Încă din luna septembrie îi apar smocuri de peri pe urechi.

Păsările vor năpîrli, și ele, pentru a-și „fabrica" mai mult puf pentru iarnă. La speciile acvatice, aceste pene impermeabile vor cuprinde un strat de aer izolant.

Un animal mare se apără mai bine de frig decît unul mai mic; cînd afirmăm aceasta, evocăm, în primul rînd, rolul rezervelor de grăsime. Dar există și o altă adaptare la fel de importantă: suprafața corpului animalului este locul schimburilor cu mediul exterior; aceste schimburi depind de doi factori — de mărimea însăși a suprafeței, precum și de izolarea termică a animalului. Producerea de energie este proporțională cu mărimea animalului; altfel spus, cu cît volumul acestuia este mai mare, cu atît masa generatoare de energie este mai mare și, ca urmare, se mărește și producția de căldură. Dar, dacă suprafața crește, schimburile termice se accentuează; trebuie ținut, însă, seama și de faptul că volumul, exprimat în mc, se mărește mult mai repede decît suprafața, care se măsoară în mp. Astfel, proporțional, cu cît un animal este mai mare, cu atît el își reduce schimburile cu mediul exterior și, prin urmare, în condiții de temperatură scăzută, el pierde mai puțină căldură; această concluzie este legea lui Bergmann, care poate fi ilustrată cît se poate de bine comparînd ursul alb cu cel malaiez. Primul, care trăiește la Polul Nord, este masiv; în general, de 700 kg, el poate atinge chiar și o tonă, în cazul exemplarelor foarte mari —, în timp ce ruda lui din zona ecuatorială nu atinge decît 80 kg. Această lege este, de asemenea, clar ilustrată la cerbul din Virginia a cărui repartiție geografică se întinde

din nordul Statelor Unite pînă în America de Sud. Cele mai grele animale trăiesc în nordul continentului, iar greutatea lor descrește cu cît coborîm spre latitudini mai calde. În statul New York, de exemplu, unele exemplare cîntăresc 200 kg, în timp ce, în insulele din apropierea Floridei, ele nu ajung decît la 25—40 kg.

Această mărire în volum și greutate nu este singura adaptare morfologică pe care o suferă animalele pentru a supraviețui în condițiile temperaturilor scăzute. Există și alte transformări, mai profunde, cum ar fi, de exemplu, reducerea suprafeței urechilor, a botului (legea lui Allen) — uneori deosebit de evidente, cum este cazul iepurelui și vulpii polare, comparativ cu exemplarele ce trăiesc în regiunile cu climă temperată.

O altă adaptare la mediu este camuflajul. Răpitorul, ca și prăzile pot să-și schimbe culoarea pentru a se confunda în peisajul de zăpadă. Astfel, ele vor putea să obțină mai ușor hrana sau să scape de dușmani. Cele mai cunoscute specii care sînt capabile de astfel de transformări sînt iepurele polar, vulpea polară, hermina. Alte specii, care trăiesc, practic, tot anul între gheţuri și în zăpadă, au întotdeauna blana sau penele albe.

Viața în condițiile zăpezilor reclamă, însă, multe alte adaptări, în special pentru posibilitățile de deplasare; căci, mersul în zăpadă este dificil — datorită fenomenului de înfundare și răcirii rapide a picioarelor. La unele animale supuse în mod deosebit rigorilor iernii, selecția naturală a favorizat dezvoltarea labelor care, sporindu-și suprafața de sprijin la sol, le limitează înfundarea. Este, de fapt, mai mult o adaptare la un teren mobil, decît la frig; același principiu îl regăsim la unele animale de deșert, cum ar fi cămila.

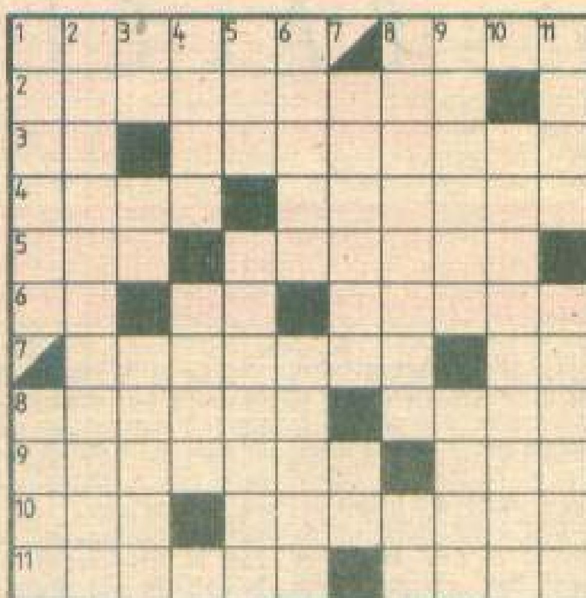
Prin urmare, animalele homeoterme trebuie să-și mențină temperatura corporală, oricare ar fi condițiile mediului exterior. Or, nici un animal nu este total apărat prin păr sau de pene. Labele, aripioarele (la pești sau la animalele care trăiesc în apă), botul, toate acestea, pentru a fi funcționale, sînt, cel mai adesea, lipsite de păr sau de pene și, pentru a fi evitată o pierdere importantă de calorii, există un sistem de dublă circulație la nivelul acestor extremități: sîngele cald care vine de la inimă reîncălzește treptat sîngele rece al extremităților; mai mult, pe timp rece, vasele din piele se contractă, fluxul sanguin este, deci, mai slab, iar pierderile de calorii se reduc.

Astfel, pentru a trăi în condiții de frig, unele animale au reușit să se adapteze cît se poate de bine. Dar sistemele speciale cu care sînt înzestrate le limitează, cel mai adesea, viața activă, nepermițîndu-le, practic, decît supraviețuirea.

RESURSE

ORIZONTAL: 1) Sărutări... de mîini — Se întinde cît e de lung. **2)** Solicitare maximă (pl.). **3)** Jocul dragostei! — Cîmp de instrucție pentru puști. **4)** Slabi cînd sînt puși pe cîntare (sg.) — Rămasă așa ... din mai. **5)** Dincolo de mare — Tehnică de vîrf. **6)** Plasate în botul avioanelor! — Vasul moldoveanului! — Un fel de ciocan. **7)** Roșu împărat și mărul de aur — Mapă decopertată! **8)** Dacă nu merge pică (pl.) — Tehnică în industria textilă. **9)** Corespunde la răspuns — Fudulii de curcan (sg.) **10)** Coase... prevestind sfîrșitul vieții — Te fac s-ajungi de nerecunoscut. **11)** Nada florilor — Aripi în vînt.

VERTICAL: 1) Se împarte la doi — Inel dintr-un metal obișnuit. **2)** Pierdere ușoară. **3)** Zaharia Popescu — Ocaua Mică! — Deschide noi orizonturi. **4)** Îți pune piciorul în prag — Se prezintă la raportul ofițerilor. **5)** O porție de ficat — Impune o acoperire într-o poziție de pat. **6)** Cu ochii după puiculițe — Copil bine dezvoltat. **7)** Floare de piatră — Hotarele șesului! **8)** Atacuri susținute, după un presing om la om — Frecvent prin centru! **9)** Marcați cu semne de trecere — Purtători de sarcină (sing.) — **10** Dispun de o forță... navală (!) **11)** Acoperă cuiburile cu căldură — Pierdere din interes.

Dicționar: PIF

Gheorghe Tola

Arheologie marină în Goa

La sfîrşitul lunii septembrie 1988, Institutul naţional de oceanografie al Indiei (NIO) a deschis un centru de antrenament pentru arheologi submarini. Totodată, a fost creată Societatea indiană pentru arheologie marină. Pentru formarea specialiştilor, experţii au elaborat, la noul centru de antrenament, un program care cuprinde 40 de lecţii, precum şi exerciţii în mediul marin. Sînt iniţiaţi aici tineri care au deja o pregătire în domeniul arheologiei, respectiv în profesiuni înrudite sau care au deja experienţă ca scufundători. Pe lîngă exerciţiile de înot şi scufundare, participanţii la curs îşi vor însuşi cunoştinţe speciale în ce priveşte efectuarea cercetărilor sub apă.

Coastele Indiei, ce totalizează 7 516 kilometri, oferă arheologilor marini nenumărate obiective de cercetare: peste 200 de epave de nave, dar şi oraşe medievale scufundate şi aşezări străvechi, cum ar fi legendara Dwarka de pe coasta statului Gujarat, care aşteaptă noi cercetări.

Cercetarea marină, precum şi utilizarea resurselor mărilor şi oceanelor sînt planificate şi coordonate de Departamentul pentru dezvoltare oceanică, înfiinţat în India în anul 1981. Acestui departament îi sînt subordonate o serie de instituţii ştiinţifice, între care şi NIO din Goa, precum şi două nave de cercetări. Departamentul întreţine o staţie permanentă în Antarctica şi trimite anual, din 1981, expediţii de cercetare în această regiune. Între sarcinile de viitor se numără şi investigarea tot mai intensă a resurselor vii ale mării, în interesul dezvoltării pescuitului, care, avînd în vedere creşterea populaţiei, dobîndeşte o mare importanţă economică.

Un alt domeniu de activitate este mineritul în ape adînci, ce include explorarea bogăţiilor fundului mării, precum şi dezvoltarea de tehnologii pentru exploatarea lor. Experţii departamentului, în colaborare cu alte institute de cercetare şi întreprinderi interesate, se ocupă, nu mai puţin intens, şi de problema desalinizării apei. Un proiect pilot funcţionează în statul indian Tamil Nadu. Zilnic sînt produşi, aici, din apa sărată a mării, circa 50 000 litri de apă potabilă. **(R.N.)**

Cum au fost deplasate statuile „moai"?

Numeroşii curioşi care s-au strîns, pe la mijlocul anului trecut, pe malul iazului „Svet", una dintre cele mai mari oglinzi de apă din Boemia, puteau să vadă un tablou

CALEIDOSCOP

Vînătoarea cu şoimi

În zilele noastre, vînătoarea cu şoimi devine din ce în ce mai rară; dar cît de veche este această îndeletnicire a omului şi ce pagini minunate s-au scris despre ea! A apărut acum mai bine de 4 000 de ani, dar nu ca sport, ci ca o ocupaţie care îi aducea omului o parte din hrana de care avea nevoie.

În Europa, acest tip de vînătoare s-a practicat începînd cu Evul Mediu, ca sport al aristocraţiei. Nu este, însă, mai puţin adevărat că şi ţăranii vînau cu şoimi, dar, bineînţeles, nu din raţiuni de divertisment.

În ultima vreme, vînătoarea cu şoimi a început să cunoască în unele locuri o adevărată renaştere. Există în lume un interes deosebit faţă de creşterea şi dresarea şoimilor. Pentru a înţelege care sînt satisfacţiile acestui gen de vînătoare, trebuie să înţelegem mai profund raportul dintre om şi pasăre. Educarea unui şoim este un proces lung şi complicat. În relaţia dintre om şi şoim, primul devine un fel de asistent al păsării, aceasta din urmă avînd „puterea deciziei": dacă să se supună antrenamentului sau să îşi ia zborul spre alte zări.

Oamenii lucrează cu trei feluri de şoimi. Grupa cea mai numeroasă o formează şoimii care zboară la mare înălţime. Ei sînt antrenaţi să se înalţe mult şi să se arunce, apoi, perpendicular, asupra prăzii. După ce i se dă drumul, un asemenea şoim se roteşte, identifică prada, după care, ca un bolid, se aruncă asupra ei. Există, apoi, şoimi de joasă înălţime, care zboară din mîna omului direct asupra prăzii, de regulă pasăre sau iepure. Ultima categorie o formează şoimii care pot ataca şi direct, şi din înălţime. Un şoim de munte bine antrenat poate vîna şi o vulpe, o antilopă şi chiar un lup.

Fireşte, fiecare categorie se „educă" altfel; antrenamentul este partea cea mai importantă din ceea ce numim vînătoare. El poate fi definit ca totalitatea a tot ce se întîmplă din momentul în care omul ia contact cu pasărea, pînă în clipa cînd ies împreună la vînătoare, împrejurare care dă naştere la relaţii de adevărată întrajutorare. La fel de important este

neobişnuit. Cu mare gălăgie, nişte tineri îmbrăcaţi în straie indiene au deplasat cu ajutorul unor frînghii un bloc de stîncă greu de vreo trei tone, trăgîndu-l pe un fel de sanie pînă în apă şi, apoi, transportîndu-l cu două bărci din stuf, l-au dus în altă zonă a malului. Spectacolul avea un motiv cît se poate de serios, cel puţin pentru Pavel Pavel, inginer din localitatea cehoslovacă Strakonice. Prin aceasta, el dorea să verifice, practic, soluţia imaginată de el pentru rezolvarea uneia dintre „enigmele lumii", şi anume: cum au reuşit indienii să transporte, pe lacul Titicaca, blocurile de piatră grele de pînă la 40 tone, pentru construcţia templului din oraşul Tiahuanaco din Anzii peruani.

Tînărul de 31 de ani — ale cărui idei sînt foarte solicitate şi în activitatea cotidiană, în biroul de proiectare pentru economia agrară, unde lucrează — se numără, între timp, în Cehoslovacia, printre cei mai proeminenţi experţi în materie. A început cu o raritate a naturii, la Kadov, lîngă Strakonice — un bloc de stîncă de 30 tone, situat iniţial în vîrful unei coline, care, nu se ştie de ce, se răsturnase. Pentru readucerea în poziţia iniţială, ar fi fost nevoie de o macara mare. Cu 35 de oameni şi cu răngi puternice, el a reuşit să se descurce fără macaraua care ar fi fost foarte greu de adus în zonă: în scurt timp, blocul de stîncă se afla din nou în vîrful colinei.

Arheologii sînt, de multă vreme, frămîntaţi şi de întrebarea cum au fost transportate sute de statui pe Insula Paştelui, situată la circa 4000 kilometri de coastele statului Chile. Aceste figuri, numite de băştinaşi „moai", au o vechime de 600 de ani, o înălţime de pînă la 13 metri şi o greutate de pînă la 130 tone, se află la distanţe de pînă la 15 kilometri de fostul „atelier de pietrărie" care le-a produs. Pavel Pavel a găsit o metodă simplă, pe baza căreia figurile legate cu frînghii se deplasează prin balansarea lor în jurul axei de greutate, realizîndu-se un fel de „paşi" de circa un metru şi jumătate. Teoria a fost confirmată de un experiment practic cu ajutorul unei figuri „moai" fabricată din beton. În modul amintit, 17 tineri au reuşit să mişte uşor colosul de două tone.

Aflînd acest lucru, Thor Heyerdahl l-a invitat pe inginerul cehoslovac să ia parte la a doua lui expediţie în Insula Paştelui, în anul 1986. Cu ajutorul locuitorilor insulei, s-a reuşit să se deplaseze o figură de cinci tone şi una de zece tone. Reîntors în ţară, Pavel Pavel a trebuit să rezolve problema şi mai dificilă, după aprecierea lui, a deplasării statuii de beton cu o pălărie de piatră de formă cilindrică grea de mai multe tone — totul cu ajutorul frînghiilor şi pîrghiilor.

Soluţiile găsite de inventivul inginer cehoslovac nu epuizează nici pe departe problemele transportului în lumea antică. Mai rămîn foarte multe taine: de pildă, cum au fost transportate blocurile de piatră pentru fabulosul templu din Baalbek? Sau cum au fost aduse pietrele folosite la observatorul primitiv din localitatea Stonehenge, din sudul Angliei? Şi chiar metodele ultraraţionale pentru construcţia piramidelor egiptene mai ascund, poate, multe enigme... (R.N.)

ca pasărea să fie învăţată să nu ucidă prada şi să se întoarcă la cel de la care a plecat.

La început, un şoim pare de neîmblînzit. La încercarea de a fi luat în mînă, va zbura speriat în altă parte. Şi acesta îi va fi comportamentul timp de peste opt săptămîni.

Dacă este vorba de un vultur, reacţia lui la tentativa de a-l prinde va fi atacul. Odată însă prins, nu trebuie ţinut mult în mînă. Între trucurile dresării: dimineaţa şi seara, omul să-şi petreacă puţine minute în tovărăşia lui, ţinînd în mînă şi o bucată de carne. În primele zile, pasărea nu se va încumeta să vină, deşi ar vrea să o facă. După cîteva zile, va lua însă carnea pe care o va înfuleca rapid. Mulţumit că a mîncat, se va duce singur la loc, ca şi cînd ar fi făcut de sute de ori acest lucru. A doua zi, trebuie făcut acelaşi lucru. Şi tot aşa, după zile şi zile, pasărea va începe să se bucure de vizitele omului: „cel care îi aduce de mîncare". Şi dresajul continuă, încît şoimul se va obişnui să vină pe pumnul vînătorului, va învăţa să reacţioneze la semnalele pe care acesta le lansează. Urmează, apoi, lucrul în aer liber.

Şoimii de joasă înălţime vor ataca prada de prima dată, în timp ce şoimii de mare înălţime, pregătiţi pentru pradă mai mare sau care se deplasează repede, vor învăţa, mai întîi, să aştepte rotindu-se în văzduh.

Dacă este vorba de un şoim migrator, care este şi cel mai frumos dintre toţi semenii săi, el va avea, la început, o atitudine flegmatică, dar, în momentul cînd va lua startul, se va schimba într-un veritabil maestru al vînătorii şi va ataca din înalt, perpendicular, cu o viteză de bolid: circa 320 kilometri pe oră.

Nicolae Nicoară

Noul drog — ocultismul

„Profesorul de religie Kurt Gaik a ajuns la timp la întîlnire. În acea seară de 13 iunie, exact la ora 18.00, se afla cu automobilul la intrarea în gara Düsseldorf-Benrath. Brusc, un tînăr bine îmbrăcat, în vîrstă cam de 18 ani, a deschis uşa maşinii. «Ar fi mai bine să vă întoarceţi — i-a spus el lui Gaik. Cu aşa ceva nu se glumeşte şi nu poate fi motiv de curiozitate»". Am reprodus începutul unui articol publicat de revista „Der Spiegel" (R.F. Germania) care relevă, cu stupefacţie, că Lucifer nu şi-a pierdut, nici acum în plin secol XX, adoratorii în Occident. Publicaţia vest-germană lansa un adevărat semnal de alarmă în legătură cu faptul că ocultismul, spiritismul, credinţa în demoni şi fiinţe supranaturale s-au întins ca o plagă în clasele de şcoală, cluburile de tineret şi chiar la locurile de joacă ale copiilor.

O lecţie de magie neagră!

Profesorul Gaik nu s-a lăsat intimidat. Cadru didactic la Centrul şcolar din Erkrath-Hochdahl de lîngă Düsseldorf, el se străduise de multă vreme să obţină o invitaţie la o şedinţă de spiritism a şcolarilor. Dorea să ştie, normal, cu ce se ocupau de mai multe săptămîni elevii săi. „Sper că ştiţi ce faceţi", a spus, sumbru, tînărul, care nu a vrut să-şi dezvăluie numele. Apoi, deoarece locul, participanţii şi ritualul erau secrete, el a luat o serie de „măsuri de siguranţă". Gaik a trebuit să-l lase la volanul maşinii sale, a fost de acord să fie legat la ochi, spătarul scaunului fiind lăsat pe spate, pentru a sta culcat şi a nu vedea nimic.

După aproximativ zece minute de mers cu automobilul, profesorul a fost condus în pivniţa unei locuinţe izolate, fără etaj, unde i s-a luat legătura de la ochi. Un alt tînăr, împreună cu trei fete, l-au salutat, urîndu-i bun venit în rîndurile lor; apoi, a fost condus într-o încăpere fără ferestre, ai cărei pereţi erau tapisaţi cu catifea bleumarin închis. Încăperea era luminată de 42 de lumînări, care ardeau în şase cadelabre. Pe o masă rotundă, de marmură, se aflau, ordonate în cerc, literele alfabetului şi numerele de la unu la nouă, precum şi două cartonaşe pe care scria „Nu" şi „Da". În mijlocul mesei, se afla un pahar cu gura în jos.

Se aşezară cu toţii. «Dacă doriţi să stabiliţi contact cu Satana trebuie să vă iniţiaţi», i-a spus lui Gaik una din fete. Apoi, i-au dat un cuţitaş, cerîndu-i să-şi cresteze un deget la mînă pînă va curge sînge şi cu acesta să iscălească o declaraţie, cu următorul conţinut: «Prin aceasta îmi dăruiesc sufletul lui Satana». Apoi, hîrtia declaraţiei a fost arsă, iar cenuşa împrăştiată. Profesorul s-a supus acestui ritual „stupid.

„Este cineva, aici, care doreşte să vorbească cu noi?", începu una dintre fete să spună, cu o voce răguşită. Totodată, ea puse degetul arătător pe paharul răsturnat şi repetă: „Este vreun spirit aici? Doreşte el să vorbească cu noi?". După o perioadă de concentrare încordată, paharul a început, chipurile, să se mişte în direcţia cartonaşului pe care scria „Da", iar fata a întrebat: „Cine se anunţă? Cum te cheamă, spirite?". Toţi cei prezenţi au pus, acum, cîte un deget pe pahar. Din nou, după o pauză, paharul a început să se deplaseze spre diferite litere. Participanţii au început să citească cu voce tare literele care formau nume din Vechiul Testament, cum ar fi Aşon şi Eşbolet... Au urmat, apoi, alte „experienţe" la fel de abracadabrante.

Evident epuizat, unul dintre tineri a spus după vreo două ore: „Să încetăm". Toţi s-au sculat în picioare şi şi-au dat în tăcere mîna. Profesorul de religie a fost condus, legat la ochi, la aceeaşi gară şi, la despărţire, i s-a spus: „Să tăceţi, altfel s-ar putea să muriţi, de pildă într-un accident de automobil".

Ceea ce i s-a întîmplat lui Kurt Gaik nu este un caz izolat. În cercurile spiritiste se întîlnesc frecvent elevi, atît la Bremen, cît şi la München, Remscheid, Prien am Chiemsee, Kassel, Saarbrücken, Koblenz sau Trier. Pastorul Werner Böcker, din Düsseldorf, a lansat un semnal de alarmă la începutul anului 1987: „În şcolile primare, secundare şi în liceele din Düsseldorf, ocultismul constituie un fel de nou drog".

În timp ce, în anii '70, magia şi ocultismul nu găsiseră un ecou prea mare, atunci fiind la modă aşa-numitele „religii ale tineretului", în prezent situaţia este exact inversă: „New Age", noua epocă a esoterismului, se răspîndeşte în rîndul tinerilor din toate şcolile, experţii în problemele sectelor apreciind că aproximativ 10 la sută dintre elevii vest-germani au avut experienţe de genul mişcării mesei, deplasării paharului şi folosirii pendulului — printre ei mulţi care sînt consideraţi de profesori drept inteligenţi, moderni şi manieraţi.

Spre deosebire de „noile secte", care au devenit obiectul criticilor opiniei publice prin practicile lor suspecte de atragere a tineretului, acţiunile oculte ale şcolarilor sînt, în ultimii ani, în mare măsură, săvîrşite în secret: aproape toate cer-

curile au grijă să păstreze discreția, deși, frecvent, nu au o structură organizatorică prea clară. Doar „inițiații" au dreptul de a participa la ședințe, iar reclama este interzisă.

Profesorii află de la elevi ceea ce s-a întîmplat, și numai atunci cînd aceștia suferă un șoc în cursul ședințelor, cînd caută un sfat, sau întîmplător. De pildă, un profesor de la liceul Kaiser Wilhelm din Lahnstein (landul Renania-Palatinat) a interceptat, la începutul anului școlar, un bilet al unei fete din clasa a IX-a în care scria: „L-am întrebat pe Lucifer, ieri, cine dintre noi este posedat de diavol. El mi-a spus...", urmează numele a 11 dintre colegii ei.

Numeroși tineri între 15 și 17 ani, afirmă experții, își petrec — în cluburi, școli, cafenele sau în locuințele lor — pînă la șase ore pe zi cu deplasarea paharului. Iată ce spune eleva din Lahnstein după o ședință cu „spiritul Kevin": „... Am fost toată seara înnebunită de groază. Mi se făcuse pielea de găină și, de teamă, nici nu puteam să adorm; m-am dus la mama în pat".

Mai puțin șocați au fost școlarii din Odenwald. Aflînd, chipurile, data morții lor, din jocul cu cartoanele sau cu pendulul, au scris această dată pe o cruce neagră, pe care au prins-o de ușa locuinței, pentru ca familia lor să știe.

Spre deosebire de secte, care nu rareori i-au făcut pe tineri să-și părăsească căminul, în cazul ocultismului, părinții sînt, deseori, modelul practicilor similare ale elevilor. Chiar și profesorii se dovedesc, uneori, a fi adepți ai ocultismului. În zona Bielefeld, de pildă, activează un cerc spiritist, format exclusiv din pedagogi. În Bergisch Gladbach, o profesoară a declarat, pe față, colegilor că este o vrăjitoare avînd legături directe cu lumea supranaturală.

Spre deosebire de sectele de tineret, care sînt privite cu suspiciune de presa vest-germană, practicile oculte sînt abordate de unele publicații cu bunăvoință. Printre tineri circulă exemplare din serialul apărut în 1986 în revista de tineret „Bravo", cu tema „Curs rapid în datul în cărți — Ghicește-ți viitorul! ", „Pendulul spune adevărul", „Așa poți primi mesaje din lumea cealaltă", „Masa care se mișcă", iar revista „Mädchen" prezenta, în noiembrie 1986, 13 practici oculte.

Omorîți, ucideți!

Dimpotrivă, alte ritualuri sînt, în mare măsură, necunoscute. Astfel, la Köln, Düsseldorf, Hochdahl și Solingen au fost identificate grupuri ai căror membri trebuie să treacă printr-o perioadă de probă, apoi să-și asume angajamentul că vor păstra tăcerea absolută și că se vor consacra lui Satana, înainte de a li se permite să ia parte la ritualurile „diavolești".

La o ședință din Solingen, într-o cameră întunecată, cu luminări pe masă, „Satana" a vorbit, chipurile, printr-un mediu constituit de o fată în vîrstă de 17 ani, adresîndu-se celorlalți adepți, cinci colegi de clasă. „Vă văd clar. Sînt prezent. Vor să-mi distrugă puterea, dar voi lupta. Omorîți, distrugeți ceea ce vă amenință, sînt alături de voi. Vă așteaptă sarcini mari, veți cuceri lumea. Așteptați, ora voastră va sosi curînd". Cuvinte bombastice, pline de ură, amintind parcă de apelurile mișcărilor neofasciste.

Elevii din această grupă văd, în mișcarea mesei și deplasarea paharului, o „copilărie". Mama fetei, în casa căreia are loc ședința, spune: „Sînt mulțumită că acum fac »asta« fără vreun ajutor. Pînă nu demult, luau pahare din bucătărie: mereu le spărgeau". Cîtă naivitate!

Drept cauze ale pasiunii tineretului pentru ocultism, experții citează, printre altele, „curiozitatea", tendința „de depășire a granițelor Eului" (cum afirmă psihologul din Freiburg, Johannes Mischo), căutarea unei experiențe senzoriale cît mai intense într-o lume a „degenerării tehnico-experimentale" (cum susține expertul în problemele sectelor, Harald Baer) sau, pur și simplu, „exteriorizarea fanteziilor oedipale" sau „exorcizarea fanteziilor legate de lagărele de concentrare" (pedagogul Karl Schneider). Rüdiger Hauth, de 18 ani însărcinat cu problemele sectelor al Bisericii Evanghelice din Westfalia, vede în această credință în „spirite" un real pericol: „Mulți copii, care au asemenea experiențe spiritiste, se aleg cu angoase ce sînt foarte greu controlate".

Din teamă ia naștere o relație deformată cu realitatea: fenomenele cotidiene, cum ar fi oprirea ceasului, lătratul brusc al unui cîine, apelul telefonului fără ca, la celălalt capăt, să se audă cineva, sînt puse de tinerii amatori de ocultism pe seama spiritelor. Un elev din Bamberg a luat parte de mai multe ori la ședințe spiritiste pînă cînd a aflat de la un „spirit" că, în curînd, va lua o notă proastă la școală. Ulterior, el n-a mai luat parte la ședințe, deși „spiritul" îl avertizase să nu rupă legăturile cu el. Cîteva zile mai tîrziu, într-o seară cînd se pregătea să se culce în camera sa, cîteva cărți s-au răsturnat dintr-un teanc, iar cîinele său nu a venit, ca de obicei, în cameră să doarmă; cînd s-a dus la fereastră, a văzut afară o luminiță verde, probabil de la un automobil. Elevul a interpretat toate aceste întîmplări ca pe un avertisment al spiritului neglijat și a refuzat, timp de mai multe zile, să mai doarmă la el în cameră.

Faptul că asemenea elucubrații pot pune viața cuiva în pericol este demonstrat de ceea ce s-a întîmplat la Bensheim: patru tineri, în vîrstă între 17 și 22 de ani, s-au sinucis; erau membri ai unei grupe de adepți ai lui Satana. „Dragostea și heroina — scria unul dintre ei într-o scrisoare de adio — nu mai îmi spun nimic. Am ajuns la convingerea că viața este absurdă și tot ceea ce este material este lipsit de valoare. Cu drag părăsesc această parte a lumii, pentru a mă consacra celei reale și pentru a simți binele absolut".

Incitarea la asemenea acte vine și din partea unor asociații obscure, cum ar fi „Ordinul Thelema al Argentum Astrum", care, pînă în 1985, își celebra bîlciul diavolesc în Berlinul occidental, și, apoi, sub presiunea anchetelor polițienești, s-a mutat în zona Lüchow-Dannenberg. „Abatele" acestei „frății", Michael Dietmar Eschner, 38 de ani, fost tehnician electronist, se consideră o reîncarnare a satanistului englez Alistair Crowley, al cărui model a fost ucigașul lui Sharon Tate, Charles Mason.

Foşti membri ai ordinului îi învinuiesc pe Eschner şi acoliţii lui că se dedau la practici de sadism. De altfel, recent, Eschner şi trei tovarăşi ai lui au fost arestaţi şi vor fi judecaţi de un tribunal din Berlinul occidental, sub acuzaţia de viol şi mutilare corporală. De asemenea, Tribunalul pentru minori din Münster va judeca cazul de omucidere a unei eleve, care, datorită ocultismului, şi-a pierdut viaţa. Sub acuzaţia de crimă, pe banca acuzaţilor se vor afla doi elevi, René, 17 ani, şi Elke, 15 ani, care sînt practicanţi declaraţi ai cultului satanic şi fac parte din gruparea din Lüdinghause, autointitulată „Lucifericii".

Pastorul Hauth, însărcinat cu problemele sectelor, a vorbit cu tînărul, care i-a mărturisit că, după vizionarea filmului „Prevestirea", unde apărea şi Satana, a avut „o viziune luciferică": „părintele" (Satana) i-a poruncit să creeze o „grupă" şi, apoi, „Lucifericii" să-i aducă „jertfe". René şi Elke au ales ziua morţii lor comune „pentru a ajunge în imperiul lui Lucifer". Ania, 15 ani, care făcea şi ea parte din grup, s-a alăturat proiectului. Cei trei s-au legat prin jurămînt să-şi taie, într-o pădure, arterele, după ce vor fi luat nişte somnifere amestecate cu vermut. Ania, care se afla, deja, într-un fel de transă, a fost prima la rînd. René, pe atunci în vîrstă de 16 ani, şi Elke, 14 ani, i-au tăiat vinele de la gît şi arterele şi, cînd fata a început să strige, cei doi, îngroziţi de ceea ce au făcut, au fugit cuprinşi de panică. Ania a murit în pădure. Două anchete psihiatrice, independente, au ajuns la concluzia că moartea Aniei este un caz penal şi nu de nebunie...

Potrivit unui sondaj al Institutului Gallup, 17 la sută din persoanele consultate din Franţa, 38 la sută din Norvegia şi 67 la sută din Grecia cred în existenţa Satanei. Circa 10 milioane de cetăţeni din SUA au luat parte, cel puţin o dată în viaţă, la şedinţe de magie, la „mese negre" şi chiar la „orgii ale vampirilor".

„Ca o bombă atomică fabricată în propria casă"

Indignarea opiniei publice este provocată de ocultism şi în Italia. În buzunarul lui Maurizio Favaro, un tînăr despre care s-a crezut că fusese ţinta unui jaf, s-a găsit un bilet scris cu sînge. Dovada unui „contract halucinant", cum se exprima revista italiană „L'Expresso". Pentru că Favaro, tatuat pe mîna stîngă cu un simbol esoteric, a ajuns cu rătăcirea atît de departe încît a încheiat un... contract cu Satana: să-şi dea sufletul în schimbul a şase luni de „bogăţie". Sufletul şi l-a dat, dar bogăţia n-a venit. Era o acţiune care se înscria perfect în peisajul spiritual al micii localităţi de provincie Treviso. Ca şi alte localităţi din regiunea Verona, cum ar fi Caserotto di Negrine, Bardolino, Salizzole, Engazza, Suanguinetto, Malcesine, şi aici existau de mai multă vreme dovezi ale „magiei negre": morminte profanate, urme de ritualuri sumbre etc. „Cimitire de provincie şi nopţi fără lună, rituri obscene, violenţă şi nebunie — sînt numai cîteva din recentele episoade care provin din această cea mai tenebroasă zonă din ţara noastră", releva revista italiană citată, referindu-se la personajele ambigue care practică rituri antice, magie neagră şi veneraţie faţă de... Satana.

De asemenea, un specialist, antropologul Giuliana Sella, declara cotidianului „L'Arena" din Verona că afacerea zeloşilor adoratori ai Satanei durează de ani de zile, numai că, abia în ultimul timp, după descoperirea funestelor ei urmări, a început să se vorbească mai mult despre toate acestea. Fireşte, „afacerea" n-ar prolifera dacă n-ar exista avantaje, pentru că, sub orice formă s-ar manifesta ea, credulitatea este repede exploatată, transformată în profit de cei lipsiţi de scrupule, deloc puţini în societatea occidentală. Astfel, de pildă, la Torino, zeci de mii de clienţi îi îmbogăţesc pe tot felul de „specialişti" în desluşirea cauzelor neliniştilor lor: există nu mai puţin de 3 000 de chiromante şi astrologi, ba chiar şi asociaţii autointitulate pompos „Asociaţia mondială a bunăvoinţei", „Grupul teosofic al constelaţiei Vărsătorul" etc. Tocmai de aceea, în acest oraş a fost organizat un simpozion împotriva acestor superstiţii. Forţele oculte s-au mobilizat la luptă: au fost împrăştiate nu mai puţin de 500 000 de manifeste împotriva ţinerii simpozionului. „Evocarea diavolului chiar la Torino este ca şi cum s-ar fabrica bomba atomică în cuptorul propriei case", declara Giuditta Dembeck, autoarea cărţii „Torino — oraş al magiei".

Inspiratorul şi „pontiful" acestor grupări „sataniste" a fost Alistair Crowley, englez care a murit nebun în anul 1947, după ce fondase în Italia o „mînăstire a lui Satana"! Crowley a avut relaţii cu grupurile altor adulatori ai „îngerului căzut", Iulius Evola şi Arturo Reghini, care făceau parte din francmasoneria pitagorică, formaţiune cu pronunţate tendinţe de extremă dreaptă. Potrivit revistei „L'Expresso", în Italia, mişcarea satanistă, care, în secolele trecute avea adepţi mai ales în cercurile înalte, în prezent are trei niveluri şi acţionează mai ales în oraşe (în special la Bologna, Torino, Milano, Bergamo, Verona, Trieste, Roma şi, poate, Florenţa). Primul nivel, denumit „instituţional", format de ramura italiană a sectei „Ordo templi Orientis", s-a format sub protecţia grupării extremiste a francmasoneriei. Un al doilea nivel, „cultul esoteric", are drept exemplu pe Fulvio Rendhell, care s-a declarat nemuritor şi în contact permanent cu demonii. În fine, există şi adepţi ai unui politeism cosmic, grupaţi în ierarhii riguroase — credincioşi, diaconi, preoţi — adoratori ai „şarpelui roşu" sau, cum afirmă sataniştii din Trieste, în contact cu extratereştrii!

N-au întîrziat să apară şi secte disidente, eretice (sic!), cum ar fi satanismul urban crowleyan. Este una dintre cele mai pernicioase tendinţe, pentru că acest tip de satanism promovează „cultul haosului" amestecînd tot felul de precepte vechi şi noi ale satanismului. Printre aceste grupuri care pretind că extazul se realizează doar prin intermediul răului, se numără cele intitulate „Cavalerii soarelui negru", „Ordinul solar", „Asociaţia anarhică Thlemita", „Biserica finală a haosului" (care îşi caută adepţii, în special, printre tinerii „punk" şi „dark") etc. Manifestele răspîndite de aceste grupuri seamănă cu delirul unui bolnav. Nici nu este de

mirare, pentru că, între lucrările lor de dogmatică se numără şi fotocopii după interogatoriile lui Charles Mason (asasinul odios al actriţei Sharon Tate). La redacţia ziarului „Gazzettino" din Veneţia a sosit o foaie semnată „Cercul satanic Charles Mason", în care se spunea: „Veniţi, distrugeţi carnea, devoraţi lumea. Noi vă deschidem porţile şi vom fi instrumentele voastre". Nu mai este nici un secret că aceste grupări „satanice" au strînse legături cu cercurile de extremă dreaptă, în special cu neofascismul, ale căror principii le promovează cu tenacitate. Expertul italian Alfonso di Nola remarca în acest sens: „Să admitem că neosatanismul cuprinde numai o mînă de oameni. El nu trebuie, însă, subapreciat. Ştirile care ne parvin ne dezvăluie existenţa unei enclave profund reacţionare, unde agresivitatea caută justificări ideologice într-un ezoterism de tip nazist. Acestea reprezintă indicele unei situaţii mentale şi psihice extrem de grave".

Romeo Nădăşan

Alcoolul şi familia

• 7 milioane din copiii alcoolicilor din Statele Unite sînt aproape irecuperabili

Fie că pare adevărat sau nu, mai sînt persoane care consideră că singurul efect negativ al alcoolismului este starea de mahmureală ce însoţeşte trezirea.

Copiii alcoolicilor — al căror număr este în creştere în Statele Unite, scrie revista *„Newsweek"*, din care prezentăm cele ce urmează — sînt o dovadă a efectelor acestui viciu: peste 28 de milioane de americani au văzut cel puţin o dată o rudă apropiată în stare de beţie. Cercetări de ultimă oră dovedesc faptul că alcoolul are efecte mult mai grave decît s-a crezut pînă acum.

Imaginaţi-vă un copil care trăieşte într-o teroare permanentă şi nu are cu cine să discute despre ea. Să nu credeţi că asta nu se întîmplă: peste 10 milioane de persoane în Statele Unite sînt dependente de alcool, şi majoritatea au copii. „Am crescut într-un fel de mic Vietnam", povesteşte copilul unui alcoolic. „Nu ştiam pentru ce sînt acolo, nu ştiam cine este duşmanul". Mult timp după ce părinţii decedează, copiii alcoolicilor nu îşi pot găsi prieteni („am învăţat să nu am încredere în nimeni") sau bucurii. Sînt obsedaţi de un sentiment al eşecului, acela de a nu fi putut salva pe mama sau tatăl său de la băutură. Şi sînt predispuşi să se căsătorească tot cu un alcoolic, pentru că, cel puţin dintr-un punct de vedere, sînt gata să accepte o purtare inacceptabilă. Într-adevăr, mulţi dintre ei, s-au obişnuit cu tulburările din casă.

Copiii alcoolicilor sînt persoane cărora li s-a răpit copilăria. „Am văzut copii de cinci ani care îngrijesc de întreaga gospodărie, afirmă Janet Geringer Woititz, una din componentele mişcării pentru protecţia copiilor. Au sentimentul că sînt diferiţi de ceilalţi, şi aceasta poate din cauza faptului că — aşa cum arată studii ştiinţifice recente — într-adevăr sînt. Teste efectuate pe creier de doctorul Henri Begleiter, de la State University of New York College of Medicine din Brooklyn, au pus în evidenţă că, la copiii alcoolicilor, există deficienţe în unele zone ale creierului în legătură cu emoţiile şi memoria. În acest sens, personalitatea lor obsesivă, tendinţa de a avea o proastă cunoaştere de sine dovedesc asemănarea acestor copii cu alcoolicii înşişi. De fapt, unul din patru asemenea copii devine, la rîndul său, alcoolic, faţă de unul din zece în cazul copiilor ai căror părinţi nu sînt alcoolici.

Alcoolul, între alte efecte negative, deregleză armonia mesei în familie („Alcoolul îţi dă senzaţia de saţietate. Tatăl meu nu voia să mănînce cu noi"). Alcoolul te oboseşte. („Tata doarme de obicei, la ora 8 seara"). Lucrurile zboară prin casă, vazele de flori se sparg pe pereţi, bucăţi de hîrtie sînt împrăştiate peste tot. Lumina se stinge şi se aprinde. Asta înseamnă că tata a uitat să-şi plătească datoriile sau începe „al doilea act"?

Una din cărţile mai vechi care s-au scris despre copiii alcoolicilor se intitulează „O altă şansă" şi aparţine lui Sharon Cruse, o dramă metaforică care defineşte rolul pe care îl are copilul în astfel de familii. Ea îl denumeşte „Eroul familiei" — în general, primul născut. Face totdeauna ceea ce trebuie, plasîndu-se, de obicei, pe locul al doilea. În schimb, copilul pierdut, un retras, singuratic, într-un fel matur la o vîrstă fragedă, nu se bucură de nimic. „Jumătate din pacienţii mei adulţi (alcoolici) — afirmă doctorul Claudia Black, terapeut — au copii de vîrsta mea sau chiar mai mari, dar ceea ce am constatat la aceşti copii au fost sindromul de alcoolism şi tendinţa către delincvenţă. Ceea ce m-a impresionat este faptul că majoritatea sînt copii frumoşi, în ciuda problemelor înregistrate în dezvoltarea lor. Au prieteni, dar nu erau sinceri cu ei".

Din nefericire, 7 milioane din copiii alcoolicilor din Statele Unite sînt aproape irecuperabili. „Pentru aceşti copii, care nu ştiu ce-i aşteaptă acasă după ce vin de la şcoală, viaţa — spune Woititz — este o stare permanentă de nelinişte". Unii medici pediatri sînt de părere că există o legătură între astfel de stări şi ulcerul, insomniile, tulburările nutritive şi bolile dermatologice. Se spune că un profesor, bun psiholog, poate să detecteze copilul unui alcoolic dintre toţi ceilalţi elevi ai unei clase. „Uneori îi cunoşti după felul cum sînt îmbrăcaţi sau că nu au bani pentru mîncare, alteori, după atenţia cu care îşi urmăresc profesorul cînd acesta vorbeşte despre băutură".

Într-o zi, poate peste 20—30 de ani, aceşti copii vor simţi un vag sentiment al eşecului sau al depresiunii, fără să-şi dea seama din ce cauză.

Mihaela Brumă

„RULETA AUSTRALIANĂ"

„Femeia cu șerpi": sub acest nume este cunoscută Nicole Viloteau. Prima relatare a aventurilor sale a fost tradusă în multe limbi. Ea este unica femeie-naturalist care se încumetă să pornească în junglă pentru a prinde cu mîinile goale șerpi, iguane, șopîrle gigant și chiar crocodili. După Africa și Amazonia, a înfruntat Australia. De acolo a adus un album impresionant de imagini, intitulat „Australia", și i-a relatat ziaristei Marina de Baleine, de la „Paris Match", cum și-a riscat ea viața la „ruleta australiană", față în față cu crocodilii mîncători de oameni și cu păianjenii a căror mușcătură nu iartă. Extragem din acest interviu pasajele care urmează.

— *După ce v-am citit relatarea aventurilor trăite și cunoscînd pericolele, bolile, spaimele, pe care a trebuit să le înfrîngeți explorînd jungla sau deșertul, sînt surprinsă văzîndu-vă. Mă așteptam, mai degrabă, să întîlnesc o amazoană cu priviri aspre și fața uscată de soare; dar înaintea mea se află o tînără elegantă. Văzîndu-vă îmi vine greu să cred că ați petrecut trei ani în pădurea australiană, între șerpi veninoși, crocodili mîncători de oameni și păianjeni uriași.*

„E un miracol că am supraviețuit"

— Mi-au rămas, totuși, cîteva amintiri din numeroasele mele aventuri, cum ar fi această cicatrice de pe buză, sau alta pe gît, lungă de șapte centimetri.

— *Ce vi s-a întîmplat?*

— Prima se datorează unui șarpe cu clopoței care m-a mușcat. O greșeală stupidă de etichetare. Mă întorceam din Elveția, cu cîțiva șerpi destinați unui vivarium din Franța. La Dijon am deschis buzunarele sacului în care se aflau reptilele, fără nici un fel de teamă, știind că nici un șarpe nu era veninos, conform etichetelor. Crotalul a țîșnit din sac ca un resort, izbindu-mă cu o violență care m-a amețit, și mi-a înfipt colții lungi de un centimetru și jumătate în buza superioară, degajîndu-și veninul. Timp de mai multe săptămîni, am zăcut în spital, într-un fel de comă. În principiu, ar fi trebuit să mor. E un miracol că am supraviețuit. După ce m-am refăcut, a trebuit să fac două operații estetice pentru ca gura mea să recapete un aspect normal.

— *Și cealaltă cicatrice de pe gît?*

— O urmă urîtă de la o traheotomie care mi s-a aplicat pentru a mă salva. Dar e o poveste veche, din 1971.

— *V-ați întors din Australia. S-a întîmplat des să vă riscați viața acolo?*

— De multe ori era să mor, mai ales la Lakefield National Park. Dar, de data aceasta, nu din cauza animalelor. Responsabilii anumitor parcuri naționale încearcă să stăvilească imensele incendii care distrug pădurile aprinzînd focuri mai mici, operație efectuată de așa-numiții „rangers". Am însoțit și eu unul dintre aceștia, pentru a face o serie de fotografii. Automobilul de teren Toyota, în care ne-am urcat, era echipat cu un imens rezervor de benzină, la care era fixată o tijă prelungită cu un furtun lăsat să atîrne în tufișuri, la o distanță de cîțiva metri de mașină. Însoțitorul meu a aprins focul la capătul furtunului și am pornit apoi împreună printre ierburile înalte de doi metri, care se aprind în cîteva secunde. În acest gen de expediții există pericolul de a rămîne închis în centrul incendiului, din cauza vînturilor care își schimbă adeseori direcția. Te crezi în siguranță și, în numai cîteva secunde, te trezești în mijlocul focului! Trebuie, deci, să cunoști bine locul și să conduci cu mare rapiditate. La un moment dat, mi-am dat seama că tovarășul meu de

drum nu mai știa încotro să meargă. Înainta la întîmplare! Individul era ori inconștient, ori începător. Vedeam cum se apropie clipa cînd vom fi transformați în torțe vii... Fumul începea să ne înece, iar mașina se încălzea îngrijorător de repede.

— Avînd, în plus, furtunul care aprindea hățișurile de jur-împrejur!?

— O mașinărie diabolică! Apoi, la cotitura unui rîu secat, ne-am pomenit încercuiți: în față, în spate, în părți jucau flăcările ucigătoare. Însoțitorul meu îmi striga să opresc motorul, dar eu nu mă pricepeam de fel să folosesc toate manetele alea! Era foarte panicat și vroia să rămînă în fundul mașinii fără să se clintească. Intrasem și eu în panică, dar îmi spuneam: trebuie să ieșim de aici; stăteam, de fapt, pe o bombă. În cele din urmă, australianul s-a reinstalat la volan și am intrat în flăcări; dar, miracol: în spatele focului, ne aștepta o bucată de pămînt înnegrită deja de trecerea focului. Cizmele mele de cauciuc se topiseră, hainele fumegau, cîteva scîntei îmi atinseseră fața, dar eram salvați.

— În albumul de fotografii pe care le-ați realizat în timpul călătoriei din Australia, există cîteva imagini ale acestor incendii devastatoare.

— În fiecare an, mii de hectare de păduri rămîn carbonizate. Nimic nu poate stăvili aceste focuri. Vara, în Australia, există cicloane, trombe de apă, și iarna sînt incendiile. Din cauza lor, mii de animale pier arse de vii sau agonizează luni în șir înainte de a se sfîrși din cauza arsurilor.

Sub cascheta și plasa contra țînțarilor — Nicole Viloteau, care a fotografiat animale rarisime...

— Ați rămas mai mult de doi ani în această țară ca să studiați și să fotografiați animalele. De ce Australia?

— Am visat dintotdeauna să ajung acolo. Cînd eram mică, știam deja că Australia este împărăția șopîrlelor dragon și a celor uriașe. Se află aici peste 21 specii, între care șopîrla gigant care măsoară aproape 2,5 m. Ținutul cangurilor, al ornitorincilor și al cazuarilor m-a fascinat întotdeauna. Aici, totul este puternic, intens, impresionant: peisajele, culorile, senzațiile, teama, singurătatea. Nu te plictisești nici o clipă. Mi-am descoperit în el tărîmul visat.

— Fotografiile de animale pe care le-ați făcut sînt uimitoare și de-a dreptul superbe. Parcă ați fi convins dinainte pitonul verde — animal rarisim —, șopîrlele-dragon cu trupul acoperit de solzi, șopîrlele cu limbă albastră sau șerpii cu venin mortal să pozeze pentru dv. Cum ați reușit să îmblînziți reptilele cele mai sălbatice și mai înfricoșătoare?

— Înainte de a le fotografia, am încercat să mi le fac prieteni. Le cunosc zonele sensibile! După ce am capturat un animal, îi studiez comportamentul, reacțiile. La început îi e teamă de mine; mă vede ca pe un dușman și trebuie să-l calmez, să-l liniștesc, să-i cîștig încrederea. Încetul cu încetul, îl calmez. Mă apropii de el, îl gîdil pe spate cu o nuia sau îi fac un masaj ușor în jurul ochilor. Fiecare animal are un loc preferat. Totul funcționează exact ca la oameni. De îndată ce le-am risipit teama, pot să încep să-i fotografiez.

...ca acest piton verde

„Singurele mele ajutoare: cizmele și iuțeala"

— Această operație durează mult?

— Cîteodată îmi trebuie mai multe zile. Am nevoie de multă răbdare și, la momentul potrivit, de reflexe excepționale. Majoritatea fotografiilor mele sînt făcute la 5,5 m, ceea ce înseamnă că trebuie să te apropii enorm de animale. Pentru fiecare imagine, îmi asum un mare risc.

— Ce precauții luați în fața unui șarpe veninos?

— Sînt obligată să le prind coada cu scotch și să-i fixez de un copac, ca să nu mă atace. Unii reușesc să se desprindă și să fugă. Atunci trebuie să reiau totul de la capăt.

— Purtați mănuși. Aveți ceva cu care să vă protejați fața de mușcături?

— În nici un caz! N-ar ajuta la nimic și mi-ar încetini reflexele. Singurele mele ajutoare sînt cizmele și iuțeala. Iau cu mine întotdeauna una-două perechi de cizme de cauciuc, ca cele folosite la călărie, și o altă pereche din piele foarte groasă, pe care nu le pot perfora colții șerpilor. Sînt de neînlocuit în timpul unei capturi.

— De ce ați ales să vă specializați în reptile?

— Poate pentru că sînt animalele cele mai puțin îndrăgite, dar îmi plac și păsările și animalele care au un comportament nonconformist.

— Vorbiți despre aceste reptile care ne înfricoșează ca și cum ar fi vorba de ființe umane. În-

Australia — această împărăție a dragonilor și varanilor

tr-una din cărțile precedente exista un pasaj în care, descoperind apariția unui crotal în calea dv, exclamai satisfăcută: „În sfîrșit, începusem cu adevărat să mă plictisesc!"

— Ce bucurie să întîlnesc un șarpe sau o șopîrlă interesantă! Atunci uit totul: frică, durere, oboseală. Într-o zi, tot la nord de Lakefield National Park, în Australia, mă întorceam de pe malul unui lac, unde reperasem niște crocodili mîncători de oameni și, pe drum, descopăr două șopîrle gata de bătaie. Erau de o violență nemaipomenită. Masculul atacase femela și, în timp ce ea se zbătea, îi devora labele. O oroare! Nu le puteam lăsa așa, dar șopîrlele erau, practic, inseparabile. Pentru ca să le pot îngriji, le-am băgat în sac și am mers pînă la locul unde îmi instalasem cortul.

— Cu două șopîrle carnivore în spate?

— Era singura soluție. Pe drum, n-au încetat nici o clipă să lupte. Era impresionant. Fiecare animal măsura aproape 1 m lungime! În cort, femela a devenit rea. Masculul suferea de răni cumplite la cap. Atunci l-am suspendat cu capul în jos. Cînd creierul șopîrlelor nu este irigat normal, ele adorm ca sub efectul unui anestezic. Am reușit, astfel, să le separ. Le-am lipit maxilarele cu scotch și m-am ocupat mai întîi de femelă, care avea un aer foarte stresat. I-am bandajat, mai întîi, labele mutilate, apoi am instalat-o pe perna mea. Avea un pîntece enorm. Am masat-o ținînd-o în brațe. Către ora 10 seara, am zărit ceva rotund care ieșea din ea, rostogolindu-se apoi pe jos. Un ou! Mărturisesc că, la început, nu am înțeles. Credeam că este bolnavă. Apoi au urmat și alte ouă. Săraca! S-a liniștit abia la ora 5 dimineața.

— De ce săraca?

— A depus 12 ouă, mult prea mult pentru o șopîrlă de talia ei. În ciuda eforturilor mele de a o salva, a murit noaptea următoare; din cauza stress-ului datorat luptei, a depunerii ouălelor și a paraziților care au provocat o ocluzie intestinală imposibil de stăvilit.

— Ce-ați făcut cu ouăle?

— Preluînd îndatoririle femelei, în apropierea cortului am construit două cuiburi bine protejate de dușmani, în fundul cărora am ascuns două grupuri a cîte șase ouă. Era cel mai bun mijloc pentru a da o șansă puilor să iasă din ou. Sînt aproape sigură că astăzi 12 șopîrle în plus se plimbă prin hățișuri.

— Ce s-a întîmplat cu masculul?

— Pe el l-am lăsat în libertate după ce i-am cusut rănile. Noaptea aceea rămîne un moment deosebit din viața mea.

— În călătoriile făcute ați îngrijit deseori animale?

— Natura e înțesată de capcane și primejdii de tot felul. Oamenii nici nu știu cîte animale mutilate și schiloade există. Le admir pe cele care reușesc să supraviețuiască și, atunci, încerc să le ajut. În apropierea unui lac, lîngă care îmi instalasem baza, în nordul Australiei, am fost surprinsă, într-o bună zi, să aud niște sunete ce semănau cu scîncetul unui bebeluș furios. Apropiindu-mă, am descoperit, într-o pădure formată din arbori dezrădăcinați, mii de lilieci uriași care dormeau cu capul în jos. Sosirea mea i-a înnebunit. M-am aflat dintr-odată în mijlocul unei păduri de aripi întunecate. Liliecii, care cu aripile desfăcute măsurau un metru, zburau în toate sensurile, scoțînd țipete asurzitoare. În acest vacarm, m-am instalat pentru a face fotografii și am descoperit un pui (măsura deja 70 cm!), care rămăsese agățat de creangă și nu reușea să zboare. Părea bolnav și părăsit. Am urcat după el în vîrful copacului, dar nu vroia să știe de nimic. Cum mă apropiam, mîrîia și încerca să mă zgîrie cu ghearele lui ascuțite. Îi vorbeam cu blîndețe și i-am dat chiar un nume: Georges. În cele din urmă, l-am înșfăcat brusc și i-am agățat ghearele în vesta mea din pînză de sac.

Salvată de un șarpe cu clopoței

— Poate l-ați separat de părinți?

— Dacă ar fi avut, aceștia nu m-ar fi lăsat niciodată să-l iau. Probabil că fuseseră omorîți de vreun uliu. După o oră, Georges a început să se liniștească și am plecat să-i caut de mîncare. Hrana lui se compunea din flori de eucalipt pe care le amestecam cu miere și apă. Am trăit laolaltă 15 zile. Georges dormea cuibărit lîngă mine, pentru ca să se încălzească și cerea tot timpul de mîncare. Ca un adevărat bebeluș.

— Ce faceți cu animalele pe care le luați?

— L-am încredințat pe Georges unui iubitor de animale. Dar povestea s-a terminat prost. Liliacul se obișnuise cu mine. După ce am plecat, a refuzat să mai mănînce. Am aflat de moartea sa cu lacrimi în ochi.

Se întîmplă uneori ca animalele să-mi salveze viața. În Brazilia, am trecut printr-o regiune unde lupii flămînzi începuseră să atace oamenii pentru a se hrăni. Într-o zi, am auzit un fîșîit în spatele meu. M-am întors și am zărit un șarpe cu clopoței! Părea la fel de surprins ca și mine. Mi-am agățat ușor vesta pe un băț și am agitat-o în fața lui, așa cum fac toreadorii. Șarpele a dispărut, apoi, sub vestă. Cîteva minute mai tîrziu, și-a ițit puțin capul și, cu cizmele, am reușit să-l imobilizez, după care l-am luat pînă la baza pe care mi-o instalasem. Am fixat hamacul între doi copaci și am legat sacul în care se afla șarpele la picioarele mele. Noaptea tîrziu, m-a trezit un șuierat puternic. Hamacul era înconjurat de lupi și, din fericire, prezența lor mi-a trezit prizonierul. Șerpii sînt surzi, dar micile crăpături aflate între ochi și nări le permit să detecteze căldura mamiferelor la o distanță de pînă într-un metru. Auzind șarpele, lupii, care se pregăteau să mă atace, au rupt-o la fugă.

— Vi se întîmplă să aduceți animale și la Paris?

— Am făcut-o deseori pentru a-i ajuta pe cercetători sau pentru reproducere. Azi, lucrul acesta e interzis. Dacă l-aș fi adus cu mine pe Georges-liliacul, riscam doi ani de închisoare și o amendă de 2000 de dolari.

— Nu sînteți nici prea înaltă, nici prea solidă, și totuși aveți curajul să vă apropiați de animale destul de mari. Nu v-au rănit niciodată?

— Am multă putere în brațe și știu să mă apăr bine. Dar se produc și accidente stupide. Într-o noapte, cînd mă aflam la Arnhem Land, la aborigeni, urmăream o șopîrlă uriașă în tufișuri, echipată, ca de obicei, cu lampa frontală. Reptila dispare brusc într-un desiș, alerg după ea, dar pămîntul îmi fuge de sub picioare și aterizez cîțiva metri mai jos, pe o stîncă. Puțin amețită de șoc, mă scol: imposibil să respir! Mă gîndesc, mai întîi, la probleme de natură cardiacă; e un ținut în care te poți îmbolnăvi de tot

felul de boli ciudate... Dar sîngele îmi circula normal. Mi-au trebuit ore întregi să ajung la cortul instalat la o distanță de cîțiva km. În zori, mi-am dat seama de ce sufeream: în partea stîngă, toate coastele erau rupte!

— *Aveați vreun mijloc de a cere ajutor?*

— Eram singură, pe o coastă părăsită a Mării Araguara, fără contact radio, iar aborigenii care m-au condus la 50 km distanță de satul lor nu trebuiau să vină să mă recupereze decît 10 zile mai tîrziu! Și, în plus, îmi și alesesem un loc unde nici vorbă să pot intra în apă, căci marea era populată de rechini, meduze urzicătoare, scoici, pești veninoși și șerpi de mare cu venin paralizant. Ca să nu mai amintesc de crocodilii mîncători de oameni. Fractura aceasta m-a făcut să sufăr timp de un an. Eram bandajată de jur-împrejurul bustului, dar vă imaginați ce calvar erau, în aceste condiții, căldura cumplită, transpirația... Cel mai greu îmi venea noaptea, cînd trebuia să mă culc.

— *Și v-ați întrerupt călătoria?*

— Nici vorbă!

— *Vorbeați despre crocodilii de mare mîncători de oameni...*

— Se simt la fel de bine în mare ca și în eleșteele sau mlaștinile australiene. În timpul anotimpului ploios, cînd rîurile sînt umflate, pătrund pînă în interiorul lagunelor. Crocodilul de mare este cu adevărat redutabil, deoarece atacă prin surprindere și are o forță enormă. Poate atinge și 7 m lungime. Poate sta ore în șir înfundat în noroi sau la adăpostul pădurilor de mangrove, al rădăcinilor de tot felul, care formează adevărate păduri de nepătruns.

„Crocodilii mă puteau ataca din ambele părți"

Vînat multă vreme pentru calitatea pielii sale, crocodilul este protejat, de cîțiva ani buni, de „Conservation Commission" din Australia. Astăzi există aproape 3 000 exemplare, mai cu seamă în jurul peninsulei Cobourg, în nordul continentului australian, o regiune mlăștinoasă, care adăpostește mii de animale și de insecte.

— *Cum procedați pentru a repera crocodilii?*

Odată ce și-a instalat campamentul, Nicole înfruntă singură necunoscutul

— Cînd pămîntul este foarte umed, în jurul unui eleșteu, de exemplu, și nu se zărește o urmă de cangur sau de mistreț, e semn rău. Înseamnă că animalele au reperat un pericol și se tem. Cu fălcile lor uriașe, crocodilii reușesc să apuce botul unui cal care vine la adăpat și să-l tîrască în fundul rîului pentru a-l omorî și a-l mînca. Noaptea sînt mai ușor de reperat. Pentru a-i atrage, îmi sting lampa și imit scîncetele puilor lor. În beznă, apa noroioasă ascunde forme nedefinite care produc învolburări neobișnuite. Aprind lampa din nou, și iată-i! Perechi de globuri roșii înaintează spre mine. După mărimea ochilor, crocodilii trebuie să măsoare aproape cinci metri. Sînt expusă, dar un ieșind de pămînt mă protejează de acești mastodonți. Alte globuri mai mici, de culoarea rubinului, se apropie. Sînt puii, care au abia un metru lungime. Dacă schițez o mișcare, vor ataca din toate părțile.

La Bangkok m-am folosit de această tehnică de chemare, într-o fermă unde se cresc crocodili pentru confecționarea poșetelor și a curelelor. Îngrozită să văd sutele de animale care își așteptau moartea sub ochii turiștilor japonezi, m-am apropiat de bacurile imense unde erau închiși, imitînd piuitul puilor. Atrași de acest strigăt familiar, crocodilii se îndreptară spre mine. Era impresionant. Am început să merg și, acolo jos, crocodilii mă urmau! Pășeau unii peste alții și cădeau iar în apă. Turiștilor nu le venea a crede, își închipuiau că sînt probabil de-a casei.

Spaimele cele mai mari pe care le-am trăit se datorează acestor crocodili australieni. Într-o noapte, pe cînd mă aflam în peninsula Capului York, am dorit să-i observ mai îndeaproape și alesesem pe hartă, în acest scop, o plajă întinsă, care se termina cu un rîu mărginit de-o parte și de alta de mangrove. În cazul unui atac al crocodililor, prevăzusem deja o retragere în junglă. Simțindu-mă asigurată și imaginîndu-mi că mi-am luat precauții suficiente, am înaintat pînă la capătul plajei și, acolo, îmi dau brusc seama că mă aflu într-o capcană. Din pricina revărsărilor și a ploilor abundente, terenul se schimbase. Mergeam, de fapt, pe o limbă de nisip extrem de îngustă, avînd de-o parte marea și de alta mangrove. Crocodilii mă puteau, deci, ataca din ambele părți și nu aveam nici un mijloc de a mă apăra!

— *Atacă oamenii pe uscat?*

— Această specie, da! Și chiar dacă o rupi la fugă, n-ai nici o șansă să le scapi.

— *Ce-a urmat?*

— Am refăcut drumul înapoi. Groaza a devenit și mai mare cînd mi s-a defectat și lampa, iar lună nu prea era în acea noapte. În plin întuneric, mangrova era foarte impresionantă. Se auzeau plescăitul langustelor, pîrîitul rădăcinilor uscate, pocnetul bulelor de aer, din apă, care se spărgeau, zgomote seci... Pădurea de mangrove este un adăpost pentru tot felul de creaturi — pești, păsări, moluște, crustacee, reptile — atrase de proliferarea materiilor minerale și vegetale în descompunere. Aici, imaginația n-are nevoie să fie stimulată. Odată ieșită din acest infern, mi-a trebuit mai mult de-o oră să-mi revin.

— *Vi se întîmplă des să studiați animalele în plină noapte?*

— Noaptea stau la pîndă și mă deplasez mult. Aștept noaptea în hamac și, din momentul în care animalele se fac simțite, mă strecor afară și încep să

le observ. Ador noaptea, mai cu seamă în deșert. Sunetele par mai catifelate. Ai impresia că evoluezi sub un imens capitoliu. Deșertul nu doarme decît în aparență. Creaturile nopții vînează în tăcere. Mii de ochi invizibili scrutează întunericul în căutarea prăzii sau a partenerilor. În lumina lămpii, ochii lor se preschimbă în stele: verzi la păianjeni, scorpioni, roșii la mamifere, păsări și reptile. Și apoi, noaptea oferă o mulțime de surprize: poți, de exemplu, să dai de un grup de dromaderi sălbatici adormiți sau să descoperi o dună de nisip înstelată, acoperită cu un covor de mărgele verzi și lucitoare.

— *O dună acoperită cu păianjeni?*

— Îmi place grozav să mă distrez cu ei. În special cu cei mari.

— *Adică vă jucați cu păianjenii mari?*

— Agit un băț în fața lor și ei se reped spre el. Sînt tare nostimi! Și o luăm iar de la cap, de patru-cinci ori. După care îi gîdil, îi scarpin pe burtă.

— *Nu vă temeți de înțepătura lor?*

— Nu atacă ei un băț. Dar să nu vă închipuiți că-mi plac: mari cît palma și acoperiți cu păr, sînt oribili! Le plăcea mult să se strecoare între ușa cortului meu și plasa contra țînțarilor, cu care mă acopăr. Într-o seară, am descoperit cîțiva pregătindu-se să înfulece niște broaște venite să se adăpostească, și ele, în același loc. M-am simțit complet dezgustată și a trebuit să-i omor: mi-era groază să nu-i văd revenind.

— *În afara păianjenilor mari din specia mygales, ați văzut și alte specii de păianjeni?*

— Într-o zi mergeam cu tot echipamentul. Era extrem de cald și m-am oprit să beau o ceașcă de ceai. Îmi așez jos sacul și descopăr un „red back" (spinare roșie), un păianjen negru cu spatele în întregime roșu, de mărimea unei monezi mici, pe care probabil îl culesesem fără să știu din tufișuri și care se plimba liniștit pe spatele meu. Efectul veninului său este fulgerător. Gîndindu-mă ce primejdie am trăit, m-au trecut fiorii. Dacă păianjenul ar fi avut ideea să înainteze pînă la ceafă, l-aș fi putut lua drept o furnică și aș fi căutat s-o îndepărtez cu mîna. Ca să se apere, m-ar fi mușcat și aș fi sfîrșit prin a rămîne paralizată în mijlocul hățișurilor și sfîrtecată, apoi, de mistreți.

— *L-ați omorît?*

— Nicidecum, avea și el dreptul să trăiască! L-am fotografiat și mi-am continuat drumul... Deșertul nu-i cel mai înspăimîntător loc. Cel mai rău e noaptea, în pădurea virgină, cu ramurile copacilor care alcătuiesc jocuri de umbre neliniștitoare, păianjenii care țes pînze în toate sensurile, animalele a căror prezență o bănuiești, teama de a nu trezi vreo fiară sau de a te pomeni cu vreun șarpe pe cap... În 1986, pe cînd mergeam noaptea în jungla braziliană și mă uitam pe unde pășesc, mi-am înfundat capul într-o pînză de păianjen: văduvele negre! Cei mai mici și mai periculoși. Cuibul lor nu era mai mare decît un ou de struț. Vedeam așa ceva pentru prima dată și am avut șansa să observ ouăle gata să crape. În pădurea virgină, pericolele sînt mai numeroase la nivelul feței. Ca să mă protejez, port întotdeauna o caschetă cu cozoroc, la care atașez, cîteodată, o plasă, atunci cînd sînt asaltată de muște sau de țînțari. Cred că astfel echipată, am aerul unei marțiene!

— *Din ce se compune echipamentul dv?*

— Din cizme foarte înalte, un cort, o farmacie, un reșou pentru ceai și materialul foto. Sacul de voiaj cîntărește enorm. După o oră și jumătate de mers, încep deja să mă doară umerii și trebuie să mă opresc. De vreun ajutor nici nu se pune problema. Nu suport pe nimeni în preajma mea. Trebuie să fiu liberă și singură pentru a trăi intens fiece clipă în tovărășia naturii. Sigur că, în doi, frica e mai mică. Eu prefer să mă tem de animale și de noapte, dar, în schimb, să pot admira un copac ore întregi, să studiez mirosurile, să povestesc ce-am resimțit. Cum poți să impui cuiva toate acestea?

— *Vorbiți cu voce tare?*

— Povestesc o mulțime de lucruri la microfonul unui casetofon pe care-l agăț de gît. Cred că despre Australia am peste 200 de casete. Pot să mă lansez în descrierea unui apus de soare, sau să povestesc împerecherea a două șopîrle gigant. Trec de la un jargon comun la lirismul cel mai pur. Dacă ar fi cineva lîngă mine, lucrurile n-ar mai sta așa. Aș fi prea pudică pentru a exprima tot ce-mi trece prin minte.

— *Ce se-ntîmplă cu înregistrările făcute?*

— Îmi servesc la lucru. Cînd mă reîntorc la Paris și le reascult, îmi creează o bună dispoziție necesară.

— *Ați încercat o călătorie în doi?*

— Am experimentat o astfel de călătorie în America de Sud, dar n-a mers deloc. În schimb, în Australia, l-am întîlnit pe David Cooper, un botanist de la Universitatea din Brisbane, care mi-a propus să fac echipă cu el. Ideea pica bine: doream amîndoi să descoperim deșertul Simpson. E la fel de curajos ca și mine și nu-i era teamă să înfrunte condiții foarte aspre. Am pus laolaltă banii pentru mașină și benzină. Eu îl învățasem despre animale, iar el îmi explica despre plante. Am lucrat împreună patru luni. Era formidabil, căci eram total independenți. Stabileam tabăra de bază și, de acolo, fiecare pornea în direcția opusă timp de cinci zile. La întoarcere, ne relatam pe larg descoperirile. Dar este singurul cu care am putut lucra atîta vreme.

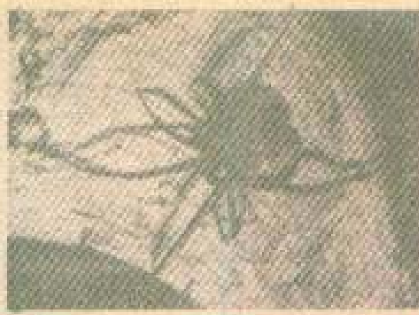
„Am învățat să supraviețuiesc în pădure"

— *Cu ce vă hrăniți cînd rămîneți în plin deșert, săptămîni la rînd? Cu vînat?*

— Nu reușesc. Nu pot să văd cum se închid ochii animalelor din vina mea. Dar îmi place carnea. Am gustat șopîrlă și cangur. Seamănă puțin cu carnea de vițel. Ca desert mănînc flori bogate în nectar și vitamine, foarte îndrăgite de aborigeni. Am învățat de la triburile din Arnhem Land, Red Center, din golful Carpentaria și din Mapoon, să supraviețuiesc în condiții grele. La malul mării pescuiesc și prind crustacee. Am gustat și larve de mangrove, care sînt viermi marini ce-și fac locașul în rădăcinile arbuștilor putreziți. Dar baza hranei mele o reprezintă tăieței chinezești deshidratați, strugurii de Corint și altele, de care sînt îndrăgostită pe veci. Dar beau, mai ales, mult ceai. Dimineața îmi prepar un termos cu ceai, în care am pus pastile de clor și miere. Gustul nu-i grozav, dar sînt, astfel, sigură că nu iau vreun microb din apă.

Crocodilii marini mîncători de oameni sînt animale redutabile

Această „spinare roșie" este insecta care ar fi putut s-o omoare pe Nicole

— Așa cum o descrieți, Australia este o țară plină de capcane mortale.

— Este adevărat că poți întîlni aici tot felul de primejdii, începînd cu bolile pe care le transmit animalele sau insectele. De exemplu, niște muște minuscule a căror înțepătură dă naștere unei febre diabolice. Mușchii devin cumplit de dureroși. Îți vine să-ți smulgi pielea din cauza mîncărimilor. Cel mai rău este că există riscul unei hemoragii interne. Poți căpăta o artrită incurabilă, transmisă de țînțari. Unele molii, în timpul depunerii ouălelor, produc un praf pe care, dacă ai neșansa să-l inspiri, devii astmatic pe viață. În estul Australiei trăiește, de asemenea, un fel de căpușă (Ixode holocylus) cu venin mortal, pe bază de curara și de coagulant. În ciuda precauțiilor, o astfel de insectă a reușit să se strecoare sub vestă și m-a înțepat pe spate. Nu mai mare, la început, decît o gămălie de ac, căpușa se umflă în patru zile de 400 de ori față de volumul inițial. Cinci zile după mușcătură, apar simptome grave: paralizia căilor respiratorii mai întîi, apoi coma și moartea prin asfixiere. În principiu, o înțepătură de acest fel necesită o spitalizare imediată. Eu eram singură, pe o insulă pustie, iar prietenii mei urmau să vină să mă ia abia peste zece zile. Am desprins căpușa, am scos veninul din rană, atît cît am putut, și am înghițit picături de tonic cardiac.

— Nu există ser antivenimos împotriva acestei căpușe?

— De cînd cu mușcătura aceea de șarpe, sînt alergică la seruri. Nu-mi rămînea decît o soluție: să aștept și să-mi instalez un pat de campanie. În plină noapte, trezită de febră și de senzația că eram prinsă într-o menghină, fără să pot respira, am reușit să-mi injectez heparină, un produs eficace împotriva mușcăturilor de șarpe și de insecte veninoase, precum și heparinat de calciu. Timp de două zile și două nopți, am delirat de durere, de febră și de teamă. Și într-o dimineață, mi-am regăsit puterile. Scăpasem cu bine.

„Reptilele sînt o carte de vizită extraordinară"

— „Femeia cu șerpi" era titlul primei cărți, după care așa v-a rămas numele.

— În Australia mi se spune „Snake Lady"; găsesc că sună mai frumos. Reptilele sînt o carte de vizită extraordinară. Datorită lor am fost acceptată în sate de care străinii nici nu se puteau apropia. Anumite triburi aborigene — mai cu seamă cele care își păstrează tradițiile și cultura — manifestă o mare neîncredere față de albi. Unul din aceste triburi, din Arnhem Land, a auzit vorbindu-se de mine. Aborigenii doreau să vin să le arăt cum capturez eu șerpii. Mi-au oferit chiar un bilet de avion. Cînd am sosit, am creat mare panică! Nu-și închipuiseră că sînt albă. La început se țineau distanți și m-au dus pe o insulă unde trăia vipera morții, șarpele față de care ei resimt o teamă ancestrală. După cîteva zile, cînd m-am întors cu vipera în sac, atitudinea aborigenilor s-a schimbat. Și cincisprezece zile mai tîrziu, după ce am îmblînzit șarpele, m-au privit într-adevăr cu alți ochi. Nu mai eram nici albă, nici o străină.

Selecție și traducere de

Anca Grigoriu

Cel mai rapid animal al Africii

Un concurs imaginar, care, în practică, nu poate fi întîlnit, din păcate, a fost conceput de ziarul zimbabwean „The Chronicle". Publicația africană și-a pus întrebarea: care este cel mai rapid animal al Africii în stare să cîștige un concurs de viteză al faunei? Rezultatele anchetei pe această temă nu i-au surprins, desigur, pe specialiști, în schimb au stîrnit un larg interes și uimire în rîndul publicului larg.

Cu o viteză de pînă la 110 km/h, pe locul întîi s-a clasat ghepardul (cheetah). El nu poate fi întrecut în prezent de nici un alt animal. Oamenii nu pot realiza performanțe cît de cît similare. Cel mai bun sprinter la 100 metri nu depășește o viteză de 38 km/h. Oamenii de știință au stabilit că ghepardul reușește să atingă, în numai două secunde de la lansarea în cursă, 72 km/h. Prin aceasta el întrece, în ce privește startul, și cele mai rapide mașini sport. După cheetah, locul doi a fost ocupat de antilopa impala. Aceasta poate să parcurgă mari întinderi cu viteze medii între 80 și 96 km/h.

Surpriză au provocat și datele privind colosii care trăiesc pe continentul negru. Un elefant furios poate ajunge, cu cele patru tone ale sale, la o viteză de 40 km/h. Rinocerii și bivolii ating circa 45 km/h. În cazul unui rinocer a fost atinsă chiar viteza record de 56 km/h.

„The Chronicle" mai combate o opinie larg răspîndită, și anume că cea mai mare pasăre terestră, strutul, ar fugi mult mai rapid decît un elefant sau un bivol. Ei bine, ancheta a stabilit că cea mai mare viteză pe care o poate atinge această pasăre incapabilă să zboare este de cel mult 45 km/h. **(R.N.)**

Amintiri despre un eveniment tragic

Robert (Bobby) Kennedy în timpul primei și ultimei sale campanii electorale prezidențiale

● Tom Mathews, de la „Newsweek", își amintește după 20 de ani.

● „Eu nu voiam să fiu la Casa Albă"...

● „Pe locul întîi s-a situat Martin Luther King jr. Imediat după el, urma Robert Francis Kennedy".

Istoricul își amintește de „Bobby Cel cu întrecerile". William Manchester obișnuia să-și petreacă destul timp la Hickory Hill, reședința lui Kennedy din Virginia. Într-o zi, după o partidă de fotbal, amicală, dar dură — echipa lui Bobby cîștiga întotdeauna —, Manchester s-a hotărît să-și ia revanșa printr-o demonstrație de înot subacvatic. Plonjînd, a străbătut pe sub apă două lungimi și jumătate de piscină și, ieșind la suprafață, aștepta un cît de mic semn de admirație. De pe marginea piscinei, Bobby, cu mîinile în șolduri, îl privea aspru. „Tenis știi să joci?", l-a întrebat.

Autorul de scrieri politice își amintește de „Bobby cel Ironic". În timpul alegerilor preliminare din Indiana, într-o noapte, pe la ora unu, Jack Newfield lua o gustare cu Bobby la restaurantul unui aeroport. Candidatul l-a întrebat pe ziarist ce credea că ar fi trebuit el să facă dacă era ales președinte. Newfield răspunse: „Unu, să pui capăt războiului din Vietnam. Doi, să faci «Acest pămînt este pămîntul tău» imnul național". Atunci, pe un șervețel de hîrtie, Bobby a mîzgălit un contract solemn: „Eu, Robert Kennedy, jur solemn să pun capăt războiului din Vietnam și să fac «Acest pămînt este pămîntul tău» imnul național".

Însoțitorul credincios rememorează un moment teribil legat de „Bobby cel Căzut". „Bobby fusese împușcat", își amintește Pierre Salinger. „Eugene McCarthy suna mereu la telefon și ar fi vrut să vină să-l vadă. Ethel nu era de acord. În cele din urmă, mi s-a spus: «Lasă-l să vină, dar vorbești tu cu el. Nu o să-l primim aici unde Bobby zace pe patul de moarte». Mc Carthy și-a făcut intrarea, spunînd: «Ce trebuie să facem acum este să creăm o coaliție și să ne întoarcem la Lyndon Johnson, să-i spunem să candideze și să-l sprijinim cu toții»".

Amintirile se înșiruie, formînd un torent. Închideți ochii și, iată-l, un bărbat tînăr, subțire, cu părul șaten zburlit și ochi albaștri luminoși, entuziasmînd mulțimile. „Bobby, Bobby, Bobby", strigă ei, adunîndu-se tot mai mulți în jurul lui, strîngîndu-i mîna umflată, smulgîndu-i butonii de la manșetă, unii repezindu-se chiar și la pantofii lui. Este ultima campanie a lui Bobby. Pe măsură ce primăvara lui 1968 trece și se apropie vara, iar alegerile preliminare fac loc convențiilor politice, fratele mai mic al lui John Kennedy devine el însuși. Trăgînd tare, își desfășoară campania în Nebraska și Indiana, Oregon și Dakota de Sud, răfuindu-se cu președintele Lyndon Johnson, întrecîndu-l pe senatorul Eugene MacCarthy, apropiindu-se mult de vicepreședintele Hubert Humphrey. „O să-l alerg pe Hubert prin toată țara", spunea el în acea noapte de pomină, cînd a cîștigat preliminarele din California. Iar cei care îl iubeau și care credeau în el aproape că simțeau parfumul grădinii de trandafiri de la Casa Albă, care părea că le așteaptă întoarcerea.

Apoi, soarta, întruchipată neverosimil în persoana lui Dick Tuck, aghiotant plenipotențiar, îl conduce din sala de recepții spre un oficiu al Hotelului Ambasador, unde Sirhan Bishara Sirhan îl așteaptă...

Legenda: Cei 20 de ani care au trecut de la 6 iunie 1968 l-au transfigurat pe Bobby Kennedy. În amintiri, în istorii, în dezbateri, el a devenit o legendă, un om cu atît de multe fețe, voci și identități, încît cu greu le poate cineva reține pe toate. Există „Bobby Puștanul", propulsîndu-se agresiv de la poalele mesei familiei Kennedy, de la Hyannis, spre cele mai înalte culmi ale puterii din Statele Unite. Există „Bobby Războinicul": ca anchetator din partea Senatului, el a inițiat urmărirea lui Jimmy Hoffa de la sindicatul camionagiilor; ca procuror general, l-a determinat pe J. Edgar Hoover să se ocupe mai puțin de contraspionaj și mai mult de crima organizată.

Tragicul deznodămînt

Există „Bobby Cel-al-Drepturilor-Egale", care a impus drepturile civile în Sud; în sfîrşit, există „Bobby cel Singuratic", care, după asasinarea lui J.F.K. se străduia să afle sensul propriei lui vieţi zdruncinate şi al politicii fracţionare a Partidului Democrat.

Acest pachet de cărţi de vizită se amestecă, acum, într-un joc al împlinirii dorinţelor ce se numeşte „Ce s-ar fi întîmplat dacă..." Ce s-ar fi întîmplat dacă Bobby ar fi plecat de la Ambasador pe o altă uşă? El şi Hubert s-ar fi luptat serios, dar n-ar fi existat nici un război civil la Chicago. Bobby era singurul democrat care se putea adresa convingător unor politicieni de cele mai diverse facturi. Dacă Bobby i-ar fi adunat pe cei de culoare şi minorităţile în aceeaşi tabără cu „Superpatrioţii" — cel mai frumos vis al suporterilor lui — ar fi cîştigat cu siguranţă. Dar, aşa cum spunea Hubert întotdeauna, chiar dacă Bobby nu ar fi cîştigat, profesionalismul lui politic şi loialitatea faţă de partid l-ar fi menţinut undeva în apropierea lui Hubert. Şi astfel, democraţii ar fi fost invincibili. Nu ar mai fi existat nici un preşedinte Nixon (el a cîştigat, în acel noiembrie, cu numai 500 000 de voturi în plus), nici un Watergate, nici o reformă a lui Jimmy Carter, nici o „contrarevoluţie" a lui Ronald Reagan.

Un realist. Dacă se merge pe această pistă în ritm destul de rapid, foarte curînd Bobby va apărea ca nimicind traficanţii de droguri, corectînd deficitul şi plătind datoria naţională. Adevăratul Bobby, oricum ar fi fost deghizat, ar fi rîs de puterile pe care nostalgia le face să-i fie atribuite retroactiv. El era un idealist, era şi un moralist; dar nu se lăsa pradă iluziilor. Era, mai curînd, un mare iubitor al realităţii, devotat artei posibilului. Îi plăceau afacerile, tîrgurile, compromisul. Dar, înainte de a cheltui banii, el întreba de unde provin. Credea că şi cei ce îi primeau trebuiau să dea socoteală. Mesajul lui către democraţii de azi, mai ales către liberali, ar fi următorul: „Uitaţi-vă supărarea, trageţi-vă şosetele şi reintraţi în joc".

Într-o nouă carte publicată de editura Bantam („Robert Kennedy: Cu propriile sale cuvinte"), R.F.K. cel aspru, nerăbdător cu cei proşti, aliatul dezmoşteniţilor soartei, vorbeşte despre anii Kennedy într-un set de interviuri provenind din Biblioteca Kennedy. Analele acelei epoci fericite sînt deja destul de complete, astfel încît cartea nu face mari dezvăluiri şi nu va genera titluri senzaţionale în presă. Dar ea prezintă un fascinant autoportret al unui erou politic complex, care gîndeşte, încearcă, argumentează şi îşi croieşte drum printr-o largă felie de istorie: evenimentele de la Playa Giron, criza rachetelor din Cuba şi lovitura Diem din Vietnam; trecerea prin Sud a lui Martin Luther King Jr., James Meredith şi a grupului Freedom Riders de apărători ai drepturilor civile; tertipurile FBI-ului, condus de J. Edgar Hoover, şi duşmănia neîncetată între Bobby şi vechiul său inamic, Lyndon Baines Johnson. Kennedy îşi aminteşte că L.B.J. s-a oprit să-i vorbească în timpul unui dineu la Casa Albă în 1962. „Spunea că... nici prin cap nu-i trecuse să candideze la preşedinţie, că nu-l interesa să fie preşedinte, voia doar să-l ajute pe John Kennedy... Minţea în toate conversaţiile pe care le aveam cu el. Minţea chiar şi cînd nu era obligat s-o facă".

Puterea era un lucru pe care Bobby Kennedy îl înţelegea; o folosea, şi unii dintre cei împotriva cărora a folosit-o îl urăsc pentru asta. Că abuzul de putere nu-i plăcea nu este ceva cu care el să fi fost îndeobşte creditat; dar puterea coruptă îi ofensa simţul dreptăţii. El se trăgea din irlandezi săraci, nu din neamuri nobile. Primii Kennedy fuseseră imigranţi şi aparţineau sărăcimii din Boston; generaţiile următoare nu s-au vindecat niciodată total de suspiciunea faţă de lumea înaltă. Ei erau Kennedy, nu Cabot sau Lodge, şi democraţi. De la ei a moştenit Bobby competitivitatea lui marcată, o vînă morală puternică şi un umor jalnic. Ca elev, se gîndea să se facă preot. Apoi, politician fiind, putea să se năpustească afară din baie purtînd doar un prosop înfăşurat în jurul taliei şi, cu apa încă şiroind pe el, să strige „Loc, faceţi loc, trece următorul preşedinte al Statelor Unite".

Mitul despre duritatea şi conservatorismul lui îşi are originea în primele zile ale carierei lui politice. În 1952, Arthur Schlesinger Jr., de la Harvard, şi „Americanii pentru Acţiune Democratică" l-au văzut pe tînărul Bobby însoţind echipa lui Adlai Stevenson în prima campanie prezidenţială a acestuia; l-a considerat „o prezenţă străină, morocănos şi cam prevestitor, vorbind puţin şi arătînd sumbru, afişînd un aer de dezaprobare urîcioasă". Pe urmă, în timpul unei călătorii cu avionul, Schlesinger a descoperit cu surprindere că „Bobby cel Negru" putea fi şi „plăcut, rezonabil şi hazos". Kennedy a făcut parte şi din echipa senatorului Joseph McCarthy, vînătorul de vrăjitoare care, întîmplător, era un vechi prieten al tatălui său. Ceea ce se uită, însă, este că el a rupt legătura cu McCarthy după şase luni.

Nu atît de mic. Sîmburele moral al lui Kennedy l-a împins la război cu Jimmy Hoffa de la sindicatul camionagiilor. John Seigenthaler, director al publicaţiei „USA Today" şi editor al ziarului „The Tennessean" din Nashville, l-a cunoscut pe Kennedy în acele zile de luptă împotriva corupţiei.

Seigenthaler era un reporter corect, iar Kennedy, pe atunci consilier pe lîngă Comitetul pentru afaceri frauduloase al Senatului, l-a acuzat de a fi întîrziat cu jumătate de oră la un interviu. „Mi s-a părut că e doar un mucos bogat și mi-a devenit nesuferit", își amintește Seigenthaler. Dar și-a schimbat părerea. Kennedy îl privea pe Hoffa ca pe un fals sindicalist, care avea legături cu crima organizată și fura de la proprii lui muncitori; și a făcut tot ce a putut ca să-l prindă în cursă. Un avocat din Chicago al sindicatului camionagiilor îl trata pe Kennedy drept „un mic monstru plin de ură". Cînd „Associated Press" s-a interesat de reacția lui R.F.K., acesta a răspuns: „Spuneți-i că nu sînt chiar atît de mic". „Mi s-a părut teribil de nostim", își amintește Seigenthaler, care a devenit pe urmă unul din ajutoarele cele mai serioase ale lui Kennedy la ministerul justiției.

Deși în munca sa pentru Senatul american Bobby părea devotat propriilor sale preocupări, energia pe care a cheltuit-o pentru cariera politică a fratelui lui indică o totală lipsă de egoism. În timpul primei campanii a lui J.F.K. pentru Congres, Bobby s-a ocupat de zonele cele mai dificile ale opoziției, pe care nu le-a cîștigat de partea lor, dar le-a ținut aproape. În 1952, cînd frații se aflau în campanie pentru Senat, Bobby a spus unor membri de vază ai partidului, care pierdeau vremea prin sediu, să treacă la lipit plicuri sau să plece. Este posibil ca, fără Bobby, John Kennedy să nu fi devenit președinte în 1960. Dar, în tot acest timp, nu a existat nici o îndoială cine era șeful. Pierre Salinger — care s-a alăturat fraților Kennedy ca membru al echipei lui J.F.K. de înăbușire a criminalității — își amintește că a făcut o declarație de rutină în timpul campaniei din 1960, după care a primit un telefon glacial de la candidat. „I-am spus că declarația îmi fusese dictată de Bobby. De-acum nu mai lucrezi pentru Bobby, mi-a trîntit Jack. Lucrezi pentru mine".

Casa Albă. O vreme, Bobby s-a tot întrebat dacă vrea sau nu să fie procuror general în timpul mandatului fratelui său și nu s-a hotărît decît în dimineața zilei cînd John a anunțat numirea sa. „În cele din urmă, totul a fost determinat de faptul că președintele Kennedy credea că ar fi bine să aibă pe cineva pe lîngă el cu care să poată discuta problemele", spune Bobby în noua carte. „Eu nu voiam să fiu la Casa Albă... Dacă se punea problema să lucrez în guvern, atunci doream să am o poziție independentă, nu să primesc ordine directe de la cineva". Înainte de a prelua ministerul justiției, Bobby s-a consultat cu judecătorul Curții Supreme, William O. Douglas, liberal prin excelență; cu William Rogers, fost procuror general în timpul lui Dwight Eisenhower, întruchiparea moderației; cu senatorul John McClellan, conservatorul fundamental, și cu J. Edgar Hoover, întruchiparea birocrației. Numai Hoover l-a îndemnat să preia Justiția. Se întîlnea zilnic cu președintele și era unul din principalii strategi de politică externă. J.F.K. i-a cerut să pună ordine în problemele de după Playa Giron. În timpul crizei rachetelor din Cuba, el a oferit sfaturi realiste și a deținut poziția vitală de mijlocitor în dialogul cu sovieticii. Astfel, el a devenit numărul 2 în Administrație.

Asasinarea fratelui său l-a dărîmat. „Erau diferiți", își amintește Theodore Sorenson, avocat și confident al ambilor frați. „John Kennedy era mai cerebral, Robert Kennedy era mai pasionat". Rațiunea nu a făcut nici un rabat pentru eventualități ca aceea cu Lee Harvey Oswald, pușca lui și Depozitul de cărți din Texas. A face planuri părea inutil. Kennedy era deprimat, absent. Ochii și fruntea — brăzdată prematur de griji — îi trădau durerea. „Imediat după funeralii, Bobby, eu, John Seigenthaler și alți cîțiva ne-am dus cîteva zile în Florida", își aduce aminte Salinger. „Am început să jucăm fotbal, fotbalul cel mai dur pe care l-am jucat vreodată. Unii s-au ales cu oase rupte. Oamenii se năpusteau unii în alții, încercînd să uite că John Kennedy murise, iar Bobby era unul dintre cei mai duri jucători".

„Mitul lui Sisif". Nenorocirea i-a impus supraviețuitorului o schimbare de opinii și de identitate. Gonit violent din umbra lui John Kennedy, el trebuia să-și construiască o viață proprie. „Întotdeauna a trebuit să facă pe durul pentru Jack — dar asta nu i se potrivea", spune Pete Hamill, un scriitor din New York, care l-a cunoscut bine pe Bobby. Kennedy și-a revenit și a cîștigat un loc în Senat pentru New York. Umbla prin ghetourile din Manhattan și Brooklyn cu Hamill, Newfield și José Torres, campion de box la categoria semi-grea; organiza seminarii și invita experți pentru discuții despre aproape orice, în casa lui de la Hickory Hill. A citit „Mitul lui Sisif" al lui Camus și căratul propriului său bolovan părea să-l aline. Și a început să aibă o simpatie neobișnuită pentru oamenii obișnuiți, cei de jos, cei fără putere, cei pe care îi ignorase înainte de a se maturiza.

Această schimbare i-a modificat și părerea despre Martin Luther King Jr. și relațiile lui cu negrii. Cînd Kennedy a început să îndemne FBI-ul să întreprindă acțiuni în sprijinul drepturilor civile în Sud, reacția lui J. Edgar Hoover a fost să lanseze o campanie de dezinformare pretinzînd că unii dintre suporterii lui King aveau legături cu comuniștii. R.F.K. a luat chestiunea în serios, autorizînd înregistrarea convorbirilor telefonice ale lui King. Cei cinci ani dintre asasinarea lui J.F.K. și cea a lui King au produs o schimbare în el. Cînd James Earl Ray l-a împușcat pe King în timpul alegerilor preliminare din Indiana, în 1968, Kennedy a trecut peste îndoielile strategilor săi și s-a dus în ghetoul din Indianapolis. A vorbit despre compasiune și dreptate cu cuvintele și uneori chiar cu cadența predicatorului ucis. William Manchester își aduce aminte de inscripția lipită pe ușa unei case din ghetou: „Kennedy alb, dar bun".

Două luni mai tîrziu, Bobby era mort și, după 20 de ani de încercări, Partidul Democrat încă nu se pusese pe picioare. „Îi voia și pe duri și pe liberalii plini de compasiune", spune Fred Dutton, un vechi consilier și prieten de familie. „Voia să cîștige". De atunci încoace, e la modă să dezbini și să cucerești, și, din acest punct de vedere, republicanii au fost mult mai iscusiți decît urmașii politici ai lui Bobby.

Revista „Rolling Stone" a făcut recent un sondaj printre tineri, întrebînd care sînt eroii lor. Pe locul întîi s-a situat Martin Luther King Jr. Imediat după el, urma Robert Francis Kennedy.

Traducere și adaptare de
Daniela Doicu

1000 +1

Păcăleala de 1 aprilie

Se știe ce este o „păcăleală de 1 aprilie": o glumă mai mult sau mai puțin bună. Nu e un lucru răutăcios, și asta-i face și pe copii să rîdă. Ca orice obicei originea ei este veche, complexă controversată.

În 1564, regele Carol al IX-lea al Franței dădu o ordonanță care va răsturna calendarul: anul, care începea pînă atunci la 1 aprilie, va începe, de acum încolo, la 1 ianuarie. Darurile (un alt obicei solid împămîntenit) au fost transferate la noua dată a Anului Nou. Însă s-a păstrat obiceiul de a se oferi la 1 aprilie, în derîdere, cadouri fără valoare și de a adresa prietenilor urări fanteziste ori de a glumi pe seama celor mai creduli: „păcăleli de 1 aprilie".

Există „păcăleli de 1 aprilie" celebre. Ca aceasta de pildă: Ludovic al XIII-lea l-a întemnițat pe ducele de Lorena în castelul din Nancy. Nu pentru mult timp, căci ducele a reușit să fugă, aruncîndu-se în rîul Meurhe pe care l-a traversat înot. O țărancă, care asistase la scenă, dădu alarma, însă în acea zi era 1 aprilie, iar garnizoana castelului, care credea că-i o farsă, nu s-a deranjat.

Florile ca... somnifer

Știința a descoperit de mult timp că parfumul anumitor flori calmează nervii și produce somnul. Secretul acestui fenomen constă, parțial, în asocieri convenabile. Parfumierii compară mirosul de lămîie și de mentă cu o briză ușoară și plăcută. Parfumul trandafirilor înviorează și aduce buna dispoziție. Dintre toate florile, trandafirul conferă un somn sănătos și reconfortant.

S-a dovedit că esențele aromatice acționează la nivelul mucoaselor nazale asupra diferiților centri nervoși. Astfel, parfumul de mușcată acționează asupra sistemului nervos central, exercită un efect binefăcător asupra vaselor sanguine, face să scadă tensiunea arterială și provoacă somnul profund asupra subiecților suferind de hipertensiune.

Vă puteți pregăti singuri un balsam care protejează eficient crizele nervoase, și durerile de cap. E de ajuns să luați zeamă de lămîie (o linguriță), petale de trandafir, frunze tăiate de eucalipt și de ienupăr (două lingurițe din fiecare), trei lingurițe de salvie și trei lingurițe de mentă; turnați peste acestea un litru de apă clocotită, lăsați să se infuzeze în termos timp de șase ore și pasați amestecul. Vaporizați puțin din această infuzie în camera dumneavoastră înainte de culcare.

Plantele aromatice se folosesc și în băile calmante. E de ajuns să faceți o baie cu flori de filimică, de tei, de ace de pin sau de iarbă roșie, că nervii se vor calma și veți adormi fără probleme. Această infuzie se prepară foarte simplu: puneți 100 g de flori (ace de pin) într-un tifon și lăsați-le să se infuzeze în baie, la temperatura de 34-35 grade C. Faceți această baie de trei ori pe săptămînă înainte de culcare, timp de 10 minute; 5-7 ședințe sînt, în general, suficiente.

Taj Mahal

„Marile pasiuni în iubire sînt la fel de rare ca și capodoperele de artă", proclamă un vechi dicton oriental, care se referă cum nu se poate mai bine la dragostea purtată de padișahul mogul Shah Jahan soției sale mult iubite, Mumtaz-i Mahal. Din această poveste frumoasă s-a născut o uimitoare creație a geniului uman — monumentul funerar de la Taj Mahal, cunoscut și apreciat în toată lumea, care se înalță pe malul rîului Yamuna, la Agra, în India.

Istoria povestește că persoana Arjomand Banu Begham, nepoata nevestei padișahului mogul Jahangir (1605—1627) era de o extraordinară frumusețe. Tînărul prinț Khurram, moștenitorul tronului, se îndrăgosti de ea și, peste puțină vreme, o ceru de nevastă, aceasta căpătînd numele de Mumtaz-i Mahal, ceea ce semnifica „Ornamentul curții". Devenit padișah în 1627, prințul Khurram nu se despărțea niciodată de prea iubita sa soție, nici măcar în timpul luptelor, fapt care i-a și cauzat moartea, aceasta fiind ucisă în timpul unei expediții de pedepsire a unui vasal recalcitrant dintr-un principat indian.

Vrînd să eternizeze dragostea sa pentru dispărută, Shah Jahan s-a decis să-i dedice un monument de o frumusețe fără egal. Ridicat în aproape 20 de ani, el a fost terminat în anul 1652.

După ce se trece printr-un imens portal în gresie roșie, vizitatorii pot admira, în alba-i splendoare, mausoleul sculptat în întregime din marmură de cea mai fină calitate. Un bazin rectangular reflectă, în apele sale, cele cinci cupole ale monumentului, făcîndu-l să pară și mai grandios decît este. Minaretele din cărămidă roșie, situate de o parte și de alta a lui Taj Mahal, îi subliniază strălucitoarea sa albeață și frumusețe.

Două morminte se găsesc nu departe de intrare: cel al lui Shah Jahan și cel al soției sale, dar acestea sînt doar copii. Veritabilele morminte sînt, de fapt, sarcofage conținînd resturile celor doi soți, acestea fiind adăpostite într-o sală subterană, pe vremuri accesibilă doar notabilităților, astăzi pusă și la dispoziția turiștilor.

Dragostea conducea penelul primului pictor al lumii, afirma cineva, și aceasta este o frază care exprimă exact ceea ce se poate vedea în aceste locuri, unde decorația monumentelor funerare și a mausoleului farmecă privirea. Ele sînt ornate cu motive vegetale de diferite culori, realizate din pietre prețioase și semiprețioase, incrustate artistic în marmură.

Destinul lui Shah Jahan a fost, și el, nefericit ca și al soției sale. Fiul său Aurangzeb, care urmărea de mult să îmbrace hlamida regală, îl arestă pe tatăl său și îl întemniță într-o fortăreață unde, în scurt timp, acesta se stinse cu gîndul la soția sa.

Aurangzeb a încercat să-și imite tatăl poruncind construirea, la Aurangabad, capitala împăraților moguli, a mausoleului Bibika Makabara, închinat primei sale soții, acesta vrîndu-se o copie exactă a Taj Mahalului. Monumentul nu a fost construit în marmură și, ca toate copiile, nu se aseamănă cu originalul, avînd doar valoare istorică.

DISPARIŢIA CIVILIZAŢIEI Maya — UN SECRET DESCOPERIT?

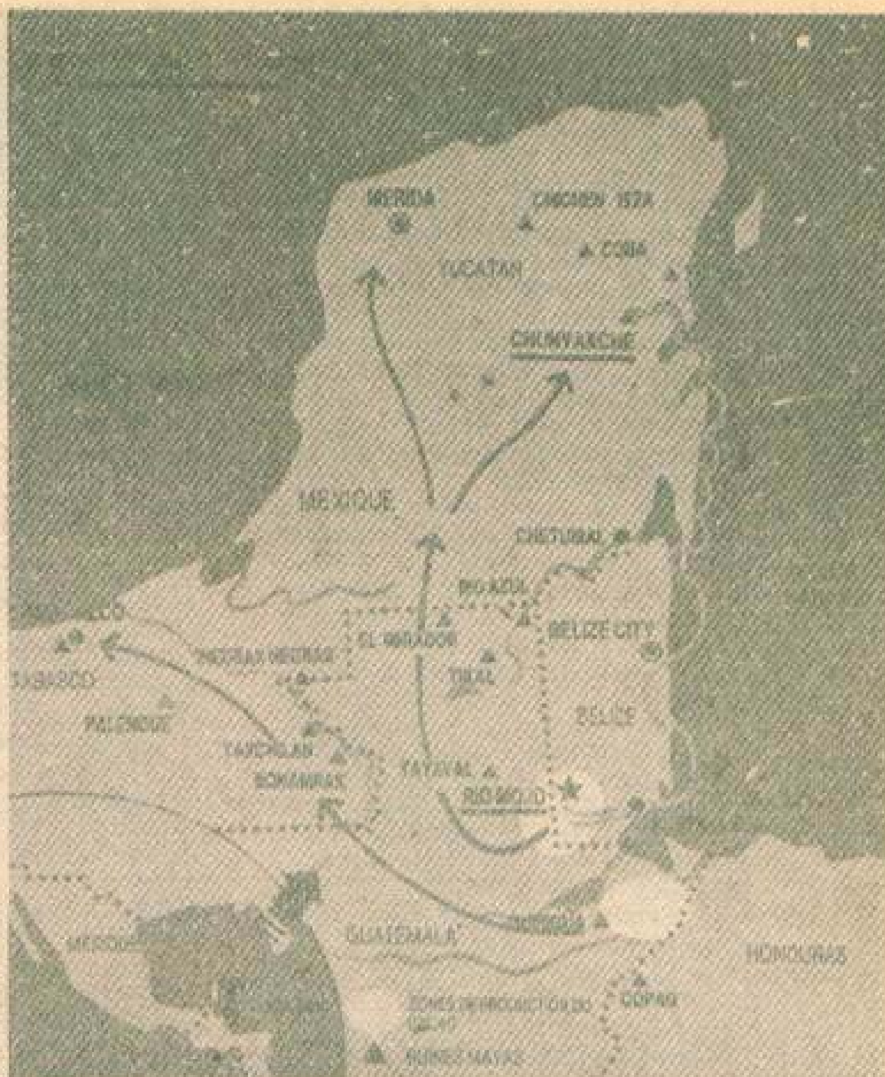
Spre anul 1000, marile aşezări maya din interiorul Mexicului au fost ameninţate. Apoi, treptat, populaţia a scăzut, pentru a dispărea definitiv. Jungla lua în stăpînire din nou acele meleaguri. Din cauza dispariţiei unei întregi civilizaţii, a fost, mult timp, considerată un mister. În încercarea de a o explica, arheologii invocau epidemiile, foametea, războaiele sau revoltele. Cercetările cele mai recente infirmă, însă, aceste ipoteze. Etnologul şi exploratorul francez Michel Peissel, bine cunoscut pentru descoperirile lui din Tibet, susţine a fi aflat enigma civilizaţiei maya, la capătul unei expediţii nu lipsite de pericole. Spicuim din amplul articol publicat de revista „Paris Match".

Lumea maya a fost cea care l-a determinat pe Michel Peissel — pe vremea cînd avea numai 21 de ani — să renunţe la studiile de economie mondială, pentru care se pregătea, în folosul etnologiei. În timpul unei călătorii pe care o întreprinde de-a lungul coastei de est a Americii Centrale, naufragiază pe coasta de est a Peninsulei Yucatan, neexplorată pe atunci. Pentru a-şi salva viaţa, este nevoit să meargă singur, timp de 40 de zile, fără provizii, de-a lungul coastei celei mai sălbatice a Mexicului. În timpul acestei veritabile odisee, el a descoperit 14 porturi maya complet necunoscute, sute de lăcaşuri de cult, piramide, temple şi palate. Descoperiri considerate a fi „de primă importanţă" de către cei mai reputaţi specialişti. Zarurile au fost, astfel, aruncate. Michel Peissel devine etnolog şi se consacră explorării regiunilor celor mai puţin cunoscute din lume. Merge, astfel, în Bhutan, Mustagh, Zanskar, Tibetul oriental. Şi totuşi, nu uită nici o clipă misterioasa lume maya, care i-a schimbat cursul vieţii; între mai multe peripluri himalaiene, el va găsi, în trei rînduri, timpul necesar pentru a reveni aici şi a studia navigaţia precolumbiană.

Atunci trebuie să-i fi venit ideea îndrăzneaţă conform căreia cauzele prăbuşirii uriaşelor cetăţi maya au fost de ordin economic. Reamintindu-şi porturile descoperite cu ani în urmă, el a emis ipoteza că marile metropole au fost ruinate, peste noapte, de dezvoltarea comerţului maritim de către navigatori străini, în secolul al IX-lea al erei noastre. Cercurile specializate au primit această ipoteză cu scepticism, căci coasta dintre Yucatan şi Guatemala, însoţită de recifi de corali, este considerată a fi dintre cele mai periculoase din lume.

Cercetătorul francez este convins că navigatori străini „Itzas" au reuşit, datorită unor pirogi speciale care puteau naviga în largul mării, să transfere comerţul de pe uscat pe apă, în special comerţul cu boabe de cacao, care fusese la originea strălucirii oraşelor maya dispărute. Descoperirile recente înclină să-i dea dreptate şi demonstrează că, împotriva legendei care le înconjoară, aceste cetăţi renumite nu erau organizate numai în jurul templelor, ele erau prospere centre comerciale. Comerţul şi transportul de mărfuri erau sursa acestei bogăţii. Comerţ cu aur, cu pene rare, cu obsidian, dar, în special, cu cacao. Conform teoriei lui Peissel, aceste aşezări au fost ruinate, la fel precum cele de pe drumul mătăsii, căzute în uitare, din momentul în care comerţul cu mătase a luat calea mării, deschisă de portughezi între China şi Europa.

Pentru a-şi impune teoria, cercetătorul francez s-a hotărît să-i dovedească validitatea: el va construi o pirogă uriaşă, capabilă să străbată mările conform tehnicilor precolumbiene, pentru a reface cu ea drumul prinţilor-negustori Itza, din Yucatan în Guatemala, trecînd prin Belize. După nouă luni de studii intense la Paris, Harvard şi Mexico, cu cei mai buni specialişti, asupra rolului boabelor de cacao în comerţul precolumbian, Peissel a organizat o mare expediţie pe urmele navigatorilor Itzas, supranumiţi şi „fenicienii Americii". Patronată de Institutul naţional de arheologie şi istorie din Ciudad de Mexico, această expediţie numără 14 participanţi şi dispune de mijloacele cele mai moderne: fotografii luate prin satelit, un hidroavion, un mic avion de observaţii. Toate acestea vor fi necesare pentru a descoperi urmele canalelor maya, care legau odată lagunele ce însoţeau coasta.

După ce navigatorii Itzas au inaugurat transportul de cacao pe mare, ruta terestră (punctată pe fotografie) a fost abandonată, ceea ce a dus la ruinarea orașelor mayașe

O sculptură maya

Cum arătau pirogile navigatorilor Itzas? După trei luni de căutări, cercetătorul francez a reușit să-l găsească pe Tito Velasquez, unul din ultimii indieni ce mai știu să construiască pirogi cu prora ridicată, conform modelelor de pe frescele precolumbiene. Ce fel de lemn trebuia folosit? Există un arbore (enterolobium cyclocarpum) ce posedă o sevă insecticidă care respinge redutabilul vierme de corăbii. La cîțiva kilometri de ruinele de la Comalcalco, singurul oraș precolumbian ridicat în cărămidă din „Lumea nouă", Velasquez a descoperit un asemenea arbore uriaș, de 30 de metri înălțime și cu circumferința de 5,50 metri. Nu se găsește nici un fierăstrău suficient de lung pentru a dobori un copac al cărui diametru este de aproape doi metri! Vor fi necesare două zile pentru a-l tăia.

După șase săptămîni, Tito Velasquez a reușit să construiască singur piroga, scobind trunchiul uriașului copac. „Știam că precolumbienii foloseau focul pentru a-și scobi ambarcațiunile. Splendoarea templelor lor nu trebuie să ne facă să uităm că ei trăiau în epoca de piatră și nu cunoșteau utilizarea fierului. Topoarele lor erau confecționate din silex sau obsidian, cîteodată din cupru, și foloseau, de preferință, copacii doborîți de furtuni. Extremitățile trunchiurilor erau arse și, în continuare, trunchiul era scobit cu ajutorul focului, care era controlat zi și noapte. Periodic, focul se stingea, pentru a îndepărta lemnul carbonizat cu ajutorul scoicilor. În ce ne privește am luat hotărîrea să folosim unelte așa-zis moderne, adică fierăstrăul, toporul și tesla. Atunci cînd piroga a fost gata — 6,25 m lungime, 1,25 lățime și o tonă greutate —, ea trona în mijlocul a 16 000 kilograme de rumeguș și resturi".

„Morfologia copacului a hotărît forma ambarcațiunii", povestește mai departe Peissel. „Trunchiul acestui tip de arbore fiind relativ scurt, pentru că ramurile sale pornesc de destul de jos, piroga noastră semăna, la sfîrșit, spre marea noastră surpriză, mai mult cu o barcă, decît cu o pirogă clasică de rîu. Poate că aceasta îi conferea mai mult echilibru. Era, oricum, liniștitor după toate presimțirile sinistre de care avusesem parte din belșug.

Programul expediției era ambițios: 700 kilometri de parcurs în plină mare, cu riscul permanent ca vînturile alizee să îndrepte piroga spre colțurile ascuțite ale recifelor de coral.

„Și totul cu ajutorul pagaiei (vîslă scurtă nefixată în furchet). Dacă măcar am fi avut

o pînză!". Şi aşa s-a hotărît Michel Peissel să fabrice pînze primitive din papirus. Piroga a fost botezată „Itza". Traseul pe care şi-l propuseseră membrii echipajului era cel folosit de navigatorii Itzas spre golful Amatique, pentru achiziţionarea boabelor de cacao (la frontiera actuală între Guatemala şi Belize).

În economia precolumbiană, cacaoa juca un rol primordial. Toţi indienii erau mari amatori, aşa încît boabele de cacao serveau drept monedă de schimb şi valorau cît greutatea lor în aur: toate cumpărăturile se făceau contra cacao. Un iepure valora zece boabe, de pildă. Un sclav costa 4.000 de boabe. Săracilor li se dădea cîte o boabă, iar atunci cînd, mai tîrziu, spaniolii ofereau monede cerşetorilor, aceştia, văzînd că nu se puteau mînca, le aruncau cu dispreţ.

În limba aztecă erau o sumedenie de verbe pentru a exprima acţiunea de falsificare a boabelor de cacao: peste o sută! Procedeul cel mai curent consta în a umple coaja unei boabe cu o pastă din miez de laur. Soldaţii azteci preferau alcoolului pulberea de cacao verde, care avea reputaţia de a ameţi. Indienii o apreciau atît de mult, încît nu ezitau să urmărească tapirii, pentru a extrage, din excrementele lor, boabele de cacao nedigerate. O sclavă sortită sacrificiului putea să-şi salveze viaţa, dacă ştia să prepare o ceaşcă bună de cacao. Indienii o beau întotdeauna rece, şi o preparau în felul următor: se măcinau boabele, împreună cu vanilie sau cu flori aromatice, pînă se obţinea o pastă, căreia i se adăuga apă îndulcită cu zahăr de agavă sau de trestie, sau cu miere. Toată arta consta în a o face cît mai spumoasă cu putinţă. Astăzi încă, în anumite tîrguri din Guatemala, boaba de cacao se foloseşte ca mică monedă de schimb.

„Ne-am hotărît să ne îmbarcăm la Chunyaxche" — povesteşte Peissel în continuare —, oraş în care, în 1961, descoperisem 108 edificii necunoscute: este cea mai mare aşezare maya din apropiere de golful Ascension, de care era legat prin canale precolumbiene; putea fi, deci, portul de îmbarcare al populaţiei Itza. Pentru a ajunge la mare, trebuia să parcurgem 40 de kilometri printr-un adevărat labirint de mlaştini încărcat cu arbori exotici. Sub soarele tropical şi hărţuiţi de ţînţari, eram obligaţi să împingem piroga în locurile unde apa era prea mică, fiind totodată permanent sub ameninţarea crocodililor care abundă în mlaştini. Vînturile foarte violente şi defecţiunile tehnice au scos repede din uz micul nostru avion de observaţie. De acum, nu mai puteam conta decît pe călăuza noastră indiană, pentru a ne găsi drumul printre trestii, care, pe malul lagunei, ascundeau vederii canalele ce conduceau la mare.

La ieşirea din a doua lagună, am descoperit ruinele unui mic templu ridicat aici pentru a semnala intrarea într-un canal de 10 kilometri. Şi totuşi, încă nu scăpasem din hăţişuri! Pe apa calmă, vîslind toţi şase din toate puterile, nu reuşeam să înaintăm cu mai mult de 4 km pe oră. Nu ştiam nici măcar dacă vom reuşi să menţinem ritmul, odată ajunşi pe mare.

Michel Peissel, în faţa unei statui pe care a descoperit-o, în 1961, la Chunyaxche

În sfîrşit, la căderea nopţii, echipajul extenuat a înnoptat într-o pădure de cocotieri. După două zile, aveau să ajungă la mare, o mare zburlită de valuri. Cum se va comporta ambarcaţiunea? Toată lumea era epuizată, şi totuşi călătoria nu era decît la început.

Acum înţelegeam de ce criminalii erau întotdeauna condamnaţi la galere! Eu unul n-aveam bici; vor reuşi oare tovarăşii mei să menţină ritmul pe căldura asta sufocantă? Mă întrebam dacă, la cincizeci de ani, nu mi-ar fi stat mai bine aşezat liniştit pe un catîr în Himalaya, la o temperatură de −15° ?!

Traversarea golfului s-a efectuat fără probleme, spre marea mea surpriză. «Itza» se comporta foarte bine printre valuri. În şase ore am parcurs 25 de km; a doua zi — proba-test: trebuie să înfruntăm largul mării. Noaptea se stîrneşte furtuna iar valurile închid breşa pe unde urma să trecem. N-avem încotro, trebuie să ne oprim. Îndoielile încep să mă frămînte, parcă nu mai sînt convins de teoria mea şi de succesul întregii întreprinderi. Marea este infestată de rechini. Să ne întoarcem ne-ar fi fatal. Aveau poate dreptate scepticii!

A doua zi, vîslind din răsputeri, cu vestele de salvare bine prinse, trecem de bariera de corali. De acum, orice ni s-ar întîmpla, nu ne mai putem întoarce pe coasta de care sîntem rupţi prin recife de corali de care se zdrobesc valurile. Trebuie să vîslim toată ziua, să vîslim şi iar să vîslim, orice ar fi, pînă la breşa următoare, în urletele furtunii. Să ajungem la breşa următoare, s-o găsim deschisă: va fi obsesia întregii noastre călătorii. La fiecare 10 kilometri, o epavă reaminteşte pericolele acestei coaste spre care vînturile de est îndreaptă, fără încetare, ambarcaţiunea. Spre surpriza generală, «Itza» se «ţine bine» şi, contrar tuturor aşteptărilor, n-avem nevoie să scoatem apa din barcă.

Seara, ne aşezăm tabăra la întîmplare pe plajă. Reuşeam să ne agăţăm hamacurile numai atunci cînd găseam doi copaci la distanţă convenabilă, ceea ce era imposibil pentru fiecare dintre noi: ceilalţi dormeau pe jos. Paludismul face din nou ravagii în zonă.

de aceea preocuparea de căpetenie era să ne protejăm în fața norilor de țînțari, care se ridicau din mlaștini. În ce privește hrana, ne gîndisem să ne hrănim din pescuit, dar nu erau șanse. Sufeream de foame, pe care o mai potoleam cu conserve. Atunci cînd mai aveam putere, plecam în căutare de ruine, ce puteau dovedi străvechea prezență a populației Itza.

Treptat, am început să învățăm din particularitățile și constrîngerile navigației cu piroga. Cît puteam de des, schimbam „pilotul" luînd un pescar care trebuia să cunoască fiecare trecere. Degeaba! În majoritatea timpului, înaintam metru cu metru printre recife, căutînd pe dibuite drumul printre arbuștii de corali, ale căror ramuri ne zgîriau coca. Calcani uriași, rechini și baracude ne făceau să ne treacă tot cheful de scăldat.

În a șaptea zi, marea se dezlănțuie. În drum spre sud, trecem imprudenți de bariera de corali. În cursul zilei, valurile sînt din ce în ce mai înalte. Seara, pilotul caută în zadar să regăsească un loc de trecere spre coastă. Marea s-a transformat într-un zid alb monstruos, care nu se poate străpunge. Vîslim în disperare, bătuți de ploaie, căutînd o cale de acces. A doua trecerea este, și ea, închisă. Ce-i de făcut?

Nu ne rămîne decît să vîslim toată noaptea, sperînd în schimbarea vremii, sau, ca ultimă soluție, să părăsim piroga și, riscînd imens, să încercăm să facem slalom printre valuri cu barca cu motor, care ne urmează încărcată cu alimente, căutînd un loc de trecere printre recife.

Este foarte riscant, dar nu avem altă soluție să ne salvăm, iar echipajul este epuizat. Vedeta nu are destulă benzină pentru a naviga toată noaptea. Remorcăm piroga, gata să tăiem, în orice moment, legătura cu ea, în caz că ne incomodează în manevre. Accelerînd, ne aruncăm între valurile uriașe, făcînd un slalom dezordonat printre valurile ce se sparg, căutînd cu disperare o trecere printre recife. Deodată, ne trezim proiectați de cealaltă parte a recifului și ajungem, în sfîrșit, pe o plajă.

Învățînd din această experiență, ne continuăm călătoria cu mai multă prudență și străbatem, în zece zile, 300 de kilometri, părăsind, astfel, apele teritoriale ale Mexicului, pentru a intra în cele ale Belizelor. Peisajul se schimbă, marea de asemenea. Navigăm, de acum, din insulă în insulă, în interiorul barierei de corali, la o distanță de numai 50 de kilometri de coastă. În zece zile, echipajul a pierdut 100 kilograme. Deși este cumplit să vîslești cu o simplă pagaie pentru a face să înainteze o ambarcațiune de o tonă, reușim ca, într-o zi record, să parcurgem 54 de kilometri."

Seara, arheologii caută urme de vechi porturi: mici lăcașuri de cult, care par să fi servit ca faruri. Aceste ruine, descoperite de Michel Peissel cu vreo treizeci de ani în urmă, sînt situate exact în fața punctelor de trecere prin bariera de corali: San Miguel de Ruz, Chamax, Recodo, San Juan, Santa Rosa și Tupak. Accesibile numai dinspre mare, ultimele două așezări dovedesc existența, odinioară, a unui trafic important de-a lungul coastei pe care navigatorii de astăzi o evită cu grijă. Oricum, aceste „porturi" maya nu ar putea adăposti vapoare moderne: sînt niște simple locuri neapărate de vînturi și cu apa foarte mică, unde pirogile erau trase pe nisip. În timpul escalelor și sub controlul arheologilor, echipajul efectuează încărcări de probă. Piroga poate transporta cu ușurință, în afară de cei șase vîslași, o tonă, fără să-și piardă fiabilitatea: linia de plutire nu cîștigă în înălțime mai mult de zece centimetri. Se pare, deci, că se putea efectua, astfel, un comerț de proporții.

„Ajunși în Belize, ne întîmpină furtuna. Căutăm adăpost într-o densă rețea de rîuri, canale și lagune, înainte de a ne avînta din nou pe mare. După ce ne însușim tehnica manevrării pînzelor precolumbiene, piroga pornește împinsă de vînt. Parcurgem 60 de kilometri într-o singură zi! În 16 zile de navigație în largul mării, parcurgem 600 de kilometri și ajungem, în sfîrșit, la Nito, în golful Amatique, unde se găsea, odată, marele port internațional precolumbian, ceea ce marchează și intrarea în ultima etapă a călătoriei. Părăsim marea și intrăm, în contra curentului, pe rîul Mojo, afundîndu-ne în cea mai deasă junglă a Americii Centrale. Sub o boltă de arbori uriași și o perdea deasă de liane, sîntem nevoiți să intrăm în apă pentru a trage barca peste praguri. Pe maluri, prin frunziș, foșnesc amenințător șerpii boa. Deodată, o magnifică desfășurare de pene verzi: este *chefalul*, pasărea cea mai prețioasă din lume." Pe vremea civilizației maya, cel care omora o astfel de pasăre era sortit pieirii. Penele sale, smulse din coada păsării, erau mai căutate decît aurul de către indieni, pentru care culoarea verde simboliza luxul. Alături de cacao, penele de *chefal* erau cele pe care negutătorii Itzas veneau să le procure de aici. Arși de soare și de sare, epuizați, hărțuiți de țînțari, membrii expediției ajung în sfîrșit la poalele munților maya, țara unde, după cum povestește cronicarul din secolul al XVI-lea, Pedro Martyr, „banii cresc în copaci". Țara aurului maya: cacaoa.

În umbra junglei, expediția descoperă ultimele vestigii ale plantațiilor de arbori de cacao precolumbiene. Grație pirogilor uriașe ale populației Itza, boabele de cacao din junglele tropicale puteau ajunge, așa cum a demonstrat expediția lui Michel Peissel, pe drumuri de apă, pînă la marile tîrguri din Yucatan și Mexic. Ceasul declinului orașelor maya din interiorul continentului venise. Fusese nevoie de o lună — din care numai 20 de zile de navigație —, pentru a face legătura între Chunyaxche și munții maya. 675 de kilometri parcurși într-un trunchi de copac în largul mării, de-a lungul acestei redutabile coaste a uraganelor.

A fost o expediție științifică și, deopotrivă, sportivă. Ea a adus un element-cheie în rezolvarea uneia dintre marile enigme ale arheologiei americane. Comerțul de coastă era nu numai posibil datorită pirogilor Itza, dar și de trei ori mai economic decît cel

desfășurat pe uscat (indienii nu aveau animale de povară; cărau tot ce era de transportat cu spatele).

Orașele maya n-au dispărut nici din cauza ciumei, nici a foametei, nici a războaielor, ci din cauze economice, atunci cînd calea pe mare a fost preferată celei pe uscat.

Calitățile marilor ambarcațiuni precolumbiene lasă loc presupunerii că, în acea vreme, se desfășura un comerț mult mai întins și mai amplu decît cel pe care-l bănuiesc specialiștii. Puteau oare aceste pirogi să traverseze oceanul? Michel Peissel nu crede. Și totuși, să nu uităm că, în anul 60 î.e.n., era deferit autorităților romane din Galia un om straniu, descoperit într-o pirogă în derivă pe Canalul Mînecii. Să fi fost un indian din America? Singura piesă la dosar, dar esențială, portretul necunoscutului, pe care preconsulul roman a avut ideea să-l toarne într-un vas de bronz, vas care a fost achiziționat, peste secole, de către regele Carol al X-lea, la Florența. Astăzi, el este adăpostit la Muzeul Luvru din Paris.

Traducere și adaptare
Anca Munteanu

DESCIFRAREA scrierii MAYA

Palatul din Palenque cu turnul astronomilor. Arheologii au descoperit acolo însemnul planetei Venus. De ambele părți ale palatului se întind, inundate de vegetația tropicală, pe distanțe de kilometri, templele-piramidă, încă necercetate

Scrierea maya a fost descifrată — la editura Zabern din RFG a apărut cartea „Istoria unei dinastii maya", de arheologul vest-german Wolfgang Gockel. După cum informează, în exclusivitate, săptămînalul ilustrat „Stern", Gockel a izbutit să descifreze integral cele șase plăci de piatră cu inscripții din fostul oraș-stat Palenque (actualmente, sudul Mexicului, spre granița cu Guatemala). Descoperirile arheologice făcute aici sînt cele mai importante de pînă acum. Datele cunoscute pînă în prezent atestă că maya nu au cunoscut bronzul și fierul, dar, cu toate acestea, civilizația lor a fost foarte avansată. Dezvoltarea ei a început în secolul al III-lea e.n. și a durat pînă în secolul al XVI-lea. Ultimul bastion al maya, Palenque, a fost cucerit de spanioli abia în 1697, cînd cultura lor intrase de mult în declin — deci, cu mult mai tîrziu decît fortărețele aztecilor și ale altor băștinași indieni. Au fost un popor războinic, care, prin tactica de gherilă, au rezistat mult timp în fața conchistadorilor spanioli.

Cîmpiile umede și calde ale Americii Centrale au fost lăcașul culturii maya — aici au ridicat zeci de orașe-cetate, temple-piramide, stadioane pentru jocuri cu o minge grea din cauciuc. Civilizația lor a dispărut la fel de repede cum a apărut, orașele au început să fie năpădite de vegetația luxuriantă tropicală. În perioada clasică a civilizației lor, au dezvoltat mult astronomia — au un însemn special pentru planeta Venus, a cărei orbită a fost calculată. Puteau prevedea eclipsele de Soare și Lună, au folosit un calendar anual, aproape la fel de exact cu cel utilizat astăzi. Asemeni egiptenilor și babilonienilor au creat o scriere proprie.

La prima vedere, scrierea maya pare în imagini — se poate recunoaște chipul unui bărbat, al unei păsări sau maimuțe. Alte blocuri cu inscripții, ce au elemente pătrate sau dreptunghiulare, conțin numeroase ornamente abstracte, încorporate unele în altele, asemeni plantelor tropical .

Pînă nu de mult, arheologii au fost convinși că scrierea maya conține mesaje ale preoților și nu va

putea fi descifrată niciodată. Abia în anii '60, s-a impus teza potrivit căreia nu era vorba de zei, ci de căpeteniile triburilor și regii maya. Wolfgang Gockel arată că, și atunci cînd au fost descifrate unele semne, ele au fost interpretate fals.

O parte din frazele descifrate de el nu pot fi înțelese, cum ar fi următoarea: „A fost la o zi, douăsprezece luni (din cele 18 ale maya) și 1 264 982 ani după străbaterea spațiului intermediar spre viitor". Altele par a fi scrise în zilele noastre: „Era avid de putere, s-a certat cu femeia afurisită". Este relatată și o catastrofă naturală: „A fost sfîrșitul oricărei speranțe. Tot anul a fost furtună, furnicile au acoperit totul". Deseori se relatează despre războaie: uneori erau victorioși cei din Palenque, alteori adversarii. Cea mai mare parte a inscripțiilor descriu viața regilor — sînt consemnate, cu minuțiozitate, toate

Semnele: sus: „templul a fost construit de către..." „nepotul mîndru..."; jos: „templul era îngrijit..." „de soție".

sus: cinci lamat (numele unei zile), un mol (numele unei luni, în anul 615 e.n.); mijloc: „femeia a sfîrșit luarea de sînge"... „a început festivitatea de urcare pe tron"; jos: „regele din familia Pakal", „actualul succesor al lui Bak" (predecesorul său)

sus: „nakom" (conducător militar), „Ahbol" (stolnicul); mijloc: cea de a treia „k'ulel" (nobilă), „batab" (regele) Chul (numele unei dinastii maya); jos: „temutul...", „k'inil (preotul)

datele importante: anul nașterii, al urcării pe tron, aniversarea a 20 de ani de guvernare, anul morții. Deși par a avea preferințe pentru cifre, relatarea nu este sistematică. Sînt cazuri în care despre un rege se relatează pe mai multe plăci. Gockel a reușit să coroboreze 300 de ani din istoria Palenque, scufundați în uitare pînă la el.

Inscripțiile descifrate și interpretate de Gockel se află pe peretele din spate al ruinelor „templului inscripțiilor", construit în formă de treflă, din Palenque. Tot aici se află un imens relief în piatră, care înfățișează doi bărbați ce stau față în față. Cel din stînga face impresia că și-a ajuns țelul; cu capul sus, ține în mîini triumfător figura unui zeu. Opusul lui pare îmbrăcat în veșminte pentru înmormîntare. Cele două figuri sînt flancate pe verticală de semne de mărimea unei plăci de faianță. Pînă acum, se considera că înfățișa urcarea pe tron a unui rege numit Chan-Bahlum — bărbatul triumfător din stînga — și ar simboliza preluarea însemnelor puterii — figura zeului — din mîna tatălui și predecesorului său, Pakal. Gockel arată că numele Pakal este real, dar i se pare nebulos cum s-a ajuns la numele Chan-Bahlum. Interpretarea lui: Bolhakal, „marele fiu al lui Chak", zeul ploii. Pentru înțelegerea reliefului, important este că „Bolhakal nu a fost fiul lui Pakal". Gockel dă o altă interpretare, decît cea de pînă acum: adevărata figură centrală în Palenque a fost mama lui Pakal, care l-a păstrat și, apoi, instaurat pe tron pe fiul ei, în vîrstă de 12 ani la moartea tatălui său. Prestigiul lui Pakal a scăzut repede după decesul mamei sale, adversara cea mai puternică fiind Hunakil, fiica a căpeteniei militare. Ea l-a făcut pe fiul ei, Bolhakal, succesorul lui Pakal. Pentru început, a fost guvernator în Yanuta, un avanpost al Palenque, apoi „ahbol" — un fel de stolnic, iar, ulterior, conducătorul armatei. Pentru a-și consolida puterea, Bolhakal a făcut o serie de căsătorii de conveniență, strategice. De pildă, fiica lui s-a căsătorit cu un nepot al lui Pakal, sora lui a devenit regină în Yaxchilán. După aceea, Bolhakal a trecut la ofensivă: a învins statul vecin Toniná, a început construirea unui complex de temple în Palenque, a introdus un nou sistem de calculare a timpului.

Au rămas încă neelucidate împrejurările în care s-a urcat pe tron. În inscripții este denumit „domnitorul legal", „în mod firesc întîiul", „cel care a dorit pacea". Avînd în vedere că acestea au fost făcute din ordinele sale, se pot considera o formă hibridă de propagandă prin care încerca să-și justifice pretenția asupra tronului.

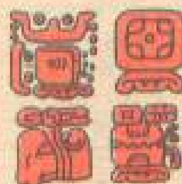
Nu a reușit să-l numească urmaș pe fiul său cînd a murit; i-a succedat fiul lui Pakal; acesta a fost învins și înlăturat de la putere de regele statului Toniná, fortificat din nou între timp. Desigur, familiile domnitoare erau înrudite între ele — aceasta complica și desemnarea primului născut. Disputele au determinat scăderea influenței lui Palenque și profilarea Yaxchilán drept cel mai puternic centru din regiune. Din inscripții se poate indentifica un rege în Palenque în anul 783, ca și faptul că, 100—200 de ani mai tîrziu, ei au încetat să mai construiască, asemeni celor din Yaxchilán, Toniná sau Bonampak.

Gockel crede că a găsit o explicație celor petrecute atunci: dispariția civilizației maya s-ar datora — așa cum s-a mai presupus — unei migrări. Elementul decisiv, în acest sens, i se pare a fi numele unuia din cele trei triburi maya care locuiau în Palenque: tza. De la acest cuvînt, lingvistic vorbind, distanța este foarte mică pînă la itză. Palenque ar putea fi patria legendară a celor ce apar, cu 300 de ani mai tîrziu, în istorie: locuitorii Chichén Itzá, unul din orașele Mexicului cele mai vizitate pentru ruinele sale. Itză nu au putut rezista nici acolo; după 200 de ani, au fost alungați de un alt trib maya. De această dată au migrat spre sud, ajungînd pe teritoriul Guatemalei de astăzi, pe o insulă a lacului Peten Itză.

În descifrarea inscripțiilor, Gockel nu a vrut să repete greșelile predecesorilor săi, care au folosit plăci gravate în epoci diferite. A căutat un text suficient de lung, dar scris într-o perioadă scurtă de timp. A pornit de la cele găsite la „templul inscripțiilor" din Palenque. Pe cele trei plăci de gresie calcaroasă, fiecare avînd circa patru metri lățime și trei metri înălțime, au fost gravate 560 de blocuri cu semne, numite de Gockel „cartușe". Firește, a trebuit să se hotărască cu care să înceapă — pentru aceasta, s-a orientat din nou după procedeul folosit la descifrarea hieroglifelor și al scrierii cuneiforme:

Imaginea unui războinic maya care, supus, prezintă regelui trei prizonieri. Prin traducerea inscripțiilor s-a confirmat ceea ce presupuneau arheologii: mayașii au fost un popor foarte războinic

sus: „războiul nefast, el a fost prins...", „bărbatul mîndru...": jos: „Kaxul", „urmașul lui Bak"

numele regelui a constituit cheia dezlegării, deoarece era cel mai ușor de identificat.

Numele lui Pakal (scutul) fusese deja tradus. Gockel a avut nevoie de aproape un an pentru a descifra numele celorlalți trei regi, și aceasta în ciuda scrierii lor diferite. Astfel, el a constatat că scrierea maya folosește și morfeme, alături de litere și silabe. Nimeni nu a întrevăzut aceasta înainte de Gockel. Cu fiecare semn nou descoperit, descifrarea devenea tot mai ușoară. În prezent, el poate citi, în proporție de 98 la sută, textele din Palenque. Inscripțiile din centrele maya învecinate — Yaxchilán sau Piedras Negras — le poate descifra în proporție de 80 la sută.

Traducere și adaptare de
Magda Cadia

Guma de mestecat vine de la mayași?

Are amatori cu milioanele în lume, are și adversari, cărora lenta și interminabila mișcare de rumegătoare le pune nervii la grea încercare. Deși calificat drept o expresie tipică a modernismului american, curiosul obicei al mestecării gumei coboară dintr-o foarte veche antichitate. Apare aproape cert că guma de mestecat a fost inventată de mayași.

Civilizația lor se întindea în ținuturile care sînt astăzi statele mexicane Yucatán, Capeche, Tabasco, Chiapas, teritoriul mexican Quintana Roo, Guatemala, Salvadorul, Hondurasul (partea occidentală) și Belize (Hondurasul britanic). În toate aceste regiuni, dar mai ales în peninsula Yucatán și în Guatemala, creștea — și mai crește și azi — o specie de arbore numită sapotier. Acesta face fructe delicioase, de mărimea unei lămîi, și un suc lăptos. Cînd se coagulează, acest latex devine o gumă elastică și rezistentă, numită chicle (cuvînt spaniol care vine de la „chictli" din limba amerindiană nahuatl).

Mayașii îi găsiseră acestei gume diferite întrebuințări; una dintre ele era confecționarea mingiicr folosite în jocul „pok-a-tok", un fel de pelotă bască, ce avea, însă, și implicații religioase și rituale. Se juca pe gigantice terenuri înconjurate de ziduri, gradenuri și temple, dintre care unele se păstrează și astăzi. Poate că jocul servea la alegerea victimelor pentru sacrificiile umane, căci se obișnuia ca învingătorii să taie capul învinșilor, așa cum o arată basoreliefurile „terenului" de „pok-a-tok", de la Chichen Itza (Peninsula Yucatán).

Dar principala utilizare a chicle-ului în viața curentă a mayașilor era ca gumă de mestecat. Chicle-ul era un articol comercial, schimbat pe piață cu alte produse (schimburile se făceau în natură). Mayașii fierbeau seva sapotierilor pentru a o îngroșa, dar se pare că nu s-au gîndit niciodată să o aromatizeze. Nu se cunoaște nimic despre vreo eventuală „industrie" a gumei de mestecat la mayași, fiindcă, în zelul lor, spaniolii au ars tot ceea ce putea lua foc, inclusiv mii de manuscrise de o valoare inestimabilă. Conchistadorii nu au adoptat obiceiul de a mesteca gumă. Nu același lucru l-au făcut, însă, cu fumatul tutunului, pe care și l-au însușit cu entuziasm de la azteci.

Odată cu stingerea civilizației maya, folosirea gumei de mestecat s-a restrîns la cîteva populații, mai mult sau mai puțin sălbatice, care au supraviețuit colonizării spaniole, și ciudatul obicei părea că se stinge și el. Și totuși, industria chicle-ului, inventată de indienii din junglele Americii Centrale, avea să renască, grație altor indieni, pierduți la mii de kilometri distanță în pădurile Americii de Nord. Pieile roșii din nord-estul actualelor State Unite ale Americii obișnuiau să mestece rășina de molid. Colonizatorii Noii-Anglii au preluat acest obicei și, puțin după 1800, „yanchei" întreprinzători au pus pe piață primul produs cunoscut sub numele de gumă de mestecat (chewing-gum). Era pe bază de rășină de molid. Ceva mai tîrziu, a fost pusă în vînzare și o gumă de mestecat pe bază de parafină.

Dar, abia în 1800, cu puțin înainte de războiul de secesiune (1861—1865), s-a născut industria modernă a gumei de mestecat pe bază de chicle, care rămîne, și astăzi, materia primă ideală în acest domeniu. Cum a ajuns vechiul chicle al mayașilor din sudul Mexicului în statul New York? Cînd dictatorul mexican Antonio Lopez de Santa Anna a fost alungat din Mexic de revoluționari și s-a refugiat în

Staten Island (insulă în Golful New York, pe care este situat cartierul Richmond al oraşului New York), a adus cu el cîteva eşantioane de chicle. A fost prezentat unui inventator din Hoboken — New Jersey, la periferia newyorkeză, Thomas Adams, pe care l-a interesat produsul practic necunoscut la acea vreme. Adams a încercat, mai întîi, să folosească chicle-ul ca înlocuitor al cauciucului. Eşuînd în tentativa sa, el a „tras" în zahăr cocoloaşe de gumă, comercializîndu-le prin intermediul unui vînzător de bomboane. De astă dată, succesul a fost garantat. Aşa s-a născut o gigantică industrie, aşa a apărut o modă dintre cele mai curioase şi mai de durată din vremurile moderne. Numele lui Adams figurează, şi astăzi, pe produsele lui „American Chicle Corporation".

Succesul primei mărci de gumă de mestecat din istorie a dat, firesc, naştere la numeroase imitaţii. Doctorul E.E. Beemank, fost medic militar în războiul civil, a adăugat gumei de mestecat pepsină pentru uşurarea digestiei. William J. White, din Cleveland, a inventat prima gumă de mestecat cu aromă de mentă, în 1886, şi a pus bazele primului „trust" a gumei de mestecat. A angajat chiar o actriţă celebră a vremii, pe Anna Held, să-i facă publicitate produsului, dotat cu „virtuţi" deosebite în întreţinerea muşchilor gîtului. Anna Held avea un gît foarte convingător...

Gigantul gumei de mestecat, cel mai mare dintre „regii" acestei ciudate industrii, William Wrigley junior, nu apare în scenă decît pe la începutul anilor 1900, epocă în care „trustul" gumei de mestecat domina întreaga piaţă. Deloc impresionat de concurenţă, tînărul industriaş din Chicago, în vîrstă de 29 ani, lansă o campanie publicitară atît de asiduă, încît ajunse să vîndă, în 1932, numai el, 60 la sută din întreaga cantitate de gumă consumată în Statele Unite. Şi azi, marca Wrigley domină cea mai mare parte a pieţei mondiale în materie.

În fiecare an, americanii mestecă gumă în valoare de 300 milioane de dolari. Ei cumpără 27 miliarde de „lame", care, puse cap la cap, s-ar întinde pe 1370 milioane de kilometri. „Practica mestecatului" a stîrnit nenumărate proteste. Intelectuali, educatori, oameni simpli l-au calificat drept vulgar, degradant, dovadă a unui spirit superficial. Municipalitatea New Yorkului a luat, şi ea, atitudine. O costă o avere numai înlăturarea deşeurilor de gumă lipite, peste tot, în staţiile de metrou, pe pereţii vagoanelor, pe scaune.

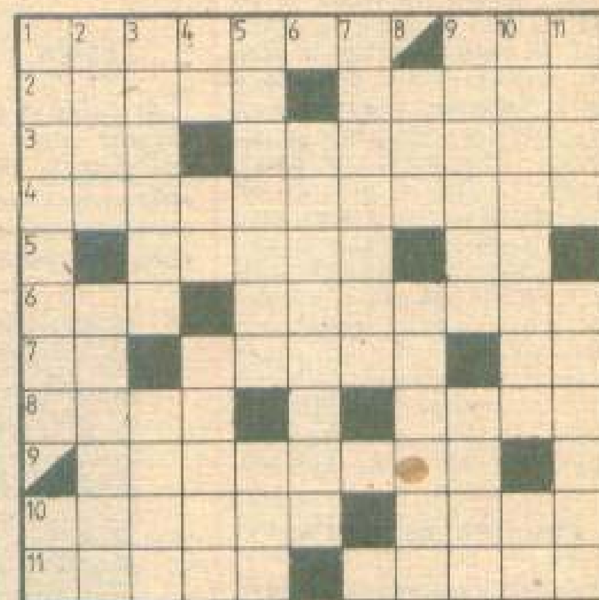
„Redescoperirea" chicle-ului, acum un secol, a făcut din el un articol de export pentru ţările producătoare, pentru Guatemala şi Yucatán, în special. Recoltarea lui nu este însă simplă. Sapotierii (Achras sapota) cresc cîteodată pînă la o înălţime de 30 metri, într-un adevărat „iad verde", populat de ţînţari, vipere „vîrf-de-lance" şi jaguari. Aceşti arbori giganţi ai junglei tropicale refuză să se lase domesticiţi şi nu dau o recoltă bună decît după ce au împlinit vîrsta de 30 ani. Agilii lucrători indigeni, numiţi „chicleros", se caţără pe trunchiul arborelui, crestîndu-l în zig-zag pînă la o înălţime de 15 metri. Latexul se scurge prin fante, umplînd recipientele aşezate la picioarele copacilor. Un bun lucrător poate recolta pînă la o tonă de latex în cursul unui sezon, dacă are şansa să nu calce pe vreo viperă.

Nu există alt mod decît acesta primitiv, costisitor şi periculos, de a recolta materia primă, căci toate încercările de cultivare a sapotierilor în plantaţie au eşuat. Deja în 1924, cererea de chicle depăşea oferta, iar fabricanţii începuseră să adauge produsului lor gume vegetale provenind din Antile, Brazilia, Borneo, Indonezia. Din 1948, gumele naturale şi chiar chicle-ul sînt din ce în ce mai mult înlocuite cu baze sintetice, mai puţin costisitoare, precum răşinile şi cerurile microcristaline.

Mirela Şetraru

(traducere şi adaptare după „Historia")

MAPAMOND

ORIZONTAL: 1) Lansează o chemare la întrecere — O combinaţie mult gustată. **2)** Mersul pe cal la hipodrom — Tratat de matematici. **3)** Vreme în general stabilă — Coborîţi în adînc. **4)** O divină comedie. **5)** Dialog pe portativ (pl.). — Şut — gol, din întoarcere! **6)** Participante la războiul ţărănesc — Evoluează pe postul de apărător. **7)** Debutante la cursuri! — Curse pe apă — Parolă de ofiţer. **8)** Unităţi energetice — Împlineşte un secol. **9)** Remarcat la o alergare de cai. **10)** Caracteristic lunii de miere. — Fată bună, dar cam prefăcută. **11)** Proeminenţă a calcaneului — Prinse în cleşte.
VERTICAL: 1) Rezultat din abdomen în urma unei operaţii de scădere — Limite de încadrare pentru un meseriaş! **2)** Distinsă din depărtare — Material din presă. **3)** Linii de cîmp — Cade cu tronc (fem.). **4)** Port în care se revarsă rîurile (pl.) — O gură dulce! — Dragoste de ţigan (pl.). **5)** Oameni în deşert — Revista jocurilor pentru copii. **6)** Remediu contra vărsatului. **7)** Parada stelelor. **8)** Nu-ţi trece pragul niciodată — Ghid pentru conducătorii auto. **9)** Prinşi deseori în jocul dragostei — Face pe radicalul. **10)** Apărare depăşită la toate capitolele — Un nimic... gol! **11)** Cîntec... de muncă — A unge cu toate alifiile.

Gheorghe Toia

CE SE MAI ÎNTÎMPLĂ ÎN LUME

Statuia vie

Portughezul Antonio Gomes dos Santos (25 de ani) a devenit noul „campion mondial" al jocului „de-a statuia". A reușit să reziste, pe un soclu, într-un centru comercial al Lisabonei, adoptînd o poziție „monumentală", 15 ore și două minute. Pînă la insolita lui întreprindere, recordul consemnat în „Guiness Book" la această „disciplină" promovată, mai ales, la vîrsta copilăriei, era de 15 ore și 25 de secunde. Statuia vie întruchipată de portughez a fost, totuși, alimentată... cu ... apă, la cerere, și s-a lăsat, periodic, masată. Lucruri la care „campionul" dorește să renunțe în următoarea sa încercare, declarînd că „data viitoare" este hotărît să lase o impresie atît de veridică, încît „porumbeii să poposească pe el, cum o fac pe orice statuie adevărată"...

Un mic lapsus

Tot la o probă de răbdare, involuntară însă, a fost supusă soția unui spaniol, în vîrstă de 70 de ani. O pană la motor l-a determinat pe consort să lase în paza soției mașina, într-o periferie a orașului Valencia, asigurînd-o că se va întoarce „grabnic" cu un mecanic. Prea mult n-a durat, într-adevăr, pînă a dat de un atelier, nefiindu-i nici prea greu să-l convingă pe depanator să-l urmeze. Din păcate, spre ghinionul celei în așteptare, spaniolul nu și-a mai putut aminti, în ciuda tuturor eforturilor, unde anume își lăsase automobilul. A trebuit să apeleze la poliție. Cu ajutorul acesteia, cei doi soți s-au putut regăsi după... opt ore.

Pasiunea rarităților

Anul 1988 a reprezentat, pentru unicul funcționar al oficiului poștal din comuna bavareză Blindheim, perioada cea mai drastică din întreaga sa activitate. Aceasta, din cauza codului deținut — 8888 —, care nu a scăpat pasionaților de rarități filatelice. Circa 1,5 milioane de colecționari din R.F.G. au adresat scrisori și ilustrate micuței poște locale, cu rugămintea de a fi ștampilate la 8 august, orele 8 și retrimise pe adresa expeditorilor. Tușul ștampilei, consemnînd nouă cifre de 8 — respectiv 8.8.88, 8. 888 —, a fost literalmente vînat de filateliști, „victimă" fiind, însă, factorul din Blindheim, care a făcut, nu metaforic vorbind, scurtă la mînă aplicîndu-l pe plicuri.

Roboți dresori

Japonia are în vedere ca dresajul cailor pentru alergările cu obstacole să se efectueze, în viitor, cu... roboți. Probele, efectuate recent, au dat rezultate mai mult decît încurajatoare, informează ziarele. Călărețul artificial, fixat în șa, a putut dirija cu precizie calul, acționînd frîne sau lovind cu pintenii și menținîndu-și echilibrul, chiar în condițiile celor mai pretențioase sărituri. Aceasta, grație unui sistem de telecomandă, complet computerizat. În plus, afirmă martorii oculari, robotul, îmbrăcat în clasicul costum de jocheu, cu șepcuța specifică, creează iluzia unui antrenor viu...

Parașutist călare

Tot despre cai și călăreți, o știre informează despre performanța unui parașutist francez, Oliver Seigner, care a „aterizat" în șaua unui cal, pe hipodromul de la Vichy. Nu a fost, cum se pare, o întîmplare, sportivul încercînd de mai mulți ani o asemenea performanță. A eșuat, însă, după cum declara, din cauza „comportării inadecvate" a cailor. Abia armăsarul Soprano a dovedit a avea „nervii tari", lăsîndu-l să poposească în șa pe omul venit cu parașuta.

În sprijinul criminaliștilor — bacteriile

Datorită cercetărilor efectuate în Uniunea Sovietică, dar și în alte țări, experții criminaliști au primit o nouă și deosebit de eficientă armă în lupta împotriva criminalității. În esență, este vorba de anumite bacterii cu ajutorul cărora pot fi relevate chiar și cele mai slabe amprente digitale, inclusiv cele lăsate cu cîteva săptămîni în urmă, informează agențiile de presă.

Șosea cu aligator

Ar părea să fie vorba de titlul vreunei pînze dintr-un muzeu de pictură modernistă. El a apărut, însă, dedesubtul imaginii alăturate, surprinsă de fotoreporteri pe șoseaua 523, din apropierea localității Oyster Creek (Texas). Un aligator, de 3 metri lungime, a traversat-o alene, molesit de asfaltul încins, fără a folosi, pentru aceasta, zonele de trecere permise pentru... pietoni. Inconștiență care, scriu ziarele, a condus la o „serioasă" perturbare a traficului...

Dificultăţi la procesul verbal

Poliţiştii din Frankfurt pe Main au întîmpinat mari dificultăţi în clarificarea unui caz de tîlhărie. S-a dovedit, astfel, aproape imposibil să fie scris, fără greşeală, în procesul verbal alcătuit în astfel de împrejurări, numele localităţii din care provenea reclamanta indoneziană: Seribusembilanratusempatpluluhdelapan. S-a vădit, mai tîrziu, că o asemenea localitate nici nu există în Indonezia. O reexaminare ulterioară a paşaportului cetăţencei în cauză a scos la iveală că, din neatenţie, ceea ce se credea a fi locul de baştină al reclamantei, era, de fapt, anul naşterii acesteia, lungul cuvînt însemnînd... 1948.

Erupţie la... ţanc

Parcă ar fi fost la comandă, scriu ziarele. Exact în momentul deschiderii Congresului internaţional al vulcanologilor, organizat în oraşul nipon Kagoshima, vulcanul Sakurajima, din imediata vecinătate, a început să erupă. Astfel, cei 2300 de experţi au putut schimba opinii pe viu, urmărind pe fereastră, pe tot parcursul congresului, şuvoaiele de fum, cenuşă şi fragmente de rocă aruncate din craterul situat pe foarte neliniştita, din punct de vedere geologic, insulă Kyushu.

Roz-bonbon

Numeroşi locuitori din Basel (Elveţia) au avut neplăcuta surpriză de a-şi vedea automobilele revopsite, peste noapte, în culoarea roz-bonbon. Multe parcări, relatează ziarele, semănau, în dimineaţa respectivă, cu uriaşe cutii umplute cu jeleuri de aceeaşi nuanţă, în aşteptarea capacului legat cu fundă, pentru a fi făcute cadou. S-a vădit a nu fi vorba, totuşi, de o glumă proastă, ci de un accident. O uzină chimică din localitate, afectată de o avarie, s-a văzut nevoită să evacueze în atmosferă o cantitate de colorant, nevătămător, dar, se vede treaba, cu preferinţe de aderenţă pe lacul caroseriilor. Substanţa, fiind solubilă în apă, a putut fi înlăturată de pe automobile de furtunurile pompierilor, mobilizaţi în grabă la acţiune...

514 ani în mină

O performanţă demnă de invidiat consemnează o familie din R.F. Germania, ai cărei bărbaţi, din tată-n fiu, au lucrat neîntrerupt în exploatarea cărbunelui, totalizînd 514 ani petrecuţi în mină. Tradiţia se pare, însă, că va fi întreruptă, dat fiind că cel mai tînăr membru al familiei ar dori să devină inginer-electronist. Dar, dacă se răzgîndeşte...

Interesul poartă... insula

17 nave japoneze s-au îndreptat, recent, în largul Pacificului, cu misiunea expresă de a salva insula Okinotorishima de apele oceanului. Eroziunea provocată de valuri ar fi dus, într-adevăr, într-o perioadă relativ scurtă de timp, la dispariţia atolului de pe hartă. Insula se află la 1700 km depărtare de Tokio, fiind alcătuită din... două stînci de circa 1,5 metri înălţime. De unde interesul atît de mare şi costisitor (proiectul este evaluat la circa 100 milioane dolari) pentru menţinerea unei palme de uscat? Minusculele stînci conferă Japoniei dreptul la exploatarea unei zone economice înconjurătoare de 400 000 kmp!

Caratele presse-papiers-ului

Timp de mai multe luni, Steve Meier, din Carolina de Nord (SUA), a folosit drept presse-papiers o bucată de cristal albastru, găsită de el într-o mină părăsită. „Ştergînd, zilnic, de praf cristalul, observ că devine mereu mai strălucitor“, s-a confesat el unui prieten. La sfatul acestuia, a arătat presse-papiers-ul unui bijutier. S-a vădit că Meier deţine, de fapt, un safir de mărime neobişnuită, de circa 3500 carate. Valoarea sa a fost apreciată la mai multe milioane de dolari.

Un munte de... cartofi prăjiţi

Belgianca Chris Vandevoorde (41 de ani) din Brügge a prăjit, neîntrerupt, cartofi timp de 78 ore şi 1 minut, îmbunătăţind cu 121 minute recordul deţinut în această direcţie de un compatriot. Fiica şi soţul au ajutat-o cu stoicism în acest absurd maraton în tigaia cu ulei, tăindu-i felii circa... cinci tone de cartofi.

Căldură mare

Asupra liniei ferate ce leagă oraşele italiene Foligno şi Florenţa au fost îndreptate, în vara lui 1988, numeroase obiective fotografice. Temperaturile ridicate au transformat-o, după cît se poate vedea şi din imaginea alăturată, într-o veritabilă curiozitate. O serie de fotografii sînt, acum, prezentate în şcoli, la orele de fizică, drept ilustraţie la lecţiile despre deformarea metalelor la căldură.

Capra şi bariera

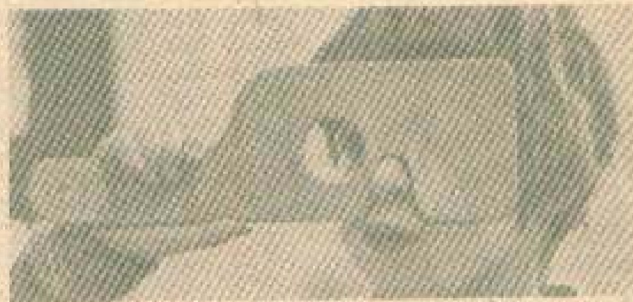
Bariera de cale ferată fiind lăsată, autovehiculele, căruţele, pietonii aşteptau, în ordine, trecerea trenului, pentru a intra, apoi, în oraşul Titov Veles (Iugoslavia). A sosit, însă, o motocicletă, al cărei zgomot a speriat un cal. Acesta l-a muşcat pe cel aflat la ghidon. S-a creat învălmăşeală. Un ţăran, curios să afle ce s-a întîmplat, şi-a legat capra de barieră şi a plecat la locul incidentului. Cînd s-a întors, ia capra de unde nu-i. A descoperit-o, însă, după zbieretele-i disperate. Atîrna de bariera ce se ridicase între timp. Coborîrea ei s-a vădit mai complicată decît urcarea, dat fiind faptul că bariera era manipulată, automat, de la mare distanţă. Neprevăzuta întîrziere n-a supărat pe cei ce aşteptau cale liberă, deoarece spectacolul oferit de capră, ajunsă la un moment dat călare pe barieră, s-a vădit mai mult decît amuzant...

Rubrică realizată de
Vasile Crişu

Un test pentru ochii copiilor noştri

Jocul este simplu. Dacă părinţii ar fi avertizaţi, s-ar putea să se evite ca cei 15 000 de copii — din 700 000 de mii care se nasc anual — să devină definitiv handicapaţi: respectiv, să nu vadă cu un ochi. Greşeala de a nu fi depistat la micul copil această boală — ambliopia unilaterală — atinge astăzi două milioane de francezi. Iar depistarea sau mai exact punerea în evidenţă a semnelor de alarmă ne determină să ducem copilul la oftalmolog — fiecare mamă trebuie să o facă; şi asta cît mai repede posibil: cînd copilul are nouă sau zece luni.

Regula testului: acoperiţi un ochi al copilului cu un bandaj şi lăsaţi-l să se joace timp de 10—15 minute. A doua zi, acoperiţi celălalt ochi şi astfel continuaţi cinci sau şase zile. Dacă la sfîrşitul acestei perioade copilul scoate bandajul atît la ochiul drept cît şi la ochiul stîng, experienţa nu are nici o semnificaţie: copilul nu este obişnuit cu proba. Reluaţi trei luni mai tîrziu, insistînd mai mult timp. Dacă atunci copilul suportă acoperirea ambilor ochi timp de două sau trei ore, să nu aveţi nici o teamă: el nu este ambliop. Dar dacă acesta tolerează acoperirea unui ochi şi scoate sistematic bandajul de la celălalt ochi, atunci poate fi suspectat de o ambliopie unilaterală — cu acuitatea vizuală la un ochi inferioară cu patru zecimi, cea normală fiind de zece zecimi. În funcţie de gravitatea bolii, ochiul nu captează decît o vagă senzaţie de lumină sau nu vede decît forme neclare. Copilul trebuie dus de îndată la oftalmolog: acesta este singurul în măsură să confirme pericolul şi vindecarea, în cazul în care ambliopia unilaterală nu este datorată unei leziuni organice. În majoritatea cazurilor este vorba de o tulburare funcţională vindecabilă, cu atît mai repede cu cît copilul este luat în tratament mai din timp. Dacă anomalia este tratată înainte de vîrsta de doi ani şi jumătate, în 95 la sută din cazuri va fi nevoie de cîteva zile pentru o vindecare completă. Între trei şi patru ani, de asemenea 95 la sută succes, dar în cîteva săptămîni. Între cinci şi şase ani, 50 la sută vindecare şi aceasta în cîteva luni. De la şase ani, eventuala recuperare este mai rară, incompletă şi necesită un tratament lung şi traumatizant. După vîrsta de opt ani, vindecarea este aproape nulă.

Un examen medical simplu

Tratamentul? Aproape acelaşi atît pentru un copil mic, cît şi pentru unul mai mare — acoperirea ochiului bun (cîteva zile, cîteva săptămîni) fiind suficientă. Ochiul lezat, obligat să lucreze, recuperează spontan o vedere normală. Dar, atenţie, tratamentul necesită o strictă supraveghere medicală. Şi aceasta datorită unui fenomen aparte. Sistemul ocular al copilului prezintă o proprietate ce dispare progresiv după vîrsta de patru ani: vederea unuia dintre cei doi ochi poate fi deteriorată sau recuperată. Lăsarea unui bandaj mai mult timp peste ochiul sănătos (în caz de infecţie, oreion) poate duce la orbirea parţială sau totală a ochiului. Lezarea ochiului poate fi reversibilă, dar pentru reabilitarea vederii trebuie cîteodată, pentru un anumit timp, să fie acoperit celălalt ochi. În nici un caz nu trebuie intervenit fără supravegherea medicului. Rămîne ca ambliopia unilaterală să fie automat depistată de către medici.

Raluca Ionescu

(adaptare după „Le Point")

De ce este atît de greu să te laşi de fumat?

Ţigările şi celelalte forme de prezentare ale tutunului sînt la fel de periculoase ca şi drogurile şi ar trebui tratate în aceeaşi manieră. Această problemă — scrie revista „Time" — este pe larg tratată în volumul lui C. Everett Koop, „Consecinţele fumatului asupra sănătăţii".

Autorul este acuzat, de către reprezentanţii industriei tutunului, de a fi pus semnul egalităţii între tutun — o substanţă legală — şi narcotice, ca heroina şi cocaina, îndreptînd, astfel, „un foc" împotriva fermierilor şi oamenilor de afaceri.

„Inamicul meu, a răspuns Koop, omoară 350 000 de oameni într-un an, faţă de 6 000 pe an — heroina şi 125 000 — alcoolul."

După prima ţigară, efectele nicotinei sînt repede tolerate şi, ca şi în cazul heroinei şi cocainei, nu întîrzie nici dependenţa de aceasta. Tutunul pare mai puţin dăunător, pentru că nu este imediat periculos. El nu suprastimulează o inimă să-

1. Aduce creierul la o stare ridicată de tensiune

2. Ridică ritmul bătăilor inimii şi presiunea sîngelui

3. În cote ridicate, relaxează muşchii şi facilitează diminuarea endorfinei, un narcotic natural care ar putea reduce stresul

4. Reduce circulaţia sîngelui la extremităţile corpului

5. Suprimă necesitatea de hidraţi de carbon.

O reușită chirurgicală

CĂUTĂRILE MEDICINII

Profesorul Henri Bismuth, de la Spitalul Paul-Brousse, Villejuif, pionierul francez al grefelor de ficat, are la activ 200 transplanturi reușite. O premieră a sa, relatată de revista „*Paris Match*": două transplanturi cu ficatul unui singur donator.

H. Bismuth multiplică un organ fundamental. Ficatul are proprietatea de a se regenera cu o ușurință uimitoare, astfel încît o jumătate de organ grefat ajunge, în două luni, la dimensiunea și funcțiile sale normale. În astfel de condiții, această premieră deschide perspective extraordinare. În viitor, se va putea preleva de la voluntari în viață o parte a ficatului, care va forma, la primitori, un organ complet și, în același timp, se va reconstitui și la donatori.

Două bolnave sînt transportate, în stare de comă, la spital. Diagnosticul, dintre cele mai alarmante: hepatită fulminantă. Singura șansă... un transplant. Se lansează un apel la France-Transplant. Aceasta recepționează un mesaj de la Berna: un tînăr în vîrstă de 32 ani a decedat în urma unui accident de automobil. Cîntărește 100 kg și are, probabil, un ficat mare.

Orele 14,00. Doi chirurgi din echipa profesorului Bismuth se îmbarcă în avion cu destinația Berna. Misiunea lor este de a preleva ficatul, de a verifica dacă este sănătos și dacă răspunde bine criteriilor tehnice. Intervenția chirurgicală durează o oră și jumătate.

În acest timp, echipa profesorului Bismuth pregătește un bloc operator. La ora 16,00, din Elveția, se confirmă, telefonic, starea bună a ficatului. Se pune în acțiune partea a doua a planului: prima pacientă este adusă în blocul operator. Înlăturarea ficatului bolnav durează trei ore; intervenție delicată, căci vasele de sînge sînt numeroase și bolnava sîngerează abundent.

La ora 19 și 15 minute, echipa „zburătoare" revine de la Berna, cu grefonul înmuiat într-o soluție americană de spălare, „U.W.", care permite conservarea peste limita obișnuită de 10 ore. Organul este mare, cîntărește 2,6 kg, dar cu tehnica pe care a pus-o la punct, Henri Bismuth îl va reduce la dimensiunea dorită, adaptîndu-l organismului pacientei.

La 19,30, intervine o modificare în program. Profesorul cere o echipă chirurgicală suplimentară, de nouă oameni, printre care secundul, se-

Profesorul Bismuth explică modul de secționare a ficatului în cele două părți ce vor fi grefate unor pacienți diferiți

nătoasă și nici nu dă halucinații." „Drogurile ucid mai repede. Cu țigările, însă, problemele apar după 20 de ani. Nimeni nu a murit aprinzîndu-și prima țigară", afirmă Alexander Glassman din Manhattan, psiho-farmacolog la Institutul psihiatric al statului New York.

Ca multe droguri care afectează sistemul nervos, nicotina stimulează și relaxează, totodată, trupul. Pentru că este inhalată, durează numai între 7 și 10 secunde să ajungă la creier, de două ori mai repede ca drogurile intravenoase și de trei ori decît alcoolul. Odată ajunsă acolo, imită unele din acțiunile adrenalinei, un hormon, și ale acetilcolinei, un puternic neurotransmițător, care face să explodeze sistemul de alarmă al creierului. După alte cîteva fumuri, nivelul nicotinei în sînge crește rapid, inima bate mai repede, iar presiunea sîngelui crește. Rezultatul este că fumătorii devin mai alerți și, într-adevăr, pot gîndi mai repede. În plus, nicotina poate avea un efect calmant, declanșînd eliberarea narcoticelor naturale numite beta-endorfine. Astfel, un fumător stăpînește două stări ale minții: vigilență și relaxare. Pe moment însă, și cu consecințe dintre cele mai nocive.

Nicotina acționează și în alte părți ale organismului. Contractarea vaselor de sînge dă o paloare a feței și diminuează circulația la extremități, deseori răcindu-se mîinile și picioarele. Relaxează mușchii și reprimă apetitul pentru carbohidrate. Pentru că nicotina nu poate fi menținută în corp, fumătorii mențin un nivel relativ constant în sînge, continuînd să fumeze.

Fumatul poate fi însă învins. Deși cei care au renunțat la heroină au afirmat că obișnuința de a fuma este mai greu de abandonat, 43 de milioane de americani au reușit această performanță și — ce este mai important — fără vreun alt ajutor decît ei înșiși. O treime din americanii care încă fumează caută ajutor în programele anti-fumat, care, în general, subliniază că acest viciu se poate trata.

ful de clinică, Denis Castaing, și trimite să fie adusă cealaltă bolnavă, internată la secția de reanimare. Nimeni nu se miră, toți au înțeles: Bismuth s-a hotărît să nu piardă partea amputată din ficatul viu, cînd ea ar putea să mai salveze o viață... A optat, deci, pentru un dublu transplant. De mult timp a pus la punct procedura acestei intervenții, și acum este pregătit. Toată echipa îi cunoaște studiile, deducțiile. Nu va fi nici o improvizație în această încercare.

Cea de-a doua pacientă este într-o stare foarte gravă; extirparea ficatului este imposibilă în aceste condiții: bolnava are nevoie de cîteva ore de îngrijiri intensive.

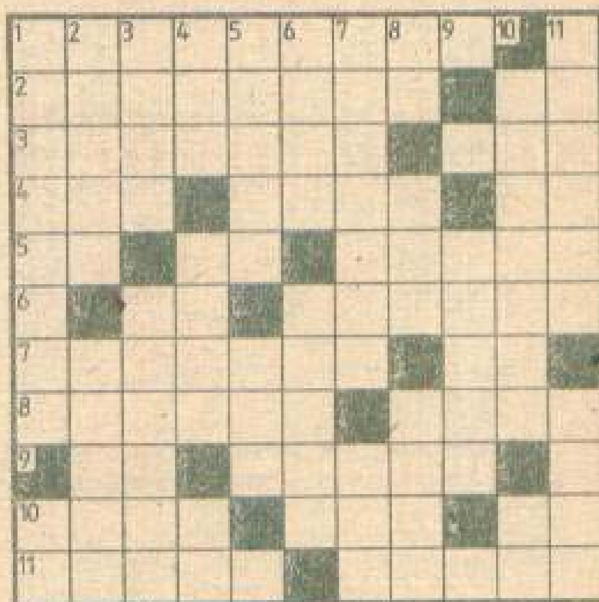
Ficatul donatorului a fost secționat în doi lobi. La miezul nopții, prima pacientă primește noul organ: un ficat care a pierdut vasele normale, dar s-a păstrat vena cavă de la bolnavă, venă spre care sînt făcute să converargă venele suprahepatice.

La ora 2 dimineața este adusă cea de-a doua pacientă. Se află într-o stare ceva mai bună. Poate fi anesteziată. Șeful de clinică, Denis Castaing, și echipa sa sînt pregătiți pentru intervenție. La ora 5 și 15 minute, bolnavei i se implantează grefonul: un ficat în care s-a păstrat cea mai mare parte a vaselor: vena cavă, vena portă, calea biliară. Un transplant destul de apropiat de rutină.

La ora 10 dimineața, cele două paciente sînt la reanimare. După ceasuri de luptă cu moartea, o nouă reușită.

Traducere și adaptare de
Mirela Lazăr

LINIȘTE ȘI PACE

ORIZONTAL: 1) Diplomat român de seamă (1882—1941) care spunea, în 1935, într-un interviu, că pacea trebuie să fie „o stare de spirit alcătuită din încredere, din înțelegere reciprocă și din nădejde în ziua de mîine." **2)** Marele nostru poet, autorul cunoscutelor versuri: „Doar izvoarele suspină,/ Pe cînd codrul negru tace;/ Dorm și florile-n grădină — ¡Dormi în pace!" — Paul Nedelcu. **3)** Jocuri organizate din doi în doi ani în cinstea lui Zeus în timpul cărora era proclamată pacea generală în întreaga Grecie — Poet român contemporan (Aurel; n. 1930), autorul poeziei „Ștafeta păcii". **4)** Insecticid numit și „parathion" — Ambarcațiune — Într-o urnă! **5)** Sînt Elvira Oprea — Izvorăște din inimă. **6)** Secure! — Epopee de Homer care, împreună cu Odiseea, constituie o sinteză de geniu a cîntecelor eroice și baladelor, prefigurînd idealul uman al eroului, echilibru între înțelepciunea pașnică și forța fizică. **7)** „... Potcoavă", roman de Mihail Sadoveanu, al cărui personaj principal constituie o întruchipare a generozității omenești, a dragostei de muncă sîrguincioasă și pașnică — La intrarea în Ripiceni! **8)** Loc de fericire și viață pașnică, hărăzit în mitologia greco-romană eroilor, poeților și înțelepților — Atracție omenească pentru a duce o viață ordonată, tihnită, fără necazuri. **9)** Ion Tomescu — Prozator român (n. 1930), autorul volumului intitulat „Liniștea". **10)** Înroșește hîrtia de turnesol — Fiu al lui Zeus care a luat parte împreună cu Apolo și Poseidon la construirea Troiei — Rumegătoare blînde, pașnice. **11)** Acest mare istoric roman (c. 55 — 118) i-a satirizat în felul următor pe războinici, prin vorbele lui Galgacus din „Viața lui Agricola": „Unde fac pustiu, ei îi spune pace" — Poetă romîncă contemporană (Maria; n. 1914), autoare a numeroase poeme dedicate păcii, cuprinse în volumele „Torentul", „Despre pămînt", „Bucurie" ș.a.

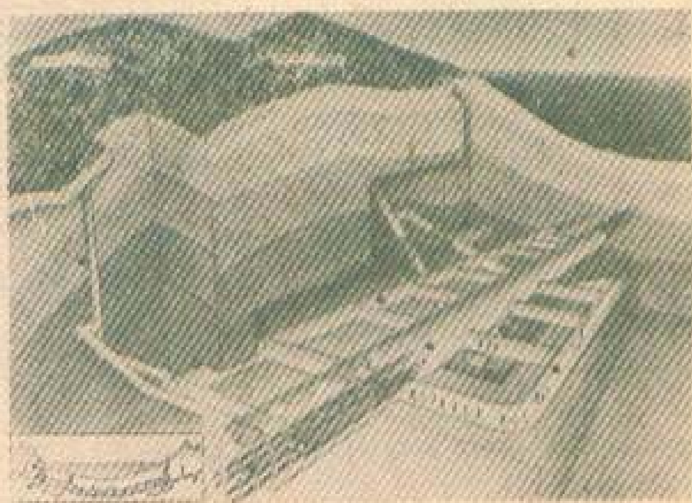
VERTICAL: 1) Încordare între popoare care poate amenința pacea lumii — Armăsar dobrogean. **2)** Mare, foarte mare — „Neîmblînzită ca o stea lactee" este titlul unui volum al acestei poete (Carolina; n. 1951), care cuprinde versuri cu remarcabile frăgezimi într-o lume de bucurii, liniște și pace. **3)** Imagine a eternității (Platon) — Provenit din Sciția. **4)** Merge prin tunel! — Zeu pe care zeii l-au oferit oamenilor în dar ca pe o forță care inspiră pe poeți, motiv de liniște și bucurie a vieții (mit.) — Dan Iorga. **5)** „Lupta pentru lumină" este titlul unui volum al acestui poet și dramaturg finlandez (Eino; 1878—1926) — Insulă din regiunea Colhidei, unde se afla pădurea în care era păstrată „Lîna de aur" (mit.). **6)** Român de italianul Ugo Ojetti — Zeița păcii în mitologia greacă, reprezentată purtînd cornul abundenței. **7)** Luptător legendar roman, despre care se spune că ar fi pătruns în tabăra regelui Porsena, asediatorul Romei, și, nereușind să-l ucidă, a încercat să-și ardă mîna dreaptă; mișcat de patriotismul acestuia, Porsena a încheiat pînă la urmă pace cu romanii — Rîu în Iran. **8)** Corina Udrea — Numele zeului Heimdal din mitologia scandinavă, care s-a întrupat în om, devenind părinte al oamenilor pașnici — Materie primă pentru pîinea de fiecare zi. **9)** Are nevoie de liniște și pace pentru a lucra pămîntul. **10)** Loc liniștit și plăcut (fig.) — Produs avicol. **11)** A aduce la cunoștința oamenilor o veste bună — Soțul zeiței Isis, aceasta din urmă fiind mamă a tuturor și a naturii pașnice în toate formele ei (mit.).

Dicționar: SNP, AEA, ESCA, TAB, AFI.

Mircea Iordache

CALEIDOSCOP

Din nou despre cel mai lung tunel din lume

De acum înainte, arhipelagul japonez nu mai formează decît o singură insulă. Între Honshu şi Hokkaido, tunelul Seikan nu este poate calea cea mai scurtă, dar este cea mai sigură.

După 24 de ani de lucrări, 35 000 tone de dinamită şi un buget evaluat iniţial la 60 miliarde yeni (2,7 miliarde franci francezi), dar mărit de atunci de peste circa 20 de ori (1), tunelul Seikan, cel mai lung tunel submarin din lume, s-a deschis, oficial, circulaţiei la 13 martie 1988. El leagă Honshu, insula centrală a Japoniei, de Hokkaido, marea insulă din nordul ţării, şi traversează, pe sub mare, strîmtoarea Tsugaru — ceea ce reprezintă o lungime totală de 53,9 km, dintre care 23,3 km pe fundul mării. Un record pe care nu-l va depăşi viitorul tunel anglo-francez, cu cei 49,2 km ai săi, prevăzut să intre în funcţiune în 1993. Tunelul Seikan cuprinde trei galerii cu funcţionalităţi diferite, legate unele de altele prin galerii transversale. O primă galerie „pilot" (1), a cărei străpungere a început în 1964, a servit la studierea caracteristicilor geologice ale subsolului. Nimic misterios n-a fost, astfel, descoperit la 100 de metri sub planşeul oceanic şi sub un strat de apă de 140 metri — decît o rocă friabilă formată din nisip şi sedimente. Au urmat, apoi, o galerie de serviciu cu un diametru de 5 metri (2), destinată circulaţiei oamenilor şi materialelor între şantier şi suprafaţă şi pentru evacuarea pasagerilor în caz de urgenţă şi, în sfîrşit, tunelul principal (3) cu o lărgime de 11 metri, început în 1971. Ce găsim în el? Două căi ferate, una pentru trenuri cu ecartament convenţional (1,067 m), alta destinată trenului de mare viteză japonez, Shinkansen, cu un ecartament mai mare (1,435 m). Deocamdată, lucrările pentru tronsonul de nord al Shinkansen au ajuns la 170 km depărtare de tunel.

Mai curînd decît să reziste la infiltraţiile apei de mare, tunelul Seikan se adaptează la condiţiile existente. Această apă este colectată printr-un canal de drenaj (4) care curge pe sub calea ferată, apoi este împinsă spre extremităţile galeriei pilot, unde este refulată spre exterior printr-o baterie de 12 pompe (5). Astfel, în fiecare minut, sînt evacuate 260 tone de apă.

Ce se întîmplă în caz de incendiu? Chiar dacă trenurile sînt studiate minuţios pentru a reduce la maximum riscurile, s-au prevăzut măsuri pentru cele mai nefericite situaţii. Două staţii subterane (6) au fost amenajate, una la kilometrul 18 şi cealaltă la kilometrul 41, pornind din Hokkaido. Trenul nu se va opri niciodată între aceste două staţii. Dacă un incendiu izbucneşte chiar după trecerea prin prima staţie, garnitura va trebui să parcurgă, în flăcări, 23 de km în circa 10 minute pentru a ajunge în cea de-a doua staţie... Acolo, odată garnitura oprită, incendiul va fi stins, iar pasagerii îndreptaţi spre una din galeriile perpendiculare care jalonează tunelul la fiecare 40 de metri de o parte şi de alta a staţiilor, întinzîndu-se pe o distanţă de 600—1 000 metri. Dacă este nevoie, pasagerii grupaţi într-o zonă de evacuare (7) vor putea ajunge la suprafaţă cu ajutorul unei scări rulante lungi de 700 m! Galerii pentru ventilaţie forţată (8) protejează aceste zone de fumul provocat de incendii.

Trenul este conectat prin radio la un centru de comandă şi de supraveghere situat la Hokkaido. Informaţiile obţinute cu ajutorul diverselor sonde şi camere, care împînzesc pereţii tunelului, sînt transmise pînă la acest centru prin cablu optic.

Cît timp se economiseşte astăzi cu ajutorul acestui tunel care face legătura între Tokio şi Sapporo, cele două mari centre economice situate de o parte şi de alta a strîmtorii? De-abia două ore pe un traseu de 12 ore. Dar, odată cu intrarea în funcţiune a trenului de mare viteză, această durată va fi de numai 5 ore şi 40 de minute — şi, o dată cu aceasta, tunelul Seikan, remarcabilă performanţă a tehnicii nipone, îşi va dovedi pe deplin menirea.

I. Alexandrescu

Grava amenințare asupra climatului terestru

O creștere cu mai multe grade a temperaturii planetei, o ridicare a nivelului apelor oceanelor: mulți specialiști consideră că, în decurs de cîteva decenii, ar fi posibilă o adevărată catastrofă climatică dacă nu încetăm să ardem din ce în ce mai mulți combustibili fosili, care provoacă creșterea procentului de gaz carbonic în atmosferă. Prezentăm, în continuare, extrase dintr-un articol consacrat acestei probleme de revista „Science et Avenir".

De mai multe luni, seceta bîntuie în Statele Unite (în fotografie albia fluviului Mississippi secată la Memphis). Potrivit opiniei lui James E. Hansen, de la NASA, această situație s-ar datora, în proporție de 99 la sută, efectului de seră provocat de degajarea gazului carbonic ca urmare a diferitelor activități umane

Răspunsul specialiștilor nu este întotdeauna același, dar el oscilează de la „foarte probabil" la „este posibil". Nici unul nu exclude, însă, această eventualitate.

Motivul îngrijorării lor poartă un nume: „efectul de seră". El este cel care ar putea modifica echilibrul termic al Terrei. Schematic, temperatura suprafeței terestre este reglată de fluxul radiațiilor pe care le primește și pe care le emite. Pe de o parte, solul primește energia solară printr-un filtru: atmosfera. Cea mai mare parte a radiațiilor recepționate sînt din domeniul vizibil și cel infraroșu apropiat. Pe de altă parte, însuși solul, pentru că este cald, emite radiație infraroșie care, filtrată și ea prin atmosferă, este retrimisă în spațiu.

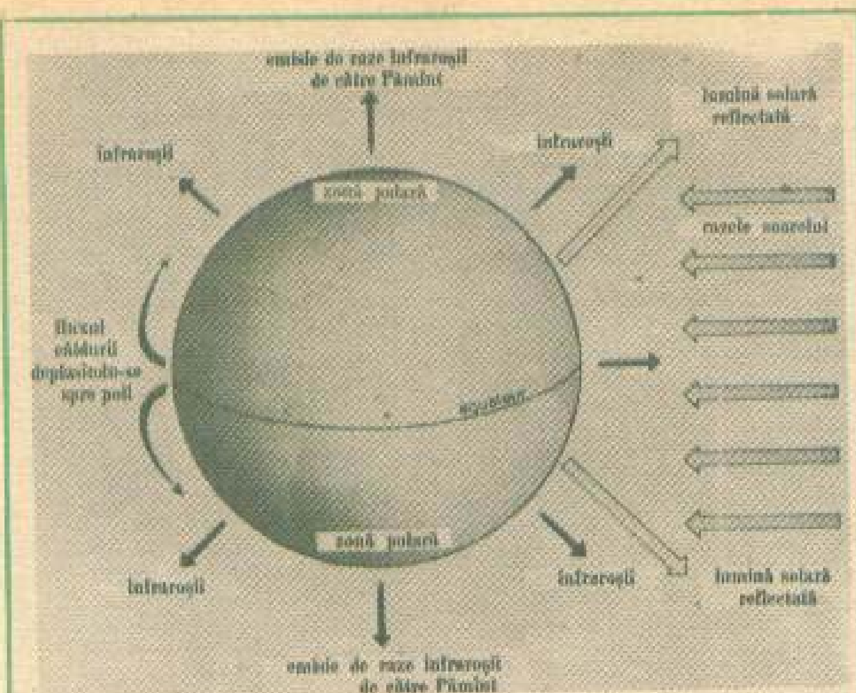
Efectul de seră provine din diferența de transparență a atmosferei la razele care sosesc (în mare parte din domeniul vizibilului) și cele care sînt transmise de Pămînt (în principal infraroșii). Or, se constată că atmosfera este mai transparentă în sensul Soare-Pămînt (raze din spectrul vizibil) decît în sensul Pămînt-spațiu (domeniul razelor infraroșii). Pentru asigurarea echilibrului, Pămîntul trebuie, deci, să emită mai multe raze infraroșii, ca și cum n-ar exista atmosferă, deci ca el să fie mai cald.

În prezent, încălzirea datorată efectului de seră este de ordinul a 33°C. (Temperatura medie a Pămîntului ar fi de −18°C, or ea este, de fapt, +15°C. Fără efectul de seră, Pămîntul ar fi acoperit de gheață).

Aerul se compune din azot și oxigen, conținînd și alte gaze, sub formă de urme mai mult sau mai puțin importante. Dar tocmai aceste gaze — în primul rînd vaporii de apă, apoi, în ordinea descrescîndă a importanței lor, gazul carbonic, metanul, ozonul troposferic etc. — sînt cele care provoacă efectul de seră.

Or, specialiștii în studierea atmosferei constată că proporția acestor gaze are o tendință de creștere și că efectul de seră se accentuează, provocînd, foarte probabil, o ridicare marcată a temperaturii terestre.

Vaporii de apă nu au rolul cel mai important; ei sînt deja foarte abundenți, iar efectul lor este aproape maxim. Acuzații principali, răspunzători de creșterea efectului de seră, sînt gazul carbonic și, într-o mai mică măsură, metanul; aceste gaze absorb razele infraroșii pe lungimile de undă pe care vaporii de apă le lasă să treacă și, ca urmare, creșterea proporției lor are un efect maxim. Nu sîntem, desigur, amenințați de un efect de seră datorat gazului carbonic într-o așa de mare măsură ca pe planeta

Pămîntul primește energie de la Soare și emană raze infraroșii. Înclinarea razelor solare la Poli se traduce printr-un flux mai mic pe unitatea de suprafață. Ecuatorul primește deci un mai mare flux de energie decît Polii. Această diferență este compensată printr-un flux de căldură de la Ecuator spre Poli și care constituie „motorul" întregii meteorologii

Venus (unde atmosfera este, în principal, compusă din gaz carbonic și unde efectul de seră atinge 250°C!), dar o creștere a temperaturii cu cîteva grade este pe deplin posibilă.

Specialiștii nu par, deocamdată, să fie de acord asupra aceluiași răspuns la întrebarea: „Sîntem oare amenințați de o catastrofă meteorologică în următoarele decenii?", deoarece există încă multe incertitudini științifice. Însă mulți dintre ei văd, în anumite fenomene climaterice, acțiunea efectului de seră. Astfel, James E. Hansen apreciază că seceta care bîntuie de mai multe luni de zile în centrul Statelor Unite se datorează, în proporție de 99 la sută, efectului de seră.

Sporirea actuală a proporției de gaz carbonic, care a marcat o creștere de la 275 la 345 părți la milion între 1850 și 1985 (în prezent, creșterea anuală fiind de 0,5 la sută) va continua oare? Ce se întîmplă cu proporția de metan care a crescut de la 0,7 părți la milion, în 1850, la 1,7 părți la milion în 1985 (rata anuală este, în prezent, de peste 1 la sută)? Nimeni nu știe. Bilanțul este, de fapt, foarte complex. În orice moment, există emisii și absorbții, iar creșterile rezultă din bilanțul permanent al acestor procese. Or, specialiștii sînt, în prezent, incapabili să cuantifice corect acest bilanț. Ei se mulțumesc să explice creșterea constantă prin activitatea umană. Creșterea proporției de gaz carbonic ar avea originea în combustia lemnului, a petrolului și cărbunelui, cea a metanului — prin extinderea culturilor (mai ales de orez) pentru alimentația umană.

Gazul carbonic, de exemplu, poate fi absorbit de oceane, dar și prin dezvoltarea vegetației. Proporția de absorbție depinde de temperatură și de activitatea umană. Metanul ar dispărea, treptat, prin reacții chimice cu alte gaze — în special, radicalii OH —, aflate, și ele, în aerul atmosferic sub formă de urme, dar aceste reacții nu sînt încă pe deplin elucidate.

Dar chiar dacă ar fi posibil, în urma unor calcule și experiențe, să se prevadă cu exactitate proporția de creștere a acestor gaze, tot nu s-ar putea deduce cu certitudine variațiile climaterice datorate acestei creșteri. Au fost testate diverse modele meteorologice (în general, presupunînd o dublare a cantității de gaz carbonic prezent în atmosferă). Acestea oferă rezultate foarte diverse, încălzirea medie fiind cuprinsă între 2° și 5°C. Diferențele depind de diversitatea factorilor care intră în joc. Punctul cheie pare să fie efectul nebulozității și pluviometria care rezultă din aceasta. Un singur punct se regăsește în toate modelele: creșterea temperaturii ar trebui să fie mult mai mare la Poli (+10°C) decît la Ecuator, unde temperatura ar urma să rămînă stabilă. Incertitudine asupra proporțiilor de gaze sub formă de urme, incertitudine asupra consecințelor lor meteorologice. Știința actuală se dovedește încă neputincioasă.

În fața actualului impas, alți cercetători au încercat o abordare diferită. Au existat, în trecut, variații climaterice mari cu ordinul de mărime al celor pe care îl prevăd modelele atmosferice de laborator. Aveau oare acele variații legătură cu efectul de seră? Recent, au fost făcute studii exacte pentru a măsura proporția de gaz carbonic și temperatura atmosferei din perioade ale trecutului îndepărtat. Cele mai recente date se referă la ultimii 150 000 de ani.

Echipe franceze și sovietice au studiat în amănunțime straturile de gheață depuse în Antarctica. Ele au măsurat compoziția izotopică a acestor ghețuri (proporția de deuteriu) și au dedus variațiile de temperatură, căci compoziția izotopică a gheței variază, de fapt, ușor odată cu temperatura. Aceste echipe au studiat, pe de altă parte, compoziția chimică a bulelor de aer conținute în gheață și au dedus variația în timp a cantității de gaz carbonic din atmosferă. Apoi, ele au comparat cele două curbe. Paralelismul este aproape perfect. Unei diminuări a gazului carbonic îi corespunde o scădere a temperaturii, iar creșterea procentului acestui gaz determină o ridicare a temperaturii. Aceste observații vin, deci, în sprijinul teoreticienilor care fac o legătură între ridicarea temperaturii și creșterea cantității gazului carbonic în atmosferă,

dar ele nu răspund, totuşi, la toate întrebările.

Mai întîi, ele nu permit să se prevadă riscurile care ar apărea în următoarele cîteva decenii. Căci nivelurile de concentrare a gazului carbonic au fost întotdeauna, în trecutul apropiat, inferioare celor pe care le ating astăzi. Pe de altă parte, curbele nu explică nici de ce au existat, în trecut, aceste variaţii paralele ale temperaturii şi proporţiei gazului carbonic.

Actualele teorii presupun că au existat variaţii ale cantităţii luminii solare ajunse pe Pămînt. Luminozitatea Soarelui variază potrivit diverselor cicluri, dintre care cel mai cunoscut (dar nu şi cel mai important) are o perioadă de 11 ani. Orbita terestră din jurul Soarelui variază, de asemenea, cu timpul (schimbări mici de elipticitate), în aşa fel încît planeta noastră nu se găseşte întotdeauna exact la aceeaşi distanţă de Soare, şi — mai ales — nici în acelaşi fel. Variaţiile cantităţii de energie solară ar provoca modificări ale temperaturii, implicînd schimbări paralele ale compoziţiei în gaz carbonic potrivit mecanismelor al căror amănunt este încă necunoscut, aceste schimbări provocînd apoi, într-un cerc vicios, variaţii paralele de temperatură. Ne aflăm, deci, într-un sistem extraordinar de complex de acţiune şi reacţie, unde este dificil să discernem care este cauza şi care efectul.

Alţi cercetători au preferat să se intereseze de un trecut mai recent. Ei au calculat ridicarea temperaturii prevăzută teoretic pentru creşterea cantităţii respective a gazului carbonic. Ei au stabilit-o la 1°C. Acest grad se regăseşte oare în analele meteorologice? Cîtuşi de puţin. Temperatura medie a planetei noastre n-a crescut, de fapt, decît cu o jumătate de grad. Unde a dispărut, deci, cealaltă jumătate de grad?

Pentru a explica această dispariţie, au fost avansate două ipoteze. Una presupune un efect de întîrziere în creşterea temperaturii legată de inerţia termică a mărilor şi oceanelor globului, cealaltă, mai convingătoare, ţine seama de o slabă variaţie a intensităţii solare din ultimii ani. Fluxul solar a scăzut cu 0,02 la sută pe an de la mijlocul secolului. Această scădere ar provoca o micşorare a temperaturii cu jumătate de grad. Specialiştii prevăd că, urmărind un ciclu de 80—90 de ani, luminozitatea Soarelui ar trebui să reînceapă să crească spre anul 2000. Ca urmare, creşterea temperaturii provocată de gazul carbonic — creştere mascată, în parte, de scăderea luminozităţii Soarelui — va marca o accentuare la începutul mileniului viitor.

Ridicarea temperaturii nu va fi uniformă: unele regiuni se vor răci chiar! Pe această hartă sînt înscrise previziunile pentru iulie 2029. Zonele de culoare mai închisă marchează cea mai mare creştere (+5°C), iar cele mai deschise — o răcire evidentă (—1,5°C şi —3°C)

Ţinînd seama de numeroasele incertitudini care persistă, ce s-ar putea prevedea? Nu există nici un motiv să credem că acumularea de gaz carbonic, de metan sau alte gaze va înceta în viitorul apropiat. Cel mai simplu ar fi să presupunem că rata acestei acumulări va continua în ritmul actual. Trebuie, deci, să ne aşteptăm la o creştere a temperaturii cu cîteva grade în următorii 50 de ani, iar această creştere se va manifesta mai evident cu începere din anul 2000, dacă, aşa cum se prevede, valoarea fluxului solar se va mări de la această dată. Pe baza unor studii, s-au emis mai multe ipoteze, potrivit cărora ridicarea temperaturii se va situa între 1° şi 5°C. O asemenea perspectivă nu pare catastrofală la prima vedere. Cititorii friguroşi s-ar bucura chiar la o asemenea perspectivă.

În realitate, o astfel de creştere ascunde fenomene mult mai puţin favorabile. Creşterea

Topirea gheţurilor va constitui una din primele consecinţe ale creşterii temperaturii

temperaturii nu va fi uniformă. Toate modelele experimentale prevăd o stabilitate la Ecuator şi la Tropice şi o creştere mai mare a temperaturii (cu 8—10°C) spre Poli. Or, asemenea modificări pot schimba complet circulaţia curenţilor oceanici şi a aerului de pe întregul glob, deci să provoace schimbări climatice mai mari decît simpla creştere cu cîteva grade a temperaturii.

Există, deci, un deficit de căldură la Poli şi un exces la Tropice. Regiunile ecuatoriale şi tropicale trimit căldură spre Poli prin curenţii de altitudine (aerul cald este mai uşor decît aerul rece), în timp ce aerul polar îngheţat coboară de la Poli, spre Ecuator la o altitudine mai joasă. Aceste procese sînt foarte complexe: pentru a le înţelege, trebuie să ţinem seama, îndeosebi, de rotaţia Pămîntului şi de variaţiile sezoniere. O ridicare a temperaturii polare este susceptibilă să le modifice comportamentul. O analiză simplă la acest nivel arată că ar trebui să rezulte o creştere în latitudine a zonei climatului temperat, care s-ar apropia de Poli, şi o lărgire a zonelor de deşert, situate între regiunile tropicale şi cele temperate.

O astfel de viziune globală este, însă, simplistă. Climatul este reglat de factori mult mai complecşi, care provoacă, în special, intervenţia mişcărilor maselor oceanice. Mecanismul exact referitor la circulaţia curenţilor marini, aşa cum există în prezent, nu este cunoscut. Nimeni nu poate, deci, să prevadă dacă şi cum el va fi afectat de creşterea temperaturii. Dacă, aşa cum este normal să considerăm, aceşti curenţi ar fi modificaţi, schimbările climatice ar putea fi mult mai brutale.

Fenomenul El Niño

Nu trebuie să vedem, deci, evoluţia viitoare a climatului drept un fenomen continuu, ci cu „salturi". La un anumit grad de dezechilibru, sistemul climatic se schimbă mai mult sau mai puţin rapid. Rezultă, pe plan local, modificări relativ brutale ale condiţiilor climaterice — temperatură, precipitaţii etc. — ale căror consecinţe sînt mult mai nefaste decît o variaţie continuă. Înregistrările temperaturii arată, adesea, un traseu „în scară".

Pentru a ilustra aceasta, să luăm un fenomen meteorologic actual, deosebit de studiat şi în care o modificare a temperaturii mării are consecinţe climatice la scara întregii planete: fenomenul El Niño.

Apele Oceanului Pacific se răcesc în mod normal în largul coastelor statului Peru prin contactul cu masele mai reci de apă. Există ani cînd această răcire nu se produce deloc sau se produce într-o proporţie mai mică decît de obicei. Creşterea temperaturii poate atinge 2°C la suprafaţă. Consecinţele sînt imense. Pe plan economic, există mai puţin peşte şi, ca urmare, pescarii peruani au de suferit.

Episodul din anii 1982—1983 a fost deosebit de intens; au fost înregistrate creşteri ale temperaturii apei chiar de 4°C, fenomen neînregistrat vreodată. Încălzirea în anumite zone este însoţită de un dezechilibru de presiuni în Pacific, care corespunde unei depresiuni în vecinătatea coastelor americane. *Rezultă, de aici, o perturbare globală a regimului vînturilor şi schimbarea este destul de mare pentru a modifica viteza de rotaţie a Pămîntului!* Pe de altă parte, din punct de vedere climatic, unele regiuni se răcesc, altele se încălzesc. Precipitaţiile cresc în anumite zone, scad în altele.

Consecinţele unei creşteri a efectului de seră se vor traduce, probabil, nu printr-o creştere lentă şi progresivă a temperaturii, cum presupun modelele cele mai simpliste, ci prin schimbări mai mult sau mai puţin brutale ale regimurilor climatice, imposibil de prevăzut pentru moment. Previziunile sînt cu atît mai greu de făcut în domeniul meteorologiei. Fenomenul El Niño din 1982—1983 a fost, de exemplu, însoţit de o reducere momentană a concentrării atmosferice a gazului carbonic, care se explică printr-o solubilitate sporită a acestui gaz în apa Oceanului Pacific şi o mai mare absorbţie de către plante, datorită unei dezvoltări intense a vegetaţiei legate de schimbările climatice provocate de El Niño.

În urmă cu cîţiva ani, experţi americani au încercat să evalueze, printr-un model meteorologic global, consecinţele asupra Statelor Unite a unei dublări a cantităţii gazului carbonic. Ei au constatat schimbări climatice considerabile, care, afectînd mai ales ritmul sezonier şi nivelul precipitaţiilor, ar obliga Statele Unite să transforme complet agricultura: precipitaţii sporite în nord, asociate cu o secetă, în primăvară şi în vară, mai spre sud.

Concluziile acestui studiu nu trebuie luate foarte strict, ele arată numai tipul de modificări care ar putea să apară. Dar o încălzire medie a planetei ar urma, de asemenea, să fie în-

soțită de o creștere a nivelului mărilor. Cînd climatul se răcește, nivelul mărilor scade; cînd se încălzește, el crește. Acest fenomen este legat, în mică măsură, de dilatația apei mării odată cu temperatura, și, într-o măsură mult mai mare, de topirea gheturilor. Amplitudinea variațiilor posibile ale nivelului mării se măsoară în zeci de metri. În urmă cu 50 000 de ani, datorită răcirii climatului, nivelul mărilor scăzuse suficient pentru ca Marea Mînecii să dispară, iar Anglia să facă corp comun cu continentul european.

Astfel, experții prevăd, în cazul unei dublări a concentrației de gaz carbonic, o creștere a nivelului mării, legată de dilatarea apei, cuprinsă între 10 și 125 cm. La care s-ar putea adăuga o altă creștere de circa 20 centimetri provocată de topirea ghețarilor montani. Topirea gheturilor polare este o problemă mai complexă. Ea ar urma într-o primă etapă (dacă modelele meteorologice sînt exacte) să fie compensată printr-o creștere a căderilor de zăpadă. În decurs de un secol sau două ar rezulta totuși o serioasă ridicare a nivelului mării, de ordinul a 5 metri. Pentru moment, se constată o tendință în direcția topirii gheții antarctice, avînd drept consecință înmulțirea numărului de aisberguri, fără să se constate, totodată, o creștere paralelă a nivelului mării. Datorită dispariției masei de gheață care acoperă continentul antarctic, ar putea să se ridice și mai mult nivelul mărilor.

Astfel, în cîteva zeci de ani, modul de viață pe planeta noastră ar putea fi considerabil perturbat. Totuși, nimeni în afara cîtorva cercuri de specialiști, nu pare să fie îngrijorat.

Nu există nici o campanie ecologică sau politică care să încerce să frîneze „această poluare", ale cărei consecințe ar putea fi chiar mult mai catastrofale decît cea mai mare parte a pericolelor pentru mediul înconjurător condamnate în prezent.

Rămîn multe incertitudini științifice. De fapt, potrivit diverselor ipoteze și modalități de gîndire, am putea să ne imaginăm o situație catastrofală în care, în decurs de 50 sau 100 de ani, climatul planetei s-ar schimba complet, în care nivelul mărilor s-ar ridica cu 10 metri, mai curînd decît o perspectivă optimistă în care toate ar evolua în cel mai bun sens (cui nu i-ar place oare să profite de o temperatură ceva mai blîndă în unele sezoane?). Schimbările climaterice, care ar putea surveni, corespund unei redistribuiri a hărților meteorologice care avantajează unele regiuni și dezavantajează altele, fără ca, pentru moment, să fie posibil să se prevadă cine (și cum) va fi cel avantajat.

În sfîrșit, pare imposibil să împiedici producția de gaz carbonic și de metan. Nu putem impune țărilor în curs de dezvoltare să-și limiteze consumul de combustibil, să le împiedicăm să defrișeze pădurile, să interzică cultivarea orezului (care degajă gaz metan), în timp ce aceste activități le sînt absolut indispensabile. Or, tocmai de pe urma lor va rezulta cea mai mare parte a creșterii producției gazului carbonic și metanului. Rămîn țările bogate. Ele au interzis, nu de mult, emanațiile unor gaze fluorate și clorate pentru a împiedica diminuarea stratului de ozon stratosferic, dar nu s-a întreprins nimic în legătură cu emanațiile de CO. Totuși, la conferința privind „Atmosfera în evoluție", la care au participat oameni de știință veniți din lumea întreagă, a fost adoptată o recomandare în care se cere țărilor dezvoltate să reducă, pînă în anul 2000, cu 20 la sută emanațiile de gaz carbonic. Mulți oameni de știință își pun mari speranțe în următoarea conferință mondială asupra climei, care va avea loc la Geneva în 1990, pentru a fi luate, în sfîrșit, acele hotărîri încît omenirea să nu fie condamnată să asiste neputincioasă la creșterea efectului de seră, ale cărui necunoscute rămîn încă nedescifrate.

Traducere și adaptare de
Ion Alexandrescu

După șase ani de negocieri, la Wellington a fost adoptată, în iunie 1988, Convenția privind prospectarea și exploatarea bogățiilor naturale ale Antarcticii.

Chris Beeby, președintele întîlnirii consultative speciale privind resursele minerale ale Antarcticii, a declarat: „Documentul interzice explorarea și exploatarea resurselor minerale din această regiune fără aprobarea specială a instituțiilor create în baza convenției".

Convenția stabilește criterii și garanții riguroase privind protecția mediului înconjurător — cele mai stricte garanții negociate vreodată într-un tratat internațional, apreciază agenția „China Nouă". Se prevede crearea unui comitet consultativ alcătuit din experți, care să facă evaluări detaliate și cuprinzătoare privind mediul înconjurător în toate etapele procesului de adoptare a unei decizii. „De îndată ce sînt inițiate activități de exploatare, acestea vor fi supravegheate cu strictețe de un comitet de control. Pot fi efectuate inspecții de către oricare din statele implicate sau de către observatorii numiți de comisie", a precizat C. Beeby. „În cazul în care apare vreo problemă majoră, activitățile pot fi imediat suspendate", a arătat el, adăugînd că, dacă, în pofida acestor măsuri, are loc un accident ce afectează mediul înconjurător, convenția prevede ca vinovatul să plătească o serie de compensații. Se prevede, de asemenea, un sistem de zone protejate, astfel încît părți ale Antarcticii, de importanță specială, pot fi plasate în afara limitelor activităților de exploatare sau explorare.

Reamintim, în context, că Tratatul asupra Antarcticii a fost adoptat în 1959 și a intrat în vigoare în 1961. România a aderat la tratat în 1971, făcînd, însă, o rezervă la unele prevederi, care, în concepția țării noastre, „nu sînt în concordanță cu principiul conform căruia tratatele multilaterale al căror obiect și scop interesează comunitatea internațională, în ansamblul său, trebuie să fie deschise participării universale".

ANTARCTICA: începe exploatarea ultimului teritoriu virgin

O călătorie la capătul Pămîntului: o parte a gheţurilor antarctice sînt în atenţia cercetătorilor

Unii au văzut în el un triumf al raţiunii şi artei de a guverna; alţii — o reţetă sigură pentru a ajunge la dezastrul ecologic. Dar, în orice caz, acordul internaţional asupra viitorului Antarcticii, semnat în iunie 1988, va rămîne ca un eveniment major în istoria acelui vast ţinut îngheţat. Deşi depăşeşte în suprafaţă Statele Unite şi Mexicul luate împreună, Antarctica are o populaţie egală cu cea a unui sat, iar peisajul său e presărat cu numai cîteva staţiuni de cercetări. Desigur, acordul semnat la Wellington (Noua Zeelandă) ar putea să ducă la unele schimbări de situaţie. La sfîrşitul unei luni de negocieri, delegaţii a 33 de naţiuni au anunţat că au convenit asupra unui sistem de autorizare şi reglementare a activităţilor miniere şi de exploatare a petrolului pe continentul alb.

Nu se întrevede vreo activitate febrilă imediat în urma acestui acord şi, de fapt, este posibil ca exploatarea bogăţiilor Antarcticii să nu devină niciodată economică. Totuşi, acordul de la Wellington indică un grad de interes pentru Antarctica nemaiîntîlnit vreodată de la începutul secolului, cînd cursa lui Roald Amundsen şi Robert Scott spre Polul Sud ţinea Europa în emoţii. Considerat, mult timp, un ţinut pustiu, cel de-al şaptelea continent a căpătat, recent, o nouă identitate: „ultimul tezaur al omenirii".

Cam cu 30 de ani în urmă, o duzină de naţiuni au semnat un acord în care-şi prezentau pretenţiile teritoriale asupra Antarcticii. De atunci, activităţile lor pe acest continent s-au limitat la explorări şi cercetări. Prin Tratatul Antarcticii din 1959, orice naţiune semnatară, care deschidea o staţiune de cercetări acolo, căpăta dreptul de a-şi spune cuvîntul asupra viitorului teritoriului. Totuşi, timp de peste un deceniu, nu s-a pus problema unor decizii asupra viitorului Antarcticii, unde părea să nu se petreacă nimic.

Abia în anii '70, geologii au început să bănuiască că, în cel mai sudic teritoriu de pe glob, se află şi altceva în afară de gheţuri. Graţie teoriei plăcilor tectonice, ei au dedus că în Antarctica de Vest se află filoane bogate de platină, crom şi alte metale. De asemenea, foarte tentantă, în vremuri de criză energetică, era posibilitatea de a descoperi în platoul continental antarctic vaste cîmpuri petrolifere şi zăcăminte de gaze naturale. Prima dovadă asupra existenţei acestor rezerve de petrol a fost descoperită în 1973, cînd nava *Glomar Challenger*, închiriată de Serviciul de explorări geologice din S.U.A. (U.S.G.S.), a detectat, în platoul de pe fundul Mării Ross, urme de etan şi etilen (semne că în apropiere se află petrol). Un an mai tîrziu, U.S.G.S. a estimat la 45 miliarde de barili zăcămintele de petrol din largul Antarcticii de Vest.

O sută de milioane pe an

De atunci încoace, interesul comunităţii mondiale pentru marele deşert de gheaţă a cres-

Un geolog în... exercițiul funcțiunii

O moștenire jenantă: Insula King George începe să semene cu o ladă de gunoi →

cut considerabil. 37 de țări au semnat Tratatul asupra Antarcticii, 18 dintre ele și-au deschis stațiuni de cercetări, iar altele intenționează să le urmeze exemplul. Statele Unite cheltuiesc, în prezent, peste 100 milioane de dolari pe an în cadrul Programului de cercetări în Antarctica (de patru ori mai mult decît în anii '60) și au sporit substanțial livrările către stațiunile de cercetări din Antarctica ale Fundației Naționale de Știință.

Această sporire a interesului pe plan internațional nu se datorează numai goanei după minereuri. Oamenii de știință au descoperit că Antarctica este locul cel mai potrivit pentru a studia chestiuni cum ar fi subțierea stratului de ozon atmosferic și compoziția meteoriților (care sînt atrași acolo de magnetismul Polului Sud). Dar țările semnatare ale Tratatului (între care se numără principalele puteri economice) se gîndesc , în mod evident, mai departe decît la știință. Un purtător de cuvînt al Fundației Naționale de Știință din S.U.A. a admis, deschis, că o parte din misiunea fundației în Antarctica constă în „menținerea unei prezențe active și influente a Statelor Unite" acolo.

Acordul încheiat în 1988 ar trebui să slujească drept bază pentru reglementarea pretențiilor la bogățiile Antarcticii. Națiunile semnatare s-au tîrguit, timp de șase ani, asupra termenilor unui „regim al minereurilor", în timp ce specialiștii în problemele mediului înconjurător au cerut o interdicție totală a forajelor și mineritului. Zece sesiuni de negocieri s-au împotmolit din cauza unor probleme cum ar fi modul de aprobare și supraveghere a proiectelor, responsabilitățile în caz de accidente și influența de care se vor bucura diversele țări în sînul comisiilor de reglementare. Ultima rundă de negocieri a început în mai 1988 și a dus la semnarea de către toți cei 33 de delegați, a unui document de 98 de pagini. Acordul cere crearea unei Comisii pentru Resursele Minerale din Antarctica, cuprinzînd reprezentanții a 20 de țări cu drept de vot. Comisia va fi împuternicită să statueze asupra prospecțiunilor în măsura în care planurile reale de minerit și foraj vor trebui să se țină de reglementările sale. Cei ale căror activități sînt aprobate vor fi răspunzători de corectarea fiecărei daune aduse mediului. Dacă o companie particulară nu curăță locul la încheierea activității, răspunzător va fi guvernul care a patronat-o.

Patrimoniu comun

Chiar dacă mai există divergențe nesoluționate între țările membre ale Tratatului, nimeni nu comentează nimic. Dar se așteaptă ca Tratatul să fie aspru criticat de numeroase țări care au cerut, demult, ca resursele din Antarctica să fie proclamate patrimoniu comun al omenirii și date în grija unui organism mai reprezentativ, O.N.U. de exemplu. Mai mult, tratatul este deja atacat de ecologiști. Membri ai organizației „Greenpeace", care vor ca Antarctica să fie declarată „rezervație mondială" — zonă lăsată permanent în stare de „sălbăticie naturală" — au demonstrat, viguros, pe durata negocierilor de la Wellington. La un moment dat, ei au întrerupt negocierile fluturînd un steag de 12 metri de la nivelul primului etaj al centrului de conferințe, iar cele două ore cît a durat ceremonia de semnare au fost marcate de bătaia dureroasă a tobei lor. „Nicăieri în lume nu s-a deschis o mină, într-un mod care să nu afecteze mediul înconjurător", declara purtătorul de cuvînt al lui „Greenpeace", Paul Bogart. „Nu avem nevoie de un regim al minereurilor, ci de un regim de protecție". Chris Beeby, diplomatul neo-zeelandez care a condus negocierile, a replicat că — întrucît tratatul în vigoare nu interzice, în mod expres, exploatarea minereurilor și petrolului — se poate alege între exploatarea atentă responsabilă și cea la bunul plac al fiecăruia. Prezentînd noul acord, el a spus: „Mult prea adesea, comunitatea internațională se limitează să reacționeze. Iată că, o dată, am avut prevederea de a gîndi pentru viitor, de a desemna reguli, înainte ca activitățile să devină periculoase".

Desigur, deversarea unui singur petrolier sau explozia unei sonde ar putea avea consecințe dezastruoase. O explozie de puț petrolier survenită la începutul iernii antarctice ar putea rămîne nerezolvată timp de șase luni, din cauza întunericului și a vîn-

Cine mai merge la Polul Sud?

Nu e, în nici un caz, ca la Rio. Cu temperaturi de —60 grade Fahrenheit (aproximativ —51°C) și vînturi depășind, în mod obișnuit, viteza de 80 kilometri pe oră, e mai rece ca în unele zone de pe Marte. Cu căderi de ploaie anuale sub trei centimetri, e mai uscat ca în Sahara. Nu prea există plante și nici un fel de viață de noapte. Pe scurt, Antarctica este cel mai puțin atrăgător loc unde să-ți petreci vacanța și, de departe, unul din cele mai scumpe. Prețul unei croaziere de două săptămîni, în jurul coastelor sale, variază între 3000 și 11 000 de dolari de persoană (la care se adaugă costul transportului cu avionul pînă acolo). Și totuși, există turiști care se înghesuie să rețină locuri pentru două săptămîni printre aisberguri, păsări de mare și balene. „Society Expeditions”, cu sediul în orașul Seattle, S.U.A. —cea mai mare firmă ce organizează tururi ale Antarcticii — a avut nu mai puțin de 15 croaziere în anul 1987 (de trei ori mai multe decît în 1983), iar „Lindblad Travel” din Connecticut a programat șapte pentru sezonul 1988—89. „Adventure Network International” din Canada a inițiat primele zboruri turistice către Polul Sud, în ianuarie 1988, și nu a întîmpinat nici o greutate cu vînzarea biletelor, care costă 35 000 de dolari bucata. „Mountain Travel”, o firmă din California, intenționează să lanseze o cursă de schi-fond de peste 1 000 de kilometri pînă la Pol. Șapte din cele zece locuri au și fost adjudecate, la prețul de 69 000 de dolari fiecare.

Succesul turismului antarctic poate fi de bun augur pentru agențiile de turism, dar rămîne o cauză de îngrijorare pentru oamenii de știință și autoritățile guvernamentale, care au deschis stațiuni de cercetări pe continentul alb. Moda transformă posturile lor avansate în atracții turistice și poluează fragilul mediu natural polar. Stațiunea americană Palmer, amplasată în vecinătatea coloniilor de pinguini, într-una din zonele cu climatul cel mai blînd din Antarctica, a fost atît de asaltată de bărci cu turiști în ultimii doi ani, încît Fundația Națională de Știință s-a văzut silită să limiteze numărul de vase care pot acosta acolo în anul în curs. Chiar și așa, au fost înregistrate șapte vase într-un interval de șase zile din luna ianuarie 1988, iar, la sfîrșitul verii australe, se estima că stațiunea a fost vizitată de circa 1 300 de turiști. Rick Skone, maistru constructor la stațiunea Palmer, spunea: „Își bagă nasurile pînă și în laboratoare. Ajungi într-un hal încît nu mai poți decît să oftezi: Oh, nu, nu mai vreau alți turiști”. Ținînd seama de neglijența unora dintre vizitatori și de fragilitatea echilibrului ecologic, Jack Talmadge, de la Fundația Națională de Știință, consideră că turismul necontrolat reprezintă „un pericol mai mare și mai imediat” pentru mediul înconjurător, decît puțurile petrolifere și minele.

turilor ce te orbesc. Și cum ecosistemul antarctic este atît de fragil și lipsit de variații, consecințele pot fi mult mai grave decît cele ale unui accident similar survenit în largul coastei Floridei, de exemplu. Evident, nici un sistem de reglementări, oricît de bine redactat, nu poate preveni toate tipurile de accidente posibile. În cele din urmă, natura va oferi, poate, acea protecție pe care diplomația n-o poate asigura. După cum nota Philip Quigg, fost editor al revistei *Foreign Affairs*, într-o monografie din 1985, însuși caracterul celui de-al șaptelea continent — distanța mare ce-l separă de diversele piețe, vînturile și temperaturile extreme, masa impresionantă a aisbergurilor și adîncimea mărilor ce-l înconjoară — face ca extracția unei cantități de metal în valoare de 1 dolar să-l coste pe orice prospector circa 10 dolari la prețurile de astăzi. Totuși, astfel de ecuații se pot schimba și — după cum a constatat Michel Halbouty, un petrolist din Texas — oamenii consimt mari sacrificii cînd este vorba de mult-doritul petrol. A exploata extremul sud poate fi o acțiune costisitoare, admite el, și, totuși, „acum 20 de ani nimeni nu bănuia că se va descoperi petrol în Arctica, în timp ce, astăzi, se forează puțuri pe paralela de 62°”.

Olga Gheorghe
(traducere și adaptare după „Newsweek”)

Turn

În decurs de numai un an (iunie 1987—iunie 1988), turnul din Pisa s-a înclinat cu 1,29 milimetri — — au anunțat tehnicieni de la Institutul topografic al Universității din acest oraș din nord-vestul Italiei. Înclinarea nu este preocupantă — sînt de părere experții, precizînd că este cea mai scăzută din ultimii cinci ani, cînd s-a înregistrat o aplecare medie anuală a turnului de 1,30 milimetri. În ciuda faptului că celebrul „campanile” pare încă în perfectă stare, experții semnalează că, dacă înclinația turnului va continua în ritmul actual, acesta se va prăbuși în următorii 100—150 de ani. Pentru a evita o asemenea primejdie, Ministerul italian al lucrărilor publice studiază diverse proiecte privind întărirea bazei monumentului.

LUMEA

• de ieri
• de azi
• de miine

Potrivit aprecierilor ONU, în 1987, populația globului a atins cifra de cinci miliarde. Un specialist francez, Jean Bourgeois-Pichat, precizează însă: „Ar fi fost mai exact să se spună că, în cursul anului 1987, a venit pe lume — de la începuturile omenirii — ființa umană cu numărul 80 de miliarde și, în același an, a fost înregistrat decesul notat cu numărul 75 de miliarde, de unde ar rezulta o populație în viață de 5 miliarde persoane".

Cîți oameni s-au născut pe Terra?

Firește, aceste cifre n-au putut fi stabilite foarte exact — observă Michel Louis Lévy, într-un articol: „Date asupra evoluției demografice a lumii de la originea umanității". Aprecierea cu privire la cele 80 de miliarde de nașteri se bazează, în primul rînd, pe datele publicate, în 1979, de un alt expert în problemă, Jean-Noël Biraben, care avea în vedere populația născută pe Pămînt în ultimii 40 000 de ani. Potrivit acestor date, înainte de revoluția demografică a paleoliticului superior — produsă în condițiile apariției unor noi tipuri de arme de vînătoare în jur de al 35-lea mileniu înaintea erei noastre — ar fi fost circa 4 miliarde de nașteri.

Această cifră a urcat la 10 miliarde în epoca neolitică — legată de debutul agriculturii și creșterii vitelor și situată între al zecelea și al cincilea mileniu. În cele cinci milenii care au urmat, pînă la „anul 0" — perioadă în care s-a născut scrierea —, s-a ajuns la 43 de miliarde nașteri; alte 9 miliarde au fost în primul mileniu al erei noastre și alte 12 — pînă în 1700, în total 64 miliarde.

Restul de circa 16 miliarde (pînă la 80) se împart în tranșe de 1,5 și 1,8 miliarde, în timpul celor două jumătăți ale secolului al XVIII-lea; 1,7 și 2,9 în jumătățile secolului al XIX-lea; 3,5 — între 1900 și 1950; 4,4 — din 1950 pînă în 1987.

Conform unor evaluări prudente, numărul mondial de nașteri — actualmente de 130—140 milioane, anual — ar putea crește sensibil spre anul 2020, pentru ca apoi să scadă. Rata mondială a natalității — azi, de ordinul a 28 de nașteri la mia de locuitori — ar avea tendința de a scădea continuu. Dacă se admite că excedentul numărului de băieți la naștere (105, față de 100 de fete) — constatat de trei secole — este o caracteristică a speciei, aceasta ar conduce la concluzia că, pe lume, s-au născut, pînă acum, 39 miliarde de copii de sex feminin și 41 miliarde de sex masculin.

Ceea ce este discutabil, la această constatare, n-ar fi numai precizia cifrelor, evident problematică și greu de verificat, ci înseși posibilitatea, metoda de calcul, obținerea unei aprecieri în legătură cu raportul dintre decedați și efectivul actual de ființe vii. Totuși, acceptînd metodele și criteriile de lucru de pînă acum, s-ar ajunge la aforisme de felul: • din 16 copii care s-au născut, de la originea omului pînă acum, unul este în viață; • într-un singur interval între generații, adică în mai puțin de 30 de ani, se nasc, acum, tot atîția copii cît în vremurile cele mai vechi și paleolitic; • la ritmul actual, ar fi suficiente șase secole pentru a se naște un număr de copii egal cu cel de la originea omului pînă azi.

În genere, revenind la ideea de a ordona „toate" nașterile umane, se poate calcula că: • la începutul celui de al patrulea mileniu înaintea erei noastre, populația globului era de 50 de milioane (din 20 de miliarde născuți pînă atunci); • cele 40 de miliarde de nașteri, produse pînă spre „secolul lui Pericle", se finalizau într-o populație vie de 100 de milioane; • același raport era, 13 secole mai tîrziu, în vremea lui Carol cel Mare, de 50 de miliarde nașteri și o populație în viață de 200 milioane; • după șapte secole, în timpul Renașterii: 60 de miliarde de persoane se născuseră deja pe lume și 500 milioane persoane erau în viață; • după alți 330 de ani, 70 de miliarde, dar efectivul în viață atinsese un miliard.

Aceasta ar da un conținut în cifre noțiunii de accelerare a istoriei și de explozie demogra-

fică. S-ar putea, astfel, măsura în timp „anii trăiţi". Ar deveni clar că cele 75 de miliarde de decese au survenit la vîrste foarte diferite. Se poate chiar trage concluzia că, pînă în secolul al XVIII-lea, jumătate din copiii născuţi vii n-ajungeau la vîrsta pubertăţii şi că, din primele 64 de miliarde de indivizi născuţi vii pe lume, „doar" 32 de miliarde au putut procrea. Dacă s-ar merge mai departe şi s-ar pune întrebarea cîte persoane din aceste „prime" zeci de miliarde au atins vîrsta de 30, 40 sau 50 de ani, s-ar obţine cifre şi mai reduse.

Asemenea constatări sprijină aprecierea unor specialişti că fenomenul uman este „recent" şi că epocile istorice vechi sînt doar o picătură de apă într-un ocean al vîrstelor omului. Rezultatele cercetărilor lui Jean Bourgeois-Pichat sînt comparabile cu cele pe care americanii Wellemeyer şi Lorimer le-au opus, în 1962, profesorului austriac Winkler, care obţinuse un număr de naşteri de ordinul miliardelor de miliarde, pentru că el susţinea ideea unei creşteri exponenţiale regulate a populaţiei mondiale, începînd cu un an originar, fixat la minus 600 000. În concepţiile actuale — la care se referă autorul articolului — există mai multe perioade de discontinuitate în istoria speciei umane, legate de marile cuceriri tehnice, producţia de energie sau circulaţia informaţiei. Aceste progrese au permis, de fiecare dată, o creştere puternică a numărului total de oameni, care, de la o perioadă de discontinuitate la alta, a atins diferite trepte.

Or, una din primele cuceriri a fost focul, ceea ce ar permite să se creadă că aceasta a determinat o primă „tranziţie demografică". În ipotezele amintite, din 4 miliarde de naşteri, înainte de paleolitic, 3,4 ar fi fost înregistrate după ce omul a cunoscut focul şi doar 600 000 înainte de aceasta, ceea ce ar fi dus la o „umanitate" de 40 000 de indivizi. Aceste cifre — mai curînd presupuse decît calculate — lasă loc tuturor speculaţiilor asupra noţiunii de Timp, asupra epocii şi formei începuturilor Omului.

Ce se poate spune despre viitor? Bourgeois-Pichat îşi continuă calculele, imaginînd un fel de „scenariu-catastrofă", bazat pe ipoteza că, mai întîi, fecunditatea ţărilor dezvoltate şi, apoi, cea a ţărilor în curs de dezvoltare s-ar alinia, succesiv, la nivelurile cele mai scăzute (cum e cazul R.F. Germania). În această ipoteză, umanitatea, ca o „supernova", s-ar stinge, după ce a strălucit cu cea mai mare intensitate. Spre anul 2400, 100 de miliarde de fiinţe umane s-ar fi născut de la începuturile umanităţii.

În evaluările mult mai realiste ale ONU, situaţia apare, însă, mai echilibrată: fecunditatea în ţările dezvoltate ar urma să crească, apoi cea a ţărilor în curs de dezvoltare să scadă spre un anumit număr de copii per cuplu, astfel ca umanitatea să atingă un efectiv stabil de 10—12 miliarde de oameni, în ultimul sfert al secolului al XXI-lea, cu aproximativ 130 de milioane naşteri anual, deci cu o rată a natalităţii de 11—13 la mie, compatibilă cu o durată medie a vieţii de 80—90 de ani.

(L.E.)

Salvaţi viitorul!

Un raport al ONU privind starea populaţiei pe glob precizează faptul că necesităţile umane, în creştere, reduc baza de resurse naturale de care depinde însăşi viaţa. În zonele cele mai sărace, efectul sărăciei şi al creşterii numărului populaţiei reduce posibilitatea supravieţuirii.

Relaţia dintre populaţie, resurse şi mediul înconjurător — se arată în raport — este complexă şi încă insuficient cunoscută.

În prezent, în ţările puternic industrializate, dezvoltarea industriei a diminuat presiunea exercitată de cei doi factori — sărăcia din mediul rural şi creşterea populaţiei; în schimb, a ridicat pericolul contaminării mediului ambiant. Daunele provocate de avîntul tehnologiilor industriale sînt în creştere — subliniază raportul — şi există încă de pe acum temerea că acest proces ar putea fi ireversibil. Drept urmare, ţările industrializate dobîndesc o dublă responsabilitate: în primul rînd, să introducă noi tehnologii mai puţin poluante şi, în al doilea rînd, să acorde sprijin ţărilor în curs de dezvoltare în vederea atingerii unui nivel mai ridicat al dezvoltării industriei. De asemenea, ele poartă răspunderea soluţionării problemelor populaţiei.

Numărul locuitorilor Terrei, în prezent de peste 5 miliarde de persoane, va fi, către sfîrşitul secolului, de 6 miliarde, o creştere substanţială înregistrîndu-se în ţările în curs de dezvoltare.

Către sfîrşitul secolului — se arată în raportul ONU —, jumătate din populaţia globului va locui în zona urbană, iar o cincime din populaţia citadină va fi concentrată în aşa-numitele mega-oraşe, cu patru milioane de locuitori. Trebuie luat în calcul şi fenomenul migraţiei către oraşe.

În general, ţările în curs de dezvoltare au reuşit să încetinească ritmul prea rapid de creştere a numărului populaţiei, decalajul dintre cei mai bogaţi şi cei mai săraci este mai redus aici decît în ţările industrializate. Se acordă o mai mare atenţie dezvoltării mediului rural, iar urbanizarea se face în mod planificat.

Raportul menţionează şi faptul că, în ţările în curs de dezvoltare, femeia are — pe lîngă menirea sa tradiţională, în orice societate — un rol deosebit de important în protecţia mediului înconjurător.

Degradarea bazei de resurse naturale şi pierderea suprafeţelor de teren arabil sînt fenomene ce pot fi stopate — notează raportul — numai printr-o mai intensă şi efectivă cooperare între ţările industrializate şi cele în curs de dezvoltare. Aceasta ar avea ca efect realizarea unei dezvoltări industriale mai puţin nocive pentru mediul înconjurător, încetinirea ritmului rapid al creşterii demografice şi, îndeosebi, a creşterii oraşelor gigant.

Pămîntul poate suporta nevoile crescînde ale secolului următor, toate acestea însă în funcţie de măsurile şi politica ce vor fi adoptate, se arată în raport. Ca indivizi sau naţiuni, toţi avem o responsabilitate în ce priveşte viitorul planetei. Căci avem toţi un viitor comun.

(M.B.)

Mikis THEODORAKIS

Din jurnalul unui artist militant

Mikis Theodorakis. Probabil unul dintre cei mai cunoscuți muzicieni, pe toate meridianele. Dar nu numai atît. Jacques Coubard i-a închinat, acum vreo 17 ani, pe vremea cînd Theodorakis se afla în exil, o carte în care scria: „Mikis Theodorakis este muzicianul cel mai popular al Greciei... El știe să descrie cerul și marea, aerul și lumina, apusurile de soare în culoarea anemonelor... Muzica sa i-a cîntat pe cei mai mari poeți în cele mai mărunte sate. Pe acest pămînt, muzica lui le-a redat grecilor mîndria de a fi greci".

S-a născut, la 29 iulie 1925, în insula Chios și are, de foarte tînăr, o aplicație aparte pentru muzică. (Interesantele informații care urmează le preluăm dintr-o cronologie stabilită de danezul Ole Wahe Olsen pentru cartea sa despre Mikis Theodorakis). La 11 ani scrie o suită de poeme („Epitaf") pe care, după 22 de ani, le va pune pe muzică. În 1939, la Tripolis, compune „Cîntecul căpitanului Zacharias", după un poem de A. Valaoritis, cîntec ce va deveni al Rezistenței maritime grecești, în timpul celui de-al doilea război mondial. După izbucnirea războiului, orașul în care locuia trece în zona de ocupație italiană. Theodorakis este arestat, prima oară, la 25 martie 1942 (aniversarea începutului războiului pentru independență — 1821), deoarece a pălmuit un ofițer italian; în închisoare e torturat prima oară. Dar, tot acolo, află despre comunism și, cînd este eliberat, se alătură Rezistenței. E arestat a doua oară. Se refugiază, la sosirea armatelor germane, la Atena, unde se înscrie la conservator, dar și în Organizația Panelenică a Tineretului, fondată în 1943 de Frontul Național de Eliberare, organismul clandestin apărut, cu doi ani mai înainte, la inițiativa Partidului Comunist și devenit principala forță a Rezistenței. Unii din prietenii săi, arestați, sînt torturați și uciși de naziști.

La 3 decembrie 1944, Theodorakis participă, cu grupul său de militanți din cartierul atenian Nea Smyrni, la o manifestație împotriva noii forțe de ocupație (armata britanică, debarcată la Pireu în luna noiembrie). Trupele britanice deschid focul, se înregistrează morți și răniți, dar tînărul Theodorakis continuă să mărșăluiască spre baricade, purtînd un drapel grecesc muiat în sîngele unui camarad ucis. E doborît de o lovitură de pat de pușcă. Îndată după această manifestație, britanicii decid eliminarea partizanilor greci. 7 500 sînt arestați și trimiși într-un lagăr în Libia, de unde cei mai mulți nu vor mai reveni.

În anii următori, Mikis Theodorakis este arestat de mai multe ori, dar continuă să participe la manifestații ce sfîrșesc cu ciocniri cu forțele de poliție. La una dintre ele (martie 1946) este lovit și se trezește pe o masă la morgă, printre morți. În aceeași lună, suferă o fractură de craniu. În 1947, este arestat din nou la Atena și dus, împreună cu alte mii de militanți, în insula Psitalia, apoi în insula Icaria, lîngă țărmul turcesc. Amnistiat, Theodorakis se alătură, în același an, partizanilor înarmați, în timpul războiului civil. Arestat iarăși în 1948, ajunge din nou în Icaria. În 1949, torturat cumplit, cu un picior fracturat și maxilarul dislocat, Theodorakis e în pragul morții. Scapă și de această dată. În vara lui 1950, reușește la examenul la conservator. Dar continuă să aibă de-a face cu tortura, în timp ce își satisfăcea serviciul militar obligatoriu.

Începe să compună masiv: muzică de balet, de film, sonate ș.a. Obținînd o bursă de studii, trăiește la Paris între 1954 și 1960. Continuă să compună: simfonii, balete, piese muzicale, un prim ciclu de muzică populară, „Epitaphios", pe versuri de Yannis Ritsos. I se comandă balete (pentru celebra Margot Fonteyn, la Londra;

Un prieten şi un admirator al României

Mikis Theodorakis este un prieten apropiat al României, concertele date de el aici bucurîndu-se de un mare succes. În mai multe interviuri („Contemporanul", 1970, „România Liberă", 1978) el şi-a exprimat admiraţia pentru muzica românească. Cităm, de altfel, din ultimul interviu amintit: „Sînt de-a dreptul îndrăgostit de cîntecul popular românesc, dar m-au atras şi partiturile unor compozitori contemporani din ţara dumneavoastră, pe care le-am inclus în programul unor concerte susţinute în Grecia.

Am un vis fierbinte — fraternitatea, înţelegerea între oameni. Şi dacă mă simt apropiat de România este şi pentru că întotdeauna cînd am venit aici am simţit oamenii părtaşi la acest ideal al apropierii, al prieteniei dintre popoare, ideal promovat cu consecvenţă de însuşi şeful statului, preşedintele Nicolae Ceauşescu, un mare sprijinitor al păcii. Mi-a făcut onoarea să mă primească şi a fost pentru mine un prilej de a examina, din nou, caldele sentimente care mă leagă de poporul român. Vreau să relev, de asemenea, că poporul grec dă o înaltă apreciere activităţii pe care o consacră România edificării unui climat paşnic, de colaborare în Europa şi pe întreaga planetă. Este o politică ce izvorăşte, în esenţă, din dragostea faţă de om, din interesul faţă de viitorul umanităţii".

pentru la fel de celebra Ludmila Tcherina, la Paris). Popularitatea sa în Grecia este enormă. „Prin muzica mea, eu îi spun poporului că ţara noastră e mare şi frumoasă şi că putem face totul. Grecia poate trăi fericită".

În 1963 au loc o serie de evenimente care vor marca întreaga activitate ulterioară a lui Mikis Theodorakis. Într-un miting de pace desfăşurat la Salonic, în iulie 1963, Grigoris Lambrakis, (deputat al partidului Stînga Democrată Unită E.D.A), fondat în 1951, este doborît în plină stradă de poliţişti. Alt deputat al E.D.A. suferă o fractură de craniu. Cinci zile mai tîrziu, Lambrakis moare. Theodorakis îşi va aminti: „O mare mişcare se năştea în acele zile: Mişcarea pentru Pace, cu grandioase marşuri între Marathon şi Atena. În 1963, au participat între cinci şi zece mii de manifestanţi (şi au fost 1500 arestări). În 1964 — trei sute de mii. În 1965 — cinci sute de mii! Vicepreşedintele acestei mişcări nu fusese altul decît Grigoris Lambrakis, deputat de Pireu, colaborator al E.D.A. În timpul marşului de la Marathon, a fost singurul care a reuşit să pună piciorul pe celebra colină. (Lambrakis fusese un sportiv cunoscut — n.n.). Din ziua aceea, a devenit un simbol popular. Cîteva săptămîni mai tîrziu, avea să fie lovit mortal. Îndată ce am aflat, în localurile E.D.A. s-a format primul comitet însărcinat să meargă la căpătîiul lui Lambrakis. Era compus din profesorul Imvriotis, din deputatul Sakelaris, din Manolis Glezos, Yannis Ritsos şi eu însumi. Întreg oraşul Salonic era agăţat de bătăile inimii eroului pe moarte. Un oraş întreg suferea. Nici o privire nu era indiferentă. Unii erau stupefiaţi, alţii îndureraţi, alţii cuprinşi de ruşine. Ne-am grăbit spre spitalul Aphepaus, pe colina Universităţii. Lambrakis respira cu ajutorul unui aparat. Intrăm şi îl vedem tresărind din tot trupul. Pieptul îi este enorm, braţele solide, cu muşchi puternic reliefaţi. Cum a fost posibil ca un asemenea gigant să fie ucis? În camera de alături aşteaptă soţia şi copiii săi. Directorul spitalului ne conduce în biroul său. Ne dă explicaţii. Ceilalţi se retrag, eu şi Ritsos rămînem. Lîngă el e Glezos, eroul Rezistenţei naţionale. Poetul şi compozitorul lui „Epitaphios", prima lucrare şi prima piatră a culturii militante, sînt şi ei acolo. Şi iată că, la poarta spitalului, aşezaţi pe iarba proaspătă, tineri şi tinere ale Greciei cîntă cu voce scăzută «Epitaphios»... Ieşim în prag, eu şi Ritsos. Sîntem recunoscuţi, dar nimeni nu mişcă. Continuă să cînte încet şi profund. La înmormîntarea deputatului, o jumătate de milion de persoane însoţesc sicriul strigînd «Lambrakis zi»" (Lambrakis trăieşte — de aici „Z", titlul celebrului film despre aceste evenimente), „Fiecare tînăr să devină un Lambrakis". Mişcarea tinerilor îl va alege ca preşedinte pe Mikis Theodorakis.

În anul următor, compozitorul este ales deputat. Îşi continuă activitatea pentru promovarea ideilor stîngii, în ciuda ameninţărilor din partea dreptei. Organizează cluburi ale tinerilor în întreaga ţară. „Tinerii Lambrakis" desfăşoară muncă politică şi socială, plantează arbori, restaurează monumente, creează case de cultură, biblioteci, dau concerte. În 1966, muzica lui Theodorakis este interzisă la radio. Dar discurile lui continuă să se vîndă, în ciuda ameninţărilor poliţiei. Climatul de tensiune sporeşte în Grecia lună de lună. O lovitură de stat a dreptei apare iminentă. Şi ea se produce în aprilie 1967, cînd se instaurează „dictatura coloneilor", se instituie un regim dictatorial şi sînt interzise partidele politice. Sînt interzise şi opere de artă, începînd cu tragediile clasice. Oameni politici şi patrioţi sînt arestaţi şi torturaţi. Pentru Mikis Theodorakis începe o nouă luptă de Rezistenţă.

Următorii trei ani, cu activitatea clandestină și arestările, pînă la plecarea din țară, au constituit subiectul unei cărți a lui Theodorakis, intitulată „Jurnal din Rezistență", publicată în 1971, cînd dictatura din Grecia încă nu fusese înlăturată. O carte ce poate explica „fenomenul Theodorakis". O carte prezentată de Editura pariziană „Flammarion" drept „peripețiile unui membru al Rezistenței, suferințele din închisoare, încercările din singurătate, tentativele patetice de a acționa în ciuda arestării, dar și poeme compuse și puse pe muzică în acea perioadă, iar, în filigran, țara sa iubită care plînge..."

După 1974, Mikis Theodorakis a revenit în țară. A continuat să compună muzică (inclusiv de film), care i-a sporit și mai mult popularitatea. A redevenit membru al Parlamentului. Și-a păstrat convingerile comuniste. Într-un interviu acordat revistei „Newsweek", în toamna anului 1986, el declara: „Am devenit comunist pentru că dreapta politică trăda țara în timpul războiului. Singurii care au ridicat armele împotriva germanilor au fost comuniștii. Am devenit comunist din patriotism".

Idei pe care Mikis Theodorakis le-a susținut decenii la rînd și, îndeosebi, în anii „dictaturii coloneilor". Publicăm, în continuare, ample fragmente din cartea sa „Jurnal din Rezistență".

Vineri 21 aprilie 1967, ziua loviturii de stat militare din Grecia, m-a găsit sub semnul lui Federico Garcia Lorca. Doar cu o lună mai înainte, îmi terminasem ultima lucrare, un ciclu de cîntece pe șapte poeme de Lorca, traduse în greacă de un poet la fel de mare, Odysseas Elytis[1].

Primele săptămîni care au urmat puciului și pe care le-am petrecut în clandestinitate m-au împiedicat să compun ceva, după cum mărturisește acest jurnal.

Vineri 21 aprilie 1967

Orele 2 dimineața. Închis în cabinetul meu de lucru, la mine acasă. Pregătesc „A Doua Săptămînă de Muzică Populară de Compoziție" care se va desfășura pe Licabe. Am discutat la telefon cu compozitorii Christon, Xarchacos, Loizos și Leontis. Scopul meu e să prezint lucrări muzicale „metasimfonice".

Orele 3. Abia m-am culcat și sună telefonul. O prietenă îmi spune: „Sînt informații că tancurile circulă în Piața Constituției, se pare că e vorba de un puci militar".

Ca să verific informația, telefonez la sediul partidului și la locuința cîtorva conducători. Firele sînt tăiate. Îmi trezesc soția. Myrto e calmă și îmi spune:

— Îmbracă-te repede! În timpul ăsta, eu o să ard hîrtiile.

O întreb:

— Trebuie să sculăm și copiii?

— Nu! Mai bine îi lăsăm... Le-ar face rău, îmi răspunde.

Înainte să plec, intru în camera lor. Cînd o să-i revăd? La ușă, Myrto mă sărută ultima oară, apoi mă pierd în noapte. Ziua începe să mijească. Strada e pustie. La doi pași de casa noastră locuiește secretarul partidului, pentru acest cartier. Mă strecor în curte. Un cîine se aruncă asupra mea și nu mă lasă să înaintez. Ceva mai încolo, pe drum, zăresc doi polițiști. Alerg spre Yannis, îl trezesc din somn. „Dictatura, îi spun. Anunță-l repede pe secretar și pe Kostas (membru al Executivului). Fii atent, casa lui Kostas se găsește peste drum de a unui colonel (colonelul era Papadopoulos)[2]. Spune-le să vină aici!" Mă gîndesc să se organizeze prima celulă a Rezistenței.

Radioul începe să difuzeze marșuri militare. Telefonez acasă, linia încă funcționează. Soția îmi șoptește în grabă: „Sînt aici!" și închide. Secretarul sosește. „Mă duc să-l caut pe Kostas", îmi spune. Timpul trece și ei nu mai sosesc. Au fost arestați? (Mai tîrziu am aflat că au dat peste o patrulă de poliție care i-a urmărit, au reușit să scape. Mai tîrziu, unul a fost deportat la Leros, celălalt a fost arestat după trei ani de clandestinitate).

Aparatul de radio rămîne deschis. Ascultăm textul Decretului regal: „În virtutea articolului 9 al Constituției, noi, Constantin, regele elenilor, decidem suspendarea articolelor 5,6,8,10,12,14,18, 20, 95 și 97 ale Constituției în vigoare pe întreg teritoriul grec, datorită pericolelor ce amenință ordinea și securitatea țării". Urmează alte comunicate. Este proclamată „starea de asediu". „Arestarea și detenția oricărei persoane sînt autorizate fără să se țină cont de legile în vigoare, deoarece în prezent durata detenției preventive nu e supusă nici unei limitări de timp... Orice persoană, oricine ar fi, poate fi adusă în fața tribunalului militar sau în fața unei comisii militare speciale... Întrunirile publice sau particulare sînt interzise... Orice adunare de persoane va fi risipită cu forța... Percheziția la locul de muncă public sau particular, cît și percheziția la domiciliu pot fi efectuate fără nici o restricție".

Trebuie să trecem la acțiune. Iau contact prin telefon cu militanții care locuiesc în cartierele în care linia telefonică încă nu a' fost tăiată. Aflu că străzile sînt pustii, că populația n-a mișcat. Presupun că au fost arestări în masă.

Unele informații mă uluiesc, nu mai înțeleg nimic. Antonio G. îmi telefonează: „În fața mea locuiește Arnaoutis (aghiotant al regelui). În momentul ăsta, soldații îi sparg ușa".

Împreună cu Thanassis începem să redactăm primul apel. Îl transmitem prin telefon tovarăși-

1 — Născut în 1911 în Creta, Odysseas Elytis a participat, în primul an de război, împotriva invaziei italiene, apoi s-a îmbolnăvit. Este autorul lui „Axion Esti", pe textul căruia Theodorakis a compus un oratoriu. Între 1969 și 1974, ani ai dictaturii militare, s-a autoexilat în Franța. Se bucură de un enorm prestigiu și, în 1979, este încununat cu Premiul Nobel pentru literatură — „pentru poezia sa, izvorînd din fondul tradiției grecești și punînd în lumină, cu puternică senzualitate și o inteligență lucidă, lupta unui om modern pentru libertate și activitate creatoare".

2 — Colonelul Papadopoulos a fost inspiratorul loviturii de stat din 21 aprilie 1967. Gerard Pierrat (care stabilea un „lexic al Rezistenței grecești", pentru editura Flammarion, la apariția cărții lui Theodorakis) scria: „Papadopoulos este un conjurat înnăscut, care nu se simte bine decît în mijlocul acțiunilor secrete și care iubește prea mult puterea. Instinctul intrigii, alăturat unei ambiții devorante, explică, fără îndoială, ascendentul pe care îl are asupra colegilor și care i-a permis să depășească ușor mai multe crize". După înlăturarea dictaturii, colonelul Papadopoulos a fost condamnat, în 1975, la moarte. Ulterior, pedeapsa i-a fost comutată în închisoare pe viață.

lor de luptă și prietenilor. Le cerem să-l difuzeze prin toate mijloacele, în toate cartierele. Întreaga familie a lui Yannis s-a pus pe copiat apelul, apoi, împreună cu alți tineri, îl distribuie în cartier.

....„Locuitori ai Atenei, manifestați pe străzi! Patrioți, duceți-vă în Piața Constituției!

Atena, 21 aprilie 1967"

Amenințarea se agravează. Există toate motivele să fie percheziționată casa în care m-au adăpostit. Trebuie să găsesc un alt refugiu. Seara, tîrziu, radioul anunță că regele l-a numit pe Collias șef al guvernului. Acesta face o declarație la radio prin care anunță că nu va tolera perturbarea ordinii publice și că țara rămîne fidelă alianțelor sale occidentale.

Nimeni n-a venit (și nu va veni) la întîlnirea din Piața Constituției. Apelul nostru a căzut în gol. E prima bătălie pierdută, acum trebuie să organizăm rezistența. Mă mut la muncitorul Viron.

Sîmbătă 22 aprilie 1967

Poliția e pe urmele mele. Redactez primele instrucțiuni pentru crearea grupurilor de rezistență. Soția lui Viron suferă de o afecțiune cardiacă în urma arestărilor succesive ale soțului ei.

Înțeleg că trebuie să părăsesc cît mai repede și această casă. Dar cum și unde să mă duc? Continui să scriu. Viron promite să dea manuscrisul meu unui tovarăș tipograf care locuiește în apropiere.

Mă decid să mă întorc la Yannis înaintea zorilor. Cunosc fiecare piatră din cartier, încă din anii ocupației și ai ilegalității. Grădinile mari din fața fiecărei case ușurează mișcările celui care cunoaște bine locurile. Dar eu le știu cu ochii închiși! Pe aici am luptat cu naziștii în 1943—44. Tot aici am luptat împotriva englezilor în decembrie 1944 și, mai tîrziu, împotriva fasciștilor greci.

Dar, îndată ce voi fi din nou la Yannis, va trebui să găsesc un mijloc de a ieși din încercuire și din cartierul Nea Smyrni.

Mă deghizez: îmi lipesc o mustață falsă din vată impregnată cu vopsea neagră. Îi îmbrățișez pe membrii familiei Viron și ies. Întuneric negru. Merg lipit de gardurile joase ale grădinilor. La cel mai mic zgomot, sar cîte un gard. La Yannis mă așteaptă cu toții, i-au anunțat copiii lui Viron. După-amiază voi încerca să ies din Nea Smyrni. Ziua se scurge într-o atmosferă grea. Poliția poate să apară la ușă în orice moment. Prin ferestrele pe jumătate închise privim vînzoleala vehiculelor armatei și poliției. Timpul trece. Începe să se întunece. Automobilul cu care ar trebui să plec o să ajungă pînă la mine? Șoferul trebuie că are un curaj nebun. Sîntem cu toții siguri că, dacă vom fi arestați, vom fi executați pe loc.

Orele 9 seara. O mașină se oprește în fața casei. Prieteni? Dușmani? Cobor din ascunzătoare. Cineva sună la ușă. Au sosit! Șoferul aduce cu el doi prieteni pentru a camufla transferul. Noi strîngeri de mînă. O privire scurtă în stradă... Urc repede în mașină. Îndoit de la brîu, mă ghemui pe banchetă, sub cuverturi. Cei doi pasageri din spate își așază picioarele pe mine. Încerc să ghicesc traseul după zgomotele exterioare și virajele mașinii. Șoferul e nervos. Are de ce. Dintr-odată, apasă pe frînă cît poate.

Murmur:

— Ce s-a întîmplat?

— Am dat peste o patrulă militară.

Aud voci care se apropie. Mașina dă înapoi ca să ocolească un camion militar ce barează drumul. Plecăm din nou. Șoferul scoate un suspin de ușurare.

Mașina urcă pe colina Philopappou. Oprire bruscă. Am scăpat de un accident „banal" de circulație. Ajungem, în sfîrșit, la refugiul care va fi urmat de multe altele...

Cei doi tovarăși ies să vadă dacă drumul este liber.

Lefteris aștepta la ușă. Ies cu greutate și mă precipit în casă. Urc scara...

De la fereastră, pot contempla portul Pireu și Piața Faler. Undeva, la stînga, se găsește și casa mea. Soția, copiii, părinții mei. Ce-or fi făcînd? Primul lucru pe care îl zăresc în încăpere sînt două magnetofoane. O să mă servesc de ele!

Bucuria că mă găsesc în acest refugiu confortabil e de scurtă durată. Lui Lefteris îi e teamă. Soția lui mă duce pe terasă, unde e o spălătorie fără ușă. În fund, o bancă de lemn, fără saltea. Chiar deasupra capului meu, pe colina Philopappou, disting posturile de gardă și santinelele. Îmi zic că, dacă vreunul ar arunca o privire indiscretă încoace și dacă autoritățile ar mirosi prezența mea în împrejurimi, nu mi-ar fi bine deloc. Mă decid să rămîn lungit, nemișcat. Mă acopăr cu o blană de urs. Am lîngă mine o pușcă de vînătoare care îmi dă iluzia securității.

Duminică 23 aprilie

Soția lui Lefteris urcă pe terasă. Are cu ea un coș plin cu lenjerie pentru uscat. La fund, a ascuns mîncarea pentru mine. Îmi aduce ultimele vești, care sînt alarmante. Toți oamenii politici cunoscuți au fost arestați. Se vorbește despre execuții în masă, despre brutalități și torturi. Trebuie informată opinia publică mondială. Mai mult: trebuie să-i atragem atenția în fața răspunderilor pentru o nouă crimă care se comite în țara noastră. Cer un creion și hîrtie și redactez un apel.

Mă ocup cu trimiterea acestui material în cele patru colțuri ale Atenei. De acolo, va merge pretutindeni. Cinci zile mai tîrziu, mesajele ajung la Paris și la Roma.

24—25 aprilie

Rămîn singur în ascunzătoarea de pe terasă. Despărțit de restul lumii. Am hîrtie și creion. Încerc să analizez situația cu puținele informații de care dispun și care sînt confuze. Intenționez să redactez un text care să poată servi de bază pentru elaborarea unui plan de acțiune pentru primele grupuri ale NOII REZISTENȚE pe care trebuie să o punem pe picioare. Rezultatul va fi un text sub formă de scrisoare adresată, mai ales, membrilor Tineretului Democrat Lambrakis (D.N.L.)[3].

3 — Tineretul Democrat Lambrakis a fost o organizație fondată în 1964, după asasinarea deputatului Grigoris Lambrakis, și prezidată de Theodorakis. Sub impulsul compozitorului, tinerii membri (peste 50 000 și 300 centre permanente în țară) au început o vastă mișcare de renaștere culturală: înființarea de biblioteci și cluburi, dezvoltarea cîntecului popular ș.a. Dreapta a cerut mereu desființarea D.N.L., iar după lovitura de stat „lambrakiștii" au fost urmăriți, arestați și torturați.

Lefteris îl aduce pe Odysseas, un militant al D.N.L., iar acesta mă anunță că e în contact cu majoritatea cadrelor conducătoare ale D.N.L. care au scăpat arestării. Toți știu că mă ascund și vor să comunice cu mine. Propun pe loc o ședință. Știu foarte bine la ce pericole ne expunem. Dar sînt sigur că întreg poporul și, mai ales, mișcarea noastră progresistă se află într-un moment decisiv. Trebuie acționat asupra mersului istoriei.

27 aprilie

Sînt anunțat că întîlnirea a fost fixată pentru duminica Paștilor și că trebuie să fiu pregătit de deplasare.

28 aprilie — Vinerea Mare

Sînt gata. Mustață falsă, pălărie moale, ochelari fumurii; tipul clasic al militantului ilegal! Nu am cum face altfel. Trăsăturile mele sînt, din păcate, prea bine știute. Trebuie să mă ascund.

La orele 9 seara, doi militanți ai Rezistenței sosesc în automobil la locul întîlnirii. Urc pe locul din spate. Drumul e periculos. Toate străzile Atenei sînt înțesate de mulțime. În orice moment riscăm să dăm peste o baricadă a poliției. Șoferul virează la stînga și la dreapta. În cartierul Kypseli mulțimea ne-a blocat. Distingem mulți polițiști în uniformă... care ne privesc indiferenți!

Ajungem în fața casei. Doi metri mă despart de ușa de intrare și, totuși, am impresia că e o distanță imensă pe care trebuie să o străbat. Strada e inundată în lumină. Cîțiva pași mai încolo, e intrarea unei baze militare, cu santinele și vînzoleala de soldați și automobile. Tovarășii mei fac un ecran în jurul meu. Trec pragul. În cușca ascensorului, nimeni. Urcăm la etajul al șaptelea; tot nimeni. Cînd ușa se închide, în sfîrșit, în urma noastră, răsuflu ușurat.

Încăperea e mică. La prima privire seamănă cu una de celibatar. Nimic de mîncare. Ne întindem, eu și Odysseas. Cu burta goală dar capul plin de vise!

Duminică 30 aprilie, de Paști

(Cu o zi înainte îi sosiseră patru tovarăși: Christos și Aris, membri ai președinției D.N.L., Nikos, ziarist și membru al EDA — Stînga Democrată Unită[4]).

În cameră sporește tensiunea. Ne așezăm în jurul unei mese mici. Cu o voce gravă, le citesc raportul.

(...)„Propun crearea unui Front Patriotic cu baza de participare cea mai largă, mergînd de la comuniști la dreapta antidictatorială. Comuniștii, membrii E.D.A. și D.N.L. vor forma coloana vertebrală a Frontului. Dar nu trebuie să ne limităm la aceste forțe. Sînt de părere că un nou prilej istoric ni se prezintă pentru crearea unei noi mișcări naționale și populare împotriva juntei, în care se vor realiza unitatea poporului și educația democratică, apoi radicală și socialistă a maselor.

Concep Frontul nu numai ca o forță de șoc pentru înlăturarea dictaturii, dar și ca pe o mișcare politică a poporului grec, care va consolida libertățile democratice și va conduce țara la renașterea sa națională.

Astfel, luptînd în rîndurile Rezistenței, trebuie să ne rezolvăm odată pentru totdeauna problemele noastre ideologice și politice, să construim un partid la înălțimea exigențelor poporului și vremurilor noastre; să ne elaborăm programele pe termen scurt și lung; să formăm, în acest scop, comitete de cercetare și de studiu printre membrii Rezistenței pentru a analiza realitatea greacă și a elabora proiecte de program pentru toate domeniile vieții naționale!

La ora actuală, e limpede că avem alături, în afara forțelor Centrului, pe cele ale dreptei opuse dictaturii. Propun să se ia imediat contactul cu reprezentanții celorlalte partide în vederea creării unui Front unit. Dar, mai întîi, trebuie ca noi înșine să acceptăm o egalitate a drepturilor și îndatoririlor". (...)

Am terminat noaptea tîrziu. Fiecare avea acum un sector de lucru. Tovarășii m-au însărcinat să asigur coordonarea.

Ne-am luat la revedere și ne-am despărțit.

La orele 9 seara, doi prieteni, răspunzători cu locuințele pentru militanții „ilegali", urcă să mă vadă. Îmi propun trei soluții care sînt respinse în bloc. În cele din urmă, Nikos îmi oferă refugiul său. El va pleca în altă parte. Accept. Pleacă să aranjeze mutatul și se întoarce repede. Coborîm cele șapte etaje cu ascensorul. Nimeni. Mă vîr în mașină. Plouă.

Străzile sînt pustii. Ajungem. Proprietarul mă așteaptă, înconjurat de familie. Cer hîrtie și creion.

După două zile am prima ședință de lucru cu Nikos, răspunzător de presă. Hotărîm să dăm ziarului nostru titlul „NEA HELLADA" (Grecia nouă). Nikos a pregătit un raport detaliat privind redactarea, imprimarea și difuzarea. Avem în vedere și o ediție a unei reviste satirice, cît și difuzarea de alte tipărituri și manifeste.

1 mai și zilele următoare

Au mai trecut două zile. Stăpînul casei cumpără scînduri și cuie ca... să mă zidească. Rămîn închis într-o încăpere la subsol. Cea mai mare parte din timp scriu. Cînd obosesc, citesc.

Aris trece prin fața grădinii, îl văd prin fantele transperantelor. Se îndepărtează fără să ciocăne la ușă. Semn rău. E filat? Împrejurimile par controlate de polițiști. Mă hotărăsc să mă mut. Îl avertizez pe Dimitris, care mă ascunde provizoriu într-o magazie din curtea din spate.

Întunericul e aproape total. Ies din grădină și mă arunc în mașină. Îmi îndes pălăria pînă pe ochi. Dimitris mă duce la el acasă.

Ajungem în momentul în care poliția dă colțul străzii (tocmai făcuse o descindere în imobilul în care locuia Dimitris).

Camera e semiobscură, plină de covoare, doldora de cărți, discuri și bibelouri orientale. Dimitris și tovarășa Roula se întorc după două ore. Au găsit o locuință sigură. Dimitris e de părere că e mai bine să străbatem arterele principale. Obiectez, dar insistă. După el, poliția și armata își fac rondul pe străzile mici.

Traversăm Piața Kolonaki. (Mai tîrziu aflu că m-au recunoscut cîțiva prieteni). Ne întîlnim cu o altă mașină. Trec repede dintr-una într-alta.

Ajungem. Străbat cît mai firesc posibil cei 20 de metri pînă la casă. Trece un camion și mă luminează puternic cu farurile. Prima ușă. Nimeni. A doua ușă. Un salon. Lumini. Confort. Mă găsesc față în față cu Petros, care abia sosise și el.

4 — Stînga Democrată Unită, E.D.A., partid legal fondat în 1951 cînd Partidul Comunist era interzis, și care se deschisese tuturor forțelor progresiste. După puciul din 1967, E.D.A. a fost interzisă, reluîndu-și activitatea odată cu revenirea la democrație.

Începe, astfel, o nouă fază decisivă în viața mea. Cîte mii de case sînt în Atena? Și, totuși, iată-mă reîntîlnindu-l pe Petros, în aceeași casă și la aceeași oră. E un prieten pe care îl stimez și îl iubesc nespus. Și-a închinat toată viața partidului. Trebuie să luptăm împreună.

A doua zi, proiectul Manifestului e gata. Trebuie să-l vadă ceilalți membri ai conducerii, și la fel și aliații. Petros i-a contactat. Cei mai mulți dintre ei doresc cu ardoare să adere la Frontul Patriotic.

Stringem material pentru prima noastră ediție „roneotipată". Textul Manifestului a fost corectat, completat și aprobat de toți.

Petros ascultă cu nerăbdare emisiunile postului de radio „Phonitis Alitheias".[5] După cîteva zile, postul de radio al Biroului Politic al P.C.G. anunță, solemn, crearea Frontului Patriotic și dă citire declarației noastre. Chipul lui Petros se luminează.

Din toate părțile sosesc mesaje de entuziasm și de încredere, idei, reflecții, propuneri originale. Putem constitui grupuri de propagandă, organiza difuzarea presei clandestine, dezvolta organizații, lărgi constant alianțele la bază și la conducere, furniza presei internaționale știri, comentarii și declarații. Lansăm primul cuvînt de ordine al Rezistenței către toată națiunea, pentru 28 mai 1967 (ziua ce fusese fixată pentru alegerile generale care n-au mai avut loc datorită loviturii de stat militare); pregătim primele manifestări spectaculoase în centrul Atenei; organizăm primele comitete de rezistență pentru emisiunile clandestine pe bandă magnetică „Vorbește Atena"; conducem prima demonstrație a Rezistenței, o manifestație-fulger la 14 august 1967, pe strada Hermou; constituim grupuri de reporteri ai Rezistenței și grupuri de studiu; creăm Fondul de solidaritate Națională, Frontul Patriotic al Intelectualilor, F.P. al Tineretului, F.P. al Muncitorilor, F.P. al Femeilor etc.

Ieșirile și intrările lui Petros sînt regulate și fără probleme. Pînă acum n-am avut nici o pierdere. Eu însă rămîn închis, zi și noapte, în mica încăpere. Circulă mii de zvonuri pe seama mea: că mă aflu în Grecia, în Albania; că am fost zărit la cutare ambasadă; că am fost ucis etc. Ai mei reușesc să le transmit un mesaj scurt: „Sînt bine". Mă ocup, în principal, de problemele Rezistenței. În paralel, compun primele cîntece ale Rezistenței și încep să scriu un eseu istorico-politic cu titlul „Noi, grecii".

Mi se propune să plec în străinătate. Refuz. Sînt mai necesar în interiorul țării.

După cîteva zile, Petros îl aduce cu el pe Alekos, membru al Secretariatului E.D.A. Aflăm de la el că un alt grup de rezistență este pe cale să fie constituit de militanți ai E.D.A. care au contacte cu Creta; că alți membri ai direcției E.D.A. se ascund în locuri sigure; că E.D.A. a publicat o declarație.

A doua zi, Alekos pleacă. Mai tîrziu, Petros se va întîlni cu alți doi sau trei conducători ai E.D.A. Sîntem de acord să le încredințăm răspunderi. „Tineretul Lambrakis" nu are nici o obiecție. E de lucru pentru toți. Trăim în exaltarea luptei. Rezistența e un foc purificator.

Iulie

Stau închis zi și noapte și e o căldură sufocantă. Cu transperantul mereu coborît. Nu pot respira decît fărîme de aer filtrat prin fante.

Cele două magnetofoane pe care le-am cumpărat pentru a ne transmite mesajele stau în fața mea, ca sfidări la adresa opresiunii. Cînd reîncep să compun, nu creez decît cîntece de revoltă. Închid ferestrele cu grijă pentru a înregistra cîntecele. Folosirea simultană a două magnetofoane îmi permite să obțin mai multe voci, deși sînt singur. La căderea nopții, cînd tovarășii din clandestinitate vin să le asculte, e o mare clipă de emoție. Facem să circule primele înregistrări. Mai tîrziu, în închisoare și la spital, oricît de epuizat eram, le cîntam tovarășilor mei. Trebuia ca ei să le învețe și să le transmită altor rămași în închisori și lagăre.[6]

Filothei, iulie

Acum mă ascund la Filothei, într-o suburbie a Atenei. Casa e încăpătoare. Dă într-o grădină plină cu flori și arbuști.

...Hotărîm să ținem o ședință cu o participare mai largă, în noul refugiu. Sîntem patru: Petros, Alekos, Kostas (din direcția E.D.A.) și eu. Din prima clipă înțeleg că ceva nu merge cum trebuie. Alekos și Kostas au o poziție comună. Propun reorganizarea conducerii cu Alekos ca secretar și eu ca secretar adjunct. Accept cu condiția ca Alekos și eu însumi să fim sub același acoperiș, pentru a elabora împreună programul. Discutăm. Totul e bizar. „Urmează directiva B.P., îmi spun. Ieri erau altfel, acum atitudinea lor s-a schimbat."

A doua zi rămînem trei. Petros a trebuit să plece. Mă explic cu ceilalți:

— Nu vă înțeleg. Altădată erați în căutarea unei personalități de mare notorietate pe care s-o împingeți în avanscenă. O aveți astăzi în față; cineva care e cunoscut în toată Grecia; asta în primul rînd, iar în al doilea, pe cineva care nu-i străin, ci face parte din conducerea Stîngii; în al treilea rînd, împreună cu „Tineretul Lambrakis" și cu Petros, acesta a luat inițiativa de a crea Noua Rezistență; și în al patrulea rînd, e cineva gata să-și sacrifice familia, cariera, viața, totul. Și cu toate acestea nu îl vreți! De ce?

— Încă nu ne-ai convins că ești un conducător.

Și pleacă...

A doua zi, gazda mea, Takis, se întoarce acasă cuprins de panică.

A trecut o mașină neagră. A încetinit. Toți din ea priveau spre casă. Sînt sigur că bănuiesc ceva.

Îi spun să nu precipite nimic. Trebuie să vedem dacă apar și alte indicii.

A doua zi, aceeași mașină neagră trece din nou prin fața casei. În interiorul ei, e limpede că sînt oamenii Siguranței. Privesc foarte atent casa. Îi urmărim de după perdele. Apoi mașina revine. Este evident că ne-au reperat. Vor fi filat mașina franceză care l-a adus pe R... Nu-i nici o secundă

5 — „Vocea adevărului", post de radio al P.C.G.

6 — Theodorakis compune acum, între altele, „Frontul", „Oceanul", „Libertatea sau moartea".

de pierdut. Îmi spun că trebuie să plec degrabă. Athina ne anunţă că şi casa ei e supravegheată, dar că va face tot ce poate. Se întunecă. Încerc să dorm. La cel mai mic zgomot sînt în picioare. Prin perdele privesc în grădina populată cu umbre fugitive de imaginaţia mea. Se luminează de ziuă. Paşi. E grădinarul. Adevăraţii proprietari sînt în casa lor de la ţară. Coborîm la subsolul format din două sau trei încăperi mobilate sumar. Descoperim că există şi un al doilea subsol. Coborîm scara la lumina chibritului. E imens şi tot atît de întunecat pe cît un mormînt. Mă înfior. Dacă trebuie să fiu executat, prefer să fie la lumina zilei. Niciodată în pivniţa asta! Dar Takis îmi spune cu o voce imperativă: „O să te ascunzi aici! Vom acoperi accesul la scară cu un dulap".

La prînz nu ne este foame deloc. Mă reîntorc în subsol. Ezit la început să-mi reiau manuscrisul. Dar îndată ce proprietarul a întors spatele, mă arunc cu furie asupra foilor. La orele trei soseşte unul din „contactele" noastre. Examinăm situaţia în cele mai mici detalii. Faptul că indivizii n-au revenit dovedeşte că au mirosit ceva, dar nu au încă certitudinea. Am posibilitatea să o şterg prin spate, prin grădini, de îndată ce se va lăsa întunericul. Dar cei care vor hotărî sînt tovarăşii mei.

Mă pregătesc. Încep să mă deghizez. Helene îmi taie părul cu aparatul de ras. Îmi lipesc o mustaţă de seducător şi îmbrac o uniformă de colonel. Apoi îmi reiau lucrul la manuscris. Deodată, Helene coboară scara în fugă. Aproape că urlă: „Sînt în grădină!" Îmi string lucrurile. Takis şi Helene împing dulapul vechi în urma mea, să blocheze intrarea. Mormîntul. Aprind un chibrit, disting o bancă la care ajung pe bîjbîite. Îmi aşez geanta cu averea mea: manuscrisul. Rămîn în picioare. Ochii mi se obişnuiesc cu întunericul. O gaură mică, prin care pătrunde lumina, îmi ghidează paşii. Încerc să mă apropii de ea. Ajung şi-mi lipesc ochiul de ea, încercînd să ghicesc în ce parte a casei corespunde. Zăresc o încălţare de bărbat şi îmi dau seama că mai multe persoane se găsesc de partea cealaltă a zidului, la cîţiva centimetri de mine. Îi aud cum mută dulapul. Mă aştept la strigăte şi la împuşcături. Nu-i decît Takis. Mă apropii de el cu greutate.

— Au intrat în grădină, apoi au plecat. Ce să facem? Athina trebuie să sosească.

— Scoate-ţi-mă din gaura asta.

— Eşti nebun?

— Vreau să ies de aici. Trebuie să vorbesc cu Athina. O găsesc pradă unei vii emoţii. Mîna îi tremură uşor. Îi surîd ca să o liniştesc.

— De ce ai venit? Ştii bine că am încurcat-o.

— Am venit să te scot de aici. Vom ieşi ca doi îndrăgostiţi şi vom trece prin faţa lor.

— Un colonel înalt de doi metri! Cine a mai văzut asta?

Mă vor recunoaşte imediat.

Gazdele mele insistă să cobor din nou în subsol. Le explic că e inutil. Apoi cedez. Iată-mă din nou în mormînt. Mă duc direct în gaura aceea cu lumină. Takis e de partea cealaltă şi îmi vorbeşte. E mai calm. Orele trec. Îl conving să mă scoată de acolo, să discutăm puţin. Ajung în salonul cel mare. Sub arborii care înconjoară casa se disting clar umbre. Şi multe maşini.

— Nu-i pentru noi. Altfel ar fi deja aici.

Dar Takis nu se mai stăpîneşte. Nu încetează să bea. Şi-a pierdut controlul. Helene îmi aruncă o privire ucigaşă. Încerc să-mi păstrez sîngele rece. Vorbesc încet, cu calm, de teamă să nu stîrnesc o izbucnire ireparabilă.

— Voi spune poliţiei că mi-am bătut joc de voi, că v-am obligat...

Apare Petros. Mă priveşte stupefiat. Trebuie că sînt îngrozitor de livid.

— Ce se întîmplă?

Îi explic cît pot de scurt. Un zgomot de automobil care se opreşte. Fugim în subsol. Dar înainte să fi împins dulapul în faţa intrării, l-au şi tras înapoi. Sosise Yannis cu maşina roşie.

Îl îmbrăţişez călduros. E uimitor de curajos. Vom aprinde lumina la intrare şi vom ieşi ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

Ies pe peron. Gesticulez ca un colonel autentic. Petros şi Orestis îmi duc valizele ca nişte adevărate ordonanţe. Îmi deschid portiera. Salut şi urc în maşină. Poliţiştii ne spionează mişcările, ascunşi în spatele arborilor. Îl privesc pe Petros drept în ochi.

— Ştii, îi spun, am considerat mereu întîmplătoarea noastră întîlnire ca un miracol, pentru binele poporului nostru. Acum, deschis vorbind, nu pot spune dacă a fost spre bine sau spre rău.

— Te înţeleg. Şi ce ai de gînd să faci?

— Să merg înainte. Vreau să mă pui în contact cu tinerii „lambrakizi", fie că eşti sau nu de acord. E datoria ta. Nu ştiu ce ai să faci, în ce te priveşte, dar eu trebuie să iau o decizie: de partea aceasta, sau de partea cealaltă. Cred că iluziile s-au risipit; e nevoie de o organizaţie nouă.

4 august

Cînd mă găseam încă în casa lui Lefteris (de unde am trimis declaraţia mea din 23 aprilie 1967), am întîlnit-o pe Nora, căreia i-am încredinţat misiunea de a găsi locuri în care să ne ascundem şi fonduri. Nora s-a angajat de îndată într-o mare activitate.

Nora a intrat în contact cu un mic grup condus de Gl. (acelaşi Gl. care îl vizitase din partea mea pe Andreas Papandreu cu cîteva zile mai înainte pentru a-i propune cooperarea noastră). Membrii acestei reţele doreau să intre personal în contact cu mine. Socoteam că e încă prea devreme să mă expun în felul acesta. Mai tîrziu, am înţeles cît de salutară mi-a fost prudenţa. Siguranţa îşi plasase un agent în reţeaua lui Gl, şi aceasta explică insistenţa unui contact personal cu mine. Cînd a înţeles că manevra nu-i reuşeşte, Siguranţa i-a arestat pe cei mai mulţi membri ai reţelei şi doar cîţiva au reuşit să ajungă în străinătate.

La întîlnirea mea cu Petros, prima decizie a fost să rupem orice legătură cu Nora, întrucît ne gîndeam, pe bună dreptate, că Siguranţa o reperase. I-am dat de ştire „să se dea la fund" pentru o vreme. Ultima misiune pe care i-am încredinţat-o a fost să transmită alor mei o notă scrisă de mînă în care le spuneam „Sînt bine". Nimic altceva. Era destul pentru a-mi linişti soţia şi părinţii. Mesajul le-a ajuns după multe întortocheli. Un timp, Nora n-a acţionat, dar apoi şi-a reluat activitatea. Încerca cu încăpăţînare să ne contacteze, şi-a organizat propria reţea, a trimis militanţi să-şi facă un stagiu de formare în străinătate. I-am propus atunci lui Petros să revenim asupra deciziei noastre comune: „E recrutată de scurtă vreme şi riscăm să o dezamăgim dacă refuzăm să o vedem". Dar Petros a refuzat.

Şi iată-ne în primele zile ale lui august, după ce răceala a survenit în relaţiile mele cu prietenii din Biroul din interior. Îl anunţ pe Petros că voi alcătui o organizaţie a Frontului Patriotic pe baza elementelor noi.

Gîndul meu revine firesc la Nora...

Însărcinat cu reluarea contactului cu Nora a fost Andonis. Seara, a revenit tulburat.

— Ne-am dat întîlnire la cafeneaua Loumidis, pe strada Stadiou. O bombă a explodat în pasajul vecin. Am fugit în grabă de acolo.

— Aţi avut măcar timp să vorbiţi?

— Bineînţeles. I-am spus despre temerile noastre că e filată. M-a asigurat că n-a observat nimic pînă acum.

Îmi aminteam cît de minuţioasă era Nora în pregătirea acţiunilor sale. Veghea asupra detaliilor celor mai mărunte — de pildă voia să ştie dacă persoana pe care urma să o întîlnească va purta servieta în dreapta sau în stînga.

— Dacă ea ne asigură, atunci e adevărat, am spus.

— Oricum, i-am repetat condiţiile acordului nostru. Le-a acceptat.

Hotărîsem, în caz de colaborare, să îi propunem măsuri excepţionale de precauţie.

— M-a asigurat că şi L., deputatul Centrului, este dispus să se alăture Frontului, cu condiţia să te poată întîlni.

— Încă o condiţie!

— Da. Şi, în ce o priveşte, Nora pune condiţia ca, în schimbul colaborării ei şi al întîlnirii cu deputatul, ea însăşi să te poată întîlni.

Pericolul era prea mare. Dar aderarea unui lider cunoscut al Centrului la Frontul Patriotic putea servi foarte mult cauzei Rezistenţei.

Încă din primele zile ale luptei clandestine, Petros şi cadrele noastre conducătoare s-au aflat în contact cu elementele Centrului. Aproape toţi ezitau să ne urmeze linia... Cea mai mare parte dintre ei ne-au spus că aşteptau un cuvînt de la Papandreu (tată şi fiu). O singură excepţie: a unui conducător al Uniunii de Centru, candidat la alegerile legislative, şi care a fost unul din fondatorii frontului. Prin intermediul său, i-am adresat două mesaje personale lui Andreas Papandreu. Nu ştiu nici astăzi în ce măsură i-au parvenit, ştiu că Georgias Mylonas, fost deputat al Centrului, a primit un mesaj în acest sens. Însă trebuie să recunosc că exista, în conducerea partidului centrist, o mare ezitare faţă de o angajare alături de noi. Numai pe măsură ce coboraí ierarhia, spre bază, regăseai o dorinţă entuziastă de unitate în acţiune. De aceea, ralierea unui conducător al Centrului era de o mare importanţă pentru noi.

7 august

În timpul zilei, cînd toată lumea lipseşte — inclusiv femeia de serviciu — mă pot aşeza în salon. Sînt întotdeauna încîntat că pot scăpa o vreme din camera în care mă ascund. Salonul e spaţios. Are o bibliotecă cu discotecă şi picup. Mi se „permite" să pun discuri, cu condiţia ca muzica să nu se audă mai departe de doi metri!

Astăzi, 7 august, mă bărbieresc şi mă duc în salon. E ora 11. Afară străluceşte soarele. În casă stăpîneşte răcoarea pătrunzătoare a caselor ateniene, în plină vară. În cîteva clipe trebuie să mă întîlnesc cu Nora. Soarta e jucată!

Nora îmi cade în braţe. Nu ne-am văzut din primele zile ale dictaturii. Îşi şterge lacrimile şi abordează imediat subiectul. Sîntem de acord cu condiţiile şi punerea în practică a colaborării noastre. În ce priveşte deputatul, Nora îmi spune că e dispus să ni se alăture. Va trebui doar să ne preocupăm de toate aspectele materiale — locuinţă, protecţie, bani. Adaugă şi că deputatul a redactat deja o proclamaţie către poporul grec. Decid să examinez cu tovarăşii mei problemele care rezultă din această întîlnire şi să o ţin la curent. Nora a sosit şi pleacă „curată", cum spunem în limbajul nostru clandestin, adică nu o urmăreşte nimeni.

10 august

Andonis şi Orestis au întîlnire în această seară cu Nora. Au ales Piaţa Constituţiei, pentru a nu trezi interesul eventualilor „filatori". Îi spun ce măsuri să ia: deputatul va trebui să iasă singur din casă, va lua un taxi, va coborî pentru a lua un altul, apoi un al treilea. După care va merge la întîlnirea cu Nora, ea îl va duce la Andonis, şi acesta la ascunzătoarea noastră.

Miezul nopţii. Orestis şi Andonis se întorc cu un aer neliniştit. Ce s-a întîmplat?

— Întîlnirea din Piaţa Constituţiei a decurs fără incidente, nimic anormal. Abia cînd am urcat din nou în maşină am observat că o altă maşină ne urmărea. Am schimbat direcţia pentru a fi siguri; ne urmărea mai departe. Am hotărît să accelerăm. Ne-a abandonat la primul viraj. Nu reuşesc să înţeleg — încheie Orestis. De ce a abandonat? Dacă ar fi fost o maşină a Siguranţei, ne-ar fi urmărit pînă la capăt.

— Dar acum au semnalmentele maşinii noastre şi cunosc numărul, proprietarul, chiar prietenii şi părinţii.

— De acord... Ce facem?

— Cînd e fixată întîlnirea cu deputatul?

— Peste patru zile.

— Riscăm. Ascundem maşina într-un garaj. Iar în seara întîlnirii sau cel mai tîrziu a doua zi, voi dispărea de aici.

— Unde ai să te duci?

— Va trebui să ieşim din circuitul obişnuit de domiciliu, numai că...

— Numai că?

— O imprimerie clandestină se găseşte în casa lui Orestis. Acolo e locul meu.

— Imprimeria a fost transportată în casa lui Haidari, ai uitat?

— Atunci voi merge la Haidari. Ştiţi că cel mai mult ţin la „Nea Hellada".

13 august

La orele 9 seara trebuia să fie adus acasă deputatul centrist. Încă o încălcare a regulii clandestinităţii potrivit căreia o întîlnire — oricît de importantă — nu trebuia să aibă loc în casa ce servea de adăpost.

Spre orele 6, Andonis a plecat, singur, să se întîlnească cu deputatul. De cîteva zile, Orestis descoperise cu nelinişte că era urmărit.

Situaţia era, în acest moment, următoarea: eu mă aflam într-o casă închiriată de Andonis şi soţia sa, sub un nume fals. Cei care locuiau într-o casă din apropiere păstrau legătura cu Orestis, proprietarul maşinii şi cumnatul lui Andonis. Dacă maşina era reperată, ancheta urma să ducă, logic, pînă la casa lui Orestis, apoi la cea a lui Andonis, înainte de a ajunge la mine. Controlam mereu prin telefon (în cod, bineînţeles) dacă totul era normal. În plus, Petros, aflat în afara acestui circuit, supraveghea fiecare casă prin alte apeluri zilnice (tot în cod).

La orele 9 fix au sosit Andonis şi deputatul. Andonis mă întrebă dacă am nevoie de ceva, apoi se retrase. Odată încheiate prezentările, îl întreb pe deputat:

— Cum a decurs operaţiunea?

— Toate precauţiile dv erau excesive.

— Şi ce-aţi făcut?

— Am ieşit liniştit de la mine. Nu mă urmărea nimeni. M-am oprit expres în faţa unor vitrine, să mă asigur de asta. Apoi, am mers un timp pînă am ajuns la maşina Norei.

Imprudenţa lui mă consterna. Neglijase toate recomandările! Iar acum, eram pe punctul de a fi reperat. N-am lăsat să transpară nimic din neliniştea mea. M-am mulţumit să-i spun:

— N-ar fi trebuit să subestimaţi precauţiile noastre. Mi-e teamă că ne vom reîntîlni curînd în temniţele Siguranţei. Oricum, să vorbim despre ce v-a adus aici.

L. mi-a expus punctul său de vedere asupra dictaturii, asupra coloneilor, americanilor şi poporului grec. M-a anunţat că se pregătea să plece în Creta pentru a organiza Rezistenţa. Acolo îl aşteptau prieteni siguri.

Mi-a vorbit despre o călătorie pe care tocmai o făcuse în insule. Îi întîlnise pe toţi conducătorii Uniunii de Centru şi aflase că toţi sînt gata de luptă.

După o jumătate de oră îl întrerup:

— Încă n-am vorbit de obiectul acestei întîlniri.

— Care obiect?

— Ralierea dv la Frontul Patriotic.

— Ei bine, vedeţi, mi-am schimbat părerea. Prefer o simplă cooperare. De altfel, nu pot să-mi închipui o viaţă clandestină...

În ciuda obiecţiilor mele, se încăpăţîna să dorească să ajungă în Creta. Am căzut, totuşi, de acord asupra unui punct: va acţiona în legătură cu Petros.

— În fine, poate vom sfîrşi prin a ne uni..., mi-a zis el la plecare.

Ne-am salutat, apoi a plecat. Exact după opt zile, aveam să folosim amîndoi aceleaşi W.C.-uri de la etajul al patrulea al sediului Siguranţei, din strada Bouboulinas. Amîndoi plăteam eroarea de a nu fi ţinut cont de regulile cele mai elementare ale activităţii clandestine.

Abia plecat deputatul, Andonis a intrat în salon şi m-a avertizat şi de alte erori: maşina Norei era, şi ea, urmărită. Siguranţa se afla pe urmele noastre. Fără comentariu. Am discutat ce e de făcut. În primul rînd, trebuia să mă mut imediat. Voi merge la Haidari, unde se găseşte şi imprimeria. Dar trebuia să-l prevenim şi pe Petros, să dea „cale liberă".

Casa asta va fi închisă şi tovarăşii vor închiria, sub un alt nume, un bungalow în regiunea Varkize, în speranţa că Siguranţa nu le va da de urmă. Maşina noastră va fi abandonată oriunde. În ultima duminică din august mă va muta în bungalow, iar noaptea va înota pînă la un iaht străin aflat în apropierea ţărmului. Mi se iau măsurile să mi se confecţioneze un costum negru, în aşa fel încît trupul meu să nu fie vizibil cînd voi înota. Chiar şi faţa va trebui să mi-o înnegrească.

15 august

Ziua se scurge în febrilitate şi nelinişte. Andonis iese să telefoneze. Ne aşteptăm să-l vedem arestat la colţ. Dar se reîntoarce triumfător. „Petros spune că Odysseas **este un bun medic** (era o frază în cod). Athina va veni în această seară, la orele 10. Fratele ei se ocupă de transfer, are o maşină spaţioasă. Odysseas îl va urma în maşina lui. Soţia sa va conduce. O să fii acoperit".

Din nou pregătirile obişnuite pentru o mutare. Uniforma. Mustaţa. Încerc să am aerul natural al unui colonel. Ultimele instrucţiuni: parolele. La zece fix, Athina soseşte cu fiica sa. Afară e noapte. Distingem două vehicule. Ieşim. Urc în prima maşină şi mă întind, conform instrucţiunilor, lîngă bancheta din spate, acoperindu-mă cu o cuvertură. Mama şi fiica urcă şi se aşază cu picioarele pe cuvertură. După un timp, maşina se opreşte. Se schimbă şoferul. Mai mergem un timp, apoi mi se cere să cobor. Îl văd pentru prima oară pe prietenul care trebuie să mă conducă. Drumul abia se distinge. Înaintăm cu precauţie. Tovarăşul meu scoate o cheie şi deschide o uşă.

Îmi amintesc de o scenă identică din urmă cu două luni. Doar tovarăşul meu este altul. Intrăm în casă şi ne aşezăm în salon. Apare stăpîna, cu fiica sa.

— Semănaţi cu un compozitor care îmi place mult, îmi spune fiica, cu un aer ironic.

— Care? întreb eu prosteşte.

— Theodorakis. Aţi auzit de el?

— Bineînţeles. Dar muzica lui nu mă atrage.

— Pe mine, dimpotrivă...

Se ridică şi ia o grămadă de discuri cu fotografii de-ale mele.

— Îi semănaţi într-adevăr foarte mult. În afară de faptul că puteţi fi chiar el.

— Aşa e, eu sînt.

Cele două femei se bucură. (Rezultatul se va vedea curînd. Mi-au acordat atîta atenţie că m-am îngrăşat cu 15 kg. Dar a contribuit la asta şi imobilitatea forţată).

Nu rabd şi întreb:

— Unde e?

— Sus, în pod.

Urc nerăbdător şi contemplu materialul tipografic. Nu adorm decît tîrziu în noaptea aceea: visele tipografice mă obsedează!

Toată ziua mi-o petrec printre plăcile de imprimerie, triind literele şi aşezîndu-le în grămezi.

Siguranţa îşi continua, în timpul acesta, tentativa de apropiere. Viermele este în fruct şi roade mereu mai departe. Nora şi reţeaua ei sînt, cu toţii, în plasa poliţiei. Un tînăr intelectual are o legătură cu fiica Norei, care a comis imprudenţa de a-l introduce în viaţa reţelei. Imediat, K.Y.P.[7] şi Siguranţa au urmărit toate activităţile Norei şi ale prietenilor ei. Toate adresele au fost reperate. Speră să ajungă, în felul acesta, la noi. Brusca noastră dispariţie i-a luat pe nepregătite. Hotărăsc

7 — Centrul de Informaţii sau Biroul al doilea, căruia i-a fost afectat mult timp colonelul Papadopoulos şi ale cărui acţiuni erau strîns subordonate celor ale serviciilor americane.

să treacă la acțiune. Dar precipitarea aceasta este încă inutilă, pentru că nu uit două principii esențiale:

1. Să nu fac vreo legătură, sub nici un pretext și în nici un fel, între vechiul și noul meu domiciliu.
2. Să fac în așa fel încît Petros să mă scoată de aici și să intru într-un circuit de adăposturi complet diferit.

Vineri 18 august

Din zori, lucrări la imprimare. Un tînăr lambrakid ni s-a alăturat spontan. Locuiește la periferia Atenei. Sperăm să scoatem ziarul într-o săptămînă. Mă ocup cu așezarea literelor.

Apare Andonis.

— Trebuie neapărat să acorzi un interviu în franceză unui ziar suedez.

Înregistrez interviul. Îl întreb dacă ceilalți au părăsit vechea casă.

— Nu încă. Mai căutăm un bungalow?

— Și poliția?

— Nimic la orizont. Ne întrebăm dacă n-am avut doar halucinații.

Operațiunea care trebuie să mă facă să fug din Grecia pare serios compromisă.

Sîmbătă 19 august

Zi decisivă pentru Rezistență. Au hotărît să trecem la o nouă formă de acțiune: manifestația! Începînd cu (potrivit cuvintelor noastre) „manifestația-fulger". Pînă acum, grupuri de șoc au obținut o serie de succese spectaculoase în centrul Atenei...

Doisprezece tineri „lambrakizi" au fost aleși pentru prima manifestație excepțională. Trebuie să coboare pe strada Ermou, pe două rînduri, într-o sîmbătă după-amiază, adică la ora cea mai aglomerată. Totul se desfășoară conform planului. La ora prînzului, cei 12 tineri apar pe stradă și încep să scandeze: „Jos junta! Trăiască democrația!", apoi distribuie manifeste. Totul nu durează decît timpul prevăzut: două minute. Fiecare dispare în mulțime. În ultima clipă, un turnător aflat în piață se aruncă asupra unui tînăr. Acesta strigă după ajutor. Mulțimea îi încercuiește și îl smulge pe militant din ghearele polițistului.

Duminică 20 august

Aseară, Andonis și Orestis n-au venit, cum convenisem. Sînt sigur că amenințarea se apropie. Petros nu s-a mai arătat nici el. Dar mi-am schimbat gîndul. Voi rămîne aici pînă cînd crearea Noii Stîngi se va prezenta sub auspicii mai bune.

Simt însă că cercul se strînge.

În cursul serii, fiica Mariei mă roagă să mă ascund în spatele pianului. Trebuie să spun că ascunzătoarea aceasta mi-a fost fatală.

La ora cînd să mă ascund în spatele pianului, poliția se pregătise să lovească. Mai tîrziu voi afla că a lovit în același timp casele lui Lefteris, a lui Takis, a Athinei și a Norei, arestînd întreaga rețea. Nora e prima torturată.

Luni 21 august 1967

Lucrez la imprimerie. În pauze, încerc să redactez articole pentru primul număr imprimat al ziarului „Nea Hellada". În același timp, dictez la magnetofon ultimul capitol din cartea mea „Noi, grecii".

Simt că atmosfera e foarte apăsătoare. Și dacă ar veni Petros? Ce aș face? Aș pleca cu el? Trebuia să amînăm pentru mai tîrziu întîlnirea prevăzută pentru vineri? Există o soluție: să plec încă de acum și să las întîlnirea pe mai tîrziu. O trimit pe soția lui Odysseas să transmită un S.O.S. lui Petros. Nimic altceva. Va înțelege.

În momentul acesta, oamenii Siguranței lovesc casa lui Andonis. Îl duc pe el și o închid pe soția lui sub paza unui gardian. Nefericita va rămîne astfel mai multe ore, timp în care soțul îi este torturat la celălalt capăt al Atenei. Koula s-a lungit pe divanul sub care se găsește mașina de scris folosită pentru textul creării Frontului Patriotic. E o mașină de scris atît de veche, cu litere atît de caracteristice, încît apropierea va fi lesne de făcut, compromițînd iremediabil cuplul. Atunci, încet (în spatele gardianului), fără să miște, dar strecurînd mîna sub pat pînă la mașina de scris, ea prinde una cîte una tijele de metal cu literele și, îndoindu-le, reușește să le rupă, după care, cu fiecare vizită la toaletă, își aruncă mica provizie de fier vechi. Nu are nevoie să simuleze vreo boală care să necesite drumurile atît de dese acolo, pentru că e cu adevărat bolnavă după ce a mestecat și înghițit, la fel de discret și la fel de răbdător, una cîte una, paginile unui carnet pe care l-am uitat la ei și în care, scrise de mîna mea, erau numeroase adrese compromițătoare.

Soția lui Odysseas se întoarce fără să fi reușit. Nu e sigură că Petros a primit S.O.S.-ul meu. Este vizibil obosită. Nu mai poate. O clipă mai tîrziu, fiica sa și Lakis vin să-și caute lucrurile. Vor dormi în seara aceasta în noul lor apartament. Mă întorc în spatele pianului. Atmosfera e foarte încărcată. Mașina lui Lakis demarează și se îndepărtează.

— Poți să ieși, îmi spune Maria.

Nu mi-e foame. Ascund cu grijă benzile de magnetofon. Duc literele de imprimerie în pod. Rup toate hîrtiile compromițătoare.

— Nici o veste de la Andonis sau Orestis?

— Nimic. De parcă s-au înecat.

Îmi ascund în spatele pianului manuscrisul și nota pe care am redactat-o despre Noua Stîngă (toate au ajuns acum în arhivele Siguranței).

— Crezi că Petros va veni? o întreb pe Maria.

— Atît de tîrziu? Nu-i stă în obicei.

A trecut de miezul nopții. Se aud lovituri în ușă. Sar din pat. Pe geam se proiectează umbre sinistre. Deschid cu precauție ușa verandei. Murmur: „Scoală-te, Maria". Pași grăbiți bocăne pe scara verandei. Abia am timp să ajung în ascunzătoarea mea din spatele pianului... Ei o găsesc pe Maria adormită pe birou și privesc apoi patul desfăcut. Aud explicațiile ei: „Mi-era cald și am ieșit afară". Întorc toate lucrurile, ca niște fiare. Scotocesc peste tot. Inima îmi stă gata să explodeze. „Unde-i tipografia?" „A cui este uniforma asta?" Scotocesc, scotocesc... Apoi se lasă liniștea. Au plecat sau e o viclenie? Îndoit de la brîu, încerc să-mi stăpînesc bătăile inimii apăsîndu-mi pieptul. Ușa se deschide. Din nou pași. Cineva se îndreaptă

spre pian. „Uite-l!". Se apleacă asupra mea. Cu ochii măriţi, strigă: „Aici, băieţi, uite-l pe Mikis!" Apoi îmi spune: „Ridică-te! Sus mîinile!"

Plecăm. „Treci în faţă... Nu, în spate...", „Aveţi grijă să nu evadeze!" „Cum?" Se hlizesc.

Sînt îndoit de la brîu. Mi-au legat mîinile foarte sus şi mă doare. Unul mă loveşte cu piciorul. Altul îmi înfige bastonul în coaste şi în stomac: „O să vezi ce nostim o să fie".

Afară nu-i nici un suflet. Totuşi, cîteva mişcări. Negustorul de legume are persienele întredeschise. M-a văzut? Altcineva m-a văzut? Casele sînt tăcute, speriate...

Un drum în pantă. Jos, o maşină aşteaptă. Mi se spune cu brutalitate: „Mikis, o să mori!" „Mikis, sînt ultimele tale clipe!" „Mikis, ce simţi acum?" Aspir aerul matinal. Mă gîndesc la frumuseţea cerului înstelat, la lumina argintie a lunii. Surîd. Sînt mîndru. De pe înălţimea pe care ne aflăm contemplu Atena. În clipa asta ceilalţi dorm. Iar eu voi muri pentru ei. O muzică nebună îmi umple mintea. E cîntecul lui Federico Garcia Lorca. La fel ca el! Tot noaptea. Şi atunci ceilalţi dormeau. Iar el, el număra stelele. Şi a murit!

Coborîm panta. „Pune-i calota pe cap!" Mă lovesc cu bastoanele în stomac, în burtă. Oasele troznesc şi ameninţă să se rupă. Îmi zic: „Păcat! Sfîrşitul nu va fi atît de romantic şi de simplu pe cît credeam. Mă vor bate, mă vor jupui de viu, mă vor arde. Şi cînd îmi voi da sufletul, chipul îmi va fi dispărut prin grija torţionarilor mei. Poate îmi vor găuri şi ochii şi voi muri în întuneric. Poate îmi vor smulge unghiile. Doare, doare îngrozitor! O durere fără sfîrşit. Fără milă. O să rog moartea să vină".

Oprim. Plecăm. Oprim din nou. Şuşoteli. Rîsete înăbuşite. Plecăm din nou. O nouă haltă. Coborîm. Nu văd nimic. Sufăr îngrozitor. Urc o scară. Acum ştiu: mă vor arunca de pe o terasă. În vid. Nu, încă nu. Sînt împins. Urc. Urc mereu. Gîfîi. Mă vor arunca de foarte sus. Voi ajunge o masă diformă, fără trăsături.

Chipurile dragi al Margharitei, al lui Yorgos, al lui Myrto îmi vin în minte. Mama nu mă va mai vedea vreodată. Vidul...? Nu, urc mereu. Ai mei nu-mi vor putea spăla trupul inert, nici nu-l vor mîngîia, îmbrăţişa... Trepte... Vidul? Nu, un palier...

Sînt împins. Sînt calm. Ei se opresc. Mi se ghicesc gîndurile, pentru că încep să rîdă. „Aşază-te", mi se spune. Îmi scot cagula. Respir. Intră Lambrou[8]. „Salut, Mikis! Mi-a fost cam greu să pun mîna pe tine, dar iată-te. Eşti la Siguranţa Generală. Acum o să te odihneşti. Partidul tău te-a denunţat..."

Îmi dau, acum, seama că e vorba de metodele tradiţionale ale poliţiei...

La 21 august 1967 — exact cinci luni după declanşarea puciului — sînt, deci, arestat în Haidari, o suburbie a Atenei. M-au dus imediat la sediul Siguranţei, în strada Bouboulinas[9], să aştept, la etajul al patrulea, în celula nr. 4, tortura şi moartea.

După zile şi nopţi interminabile, într-o izolare absolută, nu mi se redau hîrtia şi creionul decît la 4 septembrie. Scriu atunci, dintr-un foc, 32 de poeme.

Toate nopţile dinainte le petrecusem treaz, cu spatele lipit de zid, aşteptînd în fiecare secundă să vină să mă ia pentru tortură sau execuţie. Întreaga mea existenţă era în suspans în această expectativă a unei morţi sigure. Dar cum timpul nu-şi oprea cursa în miezul acestei spaime şi nici mersul gîndurilor mele, aveam mereu în faţă imaginea precisă a ultimelor mele clipe: cerul matinal era de un albastru profund, atmosfera de o claritate cristalină. Care va fi ultimul meu strigăt? Devenise o obsesie.

Căldura devenea toridă la prînz. Dormeam gol, chiar pe ciment. Îmi aşezam pantofii drept pernă. Barba îmi crescuse de cîteva săptămîni. De-abia mă hrăneam; n-aveam nici lingură, nici furculiţă. Uneori mă aşezam pe scaun — singura „mobilă" din celulă. Uneori începeam să merg ca un nebun. Îmi număram paşii. Cinci sute în linie dreaptă. Cinci sute în cerc. Număram iar şi iar gratiile. Uneori fixam ceafa temnicerului. Mă ura? De ce? Fără îndoială că îmi fredonase şi el cîntecele. Cînd o să se repeadă la mine?

După angoasa aceasta care m-a copleşit zi şi noapte, a urmat, inexplicabil, o perioadă de euforie bolnăvicioasă. Eram fericit. La o adică, moartea nu era atît de îngrozitoare. Îndată ce se făcea ziuă şi soarele strălucea pînă în celula mea, viaţa îşi lua partea ei, cu violenţă. Revedeam atunci chipul copiilor mei. Nu voiam să se gîndească la mine plîngînd. Eram nefericit că nu mă executaseră imediat. Ce soartă mi se rezerva? Ce fel de execuţie? Aveam dureri de cap atroce, tîmplele îmi pocneau. Două ore, trei ore, patru ore, cinci ore, şase ore. După-amiaza nu se mai termina. Plîng. Strig. Inima îmi cedează. Trebuie că cineva se gîndeşte acum la mine. Dar nimeni nu ştie că mă aflu aici. Chemaţi-mă, vă rog. Strig numărul de telefon. Nu încetez să mă gîndesc la tovarăşii mei. Pe Maria au arestat-o odată cu mine. Dar pe ceilalţi?

Creînd, deveneam stăpîn al timpului şi al morţii. Eram timpul.

De aceea, ciclul de poeme scrise atunci — „Soarele şi timpul" — a devenit al vieţii şi al morţii. Şi al victoriei. Victoria amară, desigur, pentru că poetul suferă pentru toţi oamenii, chiar şi pentru cei care îl urăsc şi îl torturează.

După patru sau cinci zile, m-a vizitat Lambrou. S-a aşezat , picior peste picior.

„Astăzi sîntem cu toţii socialişti", îmi spune. Şi dintr-o dată: „Îţi mărturisesc că ne-ai dat de furcă, *Lambros*... Pardon! Vroiam să spun Mikis". Lambros era unul din numele folosite de mine în clandestinitate. În ce casă îl folosisem? Fuseseră arestaţi, prin urmare, şi oamenii aceia. Dar acum? Mă prefăceam că nu înţeleg.

Într-o altă zi, Lambrou vine din nou, însoţit de secretarul său. „E vorba de depoziţia reglementară pentru clasarea dosarului tău", îmi spune.

Mă întreabă: „Ce ştii despre Frontul Patriotic?" Îi răspund că sînt unul din conducătorii Frontului, că scopul lui e răsturnarea tiraniei şi restabilirea ordinii constituţionale în ţară. Îi repet obiectivele principale ale luptei noastre. Mă întreabă: Cu cine ai colaborat şi cine ţi-a indicat casa în care te-am arestat? Răspund: Cunoşteam de mult acea casă.

8 — Basil Lambrou, cel mai cunoscut torţionar al juntei militare, directorul Siguranţei, pe care Mikis Theodorakis îl va denunţa într-unul din cîntecele sale.

9 — Pe strada Bouboulinas se afla pînă în 1971 sediul Siguranţei din Atena, unde erau „primiţi" oponenţii regimului, îndată după arestare. Clădirea a devenit celebră datorită „teraselor" sale, simbol al torturilor medievale.

mi-a vorbit de ea un prieten din E.D.A. Am fost acolo cu mult înainte de evenimente. În dimineața loviturii de stat am luat un taxi și m-am dus drept acolo. Femeilor le-a fost teamă. Le-am amenințat și le-am plătit foarte bine. Apoi am luat contact cu prietenii mei.

— Care?

— Asta nu vă privește.

Cam aceasta a fost prima mea depoziție. Atunci, Lambrou mi-a vorbit de tovarășa Irini. Adică de unul din refugiile mele cu care tăiasem orice contact. Deci, cuțitul pătrunsese adînc și atinsese osul.

După 20 de zile, mi se deschide în sfîrșit fereastra. Disting, prin sticla ferestrei din față, umbrele femeilor închise în celula vecină. Le aud vocile. Uneori cîntă. Din alte celule de mai jos se aud voci familiare. Dintr-odată, sînt sigur că nimeni n-a mai rămas liber. Apoi, un nou interogatoriu. Îl conduce acum un căpitan din Justiția militară. Principala acuzație: „Declarația" mea din 23 aprilie 1967; închis în baza legii de necesitate nr. 508. Îi dictez secretarului depoziția mea. Acesta tremură în timp ce o scrie.

„O să mergi drept în fața plutonului de execuție", îmi spune căpitanul. Adaugă: „Păcat, ești un mare compozitor..." Mereu aceeași placă.

Mai înainte, vizita lui Savvas Constantopoulos (directorul ziarului prodictatorial „Eleftheros Kosmos"). E însoțit de Papaspyropoulos, directorul Siguranței.

— Ești probabil satisfăcut că Grecia a devenit o închisoare, îi spun.

Respiră adînc înainte de a-mi răspunde:

— Nimeni nu-i satisfăcut. Trebuie să vedem cum ieșim din asta fără să ajungem la o catastrofă națională.

— Bine zis. Mă felicit doar de un lucru: că n-a fost și o baie de sînge.

— O evităm pe cît putem și în asta contribuția noastră ar putea fi importantă.

— Coloneii ar face mai bine să se întoarcă în cazărmi înainte de a nu fi prea tîrziu.

După o vreme sînt dus în biroul lui Lambrou. E așezat la masa de lucru. În fața lui, tata și Myrto. N-am văzut-o din dimineața lui 21 aprilie. A plîns. Părul îi e strîns la spate, într-un coc. Ochii îi sînt larg deschiși. O flacără de disperare îi mistuie. Se aruncă în brațele mele. Sînt fericit. Din ce infern ies! Mă privește îngrozitor. „Cum poate să fie bine?" „Sînt puternic", îi spun. Dar Lambrou intervine zicînd că procesul o să aibă totuși loc și că îmi risc capul. Vrea să ne frîngă rezistența, a ei și a mea. Myrto a înțeles, pentru că îmi spune repede, de teamă să nu fie scoasă afară: „Fă-ți datoria și n-ai grija noastră. Ne-am obișnuit cu gîndul că vei fi condamnat la închisoare pe viață, poate chiar executat. Nu te gîndi la noi! Fă-ți datoria! Pentru că, dacă cedezi, o să murim toți patru". Lambrou se ridică. Nu se aștepta la așa ceva.

— Sînteți o militantă a P.C., doamnă?

— Nu, domnule, dar am o demnitate.

— Duceți-o!

Nu o voi revedea decît după o lună.

După alt timp sînt dus din nou în fața lui Lambrou.

— Afacerea e definitiv clasată, îmi spune el. Odată interogatoriul încheiat, veți pleca toți de aici. Nu rămîne decît depoziția ta.

— Dar o aveți în mînă.

— O socotim absurdă. O țesătură de minciuni. Acum știi bine că am aflat totul: nume, adrese, discuții etc. Privește, de pildă, depoziția aceasta. Are 40 de pagini. Vrei să-ți citesc detaliile? Nu lipsesc decît trei elemente: a) unde te-ai dus în prima zi; b) cine te-a transportat la Philopappou și c) cine te-a transportat la Haidari. Restul, îl știm. Știm pînă și ora la care te îmbăiai și marca săpunului folosit.

— Și apoi?

— Ei bine, pentru a fi în regulă, va trebui să anulăm prima depoziție. N-ai decît să ne spui casele în care te adăposteai și ai căror stăpîni sînt toți arestați.

Îmi spun: e o capcană. Dar în ce scop?

— Și dacă refuz să fac asta?

— Dacă refuzi, atunci toți vor rămîne închiși aici două, trei, cinci, zece luni, pînă la epuizarea totală.

— Dar din moment ce ești la curent cu totul și i-ai arestat pe toți, de ce îmi ceri să ți-o spun din nou? Ce vrei să afli, de fapt?

— E doar o simplă formalitate. Să clasăm afacerea. Nu lipsește decît depoziția ta.

Reflectez atît de intens că simt că mi se învîrte capul. Mi-e rău. Unde vor să ajungă? Ancheta s-a terminat, practic, de mult... Înțeleg că singurul motiv e că nu vor să aibă un proces[10]. Sînt atîtea nume mari implicate...

Între timp, Rezistența se intensifică în jurul nostru. Într-o seară auzim, cu propriile noastre urechi, explozii de bombe. Dar, din acea noapte, încep strigătele, loviturile, urletele. Sînt transferat în altă celulă, în care fusese ținut deputatul L...

După cincizeci de zile de izolare, Dimitris, unul din tovarășii care îmi asigurau deplasările în clandestinitate, împarte celula cu mine.

Cînd intră, e palid. Se prăbușește, cu răsuflarea tăiată.

— Ce ai? îl întreb.

— Credeam că mă duc pe terasă.

— Ce terasă?

— Cum, nu știi încă? E infernul. O să auzi diseară. Am trăit o lună în celula asta și știu...

— Deci sînt și torturi?

— I-au torturat deja pe ai noștri, pe Andonis, pe tovarășa Nora... N-ai auzit niciodată strigăte?

— Ba da, zilnic. Am protestat pe lîngă gardieni. Numărăm loviturile...

Urmează un strigăt îngrozitor de animal rănit. Apoi tăcere... Dimitris îmi spune:

---

10 — În fapt, procese au avut loc, dar junta a evitat implicarea lui Theodorakis, mult prea cunoscut. În noiembrie 1967, 31 persoane (15 bărbați și 16 femei), membre ale Frontului Patriotic, au fost acuzate de sabotaj de un tribunal militar din Atena. Procesul s-a desfășurat fără Theodorakis. Lambrou, de la Siguranță, a pretins în timpul procesului că Theodorakis n-ar fi adevăratul șef al organizației; deși el a fondat-o, compozitorul n-ar fi fost decît „exploatat" de Partidul Comunist, care nu i-a lăsat nici o putere de decizie. În paralel, alte persoane erau condamnate, pur și simplu pentru că ascultau muzica lui Mikis Theodorakis.

— Acum îl dezleagă... îl tîrăsc... îl învelesc într-o cuvertură. Dacă au terminat, îl duc la secret. Dacă vor continua, vor trebui să reînceapă imediat.

— E vreun medic cu ei?

— Da, Kioussis[10 bis]

În această nouă celulă, chiar sub terasa unde se desfășurau torturile denunțate de Consiliul Europei, am terminat, la 17 octombrie, muzica pentru 16 din cele 32 de poeme care formează ciclul „Soarele și Timpul".

În sfîrșit, dosarul procesului este clasat. Vizita tatălui. Mai mulți ofițeri superiori ai Siguranței sînt de față.

— Sînteți adus în fața Tribunalului militar, în virtutea legii 509, îmi spune unul dintre ei.

— Fiți amabil și dați-mi legea să o citesc; am uitat-o, le spune tatăl meu.

Apoi, către mine, cu o voce calmă și solemnă:

— Moartea pe cîmpul de onoare, copile, e un lucru firesc pentru cei din neamul Theodorakis. Amintește-ți de Khalis, străbunicul tău, care a fost în fruntea primei insurecții din Creta împotriva turcilor. De celălalt străbunic, Spyridakis, care a fost tras în țeapă de turci. De unchiul tău, Manolis, jupuit de viu. De tatăl tău, care, la 16 ani, îi înfrunta pe turci în portul Bizani... Nu faci decît să urmezi tradiția eroică a familiei. Dacă te ucid, vei avea binecuvîntarea mea...

Infirmeria închisorii „Aghios Pavlos". Noiembrie 1967

Întredeschid ochii. Medici și infirmiere se apleacă asupra mea. În ambele brațe am înfipte enorme seringi cu ser. Sînt imobilizat. Mi-e rău. Mi se aplică o sondă. Un medic deținut bărbos îmi ia mereu pulsul. Privirile ni se încrucișează. „Mă cheamă Kastro, îmi șoptește el. Sînt din aceeași regiune cu tine. Te-am salvat". Recad în letargie. De cît timp sînt acolo?[11]

Rămîn în infirmerie. Cei mai mulți sînt deținuți „de drept comun", dar și cîțiva „politici". Într-o altă aripă a infirmeriei se găsesc „politicii" aduși din lagăre. Orice contact cu ei este interzis. Plimbarea se face într-un coridor comun, separat în două de un grilaj. Ne salutăm pe ascuns: de obicei se trece mîna prin păr. Uneori auzi pe careva strigînd „Salut!". Gardienii se precipită atunci și-l scot din rînd. Printre deportații spitalizați se află generalul Avgheropoulos, Costas Loules, membru al C.C. al P.C.G., deputatul Chiotakis, doctorul Manolis Siganos și alte treizeci de cadre ale stîngii. Născocesc mii de artificii mărunte ca să comunic cu ei. Cum primesc, printr-o organizație clandestină, un buletin cu toate știrile, îi informez și pe ceilalți.

Într-o dimineață, intră gardianul șef și îmi spune: „Vă cheamă domnul director". Ușa grea de fier se deschide și se închide în urma mea. Sînt preluat de alți gardieni. Într-un culoar de la parter mi se schimbă cămașa. Lume multă, cei mai mulți par a fi polițiști. Am un presentiment...

Ajungem la „biroul directorului". Intrăm. Stau față în față cu Tournas, inspectorul închisorilor. Așezat la birou, un tip solid, cu mustață subțire și ochelari fumurii, se prezintă: „Ladas"[12]. Se întoarce către Tournas și îi spune: „Lasă-ne singuri!" Apoi către mine: „Ia loc, te rog".

Mă așez în fotoliul confortabil. Începe să-mi vorbească;

— Te-am chemat să stăm puțin la un taifas. Sper că nu te deranjează. Să mă prezint: eu și colegii mei provenim din familii de țărani săraci. Am trăit la țară. Am cunoscut foamea. Știm suferințele țăranului și ale săracului. Am mers la școală cu picioarele goale, pe frig. Iar pe maică-mea au ucis-o comuniștii. Ceea ce ne separă pe noi doi e chestiunea națională...

— Adică?

— Nu admitem să fie cedat un metru pătrat din teritoriul nostru străinilor.

— De fapt sîntem în dezacord pe plan național, îi spun rîzînd. Dar în sens invers. Dumneata aparții dreptei. Care are răspunderea nenorocirilor care au lovit și lovesc țara. Trebuie să-ți amintesc de dezastrul campaniei din Asia Mică? Sau de colaborarea cu naziștii? A propos, ce făceați în timpul ocupației? Vremurile acelea au permis să se facă o deosebire între adevărații și falșii patrioți. Atunci am aderat eu la mișcarea comunistă. Am aderat din motive patriotice. Pentru că am văzut cum comuniștii apărau, pînă la ultima lor picătură de sînge, onoarea, independența, viața, libertatea națiunii. Ce s-a întîmplat după aceea? Ați predat țara mai întîi englezilor, apoi americanilor. Despre ce integritate națională îmi mai vorbiți astăzi? Mă tem că există prea multe lucruri care ne separă.

— Adică?

— Să începem cu torturile.

— Ce torturi?

— Nu vă prefaceți că nu știți. E posibil ca fapte atît de grave să se producă fără aprobarea dumitale? Ce spun! fără ordinul expres?

— Îți jur că e prima oară că aud vorbindu-se de tortură... După tine, cine e vinovatul?

— Vreme de 70 de zile am fost chiar acolo unde se practicau torturile! Cine e răspunzător? Bineînțeles că dumneata! Tu, în calitate de șef al lor. I-am atras atenția lui Lambrou...

— Și ce a răspuns?

— La început m-a amenințat. Apoi și-a regăsit calmul și a consimțit să oprească bătăile pe terasă, pentru că... eram „sensibil". Dar după cîteva zile a reînceput cu o furie dublă.

— Îți promit să deschid imediat o anchetă și să te informez de rezultate.

— Înțelegi foarte bine că nu se poate constru o Grecie nouă pe asemenea acte. Iată prima barieră care ne desparte. Dar sînt și altele...

— Continuă, te ascult.

— Să începem prin ceea ce tu numești „chestiunea națională". Noi nu dorim nici o dependență, față de nimeni! Sînteți dispuși să subscrieți la asta? Politica noastră externă va fi hotărîtă exclusiv de poporul grec și va răspunde nevoilor noastre, obiectivelor noastre și intereselor noastre naționale. Apoi există problema repartiției juste a venitului național. Trebuie să știi că 80 la sută din bogăția națională se găsește în mîinile a 5 la sută din

10 bis — „Medic" foarte apreciat de Siguranță, ale cărui sfaturi utile mențineau arestatul în viață, deși tortura îl distrugea fizic și psihic.

11 — La 2 noiembrie, compozitorul începuse o grevă a foamei, în semn de protest pentru că nu a fost acceptat ca martor la procesul intentat membrilor Frontului Patriotic. După zece zile a fost dus, fără cunoștință, la spitalul închisorii Averoff. Autoritățile au refuzat participarea lui Theodorakis la proces, deoarece doreau să creeze opiniei publice impresia că arestarea sa s-ar fi datorat trădării tovarășilor săi și că, în consecință, și el a trădat organizația. Manevra nu a reușit.

12 — Secretar la Ministerul Securității Publice, colonel, brațul drept al lui Papadopoulos.

populație. Trebuie elaborat un program pentru mai buna punere în valoare a pămîntului, încît venitul țăranului să fie dublat sau triplat, în cel mai scurt timp. Cum credeți că puteți realiza asta? Cu Siguranța și cu dreapta? Aveți nevoie de oameni care să fie animați de un ideal înălțător. Ei bine, oamenii aceștia au fost închiși în temnițe și lagăre (...). Dacă aveți într-adevăr intenția să puneți puterea în serviciul poporului, atunci va trebui să faceți apel la toți reprezentanții săi autentici. Și mai ales la cei care exprimă forțele progresului. Aici, în închisoare, se află Iliou, mai sînt Kyrkos, Filinis... Andreas Papandreu. Trebuie să ne înțelegem cu toții asupra unui program comun.

Sînt sigur că vizita lui Ladas e legată de iminentul proces al Frontului Patriotic. Voia să-mi sondeze intențiile și să vadă ce poate obține de la mine.

Numai gîndul că aș putea veni la tribunalul militar, sub proiectoarele opiniei publice și internaționale, îi înspăimîntă pe colonei.

În fapt, de nopți întregi refac în minte principalele puncte ale apărării mele, în așa fel încît să fie o apărare-rechizitoriu, o apărare-apel la Rezistență. Și atunci au recurs la un alt mijloc pentru a mă îndepărta: minciuna. În ziua procesului, gardianul șef vine în zori și-mi spune să fiu pregătit. Mă îmbrac și aștept. Dar apoi revine și-mi spune că nu plec. Colonelul Pattakos[13] declarase presei că sînt grav bolnav. Avocații celorlalți deținuți cer amînarea procesului, dar tribunalul refuză.

Procesul începe. Apărarea cere să fie citită depoziția mea. E limpede că sub toga de avocat al apărării se ascunde un aliat al Siguranței, care a montat toată farsa aceasta în așa fel încît să pară că renunț la apărarea cauzei mele și a rețelei. A doua zi, ziarul prodictatorial „Eleftheros Kosmos" va scrie: „Theodorakis și-a trădat tovarășii". Lambrou și alți polițiști depun mărturie. Cînd vorbesc despre mine, au miere pe buze. Soția fratelui meu apare în fața închisorii și îmi strigă: „Spune ziaristului englez care e lîngă mine că ai cerut să mergi la Tribunal! Spune-o în engleză..." Prefer să înjur, pe grecește. Asta mai lipsea! Creadă fiecare ce vrea.

Adresez, totuși, președintelui Tribunalului militar o scrisoare prin care cer să fiu judecat împreună cu tovarășii mei. Temnicerii nu îndrăznesc să mă ducă la tribunal. Pentru că persecutorii mei știu, mai bine decît oricine, că acolo pot spune adevăruri pe care ei nu vor să le audă.

24 decembrie

Gardianul șef mă conduce din nou în biroul directorului. Îl regăsesc aici pe Ladas:

— Vei petrece Crăciunul cu copiii tăi, îmi spune. Vin chiar acum de la Papadopoulos. „Spune-i că muzica lui va fi liberă", mi-a spus. Vrea să te întîlnească.

— Și ceilalți? Cînd vor fi eliberați?

— În cursul următorului semestru. Amnistia de acum nu-i cuprinde pe toți.

13 — Stylianos Pattakos, general, unul din triumvirii juntei (alături de Papadopoulos și colonelul Makarezos). Contribuția sa la reușita puciului a fost decisivă, deoarece comanda centrul de antrenament al blindatelor din regiunea ateniană.

Îmi iau rămas bun de la codeținuți. Sînt condus într-o clădire vecină unde urmează formalitățile de eliberare.

Afară, familia și prietenii lui Andreas Papandreu așteaptă. Și el urmează să fie eliberat din clipă în clipă. Ușile se deschid și se închid din nou. Sînt din nou în închisoare, în biroul Directorului.

— Ordinul n-a fost încă tipărit. Îl așteptăm din clipă în clipă. Treceți alături. Vă vom anunța...

Și-au schimbat intențiile?

Sînt chemat iar în birou:

— Ordinul a sosit. Nu menționează și numele dv...

Sînt din nou închis.

Închisoarea Averoff

Ne aflăm în anexa închisorii Averoff. Cînd intri, la stînga se află infirmeria. La dreapta, două mari celule-dormitor. Sîntem vreo șaizeci în ele. Ceilalți deținuți sînt risipiți în celule strîmte singuri sau cîte doi. Patul meu e sub o mare fereastră care dă în curte. Pervazul larg îmi servește de masă de scris. Zi și noapte le cînt tovarășilor mei cele mai noi compoziții. Își transcriu cuvintele. Apoi, în grupuri mici, vin pe rînd lîngă mine să învețe melodia. Sînt lacomi și nerăbdători. Muzica aceasta îi face liberi, ca și pe mine. Arta — această artă care ne aparține — este forța noastră și atu-ul nostru. Opresorii noștri au lanțuri. Noi avem cîntecele. Organizăm serate muzicale. Cîte două ore, în fiecare după-amiază, le consacrăm dansului popular. Sofoulis se distinge printre dansatori. Petros, Notaras și eu, trei uriași, dansăm „hassapiko". Ceilalți ne privesc și se prăpădesc de rîs. Chronis nu și-a găsit încă un rival la șah. Tsakiris desenează pe tema cîntecelor mele. Leonidas fluieră „Finlandia" de Sibelius. Filinis și Leloudas se tot învîrt în cerc, ca nebunii. Iason îmi surîde, vrînd parcă să-mi spună: „Iată-mă și în această închisoare celebră dar, vai, fără tunel..." Înainte de arestarea noastră proiectasem să-i eliberăm pe tovarășii noștri închiși, săpînd un tunel sub închisoarea Averoff! Gardianul șef — pe care l-am poreclit „Eichmann" — ne-a confiscat mingea de volei. N-are a face. Continuăm, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, jucînd cu o minge imaginară. „Eichmann" turbează de furie.

Trece Crăciunul. Anul Nou. Leonidas Kyrkos se apropie de mine:

— Trebuie să găsești ceva excepțional, inedit pentru muzica ta.

— Am la mine o culegere de poeme a lui Seferis[14]. Îți amintești de poemul pe care l-am pus pe muzică „Mi-am menținut viața"? Știi că n-am folosit atunci decît patru sau cinci versuri? O să reiau poemul și voi face un cîntec imens.

— Cînd?

— Încep chiar în seara asta.

14 — Georgios Seferis, poet grec născut în 1900, a primit Premiul Nobel în 1963. Mai multe din poemele sale au fost puse pe muzică de Theodorakis — „Mitologie", „Epifanie" ș.a. În martie 1969, Seferis condamna și el dictatura din Grecia: „O stare de lîncezire forțată în care toate valorile intelectuale pe care am reușit să le menținem, cu atîtea eforturi, vii, sînt puțin cîte puțin înecate într-o mlaștină și în ape stătute".

Astfel a luat naștere forma muzicală nouă pe care am numit-o „cîntec-fluviu"[15].

Vorbim despre viitoarea mea eliberare și despre probabila ridicare a interdicției asupra muzicii mele.

Cei mai mulți cred că trebuie cu orice preț să fie autorizate cîntecele mele. Cu orice preț trebuie să-mi reiau activitatea de creator. În climatul dictaturii? Da. Poporul își va extrage forța și curajul din prezența activă a tuturor reprezentanților culturii.

Prima audiție „publică" a noilor mele compoziții are un caracter sărbătoresc. Vlachos recită și apoi analizează poemele lui Seferis. Pe urmă eu le cînt de două sau trei ori. Cîteva au mare succes. Tsakiris împinge zelul pînă într-atît încît desenează macheta copertei discurilor, virtuale încă, dar care, nu ne îndoim, nu vor întîrzia să apară. Cu toții sîntem, ca întotdeauna, optimiști.

Vrachati — libertate supravegheată

La 27 ianuarie 1968 părăsesc închisoarea Averoff. Mă decid să plec din Atena, la proprietatea mea de la Vrachati, în Corint[16]. Reîncep să compun.

La Vrachati mă asaltează amintiri ale groazei, încă vii în memoria mea. Da, noi, grecii, bem trădarea cu laptele și cu vinul. Popor trădat. Popor martirizat. În prezent, ți se dorește exterminarea. Dar e cert că vei redeveni ce ai fost. Ce ai fost în timpul războaielor de independență, în timpul Rezistenței, în timpul războiului civil.

iulie

Campania prin care se încearcă discreditarea mea sporește. Siguranța confecționează apoi zilnic fel de fel de defăimări.

O mașină a ministerului președinției aduce la Vrachati deputați, ziariști, personalități invitate de juntă. Sînt privit ca una din curiozitățile țării! Și ca o dovadă tangibilă a existenței mele în libertate!

început de august

Mă pregătesc pe trei planuri.

Primul. Reîntoarcerea în clandestinitate.

Al doilea. Soluția de rezervă: îmi organizez evadarea din Grecia pentru primele zile din septembrie. Facem o repetiție generală. Un prieten pleacă în străinătate pentru a pune la punct partea tehnică.

Al treilea. Îmi pregătesc declarații publice.

În cazul în care nimic nu va merge, mă voi reîntoarce la închisoare. Părinții și prietenii sînt de acord cu această ultimă soluție (primele două nefiind cunoscute decît de persoanele implicate).

15 august

Între timp, lent, dar sigur, cercul se strînge în jurul meu. Am multe indicii. Cînd mă duc să mă scald, plaja e înțesată de tipi suspecți, a căror mină și costume mereu negre le dezvăluie meseria.

Pe măsură ce amenințarea se apropie, pasiunea mea creatoare crește. Și pasiunea pentru mare. Și pentru pămînt.

Într-o zi, îl iau pe fiul meu Yorgos lîngă mine. Are opt ani. „Vreau să-ți vorbesc. De la bărbat la bărbat. Curînd vor veni să mă aresteze din nou. Să nu te temi. N-or să-mi facă rău. O să scap. Voi reveni. În timpul ăsta, tu o să-mi ții locul. Va trebui să ai grijă de mama ta și de sora ta". Cînd vor veni să mă aresteze, Yorgos va fi acolo, lîngă mine, mut și grav.

16 august

Plec în larg. Un iaht trece la vreo trei sute de metri, spre Marea Ioniană. Pentru prima oară ceva mă împinge spre el. Dacă dau de străini, le voi explica... Dar mai departe valurile sînt periculoase. Barca mea e prea mică. Nu acum, îmi spun. Întorcîndu-mă la țărm, disting de departe o mare mașină neagră staționînd. Pe plajă, doi tipi îmbrăcați în negru... Sînt acolo! Sînt sigur. Unul din ei vine spre mine.

„Vreau să vă spun două vorbe. Veți rămîne de acum încolo acasă. Paznici vor fi plasați în afara și în interiorul casei. Nimeni nu va mai avea dreptul să vă viziteze, în afara soției. Vi se interzice să vă apropiați de mare..."

21 august

Miezul zilei. Apare același individ.

— Aveți un sfert de oră să vă pregătiți.

— Unde mergem?

— La Zatouna.

— Ce-i asta?

— Un sat, presupun.

De ce un loc neștiut de nimeni? Bănuiam încă de cînd colonelul Ladas îi spusese secretarului său: „Lui Mikis îi place prea mult marea. Trebuie să-l privăm de ea. Căutați în Peloponez punctul cel mai îndepărtat de mare și-l vom duce acolo".

Găsiseră Zatouna.

Zatouna, august — octombrie 1968

Un sat în inima Peloponezului, în miezul munților Arcadiei.

Încet, pătrundem în lumea mică din Zatouna.

La început, plimbările în Zatouna îmi sînt autorizate numai sub pază bună. Dimineața fac un drum la cafenea, pentru un pahar de uzo. După-amiaza, lecția de muzică bizantină în biserica Panayia, sub îndrumarea profesorului; gardienii mei cîntă cu noi psalmii bizantini. Seara, un nou drum la cafenea, în compania gardienilor și a lui Lambis, factorul poștal. Pahare de uzo. Semnătura în registrul poștei, de două ori pe zi. Myrto, condamnată să stea în casă. Copiii la școală. Ore de meditație. Și ore de creație, care nu vor reveni decît după mai multe luni. Problema a fost, mai întîi, să-mi aduc pianul de la Atena. Tot satul a vrut să dea o mînă de ajutor să-l urc în camera mea.

Totuși, vreme de cinci luni — o sută cincizeci de zile — privesc pianul fără să-l ating. Îmi e imposibil să compun. Simt că mă înăbuș. Am mai ales certitudinea că Zatouna e o capcană. În fiecare noapte mă aștept să vină careva să mă caute să mă arunce într-o prăpastie, să dispar sub pretextul unui accident. Nervii îmi sînt la pămînt.

Închisoarea Maroussi, noiembrie

În sfîrșit! Au hotărît să mă ducă în fața unui tribunal. Cu cîteva luni înaintea dictaturii, șase

15 — „Cîntecul-fluviu" „Epifania Averoff" a fost compus la 3—4 ianuarie 1968 la închisoarea Averoff, reluat la Zatouna și încheiat la 26 martie 1969 ca o „Cantată pentru cîntăreț popular, pe șase voci, cu cor mixt și orchestră populară". Poemul lui Seferis a fost scris în 1937.

16 — Amnistia de la sfîrșitul lunii decembrie nu viza decît persoanele condamnate la mai puțin de 6 luni. Theodorakis avea mai multe condamnări. Dar, se pare că regimul a cedat presiunii internaționale. După mai multe complicații juridice, compozitorul e eliberat. „Dacă renunță la imixtiunea în politică, va fi ridicată și interdicția asupra muzicii sale", declara un director general din Ministerul Informațiilor. Theodorakis afirmă, însă, că „nu acceptă nici un compromis". După cinci luni, fără proces, compozitorul este eliberat în sfîrșit.

Interdicția asupra muzicii lui Theodorakis nu a fost ridicată. În august 1968, oamenii Siguranței îl vor transfera pe Theodorakis de la Vrachati în satul de munte Zatouna.

deputați ai E.D.A. (între care mă aflam și eu) au adresat primului ministru din acea vreme un avertisment solemn, punîndu-l în gardă împotriva pregătirii unei preluări a puterii de către armată. La cîteva luni după puci, un general a depus o plîngere împotriva noastră pentru... defăimarea forțelor armate! Dar colonelii ezitau să treacă la un asemenea proces și nu încetau să-l amîne, dînd ca pretext imposibilitatea mea fizică de a apărea în fața instanței. Cînd pretindeau că aș fi bolnav, cînd că zăpada a întrerupt comunicațiile cu Zatouna. Iată că mă transferau, în sfîrșit, la Atena și dezbaterile vor începe.

Au venit să mă caute foarte de dimineață și m-au dus la postul de jandarmi. Era de față guvernatorul Arcadiei, însoțit de directorul Siguranței din Tripolis. Soția și copiii mei se pregătesc și ei de plecare. Sînt închis într-o încăpere, dezbrăcat și percheziționat. Apoi mergem în piața cu biserica, unde așteaptă mașinile.

Ajungem la Maroussi, o suburbie a Atenei. Intrăm într-o curte. Santinele, ofițeri și subofițeri se apropie de noi. E noapte. „Livrarea" — e vorba de mine! — se face în interiorul clădirii. Se semnează într-un registru și paznicii convoiului pleacă. Vor fi înlocuiți, aici, de alții. Din nou ritualul percheziționării totale. Urcăm o scară interminabilă. Fier forjat. Gratii. Lacăte. E un fost hotel pe care l-a cumpărat jandarmeria și în care și-a instalat serviciile mobile. Dictatura a convertit întreg etajul întîi în închisoare... de lux. A pus gratii și sîrmă ghimpată la ferestre. Cei mai mulți din deținuții necomuniști au trecut pe aici.

Arunc o privire în jur. Sînt singur.

28 noiembrie

La tribunal, pe banca acuzaților, am regăsit prieteni dragi. Se înțelege că afacerea e amînată din nou... sub pretextul că partea reclamantă e absentă.

Mă întorc la închisoare în aceeași mașină cu Canitis, care e în lagărul din Leros și care îmi cere în numele lui și al prietenilor săi, să iau inițiativa constituirii unui nou partid al stîngii.

Sînt readus la Zatouna de jandarmi din Egaleon, suburbie a Atenei. Cînd descoperă decorul sălbatic al Zatounei, par să aibă un respect admirativ pentru mine: „Trebuie că le e tare teamă de dv dacă v-au instalat aici!"

Îndată după întoarcere mă aștern pe lucru.

30 decembrie

Myrto și Margharita au fost ieri la Tripolis să-l întîlnească pe Nicos și Jacques Perrin, actorul care produce filmul „Z". (Perrin trebuie să-i înmîneze scenariul). La ordinul șefului jandarmeriei Arcadiei, soția și fiica mea sînt percheziționate. Seara, în fața școlii, în ceață și ploaie, ele așteaptă ca locotenentul, sublocotenentul de jandarmi și cinci gardieni să înceapă percheziția...

În seara asta de 30 decembrie compun un prim poem care va deveni cîntecul „Arcadia I".

Între timp, scenariul lui „Z" este reținut de postul de poliție din Zatouna. De aici e dus la Dimitsana, apoi Tripolis, apoi Atena, unde comandantul Siguranței generale, un oarecare general Vellianitis, un tip exaltat, l-a chemat pe avocatul meu.

— Dar asta-i istoria lui Lambrakis!

— Nu mi-a trecut prin cap.

— Și ați îndrăznit să i-o duceți celui de la Zatouna!

— Nu știam despre ce e vorba. Eu nu sînt decît un avocat. Nu fac decît să semnez contractele.

— Și se va face un film după asta? Or să se emoționeze oamenii pentru cazul unui comunist?

— Mă tem că da.

— O să te închid într-o gaură! N-ai să mai vezi soarele!

— Prea amabil! Dar ce se va face cu scenariul?

— Pleacă, dacă vrei să nu te arestez...

Astfel, n-am putut citi scenariul. Mi-am dat acordul să se utilizeze muzica mea în film fără ca eu să intervin. N-am făcut decît să indic cîteva din cîntecele pe care le compusesem între 1962 și 1966 și care aveau legătură cu Lambrakis.

De pildă, cîntecul „Copilul care surîde", după un poem de Brendam Beham (dramaturgul irlandez). Poporul nostru l-a asociat amintirii deputatului din Pireu, după asasinarea sa. Această melodie a devenit tema muzicală a filmului „Z".

Cu cîteva săptămîni mai înainte — la 5 noiembrie — cînd se deschidea procesul lui Alecos Panagoulis, acuzat și, în final, condamnat la moarte pentru tentativă de asasinare a șefului juntei, Papadopoulos, scrisesem cuvintele unui cîntec (a cărui muzică o voi compune după doi ani, în octombrie 1970, la Milano)[17].

ianuarie 1969

Primesc pe ascuns un nou ciclu de poeme de Manos Eleftheriou, „Bazarul ucigaș". Acum, că mi-a revenit inspirația, compun fără încetare.

martie

Am compus zece cicluri de cîntece intitulate „Cele zece Arcadii". Am reușit să le fac să ajungă în secret la Atena și de aici în străinătate.

Trebuie să spun că orice legătură poștală era imposibilă. Orice colet sosit, indiferent ce conținea, era atent scotocit. Fiecare obiect ce ne intra în casă era minuțios căutat de gardieni. Pînă și pîinea, biscuiții și prăjiturile le reduceau la fărîme. Cercetau gunoaiele și le luau în mînă unul cîte unul. Dar cu toate precauțiile acestea, legăturile au continuat, fără întreruperi, în ambele sensuri. Într-o zi am fost chemat la prefectura din Tripolis:

— Se anunță mereu la B.B.C. cîntece recente de-ale tale, pe care ai reușit să le scoți. O să se spargă în capul nostru...

De unde primeam asistență? N-aș putea spune, pentru că i-aș compromite pe oameni. De fapt,

---

17 — Tentativa lui Alecos Panagulis de asasinare a șefului juntei a avut loc la 13 august 1968. Arestat și torturat cumplit, a fost condamnat la moarte, dar, sub presiunile internaționale, pedeapsa i-a fost comutată în închisoare pe viață. A încercat (și chiar a reușit) să evadeze, dar a fost prins și deținut în continuare în condiții și mai severe. După căderea juntei, Panagulis a fost eliberat și a ajuns deputat în noul Parlament grec. La 1 mai 1976 a murit într-un accident de automobil, se pare provocat de grupările extremei drepte. Înmormîntarea sa a atras peste un milion de persoane. Cunoscuta ziaristă italiană Oriana Fallaci, care l-a cunoscut îndeaproape, i-a dedicat un roman extrem de realist — „Un uomo" — ce s-a bucurat de un succes enorm.

90 la sută din cei ce ne înconjurau erau de-ai noștri, patrioți, democrați, adversari implacabili ai dictaturii militare[18].

Astfel, în acest sat izolat și îndepărtat ne parveneau, mereu la timp, informații prețioase despre ce pregătea junta împotriva noastră.

Cînd poliția ne-a confiscat tranzistorul, am descoperit că au ajuns la noi, în mod misterios, altele două. În altă zi am aflat că se pregăteau să-mi ia pianul și magnetofonul și că urma să fiu aruncat într-o pivniță a jandarmeriei, pentru a fi intimidat. M-am pregătit atunci să fac greva foamei. Am elaborat o declarație pentru presa internațională, pe care am încredințat-o unui prieten sigur.

29 iulie 1969

Ziua mea de naștere.

Acum sînt obligat să rămîn închis toată ziua. Singura ieșire: de la orele 11 la 12, pentru semnătura de la poștă. Seara, ne așezăm, eu și Myrto, în balcon.

Între vecinele noastre, care tricotaseră în balcon, și noi — gardienii. Strada e pustie.

— Cîntați-ne cîntecul dv „Charis", domnule Mikis, mă roagă cei mai tineri gardieni.

Mă execut. Le explic.

— Charis nu-i mort. Încă avem nevoie de el. Sîntem aici, închiși în casa asta — asediați. Și voi sînteți închiși în satul ăsta — și asediați. Grecii sînt închiși în ordine militare — și asediați.

Cînt noul cîntec unui brigadier venit de curînd. Un om în vîrstă. Muzica îl îndeamnă la confidențe.

— Și cînd te gîndești că te-am urmărit peste tot să te ucid, în timpul războiului civil. Iar azi trebuie să te supraveghez, să nu te las o clipă, nici cînd mergi la toaletă! Acum, că te știu, mă revoltă că te-am tratat ca pe o fiară sălbatică.

Îi ofer un pahar. Ascultă muzica cu emoție. Cînd termin, mă strînge în brațe și-mi spune cu voce tare, fără să se teamă de ceilalți:

— Cum pot să îndrăznească să te închidă în pustietatea asta pe tine, care ne-ai făcut inimile să vibreze?

Se duce la postul de jandarmi și cere să-l vadă pe șef pentru raport.

— Eram de pază la Mikis, spune. Mi-a cîntat la pian. Nu mai pot rămîne în acest post.

E băgat la răcoare pentru o lună. Are soție și un copil.

Subofițeri și jandarmi vin la mine să m-asculte cîntînd. Îi văd emoționați. Cît despre locuitori, îmi transmit cîte un mesaj: „Lasă ferestrele deschise cînd cînți. Vom sta în grădină să-ți așteptăm muzica".

Deschid larg toate ferestrele și cînt „Charis".

Septembrie

S-au cules nucii. Frunzele se îngălbenesc și cad. Cer ca familia mea să poată pleca de aici și ca tatălui meu să i se permită să vină cîteva zile. Myrto a ajuns o umbră. E epuizată. Rămîne așezată ore întregi la piciorul patului, cînd nu mai are treburi în casă. Nu mai iese deloc, deși toți locuitorii și gardienii o roagă în zadar.

Pentru a-i îndepărta deprimarea, îi dau tranchilizante. Starea i se ameliorează puțin și acceptă să iasă în balcon.

Pentru copiii noștri, condițiile de viață nu sînt deloc mai puțin grele. Mă văd mereu în compania gardienilor. Unul din ei o urmărește într-o zi pe Margherita — a primit ordin să o țină închisă. O văd urcînd, grăbită, scara și aruncîndu-se pe divan, în lacrimi. Plînge pînă seara. Trebuie ca toți trei să plece de aici cît mai repede. A doua iarnă la Zatouna o s-o petrec singur.

Încep să mă organizez pentru a-i face față. Repar soba. String lemne. Am comandat un butoi de brînză de oaie. Încep să lucrez la un nou oratoriu pe un poem de Pergiolis (singurul manuscris care mi-a parvenit, în afara celor ale lui Eleftheriou). Îmi fac un program de lucru. Vreau să mă perfecționez în engleză și să încep studiul rusei și italianei. Citesc pînă la ultimul rînd toate cărțile care îmi cad în mînă.

Soției mele și copiilor li se permite în sfîrșit să plece. Locotenentul Costas Stergiou ordonă ca, mai înainte, cu toții, să fie bine percheziționați.

A doua zi dimineața, satul e înconjurat, casa izolată, garda întărită. Un jeep se oprește în față. Coboară un ofițer care se apropie triumfător de casa noastră. Ca să evit o reacție violentă din partea noastră, îi dau soției o doză puternică de calmant și iau și eu una. Îi spun: „Curaj. Nu-i nimic. Te vor trimite poate la închisoare. Dar trebuie să avem, amîndoi, răbdare." Sînt închis în bucătărie. Orele trec. Percheziția nu se mai sfîrșește. Aud strigăte. Apoi liniște. Mă stăpînesc pe cît pot. Știu că i-aș putea veni de hac într-o clipă acestui ofițer mîrșav care percheziționează cu doi acoliți. I-aș putea suci gîtul într-o clipă, înainte să intervină ceilalți... La ce bun? Cine ar plăti pînă la urmă? Îmi rămîne o soluție mai bună — să-l ucid în onoarea sa, să fac în așa fel încît mîine numele său să fie plin de oprobriu și să i se scuipe în față pe stradă. Iau un șervețel și scriu, să mă calmez. Se deschide ușa. „N-aveți voie să vă luați rămas bun de la familie!", îmi strigă ofițerul cu o voce nazală. Myrto, în lacrimi, mă salută de departe. Ies în balcon. Simt compasiunea întregului sat. Mașina demarează. Nu-mi pot reține un strigăt, ca o plîngere:

— Myrto!

După această separare, ies din casă fără garda mea obișnuită. Nimeni nu se opune. Îi paralizează rușinea. Mă duc la cafenea. Mă îmbăt cu uzo. La întoarcere, mă prăbușesc pe divan și cad într-un somn de plumb. Cînd mă trezesc, mă așez la pian și compun cîntecul „Mă numesc Costas Stergiou". Spun gardienilor să urce să-l asculte. Pe măsură ce-l cînt, chipurile li se înviorează. Acum, toți din sat, inclusiv jandarmii, îl urăsc și îl disprețuiesc pe Costas Stergiou.

Lagărul Oropos, octombrie 1969

La cîteva zile după plecarea tatălui meu, sînt chemat la post. Mă primește Stergiou: „Vei fi transferat în lagărul Oropos. Începînd de astăzi, intri în regim penitenciar. Din seara asta vei dormi în celulă"[19].

---

18 — În unele cazuri se știe cum au parvenit cîntecele lui Theodorakis. La 16 martie 1969, ziaristul englez John Barry a scris în „The Sunday Times" că a fost la Zatouna, de unde a reușit să scoată mai multe benzi înregistrate de Theodorakis, precum și mai multe scrisori, între care una către U Thant, secretarul general al O.N.U. Pe benzi, Theodorakis înregistrase cîntece și descrisese condițiile internării sale.

19 — La 19 octombrie 1969, s-a anunțat oficial că Theodorakis a fost transferat la închisoarea Oropos, din nordul Atenei.

Sînt aruncat, într-un subsol, cu o pătură. După două zile sînt mutat la primul etaj, iar în a patra zi sînt dus acasă pentru o percheziție înaintea plecării. Îmi triez lucrurile pe care trebuie să le iau cu mine. În zori, în ultima duminică din octombrie 1969, un cortegiu de automobile vine să mă ia. La Tripolis, paznicii mei se schimbă. La fel se întîmplă la Corint, apoi la Atena. Aici intrăm pe autostrada spre Salonic. Un viraj la dreapta printre brazi, în direcția mării: în față se vede insula Eubea. Oropos e aproape, pe malul continental. Pătrundem în lagăr. Se deschide ușa unei barăci. Tovarășii mi se aruncă în brațe.

La început mă simt straniu de „liber". Pot în sfîrșit să merg, să mă deplasez fără să fie lipit de pașii mei un gardian. Marea strălucește în apropiere. Există pe aproape și o grădină cu flori și legume. Oropos îmi pare aproape un paradis!

După masă încep să le cînt tovarășilor mei noile mele compoziții. Dar, curînd, climatul se schimbă. Marea devine o frontieră. Un baraj. Lagărul îmi supără ochii. Peste tot se ridică sîrma ghimpată. La vorbitor, două vizite pe trimestru. Corespondența e limitată. Corvezi de lagăr, muncă forțată, boli. Vîrsta medie a deținuților — 56 de ani. Media condamnărilor — 12 ani.

noiembrie 1969

Megafoanele îmi strigă numele:

— Theodorakis la vorbitor!

Sînt soția și tatăl meu. Drept de vizită pentru două persoane, o dată la două luni. Imposibil să fiu văzut și de ceilalți. Și mama? Și copiii? Va fi peste două luni, poate.

Intru în clădirea direcției lagărului. În prima încăpere mă așteaptă soția și tata. Ne așezăm față în față. Între noi, subofițeri și gardieni care ne urmăresc fiecare cuvînt. Dacă spunem ceva ce iese din cadrul strict familial, țîșnește imediat un ordin sec:

— Interzis să vorbiți asta!

— Și asta e interzis!

Myrto surîde.

— De ce surîzi?

Sînt fericită pentru că nu-ți poți imagina cît de mult ne arată toată lumea afecțiune, respect și devotament.

— Interzis! strigă subofițerul.

— Ce e interzis, îl întreb, afecțiunea?

— Știi, îmi spune Myrto, nimeni nu vrea să ne accepte banii. „Ne ofensați, spun cu toții. Ne-ați dat atîta. Lăsați-ne să vă oferim și noi ceva în schimb..." Și asta peste tot, în magazine, în taxiuri, la cinema, peste tot!

— Poporul e alături de noi, spun.

— Interzis!

Primăvara 1970

Vremea e capricioasă. Cînd plouă, cînd bate vîntul, cînd iese soarele din nori. Azi e o vreme splendidă, marea strălucește, frunzele freamătă.

După masa de la prînz ne plimbăm pe lîngă sîrma ghimpată, înspre mare. Vasele care fac naveta între Oropos și Eubea par să danseze în fața noastră. Astăzi nu am văzut „vizitatori" — acei prieteni care riscă să vină să ne salute de departe. Mă duc să mă întind puțin în căldura primăvăratică.

După vreo jumătate de oră sînt trezit.

— Au apărut niște oameni care cîntă cîntecele tale și privesc spre lagăr. Sînt fără îndoială prietenii tăi.

— Și gardienii?

— S-ar zice că le place. Nu intervin.

Ies afară. Disting două sau trei voci cunoscute. Mă apropii și mă agăț de sîrma ghimpată. Unul din cîntăreți mă salută.

Un gardian, îmi spune:

— E un cîntec pentru dv., domnule Mikis.

— Cine poate fi? mă întreabă un deținut.

— Vocea îmi spune ceva. Așteaptă! Îl recunosc după cum merge: e Manolis Chiotis![20]

Subofițerul de jandarmi, care are trista reputație de a-i alunga pe vizitatori, iese din lagăr și se îndreaptă spre ei. Le face semn să plece. Dar ei continuă să cînte, imperturbabili.

A doua zi aflăm din ziare moartea subită a lui Manolis Chiotis.

Luni 13 aprilie 1970

Sînt chemat de paznicul șef. Mă surprinde că e singur. Unde sînt gardienii? Un om în negru se apropie de noi. Îmi întinde mîna și se prezintă.

— Colonel Ioannidis.

Mă gîndesc că poate e șeful de post. Poarta cea mare a spitalului-închisoare[21] se deschide... Myrto! Ce se întîmplă? Soția mea se apropie de noi, cu un surîs enigmatic pe buze.

— Tu vezi cine e lîngă mine?

Vocea aproape că îi cîntă. Abia acum îmi dau seama de prezența lui Jean-Jacques Servan-Schreiber.

Ce caută aici?

— Are autorizația primului ministru. Vrea să-ți vorbească.

— Unde?

— În mașină. E grăbit. Trebuie să meargă la aeroport.

Myrto are în mînă o garoafă. În momentul în care trecem de marea poartă, îmi șoptește, plecînd capul spre floarea roșie:

— E simbolic.

O nouă surpriză! Strada e pustie. Nici un paznic! Nici o mașină neagră. Colonelul îmi deschide portiera din spate. „Luați loc lîngă soție". De cealaltă parte se așază Servan-Schreiber. Colonelul — lîngă șofer. Demarăm. Aștept să înceapă „interviul", dar Schreiber e mut. Are ochelari mari fumurii. E obosit.

Soția îmi șoptește:

— Pleci!

— Unde să plec?

— La Paris!

— Și voi?

— Mai tîrziu.

— Cum?

— Va reveni.

— Cine?

— Schreiber.

20 — Unul dintre cei mai populari cîntăreți și dansatori de „bouzouki".

21 — La 9 aprilie 1970, Theodorakis fusese transferat la spitalul-închisoare „Sotira", după o recidivă a tuberculozei.

Sînt răpit de o mînă de maestru? Încep să mă neliniştesc. Înseamnă că individul din faţă e un fals colonel. Privesc în jur. Instinctiv mă aplec în scaun.

La aeroport vom fi arestaţi. Din nou interogatoriile Siguranţei. Închisoare. Totul va reîncepe. Schreiber discută cu colonelul! Pune la punct cîteva detalii tehnice. Nu! nu e vorba de o răpire. Coloneii au găsit un mijloc să scape de mine. Şi lagărul? Şi tovarăşii mei? Şi studiul meu? Mă cuprinde ameţeala. Ajungem la aeroport.

Schreiber îmi dă ochelarii. „E mai bine să nu fiţi recunoscut". Coboară. Aflăm că Ioannidis e şeful de cabinet al primului ministru şi că are ordin să mă conducă la avionul d-lui Schreiber.

Iată avionul. O stewardesă frumoasă. Schreiber vine după mine. Îmi îmbrăţişez soţia. Intru în avion. Îmi leg centura de siguranţă. Micul avion cu reacţie decolează.

Drumul spre libertate începe cu o strîngere de inimă. Tot ce iubesc şi am iubit las în urmă. Viaţa mea rămîne în urmă. Mă voi bate să redevenim un tot, eu şi viaţa mea, eu şi frumoasa mea ţară, care scînteiază sub picioarele noastre.

Mă întorc spre Schreiber. Am un profund sentiment de recunoştinţă. Îl privesc în ochi. Un prieten.

— Mulţumesc! Nu pot spune altceva.

După o lungă pauză întreb:

— Ce se va întîmpla cu soţia şi copiii mei?

— Mă voi întoarce să-i iau. Mi s-a promis[22].

Mi-am lăsat în urmă şi muzica. Un fluviu de muzică. Un fluviu de vise, de speranţe şi de disperări.

Prezentare şi note de
Stelian Ţurlea,
versiune românească de
J. Mureşeanu

---

22 — La 17, 30 h, 13 aprilie, J.J. Servan-Schreiber a aterizat pe aeroportul parizian Le Bourget, împreună cu Mikis Theodorakis. Eliberîndu-l pe compozitor, junta militară încerca să influenţeze lucrările Consiliului Europei, care se deschideau peste două zile, urmînd să discute un raport despre tortura în închisorile greceşti.

DRUMURI ALBASTRE

ORIZONTAL: 1) Împreună cu Şilka şi Onon, acest fluviu din răsăritul U.R.S.S. măsoară peste 4 500 km şi se varsă în Oceanul Pacific — Important curs de apă în Irak, care la un loc cu fluviul Tigru formează marele Shatt-al-Arab. **2)** Cel mai lung fluviu al continentului nord-american, numit în popor „Old Man River", ale cărui ape au scăzut în mod îngrijorător în vara anului 1988 din cauza secetei. **3)** Fluviu sovietic ce-şi are obîrşia în munţii cu acelaşi nume şi se varsă în Marea Caspică — Cora Crişu — Alt fluviu în U.R.S.S., legat de Nipru printr-un mare canal navigabil. **4)** Năzuinţă — Alt nume dat rîului francez Meusse — Secure! **5)** Campion — Fluviu bivocalic în Franţa — Erou legendar elen, fiul lui Egeu şi al Etrei, din ale cărui aventuri consemnăm expediţia sa victorioasă împotriva amazoanelor. **6)** Rîu în R.S.F. Iugoslavia ce străbate Bosnia şi Herţegovina — „Curs de apă" în toponimia celtică. **7)** Ion Luca — Partea din faţă a unei scene teatrale (pl.) — Iridiu. **8)** Afluent al fluviului italian Tibru — Mare curs de apă în India, care spre vărsare se uneşte cu Indus, alcătuind împreună una din cele mai mari delte din lume. **9)** Rîu românesc care se varsă în Bistriţa — Fluviu în Italia centrală ce trece prin Florenţa şi ajunge în Marea Tireniană, după un curs de 248 km. **10)** Plantă cu flori roşii-violete numită şi „floarea florilor" — Lemn de care se fixează tălpicile la sanie. **11)** Fluviu care udă Spania şi Franţa pe distanţa de 647 km, vărsîndu-se apoi în Atlantic — Rîu în sudul Franţei, afluent al lui Dordogne.

VERTICAL: 1) Izvorînd din Podişul Pamir, acest fluviu sovietic pătrunde domol în Marea Aral — Doina Georgescu. **2)** Simţ — Stat nord-african cu capitala la Tripoli, ţară care cam duce lipsă de rîuri. **3)** Dregător la curtea domnească moldoveană, care primea solii şi-i prezenta domnitorului — Alt nume al plantei „laptele cucului". **4)** Republica Sierra Leone (siglă) — Rîu în Elveţia, afluent al Rinului, avînd o lungime de 280 km — „Consum chimic de oxigen" (abr.). **5)** Vin foarte dulce obţinut în vestitele podgorii din jurul unui mare oraş spaniol, care poartă acelaşi nume. **6)** Rîu în nord-estul Spaniei, afluent al Aragonului — Fluviu în continentul sud-american, situat pe locul al doilea în lume ca lungime. **7)** Pămînt lipsit de umezeală — Paul Nicoară — Deasupra. **8)** A exista — Mare drum de apă în vestul continentului african, ce străjuieşte nordul ţării cu acelaşi nume şi la vărsare, în Atlantic, formează o deltă uriaşă. **9)** Republica Populară Bulgară — Curmătură — Rîu în estul Ethiopiei, afluent al fluviului Webi Schebeli. **10)** Munţi în vestul ţării noastre, de unde pleacă Arieşul spre Mureş — Mic afluent al Dunării în R.F. Germania. **11)** Mare fluviu ce străbate Irakul şi se varsă în Golful Persic — Izvorînd din gheţarul cu acelaşi nume, acest fluviu străbate Elveţia şi Franţa şi îşi duce apele, după un drum de 812 km, în Mediterana, printr-o deltă de 12 000 kmp.

Dicţionar: NAN, AIA, DIOC, RUE, ESCA, ERER, NAU.

Mircea Iordache

Călătorie spre centrul Pămîntului

IN LUMEA ȘTIINȚEI

Cu toate că centrul Pămîntului este mai aproape de New York decît este New York-ul de Honolulu, el rămîne la fel de inaccesibil oamenilor de știință ca și aștrii — scrie revista „Time", într-un articol din care redăm extrasele care urmează.

Pînă nu de mult, centrul Pămîntului, ascuns sub mii de kilometri de rocă, era un mister. Acum, totul s-a schimbat. În ultimii doi ani, datorită revoluției tehnologice în metodele de observație, oamenii de știință au reușit să facă un portret al interiorului planetei în detalii uluitoare. „Pentru prima oară, putem privi înăuntrul acestei mașini", afirmă geofizicianul Adam Dziewonski, de la Universitatea Harvard.

Ceea ce „văd" ei este uimitor. Departe de a fi o masă de fier topit, lipsită de formă, miezul Pămîntului are o suprafață care, în aparență, este brăzdată de munți și depresiuni ce pot fi umplute cu un fluid de densitate mică, o replică a oceanelor de la suprafața Terrei. Poate exista și un tip bizar de ploaie: averse de particule de fier ce stropesc centrul Pămîntului; și toate acestea se petrec într-o regiune a cărei temperatură este, probabil, la fel de fierbinte ca și suprafața Soarelui.

Descrierea centrului Pămîntului nu mai este un exercițiu academic. Înțelegerea cutremurelor, vulcanilor și a altor fenomene geologice depinde de cercetarea cu atenție a forțelor în acțiune din interiorul mantalei de protecție a planetei, stratul gros de rocă ce se întinde de la centru pînă la aproximativ 50 de kilometri de suprafață. Comportamentul acestei mantii pare să fie determinat de miez. Centrul fluid acționează, de asemenea, ca un dinam electromagnetic, creînd un teren magnetic care protejează Pămîntul de particulele de înaltă energie, care picură din cer.

Noua eră a științei Pămîntului a început în 1981, cînd oamenii de știință au realizat că vibrațiile planetare, rezultate din cutremurele adîncului, se descompun într-un sistem complex de „sunete" suprapuse. Deci, ceva se întîmplă acolo în centru, ceva la care nimeni nu s-a gîndit pînă acum.

Înainte de a studia centrul, oamenii de știință au fost nevoiți mai întîi să înțeleagă ceea ce reprezintă această manta prin care trebuie să treacă toată informația seismică în drumul său către suprafață. „O lentilă incorectă ne transmite o imagine greșită", explică Dziewonski. În 1984, grupul de cercetători a realizat prima hartă detaliată a acestei mantale. Datele lor constau în șabloane ale undelor de presiune generate prin cutremure, care trec prin pămîntul tare, mișcîndu-se mai repede prin regiunile mai răcoroase ale mantalei și mai încet prin zonele mai calde.

Înarmați pentru prima oară cu o imagine precisă a efectelor deformatoare ale mantalei, geofizicienii din întreaga lume au început studierea intensivă a centrului însuși. Folosind supercomputere, ei au combinat milioane de observații seismologice adunate de la 3000 de stații monitorizate de suprafață într-o singură, atotcuprinzătoare imagine. „Imaginea este neclară", admite Robert Clayton, geofizician la Institutul de Tehnologie din California, „dar cred că, acum, toată lumea este de acord că, acolo, în străfunduri, există un anume fel de topografie."

Grupul de la Harvard a descoperit, de exemplu, că undele de presiune călătoresc mult mai repede cînd se mișcă paralel cu axa Pămîntului, decît cînd sînt perpendiculare. Aceasta s-ar fi putut explica dacă interiorul solid al centrului ar fi fost un cristal, în care undele ar fi călătorit cu viteze diferite de-a lungul diferitelor axe; însă fierul lichid este departe de a fi cristalin. Don Anderson și colegii săi de la laboratorul seismologic de la Caltech au pretins existența unei ploi de fier. Iată teoria lor: regiunile polare ale centrului sînt, întrucîtva, aplatizate și tind să fie mai răcoroase decît regiunile ecuatoriale. Din schimbul de căldură dintre cele două suprafețe ar putea rezulta, atunci, un fel de sistem meteorologic (geologic), în care particule de fier precipită din soluție, căzînd către centru într-un ciclu continuu, ce poate fi comparat cu evaporarea și condensarea.

Acest scenariu ar putea explica misterul originii cîmpului magnetic al Pămîntului, ca și schimbările sale, neexplicate pînă acum. Cam o dată la un milion de ani, Nordul și Sudul magnetic își schimbă între ele locurile. Oamenii de știință nu-și puteau explica dacă acest fenomen are loc progresiv, adică la mii de ani, sau dintr-o dată. O idee avansată de curînd este că vîrtejurile tumultuoase de la granița dintre centru și manta dau naștere, într-un fel, unor tulburări electromagnetice care declanșează schimbările. Unii cercetători susțin că o ploaie de particule de fier poate asigura energia necesară care agită vîrtejurile.

În ciuda descoperirilor recente, încă nu este înțeleasă suficient structura și dinamica centrului. Cu toate acestea, alte zone ale geologiei au avansat destul, astfel încît să ofere cercetătorilor o imagine rezonabilă asupra acestor date ce se potrivesc și vor alcătui un tot. „În toate ramurile, capacitățile noastre de măsurare au evoluat într-atît, încît, prin nenumărate tehnici, vom fi capabili să ne așezăm pe centrul „Pămîntului", afirmă Subir Banerjee, geofizician la Universitatea din Minnessota. Pentru cercetătorii care s-au luptat să-i pătrundă misterele, miezul Pămîntului își dezbracă mantaua, dezvăluindu-și treptat misterele. **(L.C.)**

CALEIDOSCOP

Enigma fulgerelor negre

Oamenii de știință au dovedit, nu o dată, că numeroase mituri și legende relatează evenimente reale și că ceea ce trecea drept un miracol își găsește, astăzi, o explicație riguros științifică.

În străvechiul poem indian „Mahabharata", se vorbește despre dispariția, acum 3500 de ani, a orașului Mohenjo-Daro („Colina morților" — în limba hindi). Această dispariție a fost învăluită în mister. O străfulgerare orbitoare apăru pe cer, aerul parcă luă foc, apoi urmă o puternică explozie. Căldura era atît de mare, încît apa fierbea în rîuri, iar peștii erau parcă arși.

Ruinele acestui oraș au fost descoperite de arheologi în 1922. Săpăturile au confirmat legenda care vorbea de catastrofă. Oamenii de știință au găsit pietre intrate în fuziune, urme de incendii și ale unei explozii de o putere excepțională. Toate clădirile erau distruse pe o rază de un kilometru. Scheletele găsite arătau că, înainte de a fi fost loviți de o moarte fulgerătoare, oamenii se plimbau liniștiți pe străzi. Cenușa de la Mohenjo-Daro se asemăna cu cea de la Hiroshima și Nagasaki, unde unda de șoc și radiația veniseră de sus.

Să eliminăm, totuși, ipoteza unei explozii nucleare, dat fiind că fondul de radioactivitate este inexistent în împrejurimile „Colinei morților". La fel ca și versiunea unei intervenții a extratereștrilor. Să încercăm explicarea tragediei prin cauze naturale ori, pur și simplu, pămîntești.

Se știe că grecii și romanii au lăsat numeroase descrieri ale „carelor de flăcări" care apăreau noaptea pe cer; amerindienii au fost martorii oculari ai „panerelor rotunde" care țîșneau pe firmament. Japonezii au văzut „nave fantomă" cu faruri aprinse. După profetul Ezekiel, Palestina a fost „vizitată", către anul 592 î.e.n. de „un vînt puternic venit din nord, care alunga, în fața lui, un nor enorm din care ieșea un foc de o strălucire insuportabilă, mijlocul norului fiind foarte luminos".

Acestea sînt faptele. Ce poate spune referitor la aceasta știința modernă? S-a stabilit că, în atmosfera terestră, sub efectul razelor cosmice, se formează

IPOSTAZE

ORIZONTAL: 1. Un strop de apă grea — E ceva cu ea! **2.** Semn de carte — Soare cu dinți. **3.** Schimbare la față — Nea... pe uliță. **4.** Definiție la întîmplare (pl.). **5.** Reversul dragostei! — Mișcare din bazin. **6.** M-am dus la Mamaia! — Una cu pămîntul. **7.** Parte... care înțeapă! — Un plan de perspectivă. **8.** Cînd marile greutăți sînt date peste cap! — Prima din seria femeilor celebre. **9.** Trage pluta — Subdiviziune a coroanei — Deschide apetitul! **10.** Local familial — Construit la mare fix.

VERTICAL: 1. Limbă á la carte. **2.** E greu de definit — Ca la oglindă. **3.** Casa memorială a stelelor. **4.** Dorm pe dreapta! — Nea... Nae! — Dezlegat de dînsa, Enea ajunge printre sirene! **5.** Buciumul îi place, că-i al lui — Picată din lună. **6.** Norocul prostului. **7.** Cu un sistem defectuos — Măsură pe plan teritorial (abr.). **8.** Bazine carbonifere. **9.** Fumul amăgirilor — Nudă în adevăratul sens a cuvîntului. **10.** Merg la băi — Un om fără posibilități.

1	2	3	4	5	6	7	8 ■	9	10
2					■				
3			■						
4									
5				■					■
6			■					■	
7				■					
8	■					■			
9		■					■		
10					■				

Adam Stoica

particule active din punct de vedere chimic, care sînt susceptibile de a se aduna, de a se aglutina, la fel ca un bulgăre de zăpadă, luînd înfățișarea unor sfere cu diferite diametre, constituite din aglomerări de tip aerosol, care planează în aer. Astfel de formațiuni fizico-chimice sînt desemnate, pe scurt, F.F.C. Dacă e să judecăm după picturile rupestre, oamenii primitivi au observat, acum 50 000 de ani, tocmai astfel de formațiuni. O mențiune se află și într-o cronică a vechiului Egipt privind domnia faraonului Tonthmosis al III-lea: „În anul 22, în a treia lună a iernii, a apărut pe cer, la ora șase după-amiază, o sferă luminoasă care plutea încet spre sud semănînd teroare printre cei care o vedeau". Imagini de „sfere incandescente" se întîlnesc frecvent pe obiectele de artă etrusce; aceste fenomene sînt menționate și în manuscrisele arabe foarte vechi.

Există mai multe tipuri de formațiuni fizico-chimice. Unele „reci" pot exista mult timp fără să degaje energie și nici să emită lumină. Prin forma lor, ele amintesc de mingea de rugby și, întunecate, opace, trec pe fondul unui cer senin. S-a avansat ipoteza că acestea nu ar fi decît fulgere sferice încă neaprinse. De aceea, au fost numite fulgere negre, spre deosebire de F.F.C. luminoase, de culoare albă strălucitoare sau galbenă ca lămîia, a căror apariție nu este legată de prezența furtunilor, și care se cheamă formațiuni chemoluminiscente, F.C.L. Acestea din urmă sînt susceptibile să plutească în aer în voia vîntului sau să rămînă mult timp la suprafața pămîntului, să se deplaseze rapid, urmînd traiectorii surprinzătoare, de a se stinge, apoi de a se reaprinde. Temperatura F.C.L. „aprinse" se ridică la mai multe mii de grade. Ca și fulgerele sferice, F.C.L. sînt capabile să explodeze, incendiind, într-o clipă, clădirile sau vegetația.

La 21 septembrie 1910, locuitorii orașului New York au observat, timp de trei ore, sute de „licurici" atmosferici care treceau pe deasupră orașului. Spectacolul era fantastic. În noaptea de 24 august 1978, deasupra orașului Habarovsk, s-a petrecut un fenomen asemănător. S-a auzit, dintr-o dată, un fluierat ascuțit ca al unui motor cu reacție care pornește. S-a luminat ca la amiază. „Obiectul" luminos pierdea progresiv din altitudine și a devenit de o strălucire orbitoare aproape de suprafața pămîntului. La locul „aterizării", solul fu carbonizat și se topi. Deși, de atunci, au trecut mai mulți ani, pe locul acela nu crește nimic. Alt exemplu. Într-o seară de septembrie din anul 1984, cerul se lumină brusc deasupra pămîntului, lîngă o localitate din Asia, și „bule" de culoare albă orbitoare începură să cadă. Valsînd și învîrtejindu-se, ele coborau pe sol. Fenomenul nu era numai luminos; pe o rază de 20 de km, transformatoarele și liniile electrice au fost scoase din funcțiune.

Savanții au stabilit că F.C.L. și fulgerele sferice sînt susceptibile să degajeze cantități considerabile de substanțe foarte toxice, care otrăvesc aerul. După cît se pare, locuitorii din Mohenjo-Daro au fost victimele nu numai ale exploziilor și incendiilor, dar și ale gazelor toxice. Calculele arată că o tragedie de o asemenea anvergură a putut avea loc numai din cauza prezenței în atmosferă a circa

FANTEZIE... ÎN ALB

ORIZONTAL: 1) Albit de ani — Hlamida albă a iernii. 2) Albă ca zăpada (masc.). 3) Echivalent feminin pentru... nea! — Albă la hermină, iarna. 4) Interjecție — Negru amestecat cu alb — Alb... nesfîrșit! 5) Serie — Regină pe tabla cu cîmpuri albe și negre. 6) Prefix — Alergător nordic. 7) Alb, curat — Țese! 8) Crișul Alb (pl.) — Sloi de gheață. 9) A povesti — Strat de ipsos sau de var aplicat pe perete. 10) Lînă albă — Praf alb.

VERTICAL: 1) Indicator pentru temperaturile sezonului alb — Acoperit de zăpadă. 2) Ghiocei mari — Ape! 3) Alunecă pe zăpadă — Flacără. 4) Calciu (simb.) — Înghețat (fig.). 5) Zeul — Alb cu spumă. 6) Ca zăpada — Început de iarnă... în ianuarie! — Galben la față! 7) Alb ca varul — Țesătură fină (var.). 8) Fir alb pentru o cusătură... proverbială — Arici... în iarnă! — Neg (reg.). 9) Zăpadă așternută din belșug 10) Căderi masive de zăpadă.

Dicționar: UTI, LAI, INIE, TIL, NEV.

George Magheru

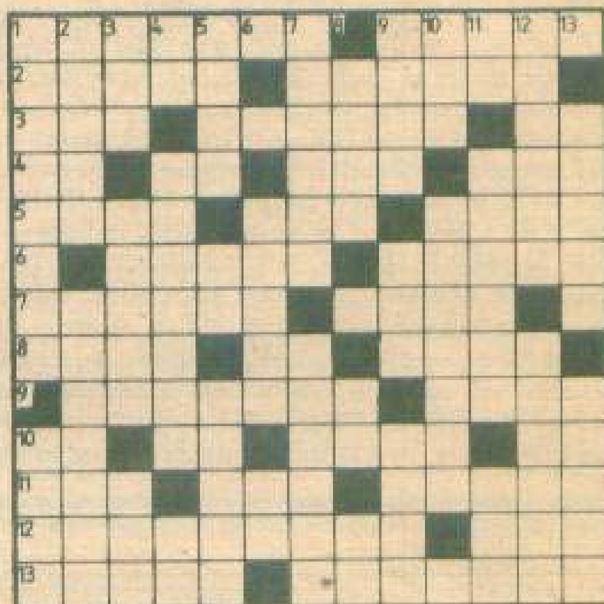
3000 de fulgere negre, cu un diametru de 30 cm, şi a mai multor mii de F.C.L. Această catastrofă este, din fericire, unică în felul său în istoria omenirii. Cel mai adesea, la suprafaţa pămîntului, apar fulgere sferice izolate sau F.C.L. care plutesc la mare altitudine. Unii piloţi spun că au traversat nu numai aglomerări imense de fulgere negre, dar şi de F.C.L. În 1983, la observatorul din Zacatecas (Mexic) s-a obţinut primul clişeu de F.C.L. Astăzi există cu sutele.

Ne putem întreba: se pot preveni, în zilele noastre, consecinţele funeste ale acestui fenomen? Dacă ar apărea mii de fulgere ale acestui fenomen? Dacă ar apărea mii de fulgere negre şi de F.C.L., ca în cazul oraşului Mohenjo-Daro, pe cerul unui oraş cu mai multe milioane de locuitori? Astăzi, omenirea se poate apăra. Ştiinţa modernă dispune de aparate de radiodetecţie care pot pune în evidenţă F.F.C. multiple. După aceasta, este posibil să se provoace, cu ajutorul rachetelor, la mare altitudine, o explozie inofensivă sau să se trateze „obiectul" cu produse chimice care fac F.F.C-urile inapte de explozie şi le provoacă degradarea rapidă.

LUMEA

ORIZONTAL: 1. Poet (1858–1919) care s-a întrebat: „Unde ni-s entuziaştii, visătorii, trubadurii, /Să ne cînte rostul lumii şi splendorile naturii?" (Alexandru) — Podiş asiatic, supranumit „Acoperişul lumii". **2.** „Zice lumea de..." o mai veche melodie de Marius Mihail — Autorul (1927–1984) melodiilor „Toată lumea" şi „Tu în lumea toată" (Radu). **3.** Constanţa (abr.) — Poet sovietic (1895–1925), autorul poeziei „Ca tine nu-s pe lumea asta două" (Serghei) — Sibiu (abr.). **4.** Suspendarea personalului de la trei! — Primii paşi în viaţă! — Divinităţile lumii vechi — „...mai albastru cer din lume", melodie de H. Mălineanu. **5.** Localitate în Franţa — Încă — Primeşte încărcătura unui vas. **6.** Iubitor al frumosului — Chef de ceartă. **7.** Poetă română, autoarea (1916–1944) poeziei „Munţii lumii, pe inima mea" (Magda) — Continent care, împreună cu Europa şi Africa, formează „Lumea veche". **8.** Localitate în Nigeria — Un itinerar istoric — Oraş în India. **9.** Fac viaţa mai frumoasă — ..., astăzi, mîine. **10.** Membru constant al cercului matematicienilor! — Tare de ureche — Remediu — Baia Mare! **11.** Oraş antic în Libia — Pierdut în mulţime — Poetă care şi-a înmănunchiat un grupaj de versuri în volumul „Se arată lumea" (Maria). **12.** Mijloc de comunicare între oameni folosit în toată lumea — Popor antic. **13.** Oraşul de la poalele Acropolei — Venită pe lume.

VERTICAL: 1. Lac din Africa, al doilea ca mărime din lume — „Cetăţean al lumii" din piesa „Don Carlos" de Schiller. **2.** „Toată lumea-mi zice"..., cunoscut cîntec popular — „Lumea" pentru careul de faţă. **3.** Eroina nuvelei „Lume nouă" de Ion Istrati — Autorul povestirii „Duşman cu lumea" (vol. „Ningea în Bărăgan"; Fănuş) — Posedă. **4.** Gaura cheii! — Pînă-i lumea (fem.) — Învăţămînt superior! **5.** Grăsime vegetală — Tonă (abr.) — Omorîtă. **6.** Oraşel în Italia — „A 12-a noapte!" **7.** În rînd cu lumea — Afluent al Argeşului. **8.** Trib legendar — Cămaşă cu flori — Curajos! **9.** A i se potrivi — Astfel — Legal (reg.) **10.** Fiu la arab — Gura lumii. **11.** Un fel de chemare — Privire — Deschide lumii calea spre progres. **12.** A purta lumea pe degete — Copăcel. **13.** Autorul (1895–1961) poeziei „În lumea lui Heraclit" (Lucian) — Slab (fig.).

Dicţionar: OUNE, AUGI, ATRA, OEA, OSC, MEŞER, ENEI, ABES, ABN.

Adam Stoica

LUMEA almanah '89

Coordonatorul ediţiei: Ilie Olteanu
Prezentarea grafică: Ionel Împăratu, Mircea Dub
Coperta I: Nicolae Nobilescu

Redactarea a fost încheiată la 30 noiembrie 1988
Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii",
Comanda nr. 80419

LUMEA
LUMEA
LUMEA
23
AUGUST
LUMEA
LUMEA
1
MAI
19
lumea
LUMEA
LUMEA 88
LUMEA 86
ALMANAH
LUMEA
LUMEA 87
caiet de vacanță
LUMEA

MUZICA FACE ORICE CĂLĂTORIE MAI PLĂCUTĂ!

Pentru autoturismul dumneavoastră, magazinele comerţului de stat specializate în desfacerea produselor electronice vă oferă, la alegere, următoarele radioreceptoare şi casetofoane auto:

Denumirea aparatului	Difuzoare	Game unde	Frecvenţe	Sistem alimentare	Preţ (lei)
Radiocasetofon STELA — radioreceptor monofonic — casetofon stereofonic	2 x 3 w (5 ohmi)	UL UM	80—8000 Hz	12 V (de la acumulatorul auto)	3 000
Casetofonul stereo CORINA	2 x 2 w (5 ohmi)		80—8000 Hz	12 V (de la acumulatorul auto)	2 150
Radioreceptorul LIRA	—	UL UM US		12 V (de la acumulatorul auto)	1 330 (inclusiv antena)
Radiocasetofon stereo RC2341 RALLY	—		80—8000 Hz	12 V (de la acumulatorul auto)	4 140

